

უცხოური წყაროები საქართველოს შესახებ

წიგნი II

ა რ ი ა ნ ე

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია

საქართველოს შესახებ არსებული უცხოური წყაროების კომისია

ფლავიუს არიანე

მოგსაურობა შავი სღვის გარძემო

თარგმანი, გამოკლევა, კომენტარები და რუკა
ნათელა ქეჭაღმაძისა

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა

თბილისი—1961

მთავარი რედაქცია: ი. აბულაძე, ვლ. ფუთუჩიძე, ს. შაუხიშვილი.
გ. წარბთელი (მთ. რედაქტორი), ს. ჯიქია.

ბერძნულ-რომაული წყაროების
სერიის რედაქტორი
სიმ. შაუხიშვილი

ფლავიუს არიანე და მისი „პერიპლუსი“

ფლავიუს არიანეს თხზულება — Περὶ πλυσῆς Ἰβηρίας καὶ τῆς Ἰσθμίου Ἰσθμίου ἰστορίας — წყაროს წარმოადგენს შავი ზღვის სამხრეთ და განსაკუთრებით აღმოსავლეთ სანაპიროს ისტორიის შესწავლისათვის.

„პერიპლუსის“ ავტორის ცნობები ამ სანაპიროებზე მის დროს არსებული ნავსადგურების, მდინარეების თუ მოსახლეობის შესახებ ფრიად ანგარიშგასაწევია, რადგან, ჯერ ერთი, ავტორი გამოიჩინებდა საქმის მშვენიერი ცოდნით, საფუძვლიანი განათლებით და, შემდეგ, მას, როგორც რომის იმპერატორ ადრიანეს მოხელეს, სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულების დროს სანაპირო ხაზის ბევრი ადგილი თავისი ფეხით მოუვლია და თვალთ უნახავს. ყოველ შემთხვევაში საქართველოს მიმართ ექვემოტანლად ცნობილია (მისივე გადმოცემით), რომ მან ტრაპიზონიდან დიოსკურიამდე მოიარა მთელი სანაპირო ხაზი. ამიტომაც, რომ ამ მონაკვეთში ბევრი ობიექტი აქვს მოხსენებული და ტომებიც დასახელებული. სხვაგან ის ტომებს არ ასახელებს. არიანეს ევალეობდა შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროს შესახებ დაწვრილებითი ანგარიშის შედგენა, ამ სანაპიროზე არსებული მოსახლეობის რომის მიმართ განწყობილების შესახებ იმპერატორისათვის მოხსენება.

არიანე თვითმხილველია იმისა, რის შესახებაც წერს, და ეს „პერიპლუსის“ ავტორის ფასდაუდებელი ღირსებაა.

ფლავიუს არიანე დაიბადა დაახლოებით 95 წ. ახ. წ. ა. ბითინიის ქ. ნიკომედიაში. მშობლებმა მას მიაღებინეს საფუძვლიანი ზოგადი განათლება, ე. ი. შეასწავლეს მაშინ ცნობილი ყველა საგანი. ის აღიზარდა, უმეტესად, ბერძენ ავტორთა ნააზრევზე. კაბუკობისას ათენში სწავლობდა; 112 და 116 წლების მახლობლად კი ნიკომედიაში ისმენდა ფილოსოფოს ეპიქტეტეს

ლექციებს, რომლებშიც სტოიციზმი საკმაოდ იყო მოცემული. არიანე ამ მასწავლებლის დიდი თაყვანისმცემელი იყო.

ეპიტეტე შეიძრო ურთიერთობაში იმყოფებოდა რომთან და რომის ლიტერატურულ წრებთან¹. რომთან კავშირის მომხრე იყო არიანეც, ამას მოწმობს მისი დამოკიდებულება იმპერატორისადმი და მოხელეობის საფეხურებზე აღმა სვლა. თავისი სიცოცხლის პანდიკზე მას რამდენიმე თანამდებობა ეკავა. არიანემ მრავალი ქვეყანა მოიარა. გარდა ათენისა და შავი ზღვის სანაპიროსი იგი იყო ნორიკაში. პანაონიაში, გალიაში, ნუმიდიაში, აფრიკაში. ბიოგრაფიული მასალა უმეტესად წარწერების საშუალებითაა ცნობილი. რამდენიმე წარწერაშია ის მოხსენებული.

ნიკომედიის ერთი წარწერიდან ცნობილია, რომ ახალგაზრდობაში არიანე იყო თავის ქალაქში დემეტრეს და კორეს ქურუმად². ბ. ბორგეზის³ აზრით, არიანე იყო *consul suffectus* 121—124 წლების მახლობლად⁴, ხოლო შეარცის⁵ მიხედვით—130 წელს. გ. სავიკი⁶ ფიქრობს, რომ არიანეს კონსულობის წელი 120 წელია. 131—137 წლებში ის იყო კაპადოკიის მმართველი—*Legatus Augusti pro praetore*. წარწერებში დამოწმებულია მისი მმართველობა. ერთი ასეთი წარწერა, მაგ., 133 წელს მიეკუთვნება⁷. ეს წარწერა. (ქერჩი, 1830) მიუძღვნა იმპ. ადრიანეს ბოსფორის მეფემ რომიმეტალკემ, რადგან, მიუხედავად კოტის II-ის სიკვდილის შემდეგ ბოსფორის ტახტის მიმართ ევპატორის პრეტენზიებისა, ადრიანემ რომიმეტალკე გაამეფა და ეს უკანასკნელი სიკვდილამდე ბოსფორის პატრონად დარჩა. წარწერაში იხსენიება არიანე, როგორც ბოსფორთან ყველაზე უფრო ახლო მყოფი პროვინციის მმართველი. 137 წელს, არიანეს მმართველობის დროსაა შედგენილი კაპადოკიის ორი ქალაქის მოქალაქეთა მიერ ადრიანეს შესაქებად

¹ W. Christ, Griechische Litteraturgeschichte, t. II, Nachklassische Periode, 1913, s. 583—587, Pauly-Wissowa, RE d. cl. Altertumswissenschaft, II, 1896, Schwartz-ის სტატია.

² 'Ελληνικὰς Στάλτορος III, 1. p 253, 5. არიანეს ქურუმობა მოხსენებულია Phot. cod. 93-შიც.

³ B. Borghesi, Oeuvres, Paris, 1872, IV, 157.

⁴ CIL, XV, 244, 552.

⁵ Pauly-Wissowa, RE, t. II, s. v.

⁶ Г. И. Савицкий, Ф. Арриан как источник по истории Средней Азии, М., 1941.

⁷ CIG, II, 2108 შესებულია H. Dulcet-ის მიერ: Quid Xenophonti denuerit Fl. Arrianus, Parisiis, 1882, p. 43.

ერთი წარწერა⁹. ამის შემდეგ აღრიანემ ის რომში გაიწვია⁹. კაპადოკიით არ დამთავრებულა არიანეს მოხელეობა: 147 წელს ჩვენ მას ეხედავთ არქონტ ეპონიზად ათენში¹⁰. 171/2 წელს კი პრიტანების სიაში ვპოულობთ მას¹¹. აღსანიშნავია სოხუმის სანაპიროზე ნაპოვნი წარწერა, რომელიც, რასაკვირველია, არიანეს ლეგატობის ხანას ეკუთვნის. ეს წარწერა ორი სუბლიაკითაა ცნობილი¹² და ესება რალაე ნაგებობის აძენებას აღრიანეს მიერ ფლავიუს არიანეს საქულებით.

არიანე რომის საქმეებს პროვინციებში კარგად აწყობდა. რომის ინტერესებს იცავდა ბოსფორში და აღმოსავლეთ სანაპიროზე. ცნობილია აღრიანეს რესკრიპტი არიანეს მიმართ¹³. არიანეს ევალეზობდა მშვიდობის დაცვა პროვინციაში და, განსაკუთრებით, ალანების წინააღმდეგ ბრძოლა. ალანები თავს ესწრაფნენ პროვინციას და არიანე ენერგიულ ზომებს იღებდა მათ უკუხადებდა¹⁴. ეს არც ისე ადვილი საქმე იყო, მაგრამ არიანემ მოახერხა სიმშვიდის დამყარება მისთვის ჩაბარებულ მხარეში. 175 წ. იგი ცოცხალი აღარ ჩახს.

არიანე გამიიარჩეოდა არა მხოლოდ მოხელეობის უნარით, არამედ დიდი ერულიციითა და გონებრივი მონაცემებით. მას რომ საფუძვლიანი განათლება აქონდა მიღებული, ეს ჩანს მის ნაწერებში. ჯერ ერთი, თემატურად არაა ის შემოზღუდული, მისი ნაწერები ესება ფილოსოფიას, ისტორიას, გეოგრაფიას და სხვათ. შემდეგ, მის თხზულებებში ჩანს, რომ ავტორი კარგად იცნობს მხატვრულ ნაწარმოებებს და მეცნიერულ ნარკვევებს.

არიანე დიდი თავყანისმცემელი იყო ისტორიკოს ქსენოფონტისა; არიანეს ცხოვრების წესსა და აზროვნების მიმართულეობას ხშირად ადარებდნენ ქსენოფონტის მოღვაწეობას, „ახალ ქსენოფონტს“ უწოდებდნენ მას. არიანე კარგად იცნობდა პეროდოტეს და თუკიდიდესაც. დიდად პატივს სცემდა, როგორც ზემოთ აღინიშნა, თავის მასწავლებელ ეპიქტეტეს. ამ უკანასკნელს ლექ-

⁹ ეს წარწერა I. Renier-მ განოსტა *Revue archéol.* N. S. 18c. n., 1887, p. 200.

¹⁰ *CIL*, X, 6006.

¹¹ *CIA*, III, 1116.

¹² *CIA*, III, 1029, 1032.

¹³ *Зап. Одесск. Общ. истории и древностей.* зас. 365. прил. 1: Новые латинские надписи с юга России: IIAK, вып. 33, т. 1. прим. 2. стр. 12.

¹⁴ *Dio*, XLIX, 14,2.

¹⁵ *Dio*, LXIX, 15.

ციები ჩაწერა და მას მიუძღვნა ახალგაზრდობის ხანში ორი თხზულება: ეპიტეტეს ლექციები (*Ἐπιτετικαὶ Ἐπιτετικῶν*) და ეპიტეტეს სახელმძღვანელო (*Ἐπιτετικὸν Ἐπιτετικῶν*).

კაპადოკიაში მოღვაწეობის ხანის აღწერას ემსახურება „და-რაზმვა ალანთა წინააღმდეგ“ (*Ἐναντιὸς ἁλάντων Ἀλάντων*). აქ გაშუქებულია ბერძნული და რომაული სამხედრო ტაქტიკის ურთიერთდამოკიდებულება. იგივე საკითხია განხილული „ტაქტიკაში“ (*Ἐπιτετικὴ τέχνη*). ეს უკანასკნელი თხზულება 136 წელსაა დაწერილი, ადრიანეს იმპერატორობის მეოცე წელს, და ეყრდნობა ელიანეს „ტაქტიკას“. წიგნი ორი ნაწილისაგან შედგება: პირველ ნაწილში განხილულია ბერძენთა და მაკედონელთა ტაქტიკა, მეორე კი ეხება იმპერატორ ადრიანეს რეფორმას ამ დარგში¹⁵.

„ტრაქტატი ძალღებით ნადირობაზე“ (*Κύστιγηταιρία*) ქსენოფონტის ასეთივე სათაურის მქონე შრომის მიბაძვაა.

„ინდოეთის აღწერა“ (*Ἰνδία*) გეოგრაფიული ხასიათის თხზულებაა. ძირითად წყაროდ მეგასთენე და ნეარქოსია გამოყენებული. დაკარგულ თხზულებათა რიცხვს ეკუთვნის: „დიადოხოსთა ისტორია“ (*Ἱστορία Ἀλεξάνδρου*), „ბითვინიის ისტორია“ (*Ἱστορία Βιθυνίας*) და „პართიის ისტორია“ (*Ἱστορία Περσίας*).

არიანეს საუკეთესო შრომად ითვლება „ალექსანდრეს ანაბაზისი“ (*Ἀνάβασις Ἀλεξάνδρου*, I—XII წიგნი). ეს თხზულება ალექსანდრე მაკედონელის ისტორიის შესწავლისათვის ერთ-ერთი ძვირფასი წყაროა. თხზულება იწყება ალექსანდრეს აზიაში ლაშქრობის აღწერით და მთავრდება ალექსანდრეს გარდაცვალებით. თემა იმპ. ტრაიანეს ხანიდან აქტუალური იყო, რადგან ამ უკანასკნელს თავი ალექსანდრე დიდად მოჰქონდა. ამიტომ არიანეს შრომა ზოგ ადგილას არაა ტენდენციურობასა და ჰიპერბოლიზაციას მოკლებული. ეთლიანად კი მეტად მნიშვნელოვანია, რადგან არიანე ზღაპრულსა და რეალურს ერთმანეთისაგან კარგად არჩევდა და ამასთან იყენებდა დღეს ჩვენთვის დაკარგულ წყაროებს: პტოლემეაიოსსა და არისტობულეს. ზოგ ადგილას გამოყენებული აქვს გრატოსთენე, ნეარქოსი და მეგასთენე.

არიანეს ერთ-ერთი აღრიხდელი ნაწარმოები არის „მოგზაურობა შავი ზღვის გარშემო“ (*Ἱεραπλυσὶς Ἐβξείνου Πόντου*)¹⁶. დაწე-

¹⁵ W. Christ, Griech. Litt., II, 1913, გვ. 585.

¹⁶ „პერიპლუსი“ ერთადერთი ხელნაწერითაა ჩვენამდე მოღწეული (Palat. 398). ამიტომ აქ ხელნაწერულ ვარიანტებთან არა გვაქვს საქმე. უმნიშვნელო კითხვა-სხვაობას გვთავაზობენ „პერიპლუსის“ გამომცემლები. არსებობს რამდენიმე გამოცემა: ა) Arriani Periplus Ponti Euxini, ed. J. Fr. Gail

რილია 131 წელს. ეს არის არიანეს მიერ მისი სამმართველო პროვინციის დათვალეირებისა და იქ მისი საქმიანობის ანგარიში. კაპადოკიის მმართველმა — ფლავიუს არიანემ ეს აღწერა დაურთო იმპერატორისადმი გაგზავნილ ლათინურ წერილს. ამას ეხადუოდეს „პერიპლუსის“ ერთადერთი ჩვენამდე მოღწეული ხელნაწერი (Palat. 398), რომლის ბოლოს სწერია: Ἀρειανὸν ἐπιστολῆ παρὰ Ἰουλιανῶν, 3^η τ^η καὶ παρ'Ἰλίου Ἐπιφάνου Πρύτου. არიანეს [მიერ] აღრიანესადმი [მიწერილი] წერილი, რომელშიც არის შავი ზღვის „პერიპლუსი“. თბზულებაში არიანე ესაუბრება იპს. აღრიანეს და ორ ადგილას მოაგონებს მას ლათინურ წერილს: τὰ Ἰουλιανῶν γράμματα (6;10).

არიანეს მიზნად დაუსახავს შავი ზღვის სანაპიროების „იოგელივი აღწერა“ მსგავსად მის დრომდე და მის შენდევ გაჩენილი „პერიპლუსებისა“. ტრაპიზონიდან დიოსკურიამდე მან ნამდვილად საკუთარი თესით მოიარა თავისი პროვინციის სანაპირო და ამ ნაწილში დაწვრილებით აღწერა ადგილები და ადგილობრივი მოსახლეობის შესახებ რამდენიმე ღირსშესანიშნავი ცნობა შემოგვინასა.

შრომის მეორე ნაწილში ის კმაყოფილდება მხოლოდ დასახელებული პუნქტების და მდინარეების ჩამოთვლით. აქ აღწერილია შავი ზღვის სანაპირო ქვეყნები თრაკიის ბოსფორიდან ტრაპიზონამდე.

მესამე ნაწილი (ნაკლებ სანდო და შეცდომებით სავსე) აღწერს სანაპირო ხაზს სებასტოპოლისიდან ბიზანტიონამდე. მეორე და მესამე ნაწილი არიანეს მედგენილი აქვს ძველი წყაროების მიხედვით. ამ წყაროთაგან ცნობილია მარკიანე პერაკლეელთან შემონახული Περὶ Ἰλίου τῆς ἐν τῷ θάλασσῳ ἑνὶ τῷ περὶ Ἰουλιανῶν ἰστορίας.

არიანეს „პერიპლუსის“ I ნაწილი ფასდაუღებელი წყაროა დასავლეთ ქსაქართველოს შავი ზღვის სანაპიროების ისტორიის შესწავლისათვის. II საუკუნეში ამ სანაპიროების თვითმხილველი

Hoffmann, 1842; b) Arriani scripta minora, ed. Rud. Herscher, 1854; c) K. Müller, GGM, v. I, 1882; d) Arriani Scripta minora, ed. Rud. Herscher, iterum recognovit, odenda curavit Alfredus Eberhard, aed. Teubneri, 1885; e) Flavii Arriani quae exstant omnia, ed. A. G. Roos, vol. II, Scripta minora et fragmenta, Bibl. Teubn., 1928.

„პერიპლუსის“ სქოლიატები ცალკე გამოცემული აქვს Stukius-ს: Jo. Gulielmi Stukii scholia in PPE (sacrorum sacrificiorumque gentilium brevis et accurata descriptio ad sacros et profanos scriptores), 1596.

არიანეს ყოველი სიტყვა ადგილების თუ ადგილობრივ მკვიდრთა შესახებ მიხედვლობაში მისაღებია და მოითხოვს ჩვენგან დიდ ყურადღებას.

2

არმაველების მიერ სახმელაო-პოლიტიკური თუ სხვა მიზნებისათვის გამოყენებული პუნდები შავი ზღვის სანაპიროებზე

ასეთებად იგულისხმება ის ადგილები, სადაც არიან ჩერდებოდა, ალბათ, პოლიტიკური თუ სამხედრო ან სხვა მიზნების განსახორციელებლად. აღსანიშნავია, რომ არიან ასეთი ადგილების შესახებ ყოველთვის მართავს მსჯელობას, ან ადგილის სახელს არჩევს. ან ჰევის ან სიმაგრეებს, რომლებიც იქარის აგებულნი. სრულებით არაფერს წერს იმ ადგილების შესახებ სადაც არ გაჩერებულა, მათი მხოლოდ სახელწოდება და მანძილები აქვს მოცემული.

I. ტრაპიზონში ხანგრძლივი შეჩერების დროს არიან ვრცლად აღწერს ამ ქალაქის სამსხვერპლოებს, ჰერმესისა და ფილესის ქანდაკებებს, აღრიანეს ქანდაკებას, ბერძნულ წარწერას, რომელთა მიერ შესრულებულ მსხვერპლ-მეწირვას და სხვა.

II. ნავსადგურ ჰისოსში, ათვლიერებს აქ მყოფ ქვეითა და ცხენოსან მცირერიცხოვან ჯარს, ჯარისკაცთა რაოდენობის შესახებ იშვრატორს ცნობას აწვდის.

არიანე ჰისოსში შეიჭრდა, რადგან ჰისოსი მნიშვნელოვანი პუნქტი იყო ძველითგანვე. IV—III საუკუნეებში ძველი წელთაღრიცხვით ძლიერი და აყვავებული ქალაქი იყო. ამას ამბობს Xen. An. I, 2, 24; IV, 1; Diod. XVII. 32, 4; St. Byz. Schol. Dionys. Perieg. 118. მართალია, სტრაბონის ხანისათვის დაკნინდა ეს ქალაქი და დაბად იქცა, მაგრამ მოხერხებული გეოგრაფიული მდებარეობა არ დაუკარგავს, არ გამქრალა და მეძდეგ ისევ აღორძინდა „სუსუომენას“ („სუსარმეის“) სახელით (Proc. B. G. VIII, 2). იგი დღესაც არსებობს „სურმენეს“ სახელწოდებით.

III. არიანეს შემდეგი შესასვენებელი პუნქტი არის პონტოს ქალაქი ათენი. აქ არიანე მეტად ვრცლად მსჯელობს ქალღმერთ ათენას ტაძარზე, ციხე-სიმაგრეზე, ჰავაზე და ადგილის, როგორც ნავსადგურის, თვისებებზე. ეს ადგილი დღესაც არ გამქრალა და სახელით „ფაზარი“ განაგრძობს არსებობას.

IV. ეტყობა მეტად საინტერესო ყოფილა სამხედრო-პოლიტიკური თვალსაზრისით აფსაროსი. აქ ყოფილა ჯარი (ჯარისკაცებისათვის არიანეს ხელფასი დაურიგებია), ჯარს იარაღი საქ-

მაო რაოდენობით ჰქონია, ყოფილა ციხე-სიმაგრე, მტკიცე კედელი, თხრილი, პურის მარაგი (ჯარისათვის) და საავადმყოფო.

აფსაროსი რომის იმპერიის საზღვრების დამცველ სიმაგრეთა სისტემაში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პუნქტი იყო. არიანეს მიხედვით იქ რომის ჯარის ხუთი კოჰორტი იდგა. იმ დროისათვის ეს დიდ ძალას წარმოადგენდა. არიანეს ეს ცნობა დასტურდება ერთი წარწერით¹⁷, რომელშიც ნათქვამია, რომ მრავალ ლეგიონთა ცენტურიონი მარციუს ცელერი (ტრაიანეს მიერ დაჯილდოებული პარტელებთან ომის დროს) ასრულებდა რომის დამხმარე ჯარის სადარაჯო რაზმების სარდლის მოვალეობას. ეს რაზმები მოთავსებული იყო აფსაროსში. ეს იყო ერთ-ერთი მრავალრიცხოვანი სამხედრო რაზმი ჩრდილო და აღმ. სანაპიროზე¹⁸. ჰაველ ინგოროყვა აფსაროსს აიგივეს თანამედროვე სარფთან¹⁹.

არიანე თავის ჩვეულებას აქაც არ ლაღატობს და მსჯელობს სახელწოდების „აფსაროსის“ წარმოშობისა (მედეას ძმის აფსირტესგან აქვს აფსაროსს სახელი მიღებულიო) და „ტიანასა“ და „თოანას“ შესახებ.

V. არიანეს თხრობის მოცულობის მიხედვით შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ იგი ფაზისში საკმაო ხანს შეჩერებულა, აქ სხვადასხვა სამუშაოებიც კი ჩაუტარებია მას (ამას დრო დასჭირდებოდა). აქ მეტად გრძელი მსჯელობაა მდ. ფაზისის (რიონი) წყლის თვისებების შესახებ, ნავსადგურში შემოსული ხომალდების შესახებ. განსაკუთრებით აღსანიშნავია ფასიდელების ქალღმერთის ქანდაკების ხსენება. არიანესავე დასკვნით ამ ქვეყნის მკვიდრთა ქალღმერთი იგივეა, რაც მკირე აზიის ძველი ავტობოთონური მოსახლეობის ღვთაება (მატრიარქალური ხანისა), ღმერთთა ღვდა, რეა-კიბელე.

მოხსენებულია ფაზისის ციხე-სიმაგრე, მისი მცველები ოთხასი რჩეული მეთმარი, ორმაგი თხრილი. არიანეს აქ ნავსადგურის გამაგრებისა და ციხის გარშემო მცხოვრებლების (ვაჭრების და გადამდგარი სამხედრო პირების) დაცვის მიზნით მესამე თხრილი შემოუვლია გარს კედლის გარშემო ადრე არსებული ორი თხრილის გარდა ნავსადგურისათვის და ციხის კედლის გარეთ მდგომი სახლებისათვის. კედლის მასალა-ნაგებობა წინათ პრინი-

¹⁷ СП., X, № 1202.

¹⁸ Л. А. Ельницкий. Из исторической географии древней Колхиды: ВДИ, 1938, № 2/3, стр. 308—311.

¹⁹ პ. ინგოროყვა, გიორგი მერჩულე, თბ., 1954, გვ. 204.

ტიული ყოფილა, მიწის კედელზე ხის კოშკები მდგარა, ახლა კი გამოძწვარი აგურისაგან ყოფილა ციხის კედელი ნაშენები.

VI. შემდგომ არიანე მდ. ქობოსზე (ენგურზე) შეჩერებულა. ამ ადგილის შესახებ არაფერს ამბობს, ეს აიხსნება მისივე სიტყვებით: „თუ რატომ შევისვენეთ აქ და რა მოვიმოქმედეთ, შენთვის ნათელი გახდება ლათინური წერილიდან“ (თ. 10).

ქობოსი (Xῶβος) დიდი სანაოსნო მდინარე იყო და, ბუნებრივია, ის არ იქნებოდა სტრატეგიულ მნიშვნელობას მოკლებული²⁰.

VII. სებასტოპოლისში დაყოვნების დროს არიანეს დაუთვალეობა ჯარი, ცხენები, იარაღი, ავადმყოფები, ციხესიმაგრე, თხრილი. დიოსკურია-სებასტოპოლისი რომ მნიშვნელოვანი ცენტრი იყო და მშვენივრად გაძაგრებული ადგილი, ეს ცნობილი ამბავია. Plin. VI, 15 ამბობს: „დიოსკურიადაში 300 სხვადასხვა ენაზე მოლაპარაკე ტომია, რომელები აქ საქმეებს აწარმოებენ 130 თარჯიმნის საშუალებით“. სხვა მწერლებიც დიოსკურიაში მრავალი ეროვნების ადამიანთა თავმოყრაზე ლაპარაკობენ²¹. აღარ ვიმეორებთ ანტიკური ავტორების ცნობებს დიოსკურიის სამხედრო მნიშვნელობის შესახებ. რომეელთა უფლება სებასტოპოლისამდე აღწევდა ჩრდილოეთით: „ციხე-სიმაგრე დიოსკურია წარმოადგენს რომის საბატონო უკიდურეს პუნქტს პონტოს შესასვლელიდან მარჯვენა მხარეს“ („პერიპლუსი“ თ. 17).

ზემოთქმულიდან შეიძლება დავასკვნათ, რომ არიანე თბრობას ავრცელებს მხოლოდ რომეელთათვის საინტერესო პუნქტების შესახებ (სადაც ის, როგორც რომის ლეგატი ჩერდებოდა კიდევ), სხვა ადგილებზე კი არაფერს ამბობს; მხოლოდ უბრალოდ ჩამოთვლის მათ და ითვლის მათ შორის არსებულ მანძილებს.

3

კოლხთა ხაკითხი

კოლხების სახელმწიფო ერთ დროს ყოვლად ძლიერი სახელმწიფო იყო. არგონავტების მითით²² ეს სახელმწიფო ყვაოდა და

²⁰ Н. Ломоури, Из исторической географии древней Колхиды: ВДИ, 1957, № 4, 83. 100—101.

²¹ Strabo, XI, 2.16 ერთნი ამბობენ, რომ დიოსკურიაში თავს იყრის 70 ტომი, მორენი კი—300-ილ. Anon. XI, 11, 1: ფაზისში 60 ტომი იყრის თავს.

²² არგონავტების მითის პირველი სახე უნდა შექმნილიყო ჯერ კიდევ მაშინ, როდესაც სახელი „კოლხიდა“ არ არსებობდა და ამ მხარეს ჩააღაც სხვა

დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა. აპოლონიოს როდოსელის პოემის IV წიგნში ფეაკების მეფე ალკინოე ეუბნება თავის მეუღლეს: „აეტზე უურო ძლიერი მეფე არ არსებობს, მისდაძი შოურადებლობა არ იქნება კარგი, იგი, მართალია, შორს ცხოვრობს, მაგრამ თუ მოინდომა ელადას ომს გამოუცხადებს“²³. ოვიდიუს ნაზონთან (Heroides, XII, 25—28) მედია ამბობს: „ჩემი მამა სახელგანთქმულია, მას უბყრია თოვლიანი სკვითეთი, რაც კი პონტოს სანაპიროა“.

მაგრამ კოლხეთის სახელმწიფოს ძლიერება ძველ ხანას მიეკუთვნება. ჩვენს მეცნიერებაში ასეთად მიჩნეულია VI—III საუკუნეები²⁴. გ. მელიქიშვილის აზრით, „კულხა“ იყო ძლიერი გაერთიანება; მან თავისი უფლება გააერთიანა დიდ ტერიტორიაზე, რომელიც გადაჭიმული იყო შავი ზღვის სამხრეთ-აღმ. და აღმ. სანაპიროზე. თავდაპირველად კოლხები უფრო სამხრეთით იყვნენ, შემდეგ ჩრდილო-აღმოსავლეთით წაიწიეს. VII ს-ში ბერძენ კოლონიისტებს სამხრ. აღმ. და აღმ. სანაპიროზე დახვედით მსხვილი პოლიტიკური გაერთიანება და ამ სანაპიროს მაშინ დაერქვა კოლხიდა²⁵.

ერქვა (შეიძლება გაია, აია: მიწა-ქვეყანა). ამ მითის შექმნა უნდა დაწყებულიყო მაშინ, როდესაც არამე თუ სავროთა სახელი „ელადა“, „ელინები“ არ არსებობდა, არამედ არ იყო ჯერ დამკვიდრებული საბერძნეთის ტერიტორიაზე შემოსული პირველი ბერძენი ტომის სახელწოდება „აქაველინი“, (დანაელები, არგოსელები). საბერძნეთს ხომ ბერძნების მოსვლაძდე და ბერძნების შემოსვლის კარგა პნის შემდეგაც „პელაზგია“ ეწოდებოდა ადგილობრივ მკვიდრთა „პელაზგების“ მიხედვით (ჰეკატე მილეტელი და სხვა მრავალი ავტორი).

სურაბონი ამბობს (VIII 6,9): „ვეროპიდეს მიხედვით ელადის მცხოვრებთ წინათ პელაზგები ეწოდებოდათ, მერე დანაელები... ელინები პელაზგებად, დანაელებად და არგოსელებად იწოდებოდნენ“.

არგონავტების მითში მოცემული ძველი ვითარებაა შემონახული ოვიდიუსის ნაზონთან, მასთან არგონავტებს ელინები კი არ ეწოდებათ, არამედ პელაზგები (Heroides XII, 29; XII, 83; Metam. VII., 133).

²³ აპოლონიოს როდოსელი, არგონავტიკა, აკ. ურუშაძის თარგმანი, თბ., 1948, გვ. 186.

²⁴ უნდა ყურადღება მიექცეს იმ გარემოებას, რომ კოლხების სიძლიერის ხანის დღეს ჩვენს მეცნიერებაში მიღებული დათარილება არ არის ზუსტი, თუ მხედველობაში მივიღებთ არგონავტების მითში მოცემულ სურათს. ეს სურათი გაცილებით უფრო ადრინდელ ხანას ასახავს. ხომ დადგინილია, რომ არგონავტების მითი ტროის მითზე უფრო ძველია.

²⁵ Г. М е л и к ш в и л и, Напрн—Урарту, Тб., 1954, გვ. 412—413.

ჰეროდოტეს მიხედვით, ფაზისი კოლხებს ეკუთვნოდათ, სამხრეთ სანაპიროზე კი კოლხები თერმოდონტის მიდამოებში ცხოვრობდნენ (II, 104). ქსენოფონტის დროს უკვე კოლხების სამკვიდრებელი ტრაპიზონის სანახების დასავლეთით აღარ ყოფილა გავრცელებული (Anab, IV, 8, 22—24). სტრაბონით კოლხები ტრაპიზონის აღმოსავლეთით იყვნენ (XII, 31, 17). სტრაბონის წყაროსდროინდელ კოლხეთის მეფეებს ძალა აღარა აქვთ, მათ ქვეყანა სკვპტუქიებად დაჰყვეს (XI, 2, 18).

კოლხების მეფის შესახებ არიანე არაფერს ამბობს. იხსენიებს მათ მხოლოდ ასე: „კოლხები ტრაპეზუნტის აღმოსავლეთით არიან, როგორც ქსენოფონტიც ამბობს (αμφίπλευρα αὐτῶν Ἐσθιοφῶν ἰσχύει). რომ არიანეს დროს აქ ნამდვილად იყვნენ კოლხები და „პერიპლუსი“ არ იმეორებს უბრალოდ ქსენოფონტის ცნობას, ეს ჩანს ჯერ ერთი იქიდან, რომ, როგორც ცნობილია, არიანე ტრაპიზონში ნამდვილად ყოფილა და თავისი თეხით შემოჰყოლია ზღვის ნაპირს, და რად დასჭირებოდა „პერიპლუსის“ ამ ნაწილში მას ქსენოფონტის გამეორება, და შემდეგ, სხვაგან (მეშვიდე თავში) ის ადასტურებს ისევ კოლხების აქ ნამდვილად ყოფნას: „მდინარე ოფისი გამოჰყოფს კოლხების მიწას თიანიკესაგან“ (ჭანეთისაგან). ოფისის ზემოთ კოლხები „პერიპლუსში“ აღარ ჩანან.

აქედან ცხადია, რომ არიანეს დროს და მასზე გაცილებით უფრო ადრეც კოლხების ძლიერებაზე ლაპარაკი არ შეიძლება. აქ ასპარეზზე გამოსულნი არიან სხვა ეთნიკური ჯგუფები, რომლებიც აგრეთვე ქვეყნის ავტოხთონები იყვნენ, მაგრამ თუ წინათ კოლხთა სახელი ჰფარავდა მათ სახელს, ახლა ასეთი დაჩრდილვის შესაძლებლობა მოსპობილია, ამათ დამოუკიდებლობისაკენ იწყეს სწრაფვა და თავიანთი სახელიც წინ წამოსწიეს. არიანესდროინდელი (II ს. ახ. წ. ა.) დას. საქართველო ცალკეული ეთნიკური ჯგუფების აღზევებისა და განვითარების სურათს იძლევა, ხოლო შემდეგ კი ამათ შორის უძლიერესმა იკისრა ქვეყნის გამაერთიანებლის როლი და მეხუთე საუკუნის ანონიმი მწერალი წერს: „დიოსკურიადიდან ან სებასტოპოლისიდან მდინარე აფსაროსამდე წინათ ცხოვრობდა ხალხი კოლხებად წოდებული, ახლა ლაზებად სახელმეცვლილი“ (XLII, 7).

დასავლეთ საქართველოს სანაპირო მხარეში მოგინადრა ეთნიკურ ჯგუფთა ვინაობა

ტრაპეზუნტიდან ბევლ ლაზიკეზდე (ნიკოფსიამდე) არიანეს მიხედვით მოსახლეობენ: კოლხები, სანები, მაკრონები, ჰენიოხები, ძიდრიტები, ლაზები, აფსილები, აბასკები (მთიანეთში), სანიგები, ბილქები.

სანები იგივე ქანები არიან, მათი სახელი ხან *Σχαιο*: იწერებოდა, უფრო მოგვიანებით *Τζαχο*. ამით ქვეყანას *Τζαχο*:*ი*, *Σαχο*:*ი* ეწოდებოდა. არიანე ვეთაყვობს მესამე სახელწოდებას *Θαχ*:*ი*-ს (თ. 7), ხოლო 1598 წელს არიანეს სქოლიოების გამომცემელი *Jo. Guilielmus Stukius*-ი წერს, რომ „კაპადოკიის ქ. ტიანა ტრაპეზუნტის ახლოს აღმოსავლეთითაა საძებნი და არიანე იძლევა იმ მხარის სახელს, რომელშიც თიანა-ტიანა შედიოდაო, სახელდობრ „თიანიკეს“ (ქანეთს ნ. კ.). ამ ცნობის მიხედვით ბერძნებს კიდევ მეოთხე დაწერა ჰქონიათ სახელისა „ქანი-ქანეთი“ *Ταχο*:*ი* ან *Ταχο*:*ი*.

მაკრონები²⁶ იგივე ქანები ყოფილან. *Stephanus Byz.*: მაკრონები, რომელთაც ახლა სანები ეწოდებათ. *Eust. D. Per. 765*: სანები მაკრონები არიან. სანებს სტრაბონზე ადრე მაკრონებს უწოდებდნენ²⁷.

ჰენიოხების სახელი შეიცავს იმავე ხი-სუფიქსს. რომელიც გვაქვს საერთოდ ქართულ სატომო სახელწოდებებში – კოლხი, კარდუხი, მესხი, ტაოხი, კაიი, სომეხი. ჰენიოხთა ტომი დასავლეთ საქართველოს ერთ-ერთ უძველეს ტომს წარმოადგენდა. ივ. ჯავახიშვილს²⁸ ჰენიოხები ჰანურ ტომად მიაჩნია. ასევე პავლე ინგოროყვასაც²⁹, ეს უკანასკნელი აიგივებს ჰენიოხებს, სანიგებსა და სანიხებს.

აფსილები არიანეს მიხედვით ლაზების ზემოთ ცხოვრობდნენ, კოდორსა და სოხუმს შორის, ვერ აღწევდნენ სოხუმამდე. პროკოპი. კესარიელი (BG, VIII) ამბობს: „ქალაქ პეტრას პირ-

²⁶ ივ. ჯავახიშვილით შეჯამებული: ქ. ვრ. ისტორია, ტ. I, 1951, საძიებელი.

²⁷ თ. ყაუხჩიშვილი, სტრაბონი, გეოგრაფია, თბილისი, 1957, გვ. 256.

²⁸ ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, I, 1913, გვ. 32.

²⁹ პ. ინგოროყვა, გიორგი მერჩულე, გვ. 122, 124, 135.

დაპირ, მეორე ნაპირას... აფსილების ქვეყანაა. აფსილები ლაზების ქვეშევრდომნი არიან და ისინი ძველთაგანვე ქრისტიანები იყვნენ“. (იმ დროს, როდესაც აფხაზებმა ქრისტიანობა მხოლოდ VI ს-ში მიიღეს).

აფსილების სახელი როგორღაც უნდა იყოს აფსაროსთან დაკავშირებული. „ქართლის ცხოვრებაში“ მოხაენებული «აფსართა» დაკავშირებული უნდა იყოს „აფსილებთან“³⁰. აფსილების ეთნიკური ადგილის შესახებ მკვლევართა შორის ჯერ კიდევ აზრთა სხვადასხვაობა არსებობს.

სანიგები არიანეს მიხედვით სებასტოპოლისიდან (ეს ქალაქი მათ მიწა-წყალზე იმყოფებოდა) მდ. შახემდე აღწევდნენ. იპოლიტე პორტელის³¹ მიხედვით „სანები, სანიკებად იწოდებიან და ვრცელდებიან პონტომდე, სადაც არის აბსარის გასასვლელი და სებასტოპოლისი და ჰისოს ნავსადგური და მდინარე ფაზისი“ Eus. Caes.³²: „სანები, რომელნიც აგრეთვე სანიგებად იწოდებიან, რომელნიც პონტომდე ვრცელდებიან, სადაც არის შეერთება აფსაროსისა და სებასტოპოლისა და კაუსოს ნავსადგური და მდ. ფაზისი, ვიდრე ტრაპეზუნტამდე“. ამ წყაროებს სანები და სანიგები ერთი და იგივე ტომად მიაჩნია და ამ ტომის (ქანურის) გავრცელების არეში შემოჰყავთ მთელი ტერიტორია სებასტოპოლისიდან ტრაპეზუნტამდე.

ამრიგად, არიანეს მიხედვით, დასავლეთ საქართველოს სანაპირო მხარე დასასლებული ყოფილა მთლიანად ქართველური ტომებით.

5

არიანეს დროინდელი სახელმწიფოებრივი წარმონაქმნები შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროზე

არიანეს მოხსენებით ბარათიდან იმპერატორისადმი („პერიპლუსიდან“) შეიძლება რამდენიმე დასკვნის გამოტანა დასავლურ ქართული ეთნიკური ჯგუფების პოლიტიკური ორგანიზაციის შესახებ, მათი სახელმწიფოებრივი წყობილების შესახებ. „პერი-

³⁰ ე. ა. მ. თ. ა. დ. მ. წ. რ. ე. ლ. ი.: ქართლის ცხოვრება, ნაწილი I, 1469 წლამდე, მ. ბროსეს გამოცემა, პეტერბურგი, 1849, გვ. 339.

³¹ SC, II, 446—7.

³² SC, I, 668.

პლუსის* XI თავში მოცემული ამ ჯგუფების თანმიმდევრული ჩამოთვლა მეფეების სახელგებითურთ ერთ მკაფიო საერთო სურათს ქმნის. აშკარაა, რომ სტრაბონის სკეპტუქებიდან (ცენტრალური ხელისუფლების, კოლხთა მეფის დასუსტებიდან) დას. საქართველოში განვითარებულა რაღაც ახალი წყობა, რომელიც ამ საფეხურზე წარმოადგენდა ცალკეულ ერთეულებად დაყოფილ ქვეყანას. „საქართველოს ისტორიაში“³⁷ ვკითხულობთ: „ამ ტომთა მიწა-წყალს უწინ დამოუკიდებლობის ხანში კოლხთა მეფის სახელით სკეპტუქები განაგებდნენ, ახლა ის „ბასილევსებს“ ემორჩილებოდა. ეს იყო გარკვეული პოლიტიკური რეაქცია, ძველისაჲცნ ხელოვნურად უკუქცევის ცდა, რასაც მიმართავდნენ, სანამ შეეძლოთ, რომ მათი დამპყრობლები“³⁸.

მცდარი აზრია, განსაკუთრებით იმ ნაწილში, სადაც რომის როლზეა ლაპარაკი. რომი იმდენად როდი ერეოდა ქვეყნის შინაგან ცხოვრებაში, რომ მას რაღაც ახალი წყობის დამყარების სურვილი გასჩენოდა. ასეთი რამ სხვა ქვეყნის მიმართ საერთოდ ძნელი მოსახერხებელია. ეს რომს არც აინტერესებდა: სამხედრო ვალდებულება და მცირე ხარკის გაღება, რომის სიუზერენობის ცნობა ქართველებისაგან,—ეს იყო რომის მიზანი, სხვას ის არაფერს თხოულობდა და მოსახლეობაც განაგრძობდა საკუთარი წესებით ცხოვრებას³⁹. უფრო გვიანდელი ცნობა რომ ავიღოთ აგათია სქოლასტიკოსისა (II, 15), იქ წავიკითხავთ: ბიზანტიელთა მიერ დანიშნული „წათე ჩაუდგა (ლაზთა) სამეფოს სათავეში, შეუდგა ამიერიდან საქმეების მოწესრიგებას და უვლიდა თვისტომთ, როგორც მას სურდა და როგორც მას მამაპაპური წესი (ὁ πατριάρχης ἑπέβαιε) უკარნახებდა“⁴⁰.

მართალია, ეს ცნობა გვიანდელია და ბიზანტიურ ხანას ეკუთვნის, მაგრამ ადრე კიდევ უფრო ზერელე ხასიათს ატარებდა რომელია ჩაწვდომა ქართველთა შინაურ საქმეებში.

³⁷ საქართველოს ისტორია, თბილისი, 1956, გვ. 88—89.

³⁸ „კოროზის ჩრდილოეთით მცხოვრებ ტომთა ოთხი ბასილევსი განწყობილი იყო 98—134 წლებს შორის“, საქართველოს ისტორია, 1956, გვ. 88—89.

³⁹ ისევე, როგორც კოლხებისაგან დამოკიდებული სვანები თავის კანონებს მისდევდნენ (მენანდრე პროტიქტორი, ფრ. II)—სვანები თვითთავადნი (აბუბოიძე, ყუყუაძე) იყვნენ.

⁴⁰ გეორგიკა, III, გვ. 85.

ხოლო, რაც შეეხება არიანესდროინდელ დასავლეთ საქართველოს, აქ საქმე შემდეგნაირად იყო მოწყობილი: კოლხების სახელმწიფო აღარ იყო, უკვე დიდი ხნის წინ კოლხებს დაუქარგავთ ქვეყნის გაერთიანების ძალა. ლაზებს ჯერ კიდევ ასეთი ძალა არა ჰქონდათ შეძენილი. ქვეყანა განაგრძობდა სიცოცხლეს, განვითარება მიდიოდა ახალი გზით. „ადგილობრივ ძალთა აღორძინება“³⁷ მდგომარეობდა ეთნიკური ერთეულების გაძლიერებაში. ასეთმა გაძლიერებამ გამოიწვია შემდეგ დან. საქართველოს ისევ გაერთიანება „ლაზიკის“ სახელწოდების ქვეშ. ლაზები რომ არ გამოსულიყვნენ ამ როლში, ამას სხვა ჯგუფი მოახერხებდა, რადგან ქვეყნის განვითარებას ასეთი გეზი ჰქონდა აღებული. ჩვენ სტრატეგიის გვაქვს ერთი ცნობა ლაზებზე უფრო ადრე სვანების ქვეყნის გაძლიერების შესახებ და მის მიერ სხვა მხარეების დამორჩილების შესახებ-- XI, 2, 19: „სვანები საუკეთესოა არიან სიმამაცისა და ძალის მხრივ; ფლობენ ისინი ირგვლივ ყველაფერს.. ჰკრებენ ლაშქარს 200.000 კაცის რაოდენობით“.

ასე რომ ასეთი ვითარება I—II საუკუნეების საქართველოში კანონზომიერი ყოფილა. მაგრამ სვანები მთებში ცხოვრობდნენ და ვერ იყვნენ კარგად ორგანიზებულნი. მათ არ აღმოაჩნდათ საკმაო ძალა ქვეყნის გაერთიანებისათვის (ისევე, როგორც აღმ. სანაპიროზე სხვა მცხოვრებთ ლაზებს გარდა) და ინტეგრაციის პროცესი დაავიწყდინეს ლაზებმა.

რეაქცია და უკანდახევა რომ ყოფილიყო ის, რაც აღწერილი აქვს არიანეს ეთნიკური ერთეულების (ისიც რომაელების მიერ ქვეყნისათვის თავზე მოხვეულის) სახით. და არა წინსვლა და გარდამავალი საფეხური უკეთესისაკენ, როგორღა იქნებოდა შესაძლებელი ქვეყნის იმდენად მოლონიერება, რომ ამ რამდენიმე პოლიტიკურ წარმონაქმნიდან³⁸ ისევ შექმნილიყო ერთიანი სახელმწიფო. არიანეს მიერ ასახული საფეხური ისტორიულად ემსახურებოდა ქვეყნის გაერთიანებას. მას ზიანი ისტორიისათვის არ მიუყენებია და ქვეყნის დაცალკეებულ ერთეულების მომძლავრებამ შემდგომში ის დადებითი შედეგი გამოიღო, რომ შეიქმნა ძლიერი ლაზეთი. ლაზებმა შემოიერთეს შემდეგ აბასკები, აფშილები, სვანები, მისიმიანელები, სანიგები და სხვანი. საკმარისია წავიკითხოთ ამ ახალი სახელმწიფოს დახასიათება, აგათია სქოლასტიკოსის

³⁷ ს. ჯანაშია, შრომები I, 1949, გვ. 211.

³⁸ ამის შესახებ იხილეთ ცოტა ქვემოთ.

მიერ მოცემული, რომ ყოველგვარი ექვი გაგვეფანტოს და მივხედეთ, რომ რომაელთა როლი აქ ქვეყნის განვითარების წინაგანი ძალების მოქმედების დროს ნულს უდრიდა და ისტორია თავის საქმეს აკეთებდა ყოველგვარი კომპრომისების გარეშე რაიმე უცხო გავლენის წინაშე. *Agath. III, 5*: „ძლიერსა“ და მამაც ტომს წარმოადგენენ ლაზები და ძლიერ ტომებსაც მბრძანებლობენ. ამაყოზენ კოლხთა ძველი სახელით და ზომაზე მეტად ქედმაღლობენ, შესაძლებელია არც თუ ისე უსაფუძვლოდ. იმ ტომებს შორის, რომლებიც სხვა სახელმწიფოს ექვემდებარებია, მე არ ნეტლება არც ერთი სხვა ესოდენ სახელგანთქმული. და მარჯმული როგორც თავისი სიმდიდრის სიუხვით, ისე ქვემეგრლობითა სიმრავლით, როგორც მიწაწყლის სიქარბით და მოსავლიანობით, ისე ხასიათის სილამაზითა და სიკვებით.... ნაოსნობენ, ვაჭრობენ და რამაცლებთან კავშირის წყალობით (?) თავიანთი ცხოვრებისათვის სახელმწიფოებრივი და კანონითი სახე მიუციათ“. რეაქციიდან და მტდარი საწყისიდან ასეთი შედეგის მიღება ისტორიას გაუჭირდებოდა. ამრიგად, არიანესდროინდელი დას. საქართველოს ხანაში რო მხარე რამდენიმე ეთნიკური ჯგუფით დასახლებულ ქვეყანადა წარმოდგენილი. ამათგან უმეტესობას მეფე ყავს. „უმეფო“ მხოლოდ სანების ტომია. არ არიან დასახლებული კოლხების და ძიღრიტების ნეფეები.

რაც ითქვა, ქვეყნის საერთო სურათის განსაზღვრას ცხება. საკითხავია თვითონ ეს ეთნიკური ჯგუფები რას წარმოადგენდნენ, განვითარების რომელ საფეხურზე იყვნენ ისინი. ერთი რამ შეიძლება ითქვას ამთავითვე: ჰანები სხვებისაგან განსხვავებულ ცხოვრებას ეწეოდნენ, ისინი საგვარეულო წყობას ინახავდნენ, მეფე არ ჰყავდათ (*ჭიჯიჯ ჯაჯაილასთი*), და სხვებისაგან იმითაც გამოირჩეოდნენ, რომ რომაელების წინაშე სრულ ურჩობას იჩენდნენ და არაფრად აგდებდნენ მათ.

ამ სანში უმეფობა საგვარეულო წყობას ნიშნავს, გვარის უფროსი ეყოლებოდათ მათ, მაგრამ არიანე გვარის უფროსისათვის არ ხმარობს ტერმინს *ქაძაქაძე*-ს.

ჰენიობებს და მაკრონებს ერთი საერთო მეფე ჰყოლიათ, ანქიალე. მეფის სასახლე მდ. პრიტანიდთან ყოფილა მოთავსებული. თუ არიანეს ამ ცნობას შევადარებთ სტრაბონისა და პლინიუსის ცნობებს, საყურადღებო ამბავი გამოიჩვენება, სახელდობრ ის, რომ სტრაბონის წყაროსა და პლინიუსის შემდეგ არიანემდე ჰენიობთა ცხოვრებაში დიდი ცვლილება მომხდარა.

ცნობილია, რომ ტომობრივი გაერთიანების წინ ადამიანთა საზოგადოება გვარებად იყოფა. ასურეთის მეფის ტიგლათფილესერ I-ის (1115—1077) წარწერები ასახელებენ „მუშუქების 5 მეფეს“, სალმანასარ III-ის (860—825) წარწერები კი „ტაბალების 24 მეფეს“, რაც ცხადად მიგვითითებს, რომ ამ დროისათვის აღნიშნული ტომები ჯერ კიდევ გეაროვნული წყობილების ხანაში იმყოფებიან და დასახელებული „მეფეები“ სხვას არას წარმოადგენენ, თუ არა გეაროვნული წყობის სატომო ბელადებს³⁹.

ამ თვალსაზრისით უნდა მივუდგეთ სტრაბონის და პლინიუსის ცნობას. Strabo, XI, 2,13: „ჰენიოხებს ოთხი მეფე ჰყავდათ“ XVII, 3,24: „ჰენიოხები ვიწრო და ღარიბ ადგილებში ცხოვრობენ, უაჩალობითა და მომთაბარეობით ირჩენენ თავს“; XI 2,12: „ცხოვრობენ მეკობრეობით“. ამ პირობებში, რასაკვირველია, ჰენიოხები შემკიდრობულნი და მტრისათვის წინააღმდეგობის გაწევის დიდი უნარის მქონენი ვერ იქნებოდნენ. ამასვე ამბობს სტრაბონიც XI, 2,3: „ჰენიოხებზე გადაიარა მითრიდატე ევპატორმა, რადგან ეს მხარე იოლად სავალი იყო“⁴⁰.

პლინიუსი მრავალ ტომად წარმოადგენს ჰენიოხებს: *Multis nominibus Heniochorum gentis*.

სტრაბონის თუ მისი წყაროს დროისათვის ჰენიოხები საგვარეულო წყობილების მქონენი ყოფილან და მათი ოთხი მეფე იგივე გვარის უფროსები არიან.

არიანეს დროს კი ამ ტომის სოციალური განვითარების პროცესი შორს წასულა, საგვარეულო წყობა დაშლილა და ძველი „ბასილევსი“, გვარის უფროსი, ტომის ნამდვილ მეთაურად, ბატონად, მონარქად ქცეულა. კიდევ უფრო მეტიც: ჰენიოხები მაკრონთა ტომს შეერთებიან და ორი ტომის კავშირი ჩამოყალიბებულია.

დანარჩენ ეთნიკურ ჯგუფებსაც თითო მეფე ჰყოლიათ და საქართველოს ისტორიის უფრო ძველი ხანების გათვალისწინების შედეგად, არქეოლოგიური მონაცემების შესწავლის შედეგად, შეიძლება დავასკვნათ, რომ არიანეს „ტომთა“ გაერთიანებანი, რომელთა სათავეში მეფეები იდგნენ, სახელმწიფოებრივი წარმონაქმნები ყოფილან. რომ აქ სწორედ სახელმწიფოსთან, სოც. დიფერენციაციასთან,

³⁹ გ. მელიქიშვილი, საქართველოში კლასობრივი საზოგადოებისა და სახელმწიფოს წარმოქმნის საკითხისათვის, თბილისი, 1955, გვ. 6.

⁴⁰ სტრაბონი, გეოგრაფია, თ. ყაუხჩიშვილის თარგმანი, 1957, გვ. 38—39.

შეტად ინტენსიურ კულტურულ თუ ეკონომიურ ცხოვრებასთან გვაქვს საქმე და არა პრიმიტიულ გვაროვნულ წყობასთან, ამისი საბუთები მოაქვს არქეოლოგიურ გზებზე, როგორცაა მოხსენიებული ირკვევა, რომ არიანეძე რაშდენიძე საუკუნით ადრე აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში ფრიად განვითარებული ყოფილა მიწათმოქმედება და ხელოსნობის სხვადასხვა დარგები⁴¹.

„პროფესიონალური ხელოსნობის მაღალი განვითარების ბუნებრივ შედეგს წარმოადგენს ალემ-მიცემის ფართო განვითარება, როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე უცხო ქვეყნებთან“⁴².

სტრაბონი (XI, 2,17) წერს: ფაზისი კოლხების სავაქრო ნავსადგურია; კოლხეთში უხვად მოჰყავთ სელი, კანაფი, ცვილი და ფისი; სელის წარმოებამ სახელიც კი გაითქვა, იგი უცხო ქვეყნებში გაჰქონდათო⁴³.

საქართველოს ტერიტორიაზე პოულობენ შემოტანილ ქურქულს, ნელსაკებულს, ეგვიპტურ და ფინიკიურ თუ სხვა ქვეყნების ნივთებს.

ალემ-მიცემობის ასეთი ფართო მასშტაბით წარმოება (რაც არქეოლოგიური მასალის გარდა ანტიკურ ავტორთა ცნობებითაც დასტურდება) გულისხმობს ფულის არსებობას. VI საუკუნიდან აღგილობრივ იჭრებოდა „კოლხური თეთრი“ მონეტა. მონეტები აღმოჩნდა კოლხეთის ტერიტორიის გარდა ქერსონესში, ნიმფეაში, არმაზში, ყირიმში, შუა აზიაში⁴⁴.

VI—V საუკუნის მასალა ავლენს აგრეთვე კოლხეთის მოსახლეობაში არსებულ ქონებრივ უთანასწორობას.

„მიწათმოქმედების განვითარებამ, პროფესიონალური ხელოსნობის დაწინაურებამ, სასოფლო-მეურნეობის მკვეთრმა გაცხოველებამ და ფულის ინტენსიურმა ტრიალმა, უეჭველია, დიდი გავლენა მოახდინეს კოლხეთის, განსაკუთრებით მისი ბარის რაიონების მოსახლეობაზე—განაპირობეს სასოფლო თემის ინტენსიური შლის პროცესი, მისი წევრების ერთი, მცირე ნაწილის გამდიდრება და მეორე ნაწილის გაღატაკების პროცესი. ყოველივე შემოთქმული გვაფიქრებინებს, რომ საზოგადოების მდიდრებად და

⁴¹ Г. С. Чита я, Земледельческие системы и пахотные орудия Грузии: Вопросы этнографии Кавказа, 1952, гл. 99.

⁴² Б. А. Куф т и н, Материалы к археологии Колхиды, т. II, 1950 стр. 78.

⁴³ გ. მელიქი შვილი, დასახელებული შრომა გვ. 196.

⁴⁴ დ. კაპანაძე, ქართული ნემიზმატიკა და სხვა, 26—27.

ღარიბებზე გათიშვამ და ერთმანეთისადმი დაპირისპირებამ, მონების შედარებით მრავალრიცხოვანი ფენის გაჩენამ და მისმა დაპირისპირებამ თავისუფლებისადმი, აქ უკვე ისეთ საზღვრებს მიაღწია, როდესაც წარმოიქმნება „მანქანა ერთი კლასის ბატონობის შესანარჩუნებლად მეორე კლასის მიმართ—სახელმწიფო“. ამიტომაც შესაძლებელია ვიფიქროთ, რომ ის დიდი პოლიტიკური წარმონაქმნი, რომელიც სენამოტანილი მასალების მიხედვით უნდა არსებულიყო თანამედროვე დას. საქართველოს ტერიტორიაზე, ძვ. წ. ა. VI—III ს-ზედ მაინც სახელმწიფოებრივი ერთეული უნდა ყოფილიყო⁴⁶.

არიანესდროინდელი ეთნიკური ჯგუფების ორგანიზაციებშიც, რომის მიერ დადასტურებული სამეფო ძალაუფლებით, საქალაქო ცხოვრების განვითარებული ფორმით და სოც. დიფერენციაციით, რასაკვირველია, სახელმწიფოებრივი წარმონაქმნები იყვნენ.

ამასვე ამბობს ს. ჯანაშია: „რაკი ლაზების, აფსილების, აბასკების და სანაიკების მეთაურებს თავიანთი უფლებები რომის იმპერატორისაგან ჰქონდათ მიღებული და არა საკუთარი საზოგადოებისაგან, ცხადია, რომ ისინი ტომურ-გვაროვნული საზოგადოების ბელადებად ვერ ჩაითვლებიან და ვერც მათი საგამგეო მიიჩნევა ტომურ-გვაროვნულ ორგანიზაციად. ეს პატარა ბატონები ადგილობრივ საზოგადოებრივ ძალებს უნდა დაყრდნობოდნენ, ეს უკვე გარკვეულ სოც. დიფერენციაციას გულისხმობს“⁴⁸.

არიანეს მეფეები ნამდვილი ბატონები იყვნენ სამეფო ძალაუფლებით, კიდევ უფრო მეტიც, ისინი სამეფო ნიშნებს რომის იმპერატორისაგან იღებდნენ, მაგრამ ქვეყანას მართავდნენ საკუთარი და არა უცხო კანონების მიხედვით. რა ვუყოთ, რომ ეს ქვეყნები მცირე მოცულობისა იყო, მაინც თითოეული მეფის სამფლობელო სახელმწიფოებრივ წარმონაქმნს წარმოადგენდა და ამ წარმონაქმნების დასრულება, გამსხვილება, ერთ, ლაზეთის ძლიერ სახელმწიფოდ ჩამოყალიბება, არიანეს შემდეგ მოხდა, V საუკუნეში.

⁴⁶ გ. მელიქიშვილი, დას. შრომა, გვ. 119—120.

⁴⁸ ს. ჯანაშია, შრომები, ტ. II, გვ. 119, საგვ. 119, 1952.

დასავლეთ საქართველოს საზღვრები და კონი
ახ. წ. ა. II საუკუნეში

ჩვენს საზღვნიერო ლიტერატურაში გარკვეული აზრი არსებობს იმის შესახებ, თუ რა მიმართებაში იმყოფებოდნენ რომთან არიანესდროინდელი დას. საქართველოს სახელმწიფოებრივი წარმონაქმნები.

როგორც არიანეს ბიოგრაფიიდან ირკვევა (იხ. ადრიანეს რესკრიპტი არიანეს მიმართ და სხვა ბიოგრაფიული ცნობები), რომს დას. საქართველოში ამ დროს აინტერესებდა უმთავრესად იმპერიის საზღვრების უშიშროების უზრუნველყოფა, და ქართველ მეფეთა უპირატეს მოვალეობას წარმოადგენდა თავიანთი ქვეყნის ჩრდილო საზღვრის დაცვა, რათა აღანები⁴⁷ და ჰუნები არ შემოკრილიყვნენ აქ (რაც, სხვათაშორის, ქართული სამეფოების ინტერესებშიც შედიოდა). მეფეს ჯარი უნდა გამოეყვანა საქიროების დროს და ხალხს მცირეოდენი ხარკი გადაეხადა. ამის სამაგიეროდ სამეფო ნიშნები ეგზავნებოდათ მეფეებს რომიდან. თუ როგორი იყო ეს ნიშნები, ამის შესახებ წერს გვიანდელი, უკვე ბიზანტიელი მწერალი, აგათია სქოლასტიკოსი.

აგათია სქოლასტიკოსის დროს (VI ს.) სამეფო ნიშნები ლაზეთის მეფისათვის ბოძებული ბიზანტიის კეისრისაგან შემდეგი ყოფილა: „წათემ რომაელთა მეფისაგან, მიიღო, როგორც ეს ძველთაგანვე დაწესებული იყო, მამა-პაპის სახელო და საამისო (სამეფო) ნიშნები. ეს ნიშნებია ოქროს გვირგვინი, თვალწარგალიტით შემკული, კოქებამდე გრძელი ქიტონი, ოქრომკედით მოქარგული, მიტრა, აგრეთვე ოქროთი და თვლებით მკეჭული და წითელი წაღები. ძოწეული ქლამიდის ტარების ნება კი არ ჰქონდათ ლაზთა მეფეებს, მხოლოდ თეთრისა შეცბლოთ; რაც სრულიად დასაოველთაოა და ჩვეულებრივი, ნუაში ორივე

⁴⁷ აღანთა შემოსევებისაგან იმპერიის აღმოსავლეთი საზღვრების დასაცავად თვით იბერიასთან შეთანხმების გარდა ადრიანეს სხვა ღონისძიებაც მიუღია. ამ მხრივ ყურადღებას იქცევს VI ს-ის ბიზანტიელი იმპერატორის—იოანე კონდეს ნაშრომში—„რომაელთა სახელმწიფო თანამდებობათა შესახებ“ დაცული ცნობა, რომელშიც მოთხრობილია, რომ ფლავიუს არიანეს კაპადოკიაში მსართველობის დროს დაუთვალეირებია კაპიის კარი (ანუ დარიალი). მ. ინაძე, იბერიისა და რომის ურთიერთობა II ს-ის პირველ ნახევარში, ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიის ინსტიტუტის შრომები, I, 1955, გვ. 313.

მხრით ოქროს ქსოვილით არის ალაპლაპებული. მეფურია ქლამიდის აბზინდიც, თავისი აკინძული თვლებითა და სხვა მორთულობით⁴⁸.

როგორც არ უნდა ყოფილიყო საზეფო ნიშნები, ყოველშემთხვევაში მათი მიღება მეფეებს აკისრებდა სამხედრო ვალდებულებას. კანონები კი სახელმწიფოს მართვის დროს ქვეყანას საკუთარი ჰქონდა.

ასეთი დამოკიდებულება ვასალური იყო. „ლაზთა მეფეები, რამდენადმე მაინც ვასალურად იყვნენ რომზე დამოკიდებულნი. ისინი იმპერატორისაგან იღებდნენ სამეფო ნიშნებს, გვირგვინს და სხვ. რომის კეისრებს თავიანთ სამეთვალყუროდ მიაჩნდათ ეგრისიდან ჩრდილო კავკასიაში გარდამავალი გზები და ისინი ლაზებს აკისრებდნენ ამ გზების დაცვას ჰუნთა და ალანთა შემოსევისაგან⁴⁹.

ასეთი ვითარება იყო არიანეს შემდეგ. არიანეს დროსაც რომაელების ბატონობა არ ყოფილა შემდგომ საუკუნეებზე უფრო მკაცრი ფორმით მოცემული. ჩვენ უფრო გვიანი ხანის წყაროები მოგვეპოვება არიანესდროინდელი ამბების გასარკვევად, მაგრამ ეს წყაროები ხშირად უფრო აღრინდელ ამბებს გადმოგვცემენ ხოლმე.

ს. ჯ ა ნ ა შ ი ა ს აზრით, ლაზები რომაელთა ქვეშევრდომები არიან, ხარკს არ იხდიან და საერთოდ მათ არ ემორჩილებიან. მათ აწევთ მხოლოდ ერთადერთი, სამხედრო მოვალეობა. „ლაზების მეფე კეისრის ვასალია, რომელსაც თავისი სიუზერენის წინაშე მხოლოდ სამხედრო სამსახური აწევს მოვალეობად“⁵⁰ არიანეს შემდეგ საქართველოში არიანესდროინდელი მეფეების ვასალობა რომის კეისრის წინაშე სისტემად გადაქცეულა და აქ ვასალებს ვასალები გასჩენიათ. ლაზები დას. საქართველოს გაერთიანების დროს ხომ იქვემდებარებდნენ სხვა ხალხებს. აბასგები ძველითგანვე ლაზების ქვეშევრდომნი იყვნენ (Proc. Goth. VIII, 3), ასევე აფსილებიც (Goth. VIII, 2), მისიმიანები (Agath. III, 15). ლაზების ქვეშევრ-

⁴⁸ Agath. III, 15; გეორგიკა, III, გვ. 84—85.

⁴⁹ საქართველოს ისტორია, 1956, გვ. 90. ცხადია, რომ უპირატესად სამხედრო მიზნების არსებობა. არ გამოირიცხავს რომის სავაჭრო თუ სხვა ინტერესებს ლაზიკის მიმართ.

⁵⁰ ს. ჯ ა ნ ა შ ი ა, ეგრისის სამეფოს წარმოშობა: შრომები, II, 1952, გვ. 317—8.

დომი იყო სკუმიაც სვანეთთან ერთად. სვანები თეოდოსის დროიდან ლაზებს ექვემდებარებოდნენ, ეს ურთიერთობა 388—395 წლებში დამყარდა (მენანდრე, ფრ. II; პროკოპი BG VIII, 2, 46 და სხვ.).

ამ ტომთა მფლობელების მთავარი მოვალეობა ეგრისის მეფის წინაშე სამხედრო სამსახურში მდგომარეობდა. ყველა დასახელებული ტომი ეგრისის იმ ჩრდილოეთით საზღვარზე მოსახლეობდა, რომლის დაცვაც შეადგენდა თვით ეგრისის მეფის ძირითადსა და ერთადერთ მოვალეობას კონსტანტინეპოლის იმპერატორის წინაშე¹.

ყურადღება უნდა მიექცეს ერთ ფაქტს: არიანე ლაზების სამხრეთით მცხოვრებთა მეფეების რაიმის მიერ დანიშნვის შესახებ არაფერს ამბობს. დანიშნული მეფეები ჰყავთ ლაზებს, აფსილებს, აბასკებს, სანიგებს, ჯიქებს. ხოლო სამხრეთით: კოლხების მეფეს საერთოდ არ ასახელებს; სანები უმეფონი და რომაელებისადმი ურჩინი არიანო; ჰენიოხების და მაკრონების მეფის, ანქიალეს დამოკიდებულების შესახებ რომთან არაფერს ამბობს. აფსაროსამდე მოდის ასეთი მეფეების გამგებლობაში შემავალი ტერიტორია. აფსაროსიდან მოყოლებული კი ლაზები ცხოვრობდნენ და მათ მეფეს მალასას ადრიანესაგან ჰქონდა სამეფო ნიშნები ბოძებული. აფსაროსის სამხრეთით ტრაპიზონამდე რომაელებს მოეპოვებოდათ დასაყრდენი პუნქტები და არიანე ამ პუნქტებში ჩერდებოდა კიდევ: ტრაპეზუნტში, ჰისოსში, ათენში, მაგრამ ეტყობა, აქ მეფეების დახარკვასა და სამეფო ნიშნების ბოძების წყალობით სამხედრო ვასალად გახდომას რომაელთათვის არც თუ ისე გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდა და ამიტომ აქაურ მეფეებს თავს ანებებდნენ. ალბათ ალანები და ჰუნები (რომელთაგან პროვინციის დაცვის საქმის ხელმძღვანელობა ლეგატ არიანეს ჰქონდა დავალებული) უფრო ჩრდილოეთით გადმოდიოდნენ აფსაროსის ზემოთ და ამ სანაპიროს დაცვისათვის რომაელებს გამოყენებული ჰყავდათ ლაზები, აფსილები, აბასკები, სანიგები, ჯიქები და მათ მეფესთან დებდნენ სამხედრო ხელშეკრულებას. მართლაც, კავკასიის ალანები ხომ კლუხორის გადასასვლელთან ცხოვრობდნენ, ახლანდელი აფხაზეთის ჩრდილო ნაწილში კავკასიონის მთების გასწვრივ, ეტყობა ესენი ჩრდილოეთით უფრო მოდიოდნენ, ვიდრე სამხრეთით (ე. ი. პონტოს აღმოსავლეთ სანაპიროს ესხმოდნენ თავს და არა სამხრეთ-აღმოსავლეთს).

¹ ს. ჯანაშია, შრომები, ტ. II, 1952, გვ. 318—19.

ამ ფონზე სრულიად განსაკუთრებული ადგილი უჭირავთ არიანესთან ძიდრიტებს. ამათი სამკვიდრებელი გამოყოფილა რომაელების სამეთვალყურეო ადგილებიდან. ანონიმიც იხსენიებს ძიდრიტებს (XLII, 10). არიანე მეთვრამეტე თავში ამბობს: „მაკრონებისა და ჰენიოხების გვერდით ძიდრიტებია, ესენი ფარსმანის ქვეშევრდომნი არიან“.

ეს ცნობა უაღრესად მნიშვნელოვანია იბერიის მეფის უფლების გავრცელების თვალსაზრისით დას. საქართველოს ტერიტორიის მიმართ.

აქ ლაპარაკია იბერიის მეფეზე, ფარსმან II-ზე, რომლის შესახებ დიონ კასიუსი მოგვითხრობს⁵².

იბერიის ძლიერებისა და ყვევების ხანში, III ს-ში ძვ. წ. ა. ქართლის მმართველებმა თავისი ძალაუფლება მეტად დიდ ტერიტორიაზე გაავრცელეს.⁵³ ამის შესახებ სხვა ცნობათა შორის ლეონტი მროველის ცნობაც ლაპარაკობს. ქართლის ტერიტორიის განხილვის დროს ლეონტის ეგრისის შესახებაც აქვს ლაპარაკი: „ქუჯი იყო ერისთავი ეგრისისა“⁵⁴. ქუჯი ერთ-ერთი იმათგანი იყო, რომელთაც ჩვენ კოლხეთის მეფეებად ვვარაუდობთ⁵⁵.

უკვე ძვ. წ. ა. III საუკუნიდან ეგრისი (კოლხეთის სამეფო) მოექცა იბერიის პოლიტიკური გავლენის ქვეშ. კოლხთა უმაღლესი ადმინისტრაციის წარმომადგენელმა, რომლის სატახტო ქალაქი იყო ციხე-გოჯი, მეფე ფარნავაზი „უფლად“ აღიარა, ხოლო თავისი თავი — მის „მონად“⁵⁶.

II ს. ძვ. წ. აღ. იბერიის სამეფო სუსტდება და კარგავს ბევრ მხარეს. ახ. წ. ა. I და II საუკუნეებში კი იბერია ისევ ძლიერდება. იბერიის პოლიტიკური ერთეული ისევ აღდგება თავის უფლებებში და იბრუნებს ძველ ოლქებს. ახლა მიუხედავად რომის და სპარსეთის მხრივ შეზღუდვისა, იბერია ისევ ძლიერი პოლიტიკური ერთეულია.

იბერიის ამ სიძლიერეზე მიუთითებს არიანეს ცნობა: „ძიდრიტები ფარსმანის ქვეშევრდომნი არიან“ (თ. 11), ეტყობა იბერიას ამ დროს თავისი ხელი ზღვის სანაპირომდე გაუწვდენია და რომაე-

⁵² Dio Cassius, Historia Romana, LVIII, 86. იხ. გ. წერეთელი, არმაზის ბილინგვა, „ენიმიკის მოამბე“, ტ. 13, თბ., 1942, გვ. 33.

⁵³ გ. მელიქიშვილი, დას. შრომა, გვ. 142.

⁵⁴ ქართლის ცხოვრება; ტ. 1, თბ., 1955, ს: ყაუხჩიშვილის გამოცემა, გვ. 24, 23.

⁵⁵ გ. მელიქიშვილი, დას. შრომა, გვ. 145.

⁵⁶ საქ. ისტორია, თბ., 1956, გვ. 6..

ლებისათვის მეტოქეობა გაუწევია დასავლეთ საქართველოს ერთი მხარის დაქვემდებარების საკითხში⁸⁷.

7

რუკისათვის

ფლავიუს არიანეს „პერიპლუსი“ წარმოადგენს შავი ზღვის სანაპიროების დეტალურ აღწერას. თითქმის მთელი თხზულება შედგება გეოგრაფიული ობიექტების ჩამოთვლისაგან ამ ობიექტთა შორის მანძილების გამოანგარიშებით. მხოლოდ რამდენიმე ადგილას ლალატობს ავტორი ამ ჰრინციას და ჩაურთავს ძველსა თუ მის თანამედროვე ცნობებს ტომთა და ადგილთა შესახებ, ზოგჯერ ფრიად ყურადსაღებს და საინტერესოს, ზოგჯერ კი სრულიად ზედმეტსა და უმნიშვნელოს (ასეთია, მაგალითად, ოცდამეოთხე თავში გრძელი თხრობა კუნძულ ლევკეზე აქილეისისა და პატროკლეს მიერ მოგზაურთა წინაშე სიზმარში გამოცხადების შესახებ).

თხზულების მკითხველს ექნება მეტად მკაფიო წარმოდგენა შავი ზღვის სანაპიროებზე არსებული დასახლებული ადგილების, მდინარეების და აღმ. სანაპიროზე მოსახლე ტომების შესახებ.

რუკის შედგენამ ერთხელ კიდევ ცხადყო, რომ არიანე თავისი აღწერილობის დროს მიყვება ზღვის სანაპირო ხაზს, თითქმის არსად არ იყურება ქვეყნის სიღრმეში. ამ მხრივ გამოჩაქვს წარმოდგენს კოლხეთის მიდამოების მიმართ მხოლოდ სანების—ჭანების და მათი ქვეყნის: თიანიკე-ჭანეთის და აბასკების მოხსენება, ეს ტომები ნაპირს დაცილებულნი იყვნენ და მთიანეთში ცხოვრობდნენ. კავკასიონის მწვერვალს კი, სტრობილს, იმიტომ ასახელებს, რომ მისივე თქმით, ეს მწვერვალი ჩანს კოდორიდან სოხუმამდე მოგზაურობის დროს.

არიანეს მიერ მოცემული მანძილები, ხშირად მეტად ქვეშაირიტი, პედანტური სიზუსტით არ გამოირჩევა და შემთხვევათა

⁸⁷ ამ საკითხისათვის შეიძლება საინტერესო აღმოჩნდეს კონსტანტინე პორფიროგენეტის ცნობა, რომლის მიხედვით იბერიაში შედიოდა არტანუჯი და მისი მიმდგომი მხარეები (გეორგიკა, IV, 2, გვ. 274—287). კონსტანტინე ხომ მათე საუკუნის ამბებს არ გადმოგვცემს, არანედ უფრო ადრინდელს. არიანეს მიხედვით ძიდრითები სწორედ არტანუჯის ჩრდილოეთით ბინადრობდნენ. თითქოს აქ საქმე გვაქვს იბერიის გამაერთიანებელი ტენდენციის (რასაკვირველია მეტად მკრთალ) ჩანასახთან.

დიდ უმეტესობაში მიახლოებით რიცხვებს გეთავაზ. აზს. ეს შეუიარაღებელი თვალსაზრისით ჩანს ჯერ ერთი იქიდან, რომ სულ დამრგვალებული რიცხვებია „პერიოდულში“ მოცემული. შემდეგ, ერთი და იგივე რიცხვი ხშირად მეორდება, მაგ. ავტორის განსაკუთრებული სიყვარულით სარგებლობს მანძილი „90 სტადიანი“, ასევე კარგადაა განწყობილი 150, 180 სტადიონის მიმართ, ამით გარდა უმეტესად გვხვდება 30 და 60 სტადიონი.

სტადიონთა ერთი და იგივე რაოდენობა მეორდება მიყოლებით რამდენიმე პუნქტის მიმართ: მაგ. ბათისიდან აკინასამდე 90 სტადიონია, აქედან ისისამდე—90, ისისიდან მოგროსამდე—90 და ასე ჰქვდება ქობოსამდე სულ 90 სტადიონია დასახელებული. ცნობილია, რომ ასე სიმეტრიულად განლაგებული მდინარეები თუ სხვა ობიექტები ბუნებაში არ არსებობს. ასე რომ პუნქტების მიგნებისას ორი-სამი და ზოგჯერ მეტი კილომეტრის სხვაობის დაძვება არიანეს მანძილების მიმართ ჩვეულებრივ ამხად უნდა იქცეს რუკის შემდგენელისათვის.

რუკის შედგენის დროს საჭირო გახდა არიანეს ამ თავისებურებათა გათვალისწინება, აგრეთვე სანაპირო ხაზის მიხვეულ-მოხვეულობისათვის ანგარიშის გაწევა. დიდი სხვაობის დაძვება მანძილებში მაინც არ შეიქნა საჭირო (მხოლოდ 1—3 კ-მდე). არიანეს სტადიონები კოლხეთისა და თურქეთის მიმართაც მრავლისაგან უმრავლეს შემთხვევაში რუკის შექმნის საშუალებას იძლევა, მაგრამ II ნაწილში (სამხრეთ სანაპიროზე) ზოგი პუნქტი გამოტოვებულ იქნა. მათი შეტანა რუკაზე არ მოხერხდა, რადგან ირღვეოდა რუკის მთელი აღნაგობა, ობიექტებს შორის მანძილები იცვლებოდა და ცნობილ ადგილთა მდებარეობა ისე გადაინაცვლებოდა, რომ რუკა საერთოდ აღარ გამოდიოდა.

ასე მაგალითად, ვერ მოთავსდა ბითონიაში კალპეს ნავსადგურა, რადგან არიანეს მიხედვით მდინარე ფსილისიდან კალპემდე 210 სტადიონია, ე. ი. დაახლოებით 37 კილომეტრი, ეს თითქმის ცნობილ მდინარე სანგარიოსამდე (საკარია) მოდიოდა და შემდეგი ანგარიში ირღვეოდა. ამას გარდა, რუკაზე ვეღარ თავსდებოდა არიანესაგან მოცემული სამი პუნქტი სანგარიოსამდე: კ. აპოლონია, მდ. როე და ადგილი ქვლე. ამიტომ საჭირო გახდა კალპეს გამოტოვება.

ასევე გამორჩენილია რუკაზე: კალეტი—ბითონიის ნავსადგური, ტინდარიდი ბითონიაში, სანდარაკე, კრენიდესი, ფსილა (იქვე), ეგინეტი (პაფლაგონიაში), ჰერაკლეიონი—ანკონის აღმო-

სავლეთით კუნძული, არეტიადე კერასუნტის აღმოსავლეთით. დანარჩენი ყველა პუნქტია მოთავსებული რუკაზე, რომლებიც კი არიანეს მოხსენებული აქვს ბიზანტიონიდან პანტიკაპეამდე.

ჩრდილო და დასავლეთ სანაპიროზე მანძილების გამოანგარიშება აღარ მოხერხდა. არიანე აქ დიდ ლაფსუსებს უძვეებს და შრომის მიზანს არ წარმოადგენდა ამ ლაფსუსთა მიზეზების კვლევა. აქ მხოლოდ ყოვლად ცნობილი ადგილები აღინიშნა გამოანგარიშების გარეშე, გამოტოვებულ იქნა: კაძეკა, სკვითოტავრების ნავსადგური, ლამპადი ტავრიდისა, სიმბოლონი, კარკინიტიდი, კალოსი, ტანირაკე, ეიონი, ისტრიელების ნავსადგური, ისაკეების ნავსადგური, ისტრია, ტეტრასიადი, ბიძონე, კიანეს კუნძულები, დაფნე.

არიანე, რასაკვირველია, ზოგჯერ დიდ სხვაობასაც უშვებს რეალურად არსებულ მანძილებთან შედარებით, ასეთ შემთხვევებში საჭიროა პუნქტის ისტორიის მოშველიება და სხვა პუნქტთა მდებარეობისათვის ანგარიშის გაწევა. მაგ., იაზონის კონცხი სამხრეთ სანაპიროზე დაახლოებით 15 კილომეტრის (თუ მეტის არა) სხვაობას იძლევა არიანეს მანძილთან შედარებით, მაგრამ ქ. პოლემონიონის (ახლანდელ ბალამანი) შემდეგ (ეს უკანასკნელი პუნქტი კი არიანეს მონაცემების მიხედვით ზუსტად მოთავსდა თავის ადგილას), მართლაც არის კონცხი, რომელსაც დღესაც იაზონი ეწოდება, ამიტომ აქ არიანეს იაზონის კონცხი აღინიშნა, მითუმეტეს, რომ ამ კონცხიდან შესაძლებელი გახდა შემდგომი პუნქტების გამოანგარიშება — მიგნება).

ყურადღებას იპყრობს ობიექტების სახელები თურქეთის ტერიტორიაზე; აქ სახელწოდებათა უმრავლესობა დღეს ემთხვევა ანტიკურ სახელწოდებებს, მაგ. არქაბისი — ჩრხავე, ასკუროსი — ასკოროსი, რიძიოსი — რიზე, კალოსპოტამოს — კალოპოტამოს-დერე, ოფისი — ოფი, ჰიერონი — იეროსი, ტრიპოლისი — ტირებოლუ, ძეფირიონი — ზეფრე, კერასუნტი — გირესუნტი, იაზონი — იაზონი, პოლემონიონი — ბალამანი, ფადისანე — ფატსა, ოინოე — უნიე, თერმოდონტი — თერმე-სუ, კარუსა — გერზე, სინოპე — სინოპი, კინოლისი — კინოგლუ, კარამბისი — კერემბე, ამასტრისი — იმასრა, ჰერაკელია — ერეგლი, რება — ირივა.

ხან კი დღევანდელ სახელწოდებაში მოცემულია უბრალოდ თარგმანი ძველი სახელისა; მაგ., კონცხი „ლეპტე“ ბერძნულად ნიშნავს ვიწროს, თხელ კონცხს, ახლანდელი „ინჯე-ბურუნი“ (თურქული) ქართულად არის „თხელი, ვიწრო კონცხი“.

არიანეს დას. საქართველოს მიწაწყლის სანაპირო ზოლი თავისი ფეხით შემოუვლია ბიზანტიონიდან დიოსკურიამდე. დიოსკურიის შემდეგ კი ბოსფორამდე ლიტერატურულ წყაროებსა და სხვების მონაყოლს ეყრდნობა, ამიტომ ჩრდილო-აღმოსავლეთ სანაპიროს ადგილთა დადგენა არიანეს მიხედვით შეტად ჭირს. აქ საქიროა ანტიკური და ახალი რუკების მონაცემებზე დაყრდნობა.

ზუჯის შედგენამ ცხადყო, რომ არიანეს სტადიონში 180 მეტრი იგულისხმება, ე. ი. კილომეტრში დაახლოვებით 5,5 სტადიონია; 90 სტადიონი უდრის 17 კილომეტრს.

გარდა საბჭოთა თუ უცხოელი მეცნიერების სპეციალური ნაშრომების (მათ შორის Pauly-Wissowa-ს Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft-ში მოცემული სტატიების) გათვალისწინებისა, საქირო შეიქნა შემდეგი რუკების გამოყენება:

1. В. Шунский, Историческая география, М. 1955 г. ახლავს რუკა: Pontus Euxinus, 1590, карта Черного моря и Причерноморья из исторического атласа Ортелиа.

2. Atlas antiquus, двенадцать карт для изучения древней истории, составленные Генрихом Кизерттом, Берлин.

3. Julius Perthes, Atlas antiquus, Leipz. 1924.

4. Atlas classique de géographie, seconde édition, par K. Bruc, Paris, 1838.

5. Atlas géographique des quatre parties du Monde, par Guillaume de Liste et Phil. Buache, 1879, № 27 და შემდ.

6. Carte générale de l'Asie—Mieure, de l'Arménie, de la Syrie, de la Mesopotamie, du Caucase, Paris, 1839.

7. Castori Romanorum cosmographi tabula quae dicitur Pentingeriana. Recognovit Conrad Miller, 1887.

8. Реклю, Земля и люди. Atlas ДНУ, т. III, 1881. Карта европейской Турции, Сербии, Черногории, королевства Эллинов, масштаб 1.2520000.

9. Топографическая карта, изд. Главного управл. гос. съёмки и картографии, НКВД СССР, 1937, К—37—XVIII; К—37—XI; К—37—XXIV.

10. Морской атлас, изд. Главного штаба военно-морских сил, вооруженных сил СССР, Черное и Азовское моря, лист 37, оц-киლომეტრიანი, 1953.

11. *Geographi Graeci Minores, Tabulae in geographos Graecos Minores a C. Mullero, pars prima, Parisiis, ed. Didot, 1855.*

ავტორს სასიამოვნო მოვალეობად მიაჩნია მადლობა მოახსენოს უნივერსიტეტის გეოგრაფ-კარტოგრაფს, ალექსანდრე ვალერიანის-ძე სანაძეს, რომელიც იჩენდა დიდ გულმოდგინეობას და საქმისადმი ნამდვილ სიყვარულს ამ რუკის გაფორმების დროს.

Αρριανός

არიახე

Περὶ πλους Εὐξείνου
Πόντου

მოგზაურობა შავი
ზღვის გარშემო

Ἀντοκράτορι Καίσαρι Τραυανφ
Ἄδριανφ Σεβαστφ Ἀρριανός
χαίρειν¹.

თვითმპყრობელ კეისარს ტრა-
იანე აღრიანე ავგუსტეს არიანე
უსურვებს კარგად ყოფნას.

1

1

Ἐς² Τραπεζοῦντα ἤιομεν, πό-
λιν Ἑλληνίδα, ὡς λέγει ὁ Ξενο-
φῶν ἐκείνος, ἐπὶ θάλασση³ ἠμ-
σμένην, Σινωπέων ἀποικίον, καὶ
τὴν θάλασσαν τὴν τοῦ Εὐξείνου
ἄσμενοι κατειδόμεν δὴενπερ καὶ
Ξενοφῶν καὶ σὺ καὶ οἱ βῆμοι
ἀνεστᾶσιν ἤδη, λίθον μέντοι γε
τοῦ τραχέος, καὶ τὰ γράμματα διὰ
τοῦτο οὐκ εὐδῆλα κεχάραται,
τὸ δὲ Ἑλληνικὸν ἐπιγράμμα καὶ
ἡμαρτημένως γέγραπται, οἷα δὴ
ὑπὸ βαρβάρων γραφέν. Ἔγνωκα
οὖν τοὺς τε βῆμοὺς λίθου λευκοῦ
ἀναθεῖναι, καὶ τὰ ἐπιγράμματα
ἐγχαράξαι εὐσήμοις τοῖς γράμμα-

ზოველით ტრაპეზუნტში¹, რო-
გორც ცნობილი ქსენოფონტი²
ამბობს, ზღვისპირას მდებარე
ელინურ ქალაქში, სინოპელთა
ახალშენში, და სიამოვნებით შევ-
ყურებდით ვექსინის ზღვას სწო-
რედ იმ ადგილიდან, საიდანაც
[ათვალიერებდა მას] ქსენოფონ-
ტი და შენც. ახლა აქ საძსხვერპ-
ლოებია აღმართული, მაგრამ
ხორკლიანი ქვისაგან და, ამი-
ტომ, ასოები ვერაა ნათლად
ამოკვეთილი, ხოლო ბერძნული
წარწერა შეცდომითაც კია შედ-
გენილი, რადგან ბარბაროსების
მიერაა დაწერილი. ამიტომ, მე

¹ არიანეს „პერიპლუსი“ ერთადერთი ხელნაწერთაა ჩვენამდე მოღწეული (Palat. 398). მისი საუკეთესო გამოცემა Rud. Herscher-ის ვერსიის: (Arriani Scripta minora, ed. Rud. Herscher, iterum recognovit, edenda curavit Alfredus Eberhard, in aedibus Teubneri, 1885). ამ გამოცემის მიხედვითაა მოტანილი აქ ბერძნული „პერიპლუსი“, სქოლიოებში მოცემულია A. Roos-ისა და K. Müller-ის კითხვ-სხვაობანიც.

²Müller: εἶς. K. Müller-ი, 36-ის ნაცვლად თითქმის ყველგან ხმართბს εἶς-ს.

³Müller: θάλαττη. მიღვრთან ყველგან გვხვდება θάλαττα.

σιν. ὁ μὲν γὰρ ἀνδρῆς ἔστῃκεν
 ὁ δὲ τὸ σχῆμα ἐπιτηδῆως⁴ ἀπο-
 δείκνυσιν γὰρ τὴν θάλασσαν, τὴν
 δὲ ἔργασίαν. οὕτε ἄλλος σοι οὕτε
 ἄλλως καλλῶς· ὥστε πέμψον ἀνδρι-
 ἄντα ἄξιον ἐπινομάξασθαι· σὸν ἐν
 τῷ ἀντὶ τούτῳ σχήματι τὸ γὰρ
 χωρίον ἐπιτηδεύεσθαι ἐς μνήμη
 αἰώνιον.

§

Πεποιήται δὲ καὶ ὁ νεὸς λίθου
 τετραγώνου οὐ φάσκει· ἀλλὰ τὸ
 τοῦ Ἑρμοῦ ἄγαλμα οὕτε νεὸς ἄξιον
 ἔστιν οὕτε αὐτοῦ τοῦ χωρίου. εἰ
 δὲ σοι δοκεῖ, πέμψον μοι πεντά-
 πουν μάλιστα Ἑρμοῦ ἄγαλμα·
 τηλικούτου γὰρ μοι δοκεῖ ἔσεσθαι.
 ὧς γε πρὸς τὸν νεὸν σύμμετρον.
 καὶ ἄλλο τοῦ Φιλησίου τετραπουν-
 οῦ γὰρ ἀπὸ τρόπου δοκεῖ μοι
 σύνναος καὶ σύμβωμος ἔσεσθαι
 τῷ προπάτορι. καὶ ὁ μὲν τις τῷ
 Ἑρμῇ, ὁ δὲ τῷ Φιλησίῳ, ὁ δὲ
 ἀμφοῖν θύσει παρῶν. χარიούνται
 δὲ καὶ οὗτοι ἀκαίνοι τῷ τε Ἑρμῇ
 καὶ τῷ Φιλησίῳ· τῷ μὲν Ἑρμῇ,
 ὅτι τὸν ἔγγονον αὐτοῦ τιμῶσιν,
 τῷ δὲ Φιλησίῳ, ὅτι τὸν αὐτοῦ
 προπάτορα. ὧς ἔγωγε καὶ ἐβου-
 θύσθησα ἐνταῦθα, οὐχ ὥσπερ ὁ
 Ξενοφῶν ἔχεινος⁵ ἐν Κάλπηις λι-

გადავწყვიტე თეთრი ქვის სამსხ-
 ვერპლოები დამედგა და წარწე-
 რები ამომეჭრა ნათელი ასოე-
 ბით. 'შენი' ქანდაკება დგას აქ,
 მდგომიარობა მისი მოხერხებუ-
 ლია—იგი ზღვას უთითებს. ქან-
 დაკება არაა 'შენი' მსგავსი და
 არც სხვამხრივია კარგი. ამიტომ
 გამოგზავნე ასეთივე მდგომიარო-
 ბის მქონე, 'შენი' სახელის დარქ-
 მევის ღირსი ქანდაკება, რადგან
 საქიროა ეს ადგილი უკვდავყო-
 ფილ იქნეს.

§

ხოლო აქვე აშენებულია ოთხ-
 კუთხა ქვებით ტაძარიც. არაა
 ცუდი, მაგრამ ჰერმესის ქანდა-
 კება არ შეეფერება არც ტაძარს,
 არც ამ ადგილს. ამიტომ, თუ
 გსურს, გამომიგზავნე ჰერმესის
 სრული ხუთფუტიანი ქანდაკება.
 ასეთი სიდიდე, ვგონებ, ტაძრის
 თანაზომიერი იქნება. და მერე
 ქანდაკებაც გამომიგზავნე—ფი-
 ლესიოსისა³, ოთხფუტიანი, რად-
 გან, ვფიქრობ, არ არის ურიგო,
 რომ 'მვილის' მვილი პაპის თანა-
 მეტადრე და თანამესამსხვერპლე
 იყოს. ერთი მოვა და ჰერმესს
 შესწირავს მსხვერპლს, მეორე—
 ფილესიოსს, მესამე კი—ორივეს.
 ეს აღამიანები მოიგებენ ჰერმე-
 სისა და ფილესიოსის გულს:
 ჰერმესისას იმით, რომ მის 'მვი-
 ლის' მვილს სცემენ პატივს, ხოლო

⁴ Roos-ის და Müller-ის გამოცემებში გვაქვს: τῷ μὲν σχῆματι ἡδῆως.

⁵ ἔχεινος გამოტოვებულია Müller-თან.

μένι ὑφ' ἀμάξης βῶν λαβῶν δι' ἀπορίαν ἱερῶν, ἀλλὰ τῶν Τραπεζουμένων ἀντῶν παρασκευασμένων ἱερῶν οὐκ ἀγεννές. καὶ ἐσπλαγχνισάμεθα ἀντόμῃ καὶ τοῖς σπλάγχχοις ἐπεσπείσαμεν. ὅτι ὁ πρῶτος τάχα μὲν ἡχομένη, οὐ λαμβάνομεν σε τὸν τε τρόπον τὸν ἡμέτερον οὐκ ἀγοοῦντα καὶ σαυτῶ συνειδῶτα ὅτι ἄξιός ἐστι ὑπὲρ ὅτου πάντες ἂν εἰδῶντο τάχα μὲν καὶ ὅσοι ἡμῶν ἔλαττον ὑπὸ σοῦ εἰς πεπόνθισιν.

3

Ἐκ Τραπεζουμένου ὁ δὲ ὁρμηθέντες τῆ μὲν πρώτῃ ἐς Ἰσσοῦ λιμένα κατήραμεν καὶ τοὺς πεζοὺς τοὺς ταύτη ἐγυμνάσαμεν· ἡ γὰρ τάξις ἀντή, ὡς οἴσθη, πεζῶν ἐστὶν καὶ ἱππέας εἰκοσὶν ἐς διακοσίαν ἔχει⁶. ἀλλὰ καὶ τούτους τὰς λόγχας ἀκοντίσαι ἐδέξαμεν.

Ἐνθὺνδε ἐπλέομεν, τὰ μὲν πρῶτα ταῖς ἀβραῖς ταῖς ἐκ τῶν ποταμῶν πνεοῦσαις ἔσθην καὶ ἄμα ταῖς κώπαις διαχρῶμενοι· ψυχραὶ μὲν γὰρ ἦσαν αἱ ἀβραῖ, ὡς λέγει

ფილესიოსისას იმით, რომ მის პაპას სცემენ პატრის. აქ მე თვით შევწირე მსხვერპლად ხარი, მაგრამ ქსენოფონტის მსგავსად კი არა, კალბეს ნავსადგურში რომ ურმის ხარი გამოიყვანა სამსხვერპლო ცხოველთა ნაკლებლობის გამო⁴, არამედ თვით ტრაპეზუნტიელკმა ზეარჩიეს საუკეთესო ჯიპის მსხვერპლი. ჩვენ იქ მისი სიგნული გამოვალაგეთ და მსხვერპლ შეწირვა სევასრულეთ. თუ ვის ვუსურვეთ პირველად ყოველი სიკეთე, არ დავშალავთ, რადგან სენ იცნობ ჩვენს განწყობას და იცი, ღირსი ხარ, რომ ბენს კეთილდღეობაზე ლოცულობდნენ ისინიც კი, რომელთაც ჩვენზე უფრო ნაკლები სიკეთე მიუღიათ ანგან.

3

ტრაპეზუნტიდან რომ წამოვედით, პირველ დღეს მოვედით ნავსადგურ პისოსის⁵. იქ დავათვალიერეთ ქვეთა ჯარი. იქაური რაზმი, როგორც იცი, ქვეითებისაგან შედგება და დამხმარედ ჰყავს ოცი ცხენოსანი, მაგრამ მათაც დასჭირდათ ლახვარის სროლა.

აქედან გავცურეთ ქარის შემწეობით, მდინარეებიდან რომ უბერავდა და ამასთანავე, ნიბებისაც ვხმარობდით. ცივი იყო ქარი, როგორც ჰომეროსი ამ-

⁶Roos და Müller: ἱππέας εἰκοσὶν ὄσον εἰς διακοσίαν ἔχει.

καὶ Ὁμηροῦ, οὐχ ἰκαναὶ δὲ τοῖς
 ταχυναυτεῖν βουλομένοις. εἶτα
 γαλήνη ἐπέλαβεν, ὥστε τῇ εἰρεσίᾳ⁷
 μόνῃ ἐχρώμεθα. ἔπειτα δὲ ἄφωνα
 νεφέλη ἐπαναστάσα ἐξερράγη κατ'
 εὐρον μάλιστα, καὶ ἐπήγεγεν⁸
 πνεῦμα ἐξαισίον καὶ τοῦτο ἀρι-
 βῶς ἐναντίον, ὅπερ καὶ μόνον
 ἀπώλεσεν ἡμᾶς⁹. κοίλην μὲν γὰρ
 οἶ ὀλίγου τὴν θάλασσαν ἐποίη-
 σεν, ὡς μὴ κατὰ τὰς ἰσχυρὰς μόνον
 ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τὰς παρεξεί-
 ρεσίας ἐπείσσειν¹⁰ ἡμῖν ἐκατέρωθεν
 ἀφ' ὁμώνως τοῦ ὑδάτος, τοῦτο δὲ
 τὸ τραγικόν,

„Καὶ τὴν μὲν ἐξηγτοῦμεν,
 ἢ δ' ἐπείσσει“.

ἀλλ' οὐ πλάγιόν γε ἦν τὸ κ. ὑδῶ-
 νιον. τούτῃ καὶ ἦν ὑτόμεν μάλιστα¹¹
 καὶ χαλεπῶς τῇ εἰρεσίᾳ, καὶ
 μέντοι πολλὰ παθόντες ἤχομεν
 ἔς τὰς Ἀθήνας.

4

Ἔστιν γάρ τοι καὶ ἐν Πόντῳ
 τῷ Ἐβξείῳ χωρίῳ οὕτω καλοῦ-

⁷ Müller: ὥστε καὶ ἡμεῖς τῇ εἰρεσίᾳ μόνῃ ἐχρώμεθα.

⁸ Müller: ἐπήγεγεν.

⁹ Roos: ὅπερ καὶ μόνον ὄνησεν ἡμᾶς; Müller: ὅπερ καὶ μόνον
 [οὐκ] ὄλεσεν ἡμᾶς.

¹⁰ Müller: ἐπείσσειν.

¹¹ Roos და Müller: μόνως.

ბობს⁶, ხოლო არ იყო საკმარისად ძლიერი იმათთვის, რომლებიც სწრაფ ცურვას მოიხურვებდნენ. შემდეგ ზღვა ისე დაწყნარდა, რომ ჩვენ მხოლოდ ნიჩბების მოსმით მივეცურავდით, მაგრამ, უეცრად, ღრუბელი ქარიშხლად მოზვავდა აღმოსავლეთისაკენ უფრო მეტად და მოიტანა თან უჩვეულო ქარი, სწორედ ჩვენი საწინააღმდეგო. ცოტალა დააკლდა და დავიღუპებოდით. მოკლე ხანში ზღვა ისე ააღელვა [ქარმა], რომ არა მხოლოდ სანიჩბებზე, არამედ კი ჩოვებზეც კი წყალი უხვად შემოიჭრა ჩვენთან ორივე მხრივ, ეს გავლა ტრაგიკოსის [აღწერილი]:

„ამდენსაც ვხაზავდით წყალს,
 იმდენივე მოედინებოდა“⁷.

მაგრამ გარდიგარდმო ტალღები არა ყოფილა. ამის გამო, თუმცა ძნელად და გაჭირვებით ვუსვამდით ნიჩბებს, მაინც, ბოლოს, დიდი [შრომის] გადატანის შემდეგ მივედით ათენში⁸.

4

ევქსინის ზღვის ნაპირზე არის ასეთად [ე. ი. ათენად] წოდებ-

μενον, και τι και. Ἀθηνας ἱερὸν
 ἔστιν αὐτόν· Ἑλληνας, εἴθε μοι
 δοκεῖ και τὸ ἕνωμα εἶναι τοῦτο τῆς
 χωρίας. και φροῦρον τι ἐστὶν
 ἡμελημένον. ὁ δὲ ἕρωας ὡρα ἔτους
 δέχεται οὐ πολλὰς νύκτας και σκέ-
 πην ταύτας περιέχειν ἀπὸ νότου
 ἀνέμου και αὐ τοῦ¹³ ἕρος. σφί-
 ζοιτο δ' αὖ και τοῦ βόρου τὰ ὀρ-
 μοῦντα πλοῖα, ἀλλ' οὐ τοῦτε ἀπυρ-
 κτίου¹⁴ οὐδὲ τοῦ φρασίου μὲν
 ἐν τῇ Πόντῳ, σίρωνας δὲ ἐν τῇ
 Ἑλλάδι· καλοῦμένου ἐς δὲ τὴν
 νύκτα βρονταί τε σιληραὶ και
 ἀστρεπικαὶ κατείχον, και πνεῦμα
 οὐ τὸ αὐτὸ ἔστι. ἀλλὰ ἐς νότον
 μεθειστῆται, και δ' ὀλίγου ἀπὸ
 τοῦ νότου ἐς λίβρα ἀνεμον, και
 ταῖς νουσίαι οὐκέτι ἀσφαλῆς ὁ
 ἕρως ἦν. οὐκ παντάπασιν ἀγρια-
 θῆται τὴν θάλασσαν, ὅσας μὲν
 ἐν αὐτὸ τὸ χωρίον αἱ Ἀθηναὶ
 δέχασθαι ἐδύναντο, ταύτας αὐτοῦ
 ἐνεαλκήσαμεν, πλην τῆς τρήρου-
 αῦτη γὰρ πέτρα τινα ὑφορμύσας
 ἀσφαλῆς ἐσάλευεν¹⁴.

5

Ἰὰς δὲ πολλὰς ἐδοκεῖ πέμπειν
 ἐς τοὺς αἰγιαλοὺς τοὺς πλησίον

¹³ Roos: αὐτοῦ τοῦ.

¹⁴ Müller: ἐσάλευε.

ბული ადგილი და იქვეა ათენის
 ბერძნული ტაძარი, რომელიცაა
 ნაც, როგორც ვუთქობ, ამ ად-
 გილმა მიიღო სახელი. არის აქ
 უყურადღებოდ ნიჭიერებული
 ცინც-სინცარც. საესულონით
 ამ ნავსაყუდელში შეუძლიათ წე-
 მოსვლა ხომალდებს მცირერიც-
 ხოვნად, იგი იყარავს წით საზ-
 რეთის ქარისაგან და აღმოსავ-
 ლეთისაგანაც. აქ ხომალდებს
 შეუძლიათ გაექცნენ პორტას⁹,
 ნაგრამ ვერავითარ სენსევიანი
 ვერ დაიცავენ თავს ანარქი-
 სიდან¹⁰ და იმ ქარისაგან, რომე-
 ლიც პონტონი იწოდება თრას-
 კიად, ხოლო ელადანი სკირო-
 ნად. ღამით ყრუ ქუჩილი და
 ელვა იყო და ქარი გამოიცივალა,
 მებრუნდა სამხრეთით და მცირე
 ხნის შემდეგ სამხრეთ-დასავლეთ-
 თისად იქცა. ხომალდებისათვის
 ნავსაყუდელი საიმედო აღარ
 იყო; ამიტომ, ვიდრე ზღვა მთე-
 ლი ძალით ამოხოქრდებოდა,
 ჩვენ ნაპირზე გამოვათრიეთ ხო-
 მალდათაგან იმდენი, რამდენის
 დატრევა ათენს შეეძლო. დარჩა
 ერთი ტრიერი, რომელიც
 კლდეებს შორის მოთავსდა და
 იქ საიმედოდ დამდგარი ქანაობ-
 და [ტალღებზე].

5

ხოლო მეტი წილი ხომალდ-
 ბის გაგზავნა გადაწყდა უახლოეს

¹⁰ Roos: აპარკიუს.

νεωλκηθησομένας. και ένεωλκηθησαν ώςτε άπαθεις διαγενέσθαι πάσας πλην μιᾶς, ήτινα έν τῷ έριμίζεσθαι πρὸ τοῦ κχιρῶν έπιστραψασαν πλachiαν έπολαβόν τὸ κνμα έξήγειρεν ές τήν ήθονα¹⁵ και σνέτριψεν. άπεισθή μέντοι πάντα, οὔ τῃ ιστία μόνον και τῃ σκέπη τῃ ναυτικῃ και οἱ άνθρωποι, αλλά και οἱ ήλοι, και ὁ κχιρὸς άπειξόσθη, ὡς μηθενὸς άλλου ή ξύλων δείσθαι ναυπηγησίμων ές τήν κατασκευήν, ὡν παιμπόλλη, ὡς οἰσθαι, άφθονία έστιν κατα τὸν Πόντον. οὗτος ὁ χειμῶν έπι δύο ήμέρας κατείχεν¹⁶, και ήν άνάγκη μένειν. έχρηγ γάρ ἄρα μηδὲ τῶς έν τῷ Πόντῳ Ἄσθινας παδῶπλεσσαι ήμας ὡσπερ τινῶς δριμον έρημον και άνώνυμον.

6

Ἐνθίνδε ἄραντες ὑπὸ μὲν τήν έω πλachiού τοῦ κλίνδωνος έπειρώμεθα, προΐούσης δὲ τῆς ήμέρας βορρῆς έπιπνεύσας ὀλίγος κατέστησε τήν θάλασσαν και διατρεμήσαι έποίησεν. και ήλθομεν πρὸ τῆς μεσημβρίας σταδίους πλείους¹⁷ ή πεντακοσίους¹⁸ ές Ἄσφαρον,

¹⁵ Müller: ήθονα.

¹⁶ Müller: κατείχε.

¹⁷ Roos და Müller: πλείονας.

¹⁸ Roos: πεντήκοντα και δι>ακοσίους.

ნაპირზე ხმელეთზე გამოსატანად. მართლაც ისინი გამოტანილ იქნენ და ყველა დაუზიანებლად გადაჩა, გარდა ერთისა, რომელიც ლუზაზე დადგომისას დროზე ადრე შებრუნდა აღმოცერად. [ამიტომ ის] ტალღებმა ასწიეს, ნაპირზე გამოაგდეს და დაამსხვრიეს. მაგრამ გადაჩა ყველაფერი, არა მარტო იალქნები და ხომალდის მოწყობილობა, არამედ ლურსმებიც, და სანთელიც კი აფხევილ იქნა. ასე რომ ხომალდის აღსადგენად მხოლოდ ფიცრებილა იქნება საჭირო, რაც, როგორც იცი, ქარბად მოიპოვება პონტოს ნაპირებზე. ეს ქარიშხალი ორ დღეს გრძელდებოდა და ჩვენ იძულებული ვიყავით [აქ] დაგვეცადა. მაშასადამე, ჩვენ ვერ გავცილებდით პონტოს ათენსაც კი, როგორც უდაბნო და უცნობ ნავსაყუდელს.

6

აქედან გავტურეთ და განთიადზე განვიცადეთ გვერდითი ლელვა. ხოლო დღისით წამოებრა სუსტმა ბორეამ, მცირედ დააწყნარა ზღვა და მოგზაურობისათვის მოსახერხებელი გახდა, ასე რომ შუადღემდე ჩვენ გავიარეთ ხუთას სტადიონზე მეტი და

ἵνα πᾶρ αἱ πέντε σπεῖραι εἴσιν ἰδρυμέναι. καὶ τὴν μισθοφορὰν τῇ στρατιᾷ ἔδωκα καὶ τὰ ὄπλα εἶδον καὶ τὸ τεῖχος καὶ τὴν τάφρον καὶ τοὺς κἀμνοντας καὶ τοῦ σίτου τὴν παρασκευὴν τὴν ἐνοῦσαν. ἦτινα δὲ ὑπὲρ αὐτῶν τὴν γνῶσιν ἔσχον, ἐν τοῖς Ῥωμαϊκοῖς γράμμασιν γέγραπται.

Ὁ δὲ Ἄψαρος τὸ χαρίον λέγουσιν ὅτι Ἄψυρτος ἐκαλεῖτο πάλαι ποτέ. ἐνταῦθα γὰρ τὸν Ἄψυρτον ὑπὸ τῆς Μηδείας ἀποθάνειν, καὶ τάφος Ἄψυρτου δεῖκνυται. ἔπειτα διαφθαρῆναι τὸ ὄνομα ὑπὸ τῶν περιόρων βαρβάρων, καθάπερ καὶ ἄλλα πολλὰ διέφθαρται. ὁπότε καὶ τὰ Τύανα τὰ ἐν τοῖς Καππαδοκαῖς Θόανα λέγουσιν ἕτι ὀνομάζετο ἐπὶ Θόαντι. τῷ βασιλεῖ τῶν Ταύρων, δὲ τοὺς ἀμφὶ Ὀρέστην καὶ Πυλάδην διώκων ἄχρι τῆσδε τῆς γῆρας ἐλθεῖν φημίζεται: ἐνταῦθα νόσῳ ἀποθάνειν.

7

Ποταμούς δὲ παρημεψάμεν ἐν τῷ παράπλῳ τῷ ἀπὸ Τραπεζοῦντος τὸν τε Ὑσσον, ὅτου ἐπάνυμος Ὑσσου λιμὴν, δὲ ἀπέχει Τραπεζοῦντος σταδίους ὀγδοήκοντα καὶ ἑκατόν, καὶ τὸν Ὀφιν, δὲ ἀπέχει Ὑσσου λιμένος ἐς ἐνενηήκοντα σταδίους μάλιστα καὶ ὀρίζει τὴν

მოვედით აფსაროსში¹¹, სადაც დგას ხუთი კოპორტი¹². აქ ხელუხასი დაეუროვე ჯარისკაცებს და დავათვალიერე იარაღი, კედელი, თხრილი, ავადმყოფები და ისიც, თუ რა მდგომარეობაში იყო პუროის მარაგის დამზადება. თუ რა აზრის ვიყავი აქ ყველაფრის შესახებ, მოგწერე ლათინურ წერილში.

ამბობენ, რომ ადგილი აფსაროსი ძველად აფსირტელ¹³ იწოდებოდა. აქ აფსირტე მედვას მიერ იქნა მოკლული და კიდევ აჩვენებენ [აქ] აფსირტეს საფლავს. შემდეგ ეს სახელი დამახინჯებულ იქნა მეზობელი ბარბაროსების მიერ, როგორც სხვა მრავალი დამახინჯებული: როგორც ტიანას¹⁴ კაპადოკიაში თურნე წინათ ერქვა თოანა, ტაერების მეფის თოანტისაგან, რომელიც. ამბობენ, ორესტეს და პილადეს¹⁵ მხლებლებს რომ დაედევნა, ამ ადგილამდე მოვიდა და აქ გარდაიცვალა ავადმყოფობით.

7

ტრაპეზუნტიდან ნაპირის გასწვრივ ცურვის დროს ჩვენ გავიარეთ შემდეგი მდინარეები: ჰისოსი, რომლისაგანაცაა სახელწოდება ჰისოს ნავსადგურისა; ნავსადგური ტრაპეზუნტისაგან დაშორებულია ას ოთხმოცი სტადიონით; ოფისი¹⁶, რომელიც

Κόλκων γῶρον ἀπὸ τῆς Θιαννικῆς. ἔπειτα τὸν Ψυχρὸν καλούμενον ποταμὸν διέχοντα ὅσον τριάκοντα σταδίους ἀπὸ τοῦ Ὀφωεω¹⁹. ἔπειτα τὸν Καλὸν ποταμὸν. καὶ οὗτος τριάκοντα διέχει ἀπὸ τοῦ ψυχροῦ. ἐχόμενος δὲ ἔστιν ὁ Ῥίξιος ποταμὸς, ἑκατὸν καὶ εἰκοσισταδίους διέχον ἀπὸ τοῦ Κελσοῦ²⁰. καὶ ἀπὸ τούτου τριάκοντα Ἄσκουρος ἄλλος ποταμὸς, καὶ Ἀδιηνός τις ἀπὸ τοῦ Ἀσκούρου ἐξήκοντα ἐνθύνει εἰς Ἀθήνας ὀγδοήκοντα καὶ ἑκατόν. ταῖς δὲ Ἀθήνας Ζάγυρις ποταμὸς ἔπειτ' ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν ὀρμηθέντες τὸν Ἠρύτανιν παρημείψαμεν, ἔναπερ καὶ τὰ Ἀγχιάλου βεσίλειά ἐστιν. καὶ οὗτος ἀπέχει τεσσαράκοντα σταδίους ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν. τοῦ Ἠρυτάνεωσ δὲ ἔχεται ὁ Ηυξίτης ποταμὸς· στάδιοι ἐνεγίγοντα ἐν μέσῳ ἀμφοῖν. καὶ ἀπὸ τοῦ Ηυξίτου εἰς Ἀρχαβιν ἄλλοι ἐνεγίγοντα, ἀπὸ δὲ Ἀρχάβιος εἰς Ἀφάρων ἐξήκοντα. ἀπὸ δὲ Ἀφάρου ἄραυτες τὸν Ἀκαμφιν παρημείψαμεν νύκτωρ, εἰς²² πεντεκαίδεκα σταδίους ἀπέχοντα τοῦ Ἀφάρου. ὁ δὲ Βαθὺς ποταμὸς ἐβδομήκοντα καὶ πέντε ἀπέχει τούτου, καὶ ὁ Ἀκινάσῃς ἀπὸ τοῦ

დაშორებულია ჰისოს ნავსადგურს ოთხმოცდაათი სტადიონით და გამოჰყოფს კოლხების ქვეყანას თიანკისაგან. 'ემდეგ მოსდევს ფსიქროსად¹⁷ წოდებული მდინარე, რომელიც დაახლოებით ოცდაათი სტადიონით არის დაშორებული (მდინარე) ოფისს; შემდეგ ოცდაათი სტადიონით მდინარე ფსიქროსს— მდინარე კელოსი¹⁸. მდინარე ფსიქროსის მეზობლად არის მდინარე რიდიოსი¹⁹, ას ოცი სტადიონით დაშორებული მდინარე კალოსიდან. ამისგან ოცდაათი სტადიონის მოშორებითაა მდინარე ასკუროსი²⁰ და აღიენი²¹ ასკუროსიდან—სამოცი სტადიონით. აქედან ათენამდე ას ოთხმოცი სტადიონია. ათენიდან მხოლოდ შვიდი სტადიონის მოშორებით მდინარე ძაგატისი²² მიედინება. ათენიდან წამოსულებმა გავიარეთ მდინარე პრიტანიდი²³, რომელთანაც აშენებულია ანქიალეს²⁴ სასახლე, და ეს მდინარე დაშორებულია ათენიდან ორმოცი სტადიონით. პრიტანიდს ემეზობლება მდინარე პიქსიტე²⁵, მათ შორის მანძილი ოთხმოცდაათი სტადიონია. ასევე პიქსიტიდან არქაბისამდე²⁶ ოთხმოცდაათი სტადიონია. არქაბისიდან აფსა-

¹⁹ Roos და Müller: τοῦ Ὀφωεω.

²⁰ Roos: ἑκατὸν εἰκοσι στάδια διέχων ἀπὸ τοῦ Καλοῦ.

²¹ Roos: στάδια.

²² Müller: ἐπι.

Βαθίως ἐνενήκοντα, ἐνενήκοντα
 δὲ καὶ ἀπὸ Ἀκουάσου ὁ Ἴσις.
 νηυσίπορος· ὃς εἶσιν ὁ τε Ἀκουάσις
 καὶ ὁ Ἴσις, καὶ ἀπὸ τὰς ἐπι-
 νὰς ἰσχυρὰς ἐκπέμπουσιν. ἀπὸ ὃς
 Ἴσιος τὸν Μῶγρον παρηλείψουσιν.
 ἐνενήκοντα σταθίαι μετὰ τὸν
 Μῶγρον εἶσιν καὶ τοῦ Ἴσιος. καὶ
 οὗτος νηυσίπορος.

როსაშდგ — სამოცი სტადიონი.
 აფსაროსიდან გავიარეთ მდინა-
 რე აკამფსისი²⁷ ღამით, იგი აფ-
 საროსს დამორგებულია თსუანე-
 ტი სტადიონით. აკამფსისიდან
 მდინარე ბათისამდე²⁸ სამოცდა-
 თხუთმეტი სტადიონია. მდინარე
 აკინესე²⁹ ბათისიდან ოთხმოცდა-
 ათი სტადიონითაა დამორგე-
 ლი. აკინასიდან ისისი³⁰ — ოთხ-
 მოცდაათი სტადიონით. აკამფ-
 სისი და ისისი სანაოსნო მდინა-
 რეები არიან და მათგან დილა-
 ობით ძლიერი ქარი უბერავს.
 ისისის სემდეგ გავიარეთ მდი-
 ნარე მოგროსი³¹. მოგროსსა და
 ისისს შორის ოთხმოცდაათი
 სტადიონია. ეს [მდინარეც] სა-
 ნაოსნოა.

8

Ἐνθὺνδε ἐς τὸν Φασιν ἐσεπλευ-
 σαμεν²³ ἐνενήκοντα τὸν Μῶγρον
 διέχοντα, ποταμῶν ὅν ἐγὼ Ξγνων
 κούφοτάτον ἕνωρ παρεχόμενον
 καὶ τὴν χροῶν²⁴ μέλιστα ἐξηλλε-
 γμένον. τὴν μὲν γὰρ κούφοτήτα
 τῶ τε σταθμῶ τεμαίριετο ἄν-
 τις, καὶ πρὸ τούτου, ὅτι ἐπιπλεῖ
 τῆ θιאלάσση, οὐχὶ δὲ συμμίγνυται
 καθάπερ τῶ Πηγαιῶ τὸν Τίταρη-
 σιον λέγει ἐπιρρῆν Ὀμηρος· „κα-
 θύπερθεν ἤντ' ἔλαιον“. καὶ ἦν
 ἰατά μὲν τοῦ ἐπιρρῆοντος βιάχωντα

8

აქედან 'ბეველით [მდინარე]
 ფაზისპი³², რომელიც მოგროსი-
 დან დამორგებულია ოთხმოცდა-
 ათი სტადიონით. ჩემთვის ცნო-
 ბილი მდინარეების წყლებს
 შორის ფაზისის წყალი უმაუ-
 ბუქესია და ფერიც მეტად გან-
 სხვავებული. მის სიმსუბუქეს ჟე-
 იტყობს კაცი წონის გასინჯვით
 და კიდევ იმით, რომ, როდესაც
 იგი ზღვას ერთვის, [ზღვის
 წყალს] ზედ მოექცევა, არ მე-
 ერევა ისევე, როგორც პომერო-

²³ Müller: ἐισεπλευσαμεν.

²⁴ Müller: χροιάν.

γλυκὺν τὸ σῶμα ἀνιψήσασθαι, εἰ
 δὲ ἐς βᾶθρος τις καθήκειν τὴν
 κάλπιν, ἀλιουρόν. καίτοι ὁ παῖς
 Πόντος πολὺν τι γλυκυτέρου τοῦ
 ὑδατός· ἐστὶν ἤπερ ἡ ἕξω θάλασσα
 καὶ τοῦτου τὸ αἷτιον οἱ ποταμοὶ
 εἰσιν, οὔτε πληθὺς οὔτε μέγεθος
 σταθμητοὶ ὄντες. τετραήριον δὲ
 τῆς γλυκύτητος, εἰ τετραήριων δὲ
 ἐπὶ τοῖς αἰσιθήσας φαυνομένοις,
 ὅτι πάντα τὰ βροσθήματα οἱ προ-
 σοιουόντες τῆ θάλασση ἐπὶ τὴν
 θάλασσαν κατὰχουσιν καὶ ἀπ’
 αὐτῆς ποτίζουσιν· τὰ δὲ πίνοντά
 τε ἡδέως ὀρεῖται, καὶ λόγος κα-
 τέχει ὅτι καὶ ὠφέλιμον αὐτοῖς
 τοῦτο τὸ ποτόν ἐστὶν τοῦ γλυκέος
 μέλλον. ἡ δὲ χροῶν τῶν Φάσιδι
 οἷα ἀπὸ μολίβδου ἢ κασσιτέρου²⁵
 βεβηχμένους τοῦ σῶματος καταπατάν
 δὲ καθαρῶτατον γίγνεται. οὐ τοί-
 νυν νερόμιαται ἐσκομίσθαι σῶμα ἐς
 τὸν Φάσιν τοῦς ἐσπλέοντας, ἀλλ’
 ἐπειδὴ ἐσθλάσσαν²⁶ ἦδη ἐς τὸν
 ῥόνον, παραγγέλλεται πᾶν ἐκχεῖν
 τὸ ἐνὸν σῶμα ἐν ταῖς νάυσιν· εἰ
 δὲ μή, λόγος κατέχει ὅτι οἱ τοῦ-
 του ἀμελήσαντες οὐκ εὐπλοοῦσιν.
 τὸ δὲ σῶμα τοῦ Φάσιδος οὐ σήπε-
 ται, ἀλλὰ μένει ἀραιφνὲς καὶ
 ὑπὲρ δέκατον ἔτος, πλην γε ὅτι
 ὅτι ἐς τὸ γλυκυτέρον μετατρέλλει.

სი ამბობს, რომ „ტიტარესი“²⁵
 პენეოსის²⁶ [წყლის] ზემოთ მიმ-
 დინარეობს, როგორც ზეთი“.
 და, როდესაც, ზემოდან ამოხაპა-
 ვენ წყალს, მტკნარია ის; თუ
 ვინმე სიღრმეში ჩაუშვებს ჭურ-
 კელს — მარილიანი. თუმცა პონ-
 ტოს მთელი წყალი უფრო მტკნა-
 რია, ვიდრე ხმელთაშუაზღვისა.
 ამის მიზეზი მასში ჩამავალი მდი-
 ნარეგებია, რომელთა სიდიდე და
 რიცხვი განუსაზღვრელია. წყლის
 სიმტკნარის საბუთი, თუკი საბუ-
 თი გრძობდათათვის თვალსაჩინო
 საგნებსაც სჭირდებათ, არის ის,
 რომ ზღვის ნაპირზე მცხოვრებთ
 საქონელი წყლის დასალევად
 ზღვაზე მიჰყავთ და საქონელი
 აშკარა სიამოვნებით სუამს ამ
 წყალს. ამასთან ამბობენ, რომ
 ეს წყალი უფრო სასარგებლოა
 მათთვის, ვიდრე მტკნარი წყალი.
 ფაზისის წყალს ტყვიის თუ ქა-
 ლის ფერი გადაკრავს, მაგრამ
 რომ გააჩერებ, ძალიან წმინდა
 ხდება. ამიტომ ჩვეულებაა ასეთი,
 რომ ფაზისში შემსვლელებმა
 არ უნდა შეიტანონ იქ სხვა
 წყალი, და შევლენ თუ არა
 მის კალაპოტში, ბრძანება იცე-
 მა, რომ ხომალდზე არსებული
 ძველი წყალი სულ გადაიღვაროს.
 ამბობენ, რომ ვინც ამას არ შე-
 ასრულებს, მას ბედნიერი მგზავ-
 რობა არ ექნება. ფაზისის წყალი

²⁵ Müller: καττιτέρου.

²⁶ Müller: εἰσθλάσιν.

არ შემორდება და ათ წელზე მეტ ხანს გაუფუჭებელი რჩება, უფრო მეტადაც ტკბება.)

9

Ἐσβαλλόντων δὲ ἐξ²⁷ τὸν Φίλιππον ἐν ἀριστερῇ ἰδούται· ἢ Φασισηγὴ φερός. εἶη δ' ἂν ἀπὸ γε τοῦ σχήματος. τεκμηριούμενον ἢ Ῥέα· καὶ γὰρ κύμβαλον μετὰ χειρὸς ἔχει· καὶ λέοντας ὑπὸ τῷ φέρῳ, καὶ κάθηται ὡσπερ ἐν τῷ Μητροῦ Ἀθήνησιν ἢ τοῦ Φειδίου. ἐνταῦθα καὶ ἡ ἄγκυρα δεξινοῦται τῆς Ἀργούσ. καὶ ἡ μὲν σιδηρὰ οὐκ ἔδοξε μοι εἶναι παλαιά—καίτοι τὸ μέγεθος οὐ κατὰ τὰς νῦν ἀγκύρας ἐστίν, καὶ τὸ σχῆμα ἀμυγέπη ἐξηλλαγμένη, ἀλλὰ νεωτέρα μοι ἐφάνη εἶναι τοῦ χρόνου. λιθίνης δὲ τιнос ἀλλης φρασύματα ἐδεκνυτο παλαιά, ὡς ταῦτα μᾶλλον εἰκάσαι ἐκτείνῃ εἶναι τὰ λείψανα τῆς ἀγκύρας τῆς Ἀργούσ. ἄλλο δὲ οὐδὲν ὑπόμνημα ἴν ἐνταῦθα τῶν μύθων τῶν ἀμφὶ τὸν Ἰάσονα. τὸ μέντοι φρούριον αὐτό, ἵνα περ κάθηται τετρακόσιοι στρατιῶται ἐπίλεκτοι, τῆ τε φύσει τοῦ χώρου²⁸ ὀχυρώτατον εἶναι μοι ἔδοξεν, καὶ ἐν ἐπιτηδαιοτάτῳ κείσθαι πρὸς ἀσφάλειαν τῶν ταύτη πλεόντων. καὶ τάφος διπλῆ περιβέβληται τῷ τείχει, εὐρεῖα ἔκατέρα. πάσαι μὲν οὖν γήινον τὸ τεῖχος ἴν, καὶ

9

ფაზისში რომ შედის, მარცხენი აღმართულია ქანდაკება ქალღმერთ ფასიანისი²⁵. გარეგნობის მიხედვით ის ჰგავს რეას, რადგან ხელში წინწილა უჭირავს, აგრეთვე მისი სავარძლის წინ წვანან ლომები და თვით ის ზის როგორც ფიდიასის ქანდაკება ათენის მეტრონში. აქ უჩვენებენ არგოს²⁶ რკინის ლუზას. არა მგონია, რომ იგი ძველი იყოს, თუმცა სიდიდით არ ჰგავს ახლანდელ ლუზებს და მოყვანილობითაც განსხვავდება, მაგრამ, მაინც, ვფიქრობ, რომ გვიანდელ ხანას უნდა ეკუთვნოდეს. აქვე მაჩვენებს მე ქვის ძველი ლუზის ნაჭრები, რომლებიც უფრო მეტად შეიძლება მივიჩნიოთ არგოს ლუზის ნაშთად. რაიმე სხვა ძველი, იაზონის მიხედში მოხსენებული, აქ არ იყო. თვით ციხე-სიმაგრე, რომელშიც თავსდება ოთხასი რჩეული მეომარი, მე მეჩვენა მეტად მიუღვამლად ადგილის ბუნების მიხედვით, უშიშროების თვალსაზრისით მეტად მოხერხებულ ადგილზე მოთავსებულად აქ მომსვენელთათვის. ორმაგი თხრილი

²⁷ Müller: εἰσβαλλόντων δὲ εἰς.

²⁸ Müller: χωρίου.

πύργοι ξύλινοι ἐφ'εστῆκεσαν²⁹. ἦν δὲ ἐκ πλίνθου ὀπτῆς πεποιήται· καὶ αὐτὸς καὶ οἱ πύργοι· καὶ τειχε-
μελίωται ἀσφαλῶς, καὶ μηγχαναὶ ἐμεισθεῖσιν, καὶ ἐνὶ λόγῳ, παλαιὸν
ὀψήρται πρὸς τὸ μῆδ' ἐπελάσαι· ἄν τινος αὐτῶν τῶν βαρβάρων, μή τι
γε δὴ ἐς ἰνδύον· καὶ τῶν ἀσθενῶν ποιοῦσθαι τὸν ἐν αὐτῶν φρου-
ροῦντας. ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸν ἄριον ἐχρήσθη ἀσφαλῆ εἶναι ταῖς ναυσὶ
καὶ ὅσα εἶω τοῦ φρουρίου· καὶ τῶν
καίτοι ὑπὸ τε τῶν πεπαισμένων τῆς
στρατείας³⁰· καὶ τινῶν καὶ ἄλλων
ἐμπορευμάτων ἀνθρώπων. εἰδὸς μοι
ἀπὸ τῆς διπλῆς τῆς ἀφροῦ, ἡ περι-
βέβληται τῆς τείχεος, ἄλλην τῆς ἀφ-
ροῦ ἐμβαλεῖν³¹ ὡς ἐπὶ τὸν ποτα-
μόν, ἡ τὸ τε ναυσαφίμον περιεἶξει
καὶ τὰς εἶω τοῦ τείχεος οὐκ ἔστι.

ერთების კედელს. ორივე ფარ-
თაა. წინათ კედელი თიხისა იყო
და ხის კომკები იღვა მასზე,
მაგრამ ახლა კედელი და კომ-
კები გაზომწვარი ავუწისაგანაა
გაქეთებული. საბირკველი მისი
მყარია, ზედ სამხედრო მანქანე-
ბია დადგმული. ერთი სიტყვით,
ყოველმხრივ იმდაგვარადაა მო-
წყობილი, რომ ვერავინ მიუახ-
ლოვდეს ბარბაროსთაგან და რომ
ალყის საფრთხე არ მოელოდეს
ციხის დამცველთ. ხოლო, რადგან
ნავსაყუდელი უშიშარი თავშესა-
ფარი უნდა ყოფილიყო ხომალდ-
თათვის, [საიმედო უნდა გამხდა-
როწყო] აგრეთვე ციხის გარემო
მდებარე სხვა ადგილებიც, რომ-
ლებიც დასახლებულია სამსახუ-
რიდან გადამდგარი სამხედრო
პირებით და ვაჭრებით. გადავწ-
ყვიტე, რომ ციხის კედლის გარ-
შემო არსებული ორმაგი თხრი-
ლიდან გამეყვანა მდინარემდე
სხვა თხრილი, რომელიც გარს
ემოთუვლიდა ნავსადგურს და
ციხის კედლის გარეთ მდგომ
სახლებს.

10

Ἄπὸ δὲ τοῦ Φάτιδος Χαρίεντα
ποταμὸν παρημύψαμεν ναυσίπο-
ρον· στήναι μετὰ τὸν ἀμφοῖν ἐνε-
νήμοντα. καὶ ἀπὸ τοῦ Χαρίεντος

10

ფაზისიდან ჩვენ გავიარეთ სა-
ნაოსნო მდინარე ქარიენტი³⁶;
მათ შორის^{36a} მანძილი ოთხ-
მოკლათი სტადიონია. ქარიენ-

²⁹ Müller: ἐφ'εστῆκεσαν.

³⁰ Rous: τῆς στρατείας.

³¹ Müller: ἐμβαλεῖν.

ἐς Χῶβον ποταμὸν ἐσπελάσασμαι²²
 ἄλλους ἐνεθήκοντα, ἵνα περ καὶ
 ὠρμισθήμην. ὦν δὲ ἐνεκα, καὶ ὅσα
 ἐνταῦθα ἐπράξαμεν, δηλώσει σοι
 τὰ Ῥωμαῖνᾶ γράμματα. ἀπὸ δὲ
 τοῦ²³ χῶβου Σιγγάμην²⁴ ποταμὸν
 παρρημίψαμεν νηυσίπαρον· διέξει
 δὲ τοῦ χῶβου σταδίους ἐς ὅσων καὶ
 διακοσίους μάλιστα. ἔχεται δὲ τοῦ
 Σιγγάμου Ἰαρσοῦρχς ποταμῆς.
 σταδῖοι εἴκοσι καὶ ἑξατὸν μετρα-
 ξὺ ἄμφοιν. ὁ δὲ Ἴππος ποταμὸς
 τοῦ Ἰαρσοῦρου πενήκοντα στα-
 δῖους καὶ ἑξατὸν διέξει, καὶ τοῦ
 Ἴππου ὁ Ἀστέλεφος τριάκοντα.
 παρρημίψαντες δὲ τὸν Ἀστέλεφον
 ἐς Σεβαστόπολιν ἤκομεν πρὸ με-
 στηβρίας, ἀπὸ Χῶβου ὀρηθήντες,
 σταδῖους εἴκοσι καὶ ἑκατὸν τοὺς
 ἀπὸ Ἀσταλέφου, ὡς καὶ τὴν μισ-
 θοφορὰν τοῖς στρατιώταις δοῦναι
 τῆς αὐτῆς ἡμέρας, καὶ τοὺς ἵπ-
 πους καὶ τὰ ὄπλα ἰδεῖν καὶ τοὺς
 ἵππέας ἀνακηθῶντας ἐπὶ τοὺς ἵπ-
 πους καὶ τοὺς κάμνοντας καὶ τὸν
 σίτον, καὶ τὸ τεῖχος περιελθεῖν
 καὶ τὴν τάφρον. σταδῖοι ἀπὸ μὲν
 Χῶβου ἐς Σεβαστόπολιν τριάκοντα
 καὶ ἑξακόσιοι· ἀπὸ Τραπεζούντου
 δὲ ἐς Σεβαστόπολιν ἑξήκοντα καὶ
 διακοσιοὶ καὶ δισχίλιοι. ἡ δὲ Σε-
 βαστόπολις πάλαι Διοσκουρίας ἔκα-
 λείτο, ἀποικὸς Μιλησίων.

ტიდან გავიარეთ ოთხმოცდაათი
 სტადიონი და შევეცურეთ მდინა-
 რე ქობოსში²². აქ ლუზაზე დაგ-
 დექით. თუ რატომ [შევსვენეთ
 აქ] და რა მოვიმოქმედეთ, შენ-
 თვის ცხადი გახდება ლათინური
 წერილიდან. ქობოსის შექმდეგ
 გავიარეთ სანაონსო მდინარე
 სინგამე²³, რომელიც ქობოსს და-
 შორებულა მხოლოდ ორას ათი
 სტადიონით. მდინარე სინგამის
 შემდეგ არის ტარსურა²⁴, მათ
 შორის მანძილია ას ოცი სტა-
 დიონი. მდინარე პიპოსი¹⁴ და-
 შორებულა ტარსურას ას ორ-
 მოცდაათი სტადიონით. პიპოსი-
 დან [მდინარე] ასტელეფს¹¹
 ოცდაათი სტადიონი [აშორებს]-
 ასტელეფი რამ გავიარეთ, სე-
 ბასტოპოლისში¹² მივედით აუა-
 დღემდე ქობოსიდან წამოსულე-
 ბი; ასტელეფიდან [გავიარეთ] ას
 ოცი სტადიონი. იმავე დღეს მო-
 ხერხდა ჯარისკაცთათვის ხელ-
 ფასის მიცემა, ცხენების და ია-
 რალის დათვალეირება, მხედრე-
 ბის გავარჯიშება ცხენზე შეხტო-
 მაში, აუადმკოფების მონახულე-
 ბა, ჰურის მარჯვის შემოწმება,
 ციხე-სიმაგრის კედლის და თბრო-
 ლის შემოვლა. მდინარე ქობო-
 სიდან სებასტოპოლისამდე სულ
 ექვსას ოცდაათი სტადიონია,
 ხოლო ტარაპეზუნტიდან სებასტო-

²² Müller: ἐσπελάσασμαι.

²³ Müller: τὸν აკლია.

²⁴ Roos და Müller: Σιγγάμην.

პოლისამდე ორათას ორას სამო-
ცი სტადიონი. სებასტოპოლისი ძველად დიოსკურიადად იწოდებოდა, მილეტის ახალშენია.

11

Ἔσθη δὲ παρημεψάμεν τάδε. Τραπεζουνοῖς μὲν, καθάπερ καὶ Ξενοφῶν λέγει, Κόλχοι θύοροι. καὶ οὗς λέγει τοὺς μαχιμωτάτους καὶ ἐχθροτάτους εἶναι τοῖς Τραπεζουνοῖς, ἐπειὸς μὲν Δρίλας ὀνομάζει, ἐμοὶ δὲ δοιοῦσιν οἱ Σάννοι οὗτοι εἶναι. καὶ γὰρ μαχιμωτάτοί εἰσιν ἐς τοῦτο ἔτι καὶ τοῖς Τραπεζουνοῖς ἐχθρότατοι, καὶ χარიὰ ἄχυρὰ οἰκοῦσιν, ξῖνος³⁵ ἀψαλίεστον καὶ³⁶ πάλαι μὲν καὶ φόρου ὑποτελὲς Ἑωμαίοις, ὑπὸ δὲ τοῦ ληστεύειν οὐκ ἀκριβοῦσιν τὴν ἀποφράν³⁷. ἀλλὰ νῦν γε διδόντος φεοῦ ἀκριβόσουσιν, ἢ ἐξελοβμεν αὐτούς. τούτων δὲ ἔχονται Μάκρωνες³⁸ καὶ Ἡνίοχοι βασιλεὺς δ' αὐτῶν Ἀγγιλας. Μακρώνων δὲ καὶ Ἡνίοχων ἐχόμενοι Ζυδρείται. Φαρασαμάνου οὗτοι ὑπήκοοι. Ζυδρείτων δὲ Λαζοὶ βασιλεὺς δὲ Λαζῶν Μαλάσσας, δὲ τὴν βασιλείαν παρὰ σοῦ ἔχει. Λαζῶν δὲ Ἀφίλαι ἔχοντα· βασιλεὺς δὲ αὐτῶν Ἰουλιανός· οὗτος ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ σοῦ τὴν βασιλείαν ἔχει.

11

შემდეგი ტომები გავიარეთ: ტრაპეზუნტელების მოსაზღვრენი, როგორც ქსენოფონტიც ამბობს³⁵, არიან კოლხები³⁶; და ტომს, რომელიც უგულადესია და ტრაპეზუნტელების მოსისხლე მტერი, ქსენოფონტი დროლებს უწოდებს³⁷, მე კი ვფიქრობ, რომ ისინი სანები³⁸ არიან. ესენი მეტად კარგი მეომრები არიან და ახლაც დიდი მტრები ტრაპეზუნტელებისა. გამაგრებულ ადგილებში ცხოვრობს ეს ტომი. მეფე არ ჰყავს. ძველითგანვე რომაელების მოხარკვა, მაგრამ ყაჩაღურ ცხოვრებას ეწევა და სისტემატურად არ შემოაქვს გადასახადი. ღეგრამ, ამის შემდეგ თუ ღვთის ნება იქნება, აწ წესიერად გადაიხდის ეს ტომი გადასახადს, ან ჩვენ ღეს გვაძევებთ ქვეყნიდან ამათ გვერდით არიან მაკრონები³⁷ და ჰენიოხები³⁸, მათი მეფე ანქიალეა. მაკრონების და ჰენიოხების მეზობლები ძილროტები³⁹ არიან, ესენი ფარსმანის⁴⁰ ქვეშევრდომნი არიან. ძილ-

³⁵ Müller: καὶ ξῖνος.

³⁶ Müller: καὶ აკლია.

³⁷ Roos და Müller: τὴν φράν.

³⁸ Roos და Müller: Μάχελονας.

Ἄψιλας δὲ ἕμοροι: Ἄβασκοί· καὶ Ἄβασκῶν βασιλεὺς Ῥησιμάγας· καὶ οὗτος παρὰ σοῦ τὴν βασιλείαν ἔχει. Ἄβασκῶν δὲ ἐχόμενοι: Σανίγαι, Ἰναπερ καὶ ἡ Σεβαστῆρολις ἦρισται· Σανίγων βασιλεὺς Σπαδάγας ἐκ σοῦ τὴν βασιλείαν ἔχει. —μέχρι μὲν δὲ Ἄψάρου ἄς πρὸς ἔω ἐπλέομεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Ἐνῆεινου, ὁ δὲ Ἄψαρος πέρας φάνη μοι εἶναι κατὰ μήκος τοῦ Πόντου· ἔνθεν γὰρ ἦδη πρὸς ἄρκτον ὁ πλοῦς ἡμῶν ἐγίγνετο³⁹ ἔσται ἐπὶ Χῶβον ποταμόν, καὶ ὑπὲρ τὸν Χῶβον ἐπὶ τὸν Σιγγάμην⁴⁰. ἀπὸ δὲ Σιγγάμου⁴¹ ἐκάμπτομεν ἐς τὴν λαίαν πλευρὰν τοῦ Πόντου ἔσται ἐπὶ τὸν Ἴππον ποταμόν. ἀπὸ δὲ τοῦ Ἴππου ἄς ἐπὶ Ἀστελέφου καὶ⁴² Διοσκουριᾶδα κατείδομεν τὸν Καύκασον τὸ ὄρος, τὸ ὑψὸς μάλιστα κατὰ τὰς Ἄλπεις τὰς Κελτικὰς. καὶ τοῦ Καυκάσου κορυφή τις ἐθεῖκνυτο—Στρόβιλος τῆ κορυφῆ ὄνομα—, Ἰναπερ ὁ Προμηθεὺς κρεμασθήγει ὑπὲρ Ἡρακλείτου κατὰ πρόσταξιν Διὸς μυθεύεται.

რიტების გვერდით ლაზები არიან³⁹. ლაზების მეფე მალასაა, რომელსაც ტახტი შენგანა აქვს მიღებული. ლაზების მეზობლები აფსილები არიან⁴⁰, მათმა მეფემ იულიანემ მეფობა შენი მამისაგან მიიღო. აფსილების მეზობლები აბასკები⁴¹ არიან. აბასკთა მეფე რესმაგაა, ამასაც ტახტი შენგანა აქვს მიღებული. აბასკთა მეზობლები სანიგები⁴² არიან, მათ მიწაზე იმყოფება სებასტოპოლისი. სანიგთა მეფემ სხადაგამ შენგან მიიღო ტახტი. აფსაროსამდე ჩვენ მივცურავდით აღმოსავლეთისაკენ, ევქსინის მარჯვნივ, ხოლო აფსაროსი მე შეჩვენა პონტოს სივრცის უკიდურეს საზღვრად. აქედან უკვე ჩრდილოეთისაკენ მივცურავდით მდინარე ქობოსამდე და ქობოსის ზემოთ სინგამემდე. სინგამიდან ჩვენ შევბრუნდით პონტოს მარცხენა მხარეს მდინარე ჰიპოსამდე. ჰიპოსიდან დაწყებული ასტელეფამდე და დიოსკურიადამდე ჩვენ ვხედავდით კავკასიონის მთას, რომელიც სიმაღლით წააგავს ყველაზე მეტად კელტურ ალპებს. გვიჩვენეს ერთ-ერთი მწვერვალი კავკასიონისა-

³⁹ Roos: ἐγίγνετο.

⁴⁰ Müller: Σιγγάμην.

⁴¹ Müller: Σιγγάμου.

⁴² Roos-ი უმატებს აქ: *καταφανὴς ἦδη ἐπ' ἀριστερὰ τοῦ Πόντου ἐπλέομεν, καὶ ὁ πλοῦς ἡμῶν πρὸς ἡλίου ὄνομένου ἐγίγνετο· ἄς δὲ ὑπεστρέφομεν ἀπὸ τοῦ Ἀστελέφου ἐπὶ, შემდეგ მოხდეს: Διοσκουριᾶδα.*

—სტრობილი, რომელზედაც მითის მიხედვით ზევსის ბრძანებით პრომეთეოსი ჩამოკიდებულ იქნა ჰეფესტოს მიერ.

12

Τὰ δὲ ἀπὸ Βοσπόρου τοὺς Θρακίους ἔσται ἐπὶ Τραπεζοῦντα πᾶσιν ὧδε ἔχει· κατὰ τὸν Θράκιον Βόσπορον⁴³ καὶ τὸ στόμα τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἐν τοῖς θεξίσις τῆς Ἀσίας μέρεσιν, ἅπερ ἐστὶ τοῦ Βιθυνῶν ἔθιους, ἔειπαι χωρίον λεγόμενον Ἱερὸν, ἐν ᾧ νῆος ἐστὶ Διὸς Οὐρίου οὕτω προσχωροῦμενον. τοῦτο δὲ τὸ χωρίον ἀπετηρίον ἐστὶ τοῖς ἐς τὸν Πόντον πλῆουσιν. ἐσπλῆσονται δὲ ἐς τὸν Πόντον, ἐν θεξίῃ δὲ τὴν Ἀσίαν ἔχοντι καὶ περιπλέονται τὸ ἐχόμενον μέρος τοῦ Βιθυνῶν ἔθιους· το πρὸς τὸν κείμενον, ὁ περιπλους ὧδε ἔχει· τὸ Ἱερὸν τοῦ Διὸς τοῦ Οὐρίου διέχει ἀπὸ Βυζαντίου σταδίους εἰκοσι καὶ ἑκατον. καὶ ἔστιν Ὀρειότατον τῆσδε τὸ στόμα τοῦ Πόντου καλούμενον, καὶ ὁ τι ἐσβᾶλλει⁴⁴ ἐς τὴν Προποντιδῆα. τῆσδε μὲν εἰδῶσι σοι λέγω. ἄλλο δὲ τοῦ Ἱεροῦ πλείοντι ἐν θεξίῃ Ἰήβας ποταμῶς· σταδίους διέχει τοῦ Ἱεροῦ τοῦ Διὸς ἐνενηκοντα. ἔπειτα ἡ⁴⁵ Μέλαινα ἄκρα ὧδε καλούμενη,

12

თრაკიის ბოსფორიდან ქალაქ ტრაპეზუნტამდე აქედგვი აღვიღებოდა: თრაკიის ბოსფორის და ევქსინის პონტოს შესართავის გაყოლებით, აზიის მარჯვენა ნაწილებში, სადაც ბითონიის ტომი იმყოფება, არის ადგილი, რომელიც ჰიერონად იწოდება, აქ არის ტაძარი ზევსისა, ურიოსად წოდებულია. ეს ადგილი პონტოში მცურავთა შენწევა. ვანც ჰეცურავს პონტოში, აზიის მარჯვენა ნაპირს გაყვება და შემოივლის ბითონიის ტომის ახლო მყოფ ნაწილს, იმ ნაწილს, რომელიც პონტოს გასწვრივია, ამგვარი მოგზაურობა ექნება: ბიზანტიონიდან ას ოცი სტადიონით დაშორებულია ტაძარი ზევს ურიოსისა. მენ იცი, რომ აქ არის სტენოტატონად წოდებული სრუტე პონტოსი, რომლის საშუალებით ის პროპონტიდას ერთვის. ჰიერონიდან [ტაძრიდან] მარჯვნივ თუ გავცურავთ, მდინარე რებაა, ტაძრიდან ოთხმოცდაათი სტადიონით დაშორე-

⁴³ Roos-თან და Müller-თან აქლია: κατὰ τὸν Θράκιον Βόσπορον... ὁ περιπλους ὧδε ἔχει. ეს ადგილი ანონიის „პერიპლუსიდან“ ჩაუმატა არიანეს ტექსტს ჰერმერმა.

⁴⁴ Müller: εἰσβάλλει.

⁴⁵ Müller: ἡ აქლია.

πεντήκοντα και εκατόν. από Με-
λαίνης άκρας ές Άρτάγη ποτα-
μόν, ίνα και θρμος νασί συμ-
κραίς¹⁶ προς έερθ Άφροσίτης,
πεντήκοντα έλλοι και εκατόν.
άπό δέ Άρτάγου ές Ψίλλιν ποτα-
μόν πενήκοντα και εκατόν. και
πλοια συμκρά¹⁷ θρμίζοιτο άν προς
τη πέτρα τη άνεχάση ού πρόρω
άπό του ποταμού των έκβολών.
ένθενδε ές Κάλπης λιμένα υπάα
και διακόςιοι στάδιοι. ό δέ Κάλ-
πης λιμήν λποτόν τι χωρίον έστιν
και όποιος θρμος, και ότι πηγή
έν άντη ψυχρού και καθαρού
ύδατος, και ότι ύλαι προς τη
θάλάσση ξύλων νασπηγησίμων,
και άνται ένθηροι, ταυτα Ξενο-
φώντι: τή πρεσβύτεριό λέεσκαται.

13

Άπό Κάλπης λιμένος ές Ρόην
στάδιοι είκοσιν: θρμος νασί συμ-
κραίς¹⁸. άπό Ρόης ές Άπολλωνίαν
νησον συμκράν¹⁹, όλίγον διέχουσαν
της ήπειρου, άλλιοι είκοσι. λιμήν
όπό τη νηοίδι. και ένθεν ές Χη-
λάς στάδιοι είκοσιν. άπό Χηλών
όγδοήκοντα και εκατόν, ίναπερ
Σαγγάριος ποταμός έσβάλλει ές

ბული. შემდეგ ეგრეთ წოდებუ-
ბული შავი კონცხია, ას ორმოც-
დაათი სტადიონის მომორებიო.
შავი კონცხიდან მდინარე არტა-
ნემდე, სადაც სადგომია ჰატარა
სომალღებნისაივის აფროდიტეს
ტაძართან, ას ორმოცდაათი სტა-
დიონია. არტანიდან მდინარე
ფსილისამდე ას ორმოცდაათი
სტადიონია. აქ კლდესთან და-
დგომა ზეუძლია ჰატარა ხონალ-
ღებს მდინარის შესართავებთან
ახლოს. აქედან კალპის ნავსად-
გურამდე ორას ათი სტადიონია.
თუ როგორი ადგილია კალპე და
როგორი სადგომი და რომ მას-
ში ცივი და წმინდა წყლის წყა-
როა, რომ ზღვასთან არის ხო-
მალღების ასაგებად განოსაყენე-
ბელი ტყე, რომელშიც ცხოველე-
ბია, ამის შესახებ მოთხრობილი
აქვს ქსენოფონტ-უფროსს.

13

კალპის ნავსადგურიდან ო-
მდე ოცი სტადიონია. აქ სად-
გომია ჰატარა ხომალღებისა-
თვის. როიდან აპოლონიამდე,
ჰატარა კუნძულამდე, რომელიც
ხმელეთს მცირედაა დაშო-
რებული, 20 სტადიონია. ამ კუნ-
ძულის ქვემოთ ნავსადგურია.
აქედან ქელამდე ოცი სტადიო-

¹⁶ Roos და Müller: μικραίς.

¹⁷ Müller: μικρά.

¹⁸ Müller: μικραίς.

¹⁹ Müller: μικράν.

· τὸν Πόντον. ἐνθ' ἐνδε εἰς τοῦ Ἰπίου
 τὰς ἐκβολὰς ἄλλοι ὀδοῦνται
 καὶ ἑκατόν. εἰς δὲ Ἀίλλιον⁵⁰ ἐμπό-
 ριον ἀπὸ τοῦ Ἰπίου στάδιοι ἑκα-
 τόν, καὶ ἀπὸ τοῦ Ἀιλίου⁵¹ εἰς
 Ἐλαιοῦν ἐξήκοντα. ἐνθ' ἐνδε εἰς Κά-
 λητα, ἄλλο ἐμπόριον, εἴκοσι καὶ
 ἑκατόν. ἀπὸ Κάλητος εἰς Ἀύκων
 ποταμὸν ὀδοῦνται, ἀπὸ δὲ Ἀύ-
 κου εἰς Ἡράκλειαν πόλιν Ἑλληνίδα
 Δωρικὴν, Μεγαρέων ἄποιον, στά-
 διοι εἴκοσιν. ἐν Ἡρακλείᾳ ὄρμος
 ναυσίν. ἀπὸ δὲ Ἡρακλείας ἐπι-
 μὲν τὸ Μητρῶον καλούμενον στά-
 διοι ὀδοῦνται. ἐνθ' ἐνδε εἰς τὸ
 Πρωσιδίειον τεσσαράκοντα, καὶ
 ἐνθεν εἰς Ἰνδοῦντα πέντε καὶ
 τεσσαράκοντα, πέντε δὲ καὶ ὅσα
 ἐνθ' ἐνδε ἐπὶ τὸ Νυμφαίου. καὶ
 ἀπὸ τοῦ Νυμφαίου ἐπὶ τὸν Ὄξι-
 ναν⁵² ποταμὸν τριάκοντα. καὶ ἀπὸ
 Ὄξινα⁵³ εἰς Σανδάρακην ἐνεγίγον-
 τα. Σανδάρακη ὄρμος ναυσὶ σμικ-
 ραῖς⁵⁴. ἐνθ' ἐνδε εἰς κρηνίδας ἐξήκον-
 τα. καὶ ἀπὸ Κρηνίδων εἰς Ψύλλαν
 ἐμπόριον τριάκοντα. ἐνθ' ἐνδε εἰς
 Τίον, πόλιν Ἑλληνίδα Ἰωνι-
 κήν, ἐπὶ θαλάσῃ οἴκουμένην,
 Μιλησίων καὶ ταύτην ἄποιον,
 ἐνεγίγοντα. ἀπὸ δὲ Τίου εἰς Βιλ-
 λαίου ποταμὸν στάδιοι εἴκοσιν.
 ἀπὸ δὲ Βιλλαίου ἐπὶ τὸν Παρθέ-

ნია, ქელიდან ას ოთხმოცი სტა-
 დიონი [იხ ადგილამდე], სადაც
 მდინარე სანგარიოსი პონტოს
 ერთვის. აქედან ჰიპიოსის შე-
 სართავამდე ას ოთხმოცი სტა-
 დიონია. ჰიპიოსიდან ლილეონამ-
 დე, სავაჭრო ნავსადგურამდე,
 ასი სტადიონია. ლილეონიდან
 ელეონამდე—სამოცი. აქედან კა-
 ლეტამდე, მეორე სავაჭრო ნავ-
 სადგურამდე, ას ოცი სტადიო-
 ნია. კალეტადან მდინარე ლი-
 კოსამდე—ოთხმოცი. ლიკოსიდან
 ბერძულ-დორიულ ქალაქამდე,
 ჰერაკლიამდე, მეგარელთა ახალ-
 შენამდე, ოცი სტადიონია. ჰე-
 რაკლეაში სადგომია ხომალდთა-
 თვის. ჰერაკლიდან ეგრეთ წო-
 დებულ მეტრონამდე ოთხმოცი
 სტადიონია. აქედან პოსეიდო-
 ნამდე—ორმოცი სტადიონი და
 აქედან ტინდარიდამდე—ორმოც-
 დახუთი. აქედან ნიმფეონამდე
 არის თხუთმეტი სტადიონი. და
 ნიმფეონიდან მდინარე ოქსინამ-
 დე—ოცდაათი. ოქსინიდან სან-
 დარაკემდე ოთხმოცდაათი სტა-
 დიონია. სანდაკე არის სადგომი
 პატარა, ხომალდებისათვის. აქე-
 დან კრენიდამდე სამოცი სტა-
 დიონია. კრენიდიდან ფსილამდე,
 სავაჭრო ნავსადგურამდე—ოცდა-

⁵⁰ Roos: Αιλλαιον.

⁵¹ Roos: Αιλλαιου.

⁵² Müller: Ὄξειναν.

⁵³ Müller: Ὄξεινον.

⁵⁴ Müller: μικραῖς.

νιον ποταμὸν στάδιοι ἑκατόν. μέχρι τοῦδε Θρηῶδες οἱ Βιθυνοὶ νύμονται. ὧν καὶ Ξενοφῶν ἐν τῇ συγγράμῳ μνήμην ἐποίησατο ὅτι μαχιμώτατοι εἶεν τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν, καὶ τὰ πολλὰ κακὰ ἢ στρατιᾶ τῶν Ἑλλήνων ὅτι ἐν τῇδε τῇ χώρᾳ ἔπαθεν, ἐπειδὴ ἀπεχωρισθῆσαν οἱ Ἀρκάδες ἀπὸ τε τῆς Χειρισόφου καὶ τῆς Ξενοφῶντος μερίδος.

14

Τὰ δὲ ἀπὸ τοῦδε ἤδη Παφλαγονία. ἀπὸ Παρθενίου ἐς Ἀμαστριν πόντιον ἑλληνίδα στάδιοι ἑνετήκοντα ἕρμος ναυσίν. ἐνθενδε ἐς Ἐρυσίνους ἐξήκοντα. καὶ ἀπὸ Ἐρυσίνων ἐς Κρῶμναν ἄλλοι ἐξήκοντα. ἐνθενδε ἐς Κύτρωρον ἑνετήκοντα. ἕρμος ναυσίν [ἐν] Κυτῶρω⁵⁵. καὶ ἀπὸ Κυτῶρου ἐς Αἰγιαλοὺς ἐξήκοντα. ἐς δὲ Θύμμηνα ἑνετήκοντα. καὶ ἐς Κάραμβιν εἰκοσι καὶ ἑκατόν. ἐνθενδε ἐς Ζεφυρίου ἐξήκοντα. ἀπὸ δὲ Ζεφυρίου ἐς Ἀβώνου τετ-

ათი. აქედან ტიონამდე, ზღვისპირა ბერძნულ იონიურ კარგად დასახლებულ ქალაქამდე, მილეტელთა ახალშენამდე, ოთხმოცდაათი სტადიონია. ტიონიდან მდინარე ბილეოსამდე ოცი სტადიონია. ხოლო ბილეოსიდან მდინარე პართენიოსამდე—ასი სტადიონი. ამ ადგილამდე ცხოვრობს თრაკიული ტომი, ბითონიელები, რომელთაც ქსენოფონტიც იხსენიებს თავის ნაწარმოებში; ის ამბობს, რომ ეს ტომი ყველაზე უფრო კარგი მეომარია აზიაში მცხოვრებთაგან, რომ ელინთა ჯარს დიდი გაჭირვება შეხვდა ამ ქვეყანაში, როდესაც აქ არკადიელები გამოეცალკევნენ რაზმებს, რომელთაც წინამძღოლობდნენ ქეირისოფოსი და ქსენოფონტი.

14

აქედან იწყება პაფლაგონია. პართენიოსიდან ამასტრისამდე, ელინურ ქალაქამდე, ოთხმოცდაათი სტადიონია. სადგომია ხომალდთათვის. აქედან ერიოთინამდე სამოცი სტადიონია. ერიოთინიდან კრომნამდე—სამოცი. აქედან კიტოროსამდე⁵⁵ ოთხმოცდაათი სტადიონია. კიტოროსში სადგომია ხომალდთათვის. კიტოროსიდან ეგიალამდე სამოცი სტადიონია, ხოლო თიმენამდე—ოთხმოცდაათი. კარამბისამდე—

⁵⁵ Müller: ἐν Κυτῶρω.

χος, πόντιον σιμυράν, πεντήκοντα
 και εκατόν. θρμος ναυσίν οναι
 άσφαλης, σαλεύοιεν⁵⁶. θ⁵⁷ αν άπα-
 θεις, ει μη μέγας χειρών κατάρ-
 χος.⁵⁸ άπο δε Αβώνου τεύχους ές
 Αζυνητήν άλλοι πεντήκοντα και
 εκατόν. ένθίνδε ές Κίνωλιον έμπό-
 ριον άλλοι εξήκοντα. και έν Κι-
 νώλι σαλεύοιεν αν νηες ώρξ έτους.
 άπο δε Κινώλιος ές Στεφάνην
 ζυδοήκοντα και εκατόν. θρμος
 ναυσίν άσφαλης. άπο δε Στεφάνης
 ές Ποταμούς πεντήκοντα και εκα-
 τόν. ένθίνδε ές Λεπτήν άκρων
 εκατόν και εξοσιν. άπο δε Λεπ-
 τής άκρας ές Αρμένην εξήκοντα
 λιμήν αύτόθι. και Ξενοφών της
 Αρμένης έμνημόνευσεν. κει έν-
 θεν ές Σινώπην στάδιοι τεσσαρά-
 κοντα. Σινωπής⁵⁹ Μιλησιών άποι-
 κοι. άπο δε Σινώπης ές Κάρου-
 σαν πενήκοντα και εκατόν σάλος
 ναυσίν. ένθίνδε ές Ζάγωρα άλλοι
 αν πενήκοντα και εκατόν. έν-
 θίνδε ές τον Άλυν ποταμόν τρια-
 κόσιοι.

ას ოცი. აქედან ძეფთრონისამდე
 —სამოცი. ძეფთრონიდან აზო-
 ნოს ტეიხოსამდე, პატარა ქალა-
 ქამდე—ას ორმოცდაათი. არც
 თუ ისე საიმედო სადგომია ის,
 მაგრამ ხომალდებს აქ შეუძლიათ
 უვნებლად ყოფნა მცირე ქარიშხ-
 ლის დროს. აზონოს ტეიხოსი-
 დან ეგინეტამდე ას ორმოცდა-
 ათი სტადიონია. აქედან სავაჭრო
 ნავსადგურამდე, კინოლისამდე—
 სამოცი. კინოლისშიც შესაძლოა
 ხომალდების დადგომა უვნებლად
 წელიწადის განსაზღვრულ დრო-
 ებში. ხოლო კინოლისიდან სტე-
 ფანოსამდე ას ოთხმოცი სტა-
 დიონია. საიმედო სადგომია ხო-
 მალდთათვის. სტეფანოსიდან
 პორამოსამდე ას ორმოცდაათი
 სტადიონია. აქედან ლეპტემდე,
 კონცხამდე—ას ოცი. ლეპტის
 კონცხიდან პარმენემდე სამოცი
 სტადიონია, ნავსადგურია იქ.
 კსენოფონტიც იხსენიებს პარმე-
 ნეს. აქედან სინოპემდე ორმოცი-
 სტადიონია. სინოპის მცხოვრებ-
 ნი მილეტის ახალმოშენენი არიან.
 ხოლო სინოპიდან კარუსამდე ას
 ორმოცდაათი სტადიონია. აქ
 სალუხე ადგილია ხომალდებისა-
 თვის. აქედან ძაგორამდე ას
 ორმოცდაათი სტადიონია. აქე-
 დან მდინარე ჰალისამდე სამასი
 სტადიონია.

⁵⁶ Müller: άλλὰ σαλεύοιεν.

⁵⁷ Müller: δε აკლია.

⁵⁸ Roos და Müller: κατέχοι.

⁵⁹ Müller: Σινωπεις.

Οὗτος ὁ ποταμὸς πάλαι μὲν ὄρος ἦν τῆς Κροίσου βασιλείας καὶ τῆς Περσῶν, γυν δὲ ὑπὸ τῆ Ῥωμαίων ἐπικρατεῖζ ῥεῖ⁶⁰ οὐκ ἀπὸ μεσημβρίας, ὡς λέγει Ἡρόδοτος, ἀλλ' ἀπὸ ἀνίσχοντος ἡλίου. καθ' ὃ τι δὲ ἐσβάλλει ἐς τὸν Πόντον, ὀρίζει τὰ Σινωπέων καὶ Ἀμισσηνῶν ἔργα. ἀπὸ δὲ Ἄλυος ποταμοῦ ἐς Ναύσταθμον στάδιοι ἐγενήκοντα, ἔναπερ καὶ λίμνη ἐστίν. ἐνθ' ἐνδε ἐς Κωνῶπιον⁶¹ ἄλλην λίμνην ἄλλοι αὖ πεντήκοντα. ἀπὸ δὲ Κωνωπίου⁶² ἐς Εὐστῆνην ἑκατὸν καὶ εἴκοσιν. ἐνθ' ἐνδε ἐς Ἀμισὸν ἑκατὸν καὶ ἐξήκοντα. Ἀμισός, πόλις Ἑλληνίς, Ἀθηναίων ἀποικος, ἐπὶ θαλάσση οἰκεῖται ἀπὸ δὲ Ἀμισοῦ ἐς Ἀγκῶνα λιμένα, ἔναπερ καὶ ὁ Ἴρις ἐσβάλλει ἐς τὸν Πόντον, στάδιοι ἐξήκοντα καὶ ἑκατὸν. ἀπὸ δὲ τῶν Ἴριος τῶν ἐκβολῶν ἐς Ἡράκλειον ἐξήκοντα καὶ τριακόσιοι ὄρμος ναυσίν. ἐνθ' ἐνδε ἐπὶ τὸν Θερμῶδοντα ποταμὸν τεσσαράκοντα. οὗτος ὁ Θερμῶδων ἐστίν, ἔναπερ αἱ Ἀμαζόνες οἰκῆσαι λέγονται.

Ἄπο δὲ Θερμῶδοντος ἐς Βῆγριν ποταμὸν στάδιοι ἐγενήκοντα. ἐν-

⁶⁰ Roos და Müller: ῥέει.

⁶¹ Müller: Κωνωπέιου.

ეს მდინარე ოდესღაც სახლვარო ოყო კრეზის სამეფოსა და სპარსელების სამეფოს შორის, ხოლო. ახლა ის მიმდინარეობს რომის სამფლობელოებზე, მაგრამ არა სამხრეთით, როგორც პეროდოტე ამბობს, არამედ აღმოსავლეთით და, სადაც ერთვის პონტოს, იქ არის სახლვარი სანოპელთა და ამისელოთა სამფლობელოებისა. მდინარე ჰალისიდან ნავსტათმოსამდე ოთხმოცდაათი სტადიონია, აქ ტბაცაა. აქედან კონოპიონამდე, მეორე ტბამდე, ორმოცდაათი სტადიონია. კონოპიონიდან ვესენემდე — ას ოცი. აქედან ამისოსამდე ას სამოცი სტადიონია. ამისოსი ელინური ქალაქია, ათენელთა სანაპირო ახალშენი. ამისოსიდან ნავსადგურ ანკონამდე, სადაც მდინარე ირისი პონტოს ერთვის, ას სამოცი სტადიონია. ხოლო ირისის შესართავებიდან პერაკლეიონამდე — სამას სამოცი. სადგომია ხომალდთათვის. აქედან მდინარე თერმოდონტამდე — ოთხასი. ეს ის მდინარე თერმოდონტია⁶⁵, რომელთანაც, როგორც ამბობენ, ამადონები ცხოვრობდნენ.

თერმოდონტიდან მდინარე ბერისამდე ოთხმოცდაათი სტად-

⁶¹ Müller: Κωνωπέιου.

θίνδε ἐς Θόαριν ποταμὸν ἐξήκον-
 τα. ἀπὸ δὲ Θοάριος ἐς Οἰνόην
 τριάκοντα. ἀπὸ Οἰνόης ἐς Φιγα-
 μοῦντα ποταμὸν τεσσαράκοντα.
 ἐνθίνδε ἐς Φαδισίανην φρούριον
 πεντήκοντα καὶ ἑκατόν. ἐνθίνδε
 ἐς Πολεμώνιον πόλιν στάδιοι δέκα.
 ἀπὸ Πολεμωνίου ἐς ἄκραν Ἰασό-
 νιον καλουμένην στάδιοι τριάκοντα
 καὶ ἑκατόν. ἐνθίνδε ἐς Κιλίκων
 νήσον πεντεκαίδεκα στάδιοι. ἀπὸ
 δὲ Κιλίκων νήσου ἐς Βοῶνα πέντε
 καὶ ἑβδομήκοντα. ἐν Βοῶνι ὄρυγ-
 ναυσίν. ἐνθίνδε ἐς Κοτύωρα ἐνεγί-
 κοντα. ταύτης ὡς πόλεως Ξενο-
 φῶν ἐμνημόνευσεν, καὶ λέγει
 Σιωπέων ἄποιον εἶναι· γυνὸν δὲ
 κώμη ἐστίν, καὶ οὐδὲ αὐτὴ με-
 γάλῃ. ἀπὸ Κοτυώρων ἐς Μελάγ-
 θιον ποταμὸν στάδιοι μάλιστα
 ἐξήκοντα. ἐνθίνδε ἐς Φαρματηνὸν
 ἄλλον ποταμὸν πεντήκοντα καὶ
 ἑκατόν. καὶ ἐνθεν ἐς Φαρνακίαν⁶³
 εἰκοσι καὶ ἑκατόν. αὕτη ἡ Φαρνα-
 κία⁶⁴ πάλαι Κερασσοῦς ἑκαλεῖτο,
 Σιωπέων καὶ αὕτη ἄποιος. ἐνθίν-
 δε ἐς τὴν Ἀρητιάδα νήσον τριάκον-
 τα. καὶ ἐνθεν ἐς Ζεφύριον εἰκοσι
 καὶ ἑκατόν· ὄρυγ· ναυσίν. ἀπὸ δὲ
 Ζεφυρίου ἐς Τρίπολιν στάδιοι ἐνεγί-
 κοντα. ἐνθίνδε ἐς τὰ Ἀργύρια
 στάδιοι εἰκοσι. ἐκ δὲ τῶν Ἀρ-
 γυρίων ἐς Φιλοκάλειαν ἐνεγίκοντα.
 ἐνθίνδε ἐς Κόραλλα ἑκατόν. ἀπὸ
 δὲ Κοράλλων ἐς Ἴερόν ὄρος πεν-

დიონია. აქედან მდინარე თო-
 რისამდე—სამოცი. თორისიდან
 ოინომდე — ოცდაათი. ოინო-
 დან მდინარე ფიგამუნტამდე—
 ორმოცი. აქედან ფადისანეს ცი-
 ხე-სიმაგრემდე—ას ორმოცდა-
 ათი. აქედან ქალაქ პოლემონი-
 ნამდე ათი სტადიონია. პოლე-
 მონიონიდან ეგრეთ წოდებულ
 იაზონის კონცხამდე—ას ოცდა-
 ათი. აქედან კილიკიელთა კუნ-
 ძულამდე—თხუთმეტი. კილიკი-
 ელთა კუნძულიდან ბოონამდე—
 სამოცდათხუთმეტი. ბოონში სად-
 გომია ხომალდთათვის. აქედან
 კოტიორამდე⁶³ ოთხმოცდაათი
 სტადიონია. ეს ადგილი მოიხსენ-
 ნია ქსენოფონტმა⁶⁷ და თქვა,
 რომ იგი სინოპელთა ახალშენია;
 ახლა კი პატარა სოფელია. კო-
 ტიორიდან მდინარე მელანთიო-
 სამდე სამოცი სტადიონია. აქე-
 დან ფარმატენამდე, სხვა მდინა-
 რემდე, ას ორმოცდაათი სტა-
 დიონია. აქედან ფარნაკიამდე—
 ას ოცი. ეს ფარნაკია ძველად კე-
 რასუნტად იწოდებოდა, ესეც
 სინოპელთა ახალშენია. აქედან
 კუნძულ არეტიადამდე ოცდაათი
 სტადიონია, აქედან ძეფირიო-
 ნამდე—ას ოცი. სადგომია ხო-
 მალდთათვის. ძეფირიონიდან
 ტრიპოლისამდე ოთხმოცდაათი
 სტადიონია. აქედან არგირიამდე
 —ოცი სტადიონი. არგირიიდან

⁶³ Roos და Müller: Φαρνακείαν.

⁶⁴ Müller: Φαρνάκσια.

τήκοντα καὶ ἑκατόν. ἀπὸ δὲ Ἰε-
ροῦ ὄρους ἐς Κορδύλην τεσσαρά-
κοντα. ὄρυθος ναυσίν. ἀπὸ δὲ Κορ-
δύλης ἐς Ἐρμώνασσαν πέντε καὶ
τεσσαράκοντα. καὶ δεῦρο ὄρυθος.
ἀπὸ δὲ Ἐρμώνασσης ἐς Ἰραπε-
ζοῦντα στάδιοι ἑξήκοντα. ἐνταῦθα
σὺ ποιεῖς λιμένα· πάλαι γάρ, ὅσον
ἀποσαλεύειν ὄρυθα ἔτους, ὄρυθος ἦν.

17

Τὰ δὲ ἀπὸ Ἰραπεζοῦντος δια-
στήματα μέχρι Διοσκουριάδος προ-
εῖρηται διὰ τῶν ποταμῶν ἀναμυ-
τρηθέντα. ἀμφορίζονται δὲ ἀπὸ
Ἰραπεζοῦντος ἐς Διοσκουριάδα,
τῆν γὼν Σεβαστόπολιν καλουμένην,
στάδιοι δισχίλιοι διακόσιοι ἑξή-
κοντα.

Τάδε μὲν τὰ ἀπὸ Βυζαντίου
πλεόντων ἐν δεξιᾷ ὡς ἐπὶ Διο-
σκουριάδα, ἐς ὅπερ στρατόπεδον
τελευτᾷ Ῥωμαίοις ἢ ἐπικράτεια
ἐν δεξιᾷ ἐσπλέοντων ἐς τὸν Πόν-
τον. ἐπεὶ δὲ ἐπιθύμηγν Κότυν τε-
τελευτηκέναι, τὸν βασιλέα τοῦ
Βοσπόρου τοῦ Κιμμερίου καλουμέ-
νον, ἐπιμελὲς ἐποιήσαμην καὶ τὸν
μέχρι τοῦ Βοσπόρου⁶⁶ πλοῦν ὀη-
λῶσαι· σοι, ὡς, εἴ τι βουλεύοιο

ფილოკალიამდე—ოთხმოცდაათი.
აქედან კორალამდე—ასი. კორა-
ლიდან ჰიერონის მთამდე [წმინ-
და მთამდე]—ას ორმოცდაათი.
ჰიერონის მთიდან კორდილემდე
—ორმოცი. სადგომია ხომალდ-
თათვის. კორდილიდან ჰერმონა-
სამდე — ორმოცდახუთი. აქვეა
სადგომი (ხომალდთათვის). ჰერ-
მონასიდან ტრაპეზუნტამდე სა-
მოცი სტადიონია. აქ შენი ბრძა-
ნებით კეთდება ნავსადგური.
ძველად კი აქ იყო სადგომი ხო-
მალდთათვის, რომელნიც აქ შე-
მოდინოდნენ ზაფხულოებით.

17

ზემოთ მოტანილი მანძილები
ტრაპეზუნტიდან დიოსკურიადამ-
დე, გამოანგარიშებულია მდინა-
რეების მიხედვით. სულ ტრაპე-
ზუნტიდან დიოსკურიადამდე, ახ-
ლანდელ სებასტოპოლისამდე,
არის ორიათას ორას სამოცი
სტადიონი.

ესაა მთელი მანძილი ბიზან-
ტიონიდან დიოსკურიადამდე,
თუ მისცურავ [პონტოში შესვ-
ლის შემდეგ] მარჯვნივ. აქ
მთავრდება რომაელთა სამფლო-
ბელოები პონტოს მარჯვენა მხა-
რეს მცურავთათვის. რადგან გა-
ვიგე, რომ კოტისი⁶⁶, ეგრეთ წო-
დებული კიმერიული ბოსფორის
მეფე, გარდაიკვალა, მე შევეცა-
დე ამეწერა შენთვის გზა ბოსფო-

⁶⁶ Roos: τοῦ Βοσπόρου τοῦ Κιμμερίου.

περὶ τοὺς Βοσπόρου, ἡπάρχει σοὶ
καὶ τόνδε τὸν πλοῦν μὴ ἀγνοοῦντι.
βουλεύεσθαι.⁶⁶

18

Ὅριμηθεῖσιν οὖν ἐκ Διοσκουριά-
δος πρῶτος ἂν εἴη ὄρμος ἐν Πι-
τιοῦντι· σταδίοι τριακόνσιοι πεντή-
κοντα. ἐνθῆνδε ἕς τὴν Νιτικὴν
σταδίοι πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν,
ἵνα περ πάλαι ᾤκει ἕβνος Σκυθι-
κόν, οὗ μνήμην ποιεῖται ὁ λογο-
ποιὸς Ἡρόδοτος. καὶ λέγει τούτους
εἶναι τοὺς φθειροτρακτέοντας, καὶ
ἕς τοῦτο ἔτι ἡ δόξα ἡ αὐτῆ ἡπὲρ
αὐτῶν κατέχει. ἐκ δὲ Νιτικῆς ἕς
Ἄβασκον ποταμὸν σταδίοι ἑνεή-
κοντα. ὁ δὲ Βόργυς τοῦ Ἄβάσκου
διέχει σταδίους ἑκατὸν καὶ εἴκο-
σιν, καὶ ὁ Νῆσις τοῦ Βόργυος,
ἵνα περ καὶ Ἡράκλεια⁶⁷ ἄκρα ἀν-
έχει, σταδίους ἑξήκοντα. ἀπὸ δὲ
Νῆσιος ἕς Μασαίτικὴν σταδίοι
ἑνεήκοντα. ἐνθῆνδε ἕς Ἀχαιοῦντα
σταδίοι ἑξήκοντα, ὅσπερ ποταμὸς
διορίζει Ζιλχούς καὶ Σανίγας.
Ζιλχῶν βασιλεὺς Σταχέμφας· καὶ
οὗτος παρὰ σοῦ τὴν βασιλείαν
ἔσχεν. ἀπὸ Ἀχαιοῦντος ἕς Ἡρά-
κλειαν ἄκραν πεντήκοντα καὶ ἑκα-
τὸν σταδίοι. ἐνθῆνδε ἕς ἄκραν,
ἵνα περ σκέπη ἐστὶν ἀνέμου Θρασ-

რამდე, რათა, თუკი რაიმეს მო-
ისურვებ ბოსტორის მიმართ,
შესაძლებლობა გქონდეს იმსჯე-
ლო ამ გზის ცოდნის საფუ-
ძველზე.

18

ამრიგად, დიოსკურიადიდან
რომ მიდინხარ, პირველი სადგუ-
რია პიტინტში⁶⁶, სამას ორ-
მოცდაათი სტადიონის მანძილ-
ზე. აქედან ნიტკემდე⁶⁶ ას ორ-
მოცდაათი სტადიონია. აქ ძვე-
ლად ცხოვრობდა სკვითთა ტომი,
რომელსაც იხსენიებს ისტორი-
კოსი ჰეროდოტე⁶¹. მათ ის გირ-
ჩის მკამელებს უწოდებს [ფთი-
როთაგებს]. ეს აზრი დღემდეა
შემონახული მათ შესახებ. ხოლო
ნიტიკიდან მდინარე აბასკოსამ-
დე ოთხმოცდაათი სტადიონია.
ბორგისი აბასკოსს დაშორებუ-
ლია ას ოცი სტადიონით. ნესი-
სი ბორგისს—სამოცი სტადიო-
ნით; აქ არის კონცხი ჰერაკლეა.
ნესისიდან მასაიტკემდე ოთხ-
მოცდაათი სტადიონია. აქედან
მდინარე აქეუნტამდე⁶²—სამოცი.
ეს მდინარე ჰყოფს ძილქებ-
სა⁶³ და სანიგებს. ძილქების მეფე
სტაქემთაკია. ამასაც შენგანა
აქვს ტახტი მიღებული. აქეუნ-
ტიდან ჰერაკლეს კონცხამდე ას
ორმოცდაათი სტადიონია. აქე-

⁶⁶ Roos: βουλεύεσασθαι.

⁶⁷ Müller: Ἡράκλειος.

κίου και Βορρα, ὀδοήκοντα και
 ἑκατόν. ἐνθίνδε ἐς τὴν κκλυμέ-
 νην Παλαιὰν Λαζικήν εἰκοσι και
 ἑκατόν σταδίοι. ἐνθίνδε ἐς τὴν
 Παλαιὰν Ἀχάϊαν πεντήκοντα και
 ἑκατόν, και ἐνθεν ἐς Πάγρας λι-
 μένα πεντήκοντα και τριακόντιοι.
 ἀπὸ δὲ Παγρῶν⁶⁸ λιμένος ἐς Ἱερὸν
 λιμένα ὀδοήκοντα και ἑκατόν. ἐν-
 θίνδε ἐς Σινδικὴν τριακόντιοι.

19

Ἀπὸ δὲ Σινδικῆς ἐς Βόσπορον
 τὸν Κιμμέριον καλούμενον και πό-
 λιν τοῦ Βοσπόρου Παντεάπαιον
 τεσσαράκοντα και πεντακόντιοι.
 ἐνθίνδε ἐπὶ Τάναιν ποταμὸν ἐξή-
 κοντα, ὅς λέγεται ὀρίζειν ἀπὸ
 τῆς Ἀσίας τὴν Εὐρώπην. και
 ὀρμάται μὲν ἀπὸ λίμνης τῆς Μαι-
 ῶτιδος, ἐσβάλλει δὲ ἐς θάλατταν
 τὴν τοῦ Εὐξείνου Ἰόντου. και τοι
 Αἰσχυλος ἐν Προμηθεὶ Λυομένῳ
 τὸν Φάσιν ὄρον τῆς Εὐρώπης και
 τῆς Ἀσίας ποιεῖ. λέγουσι γούν
 αὐτῷ οἱ Τυτᾶνες πρὸς τὸν Προμη-
 θεά ὅτι

ἠήκοιμεν...

τοὺς σοὺς ἄθλους τούτους,

Προμηθεῦ,

δεσμοῦ τε πάθους τόδ᾽

ἐποψόμενοι.⁶⁹

Ἐπειτα καταλέγουσιν ὄσσην χώραν
 ἐπηλήθιον.

დან ას ოთხმოცი სტადიონია
 ბორცვამდე, რომელიც იცავს
 [მოგზაურს] თრასკიული ქარისა-
 გან და ბორეასაგან. აქედან ძველ
 ლაზიკედ⁶⁸ წოდებულ ადგილამ-
 დე ას ოცი სტადიონია. აქედან
 ძველ აქაიამდე—ას ორმოცდა-
 ათი. აქედან ნავსადგურ პაგრამ-
 დე—სამას ორმოცდაათი. პაგრი-
 დან პიერონის ნავსადგურამდე—
 ას ორმოცი. აქედან სინდიკედ⁶⁹
 —სამასი.

19

სინდიკიდან კიმერიულ ბოს-
 ფორამდე და ბოსფორის ქალაქ
 პანტიკაპეამდე ხუთას ორმოცი
 სტადიონია. აქედან მდინარე
 ტანაისამდე—სამოცი. ამბობენ,
 რომ იგი გამოჰყოფს ევროპას
 აზიისაგან. ის გამოდინარეობს
 მეოტილის ტბიდან და ერთვის
 ექსინის პონტოს. თუმცა ესქი-
 ლე „განთავისუფლებულ პრომე-
 თეში“ ევროპისა და აზიის სა-
 ზღვრად ფაზისს თელის. ყოველ
 შემთხვევაში ტიტანები პრომე-
 თეს მიმართავენ შემდეგი სიტყ-
 ვებით:

„მოველით...“

პრომეთე, მენს უბედურებათა
 და ბორკილისაგან მოყენებულ
 ტანჯვათა სახილველად“.

შემდეგ ჩამოთვლიან [ისინი],
 რამდენი ქვეყანა გაიარეს:

⁶⁸ Müller: Πάγρας.

⁶⁹ Müller: ἐσοψόμενοι.

„τῆ μὲν δίδυμον χθονὸς ἑνὴρώπης
μέγαν ἦδ' Ἀσίας τέρμονα φάσιν“.

τῆς δὲ λίνης τῆς Μαιώτιδος πε-
ρίπλους ἐν κήκῳ λέγεται σταδίων
ἀμφὶ τοὺς ἐνακισγίλους.

Ἄπο δὲ Παντικαπαίου ἐς κώμην
Καζέκα ἐπὶ θαλάσῃ ῥημισμένην
στάδιοι εἴκοσι καὶ τετρακόσιοι.
ἐνθενδε ἐς Θυδοσίαν πόλιν ἐρή-
μην στάδιοι ὄγδοήκοντα καὶ δια-
κόσιοι. καὶ αὕτη παλαιὰ ἦν Ἑλ-
λὰς πόλις Ἰωνιῆς, Μιλησίων ἀποι-
κος, καὶ μνήμη ἐστὶν αὐτῆς ἐν
πολλοῖς γράμμασιν. ἐνθενδε ἐς
λιμένα Σκυθοαύρων ἑρημιον στά-
διοι διακόσιοι καὶ ἑνθεν ἐς Λαμ-
πάδα τῆς Ταυρικῆς στάδιοι ἑξα-
κόσιοι. ἀπὸ δὲ Λαμπάδος ἐς Συμ-
βόλου λιμένα, Ταυρικὸν καὶ τοῦ-
τον, στάδιοι εἴκοσι καὶ πεντακό-
σιοι. καὶ ἑνθεν ἐς Χερρόνησον
τῆς Ταυρικῆς ὄγδοήκοντα καὶ
ἑκατόν. ἀπὸ δὲ Χερρόνησου ἐς
Καρκινίτιν¹⁰ στάδιοι ἑξακόσιοι,
καὶ ἀπὸ Καρκινίτιδος¹¹ ἐς Καλὸν
λιμένα, Σκυθικὸν καὶ τοῦτον, ἄλ-
λοι ἐπτακόσιοι.

20

Ἐκ δὲ Καλοῦ λιμένος ἐς Τα-
μυράκην τριακόσιοι. ἔσω δὲ τῆς
Ταμυράκης λίμνη ἐστὶν οὐ μεγά-
λη. καὶ ἑνθεν ἐς τὰς ἐκροὰς τῆς

¹⁰ Müller: Κερκινίτιν.

¹¹ Müller: Κερκινίτιδος.

„სადაც ორმაგი საზღვარია
ევროპის და აზიის მიწისა,
ლიდი ფაზისი“.

ამზობენ, რომ მეოტიდის ტბის
გარშემო სამოგზაურო მანძილი
დაახლოებით ცხრაათასი სტა-
დიონია.

პანტიკაპეიდან სოფელ კაძე-
კამდე, ზღვასთან რომაა მოთავ-
სებული, ოთხას ოცი სტადიონ-
ნია. აქედან თეოდოსიამდე, გა-
ულაბურებულ ქალაქამდე, ორას
ოთხმოცი სტადიონია. ეს იყო
ძველი ბერძნული ქალაქი, იონი-
ური, მილეტელთა ახალშენი. ამის
ხსენება მრავალ ლიტერატურულ
ძეგლშია; აქედან სკვითოტავრე-
ბის მიტოვებულ ნავსადგურამდე
ორასი სტადიონია. აქედან ტავ-
რიდის ლამპადამდე — ექვსასი.
ლამპაიდიდან ნავსადგურ სიმბო-
ლონამდე (ტავრიდულია ესეც)
ხუთას ოცი სტადიონია. აქედან
ტავრიდის ქერონესამდე — ას
ოთხმოცი. ქერონესიდან კარკი-
ნიტიდამდე — ექვსასი. კარკინი-
ტიდიდან ნავსადგურ კალოსამ-
დე (ესეც სკვითური) — კიდევ
შვიდასი.

20

ნავსადგურ კალოსიდან ტა-
მირაკემდე სამასი სტადიონია.
ტამირაკის შიგნით არის პატარა
ტბა. აქედან ტბის შესართავამდე

λίμνης ἄλλοι τριᾶκόσιοι. ἐκ δὲ τῶν ἐκροῶν τῆς λίμνης ἐς Ἡϊόνας⁷² στάδιοι ὄγδοήκοντα καὶ τριᾶκόσιοι. καὶ ἔνθεν ἐς ποταμὸν Βορυσθένην πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν. κατὰ δὲ τὸν Βορυσθένην ἄνω πλέοντι πόλις Ἑλλάς ὄνομα Ὀλβία πεπεδίσται. ἀπὸ δὲ Βορυσθένου, ἐπὶ νῆσον σμικρὰν, ἐρήμην καὶ ἀνώνυμον, στάδιοι ἐξήκοντα. καὶ ἔνθεν ἐς Ὀδησσὸν ἑξήκοντα. ἐν Ὀδησσῷ ὄρυμος ναυσίη. ἀπὸ δὲ Ὀδησσὸς ἔχεται Ἰστριακὴν λιμῆν. στάδιοι ἐς αὐτὸν πενήκοντα καὶ διακόσιοι. ἐνθένδε ἔχεται Ἰσθμικὴν λιμῆν. στάδιοι ἐς αὐτὸν πενήκοντα. καὶ ἔνθεν ἐς τὸ Ψιδὸν καλούμενον στόμα τοῦ Ἰστρου διακόσιοι καὶ χίλιοι. τὰ δὲ ἐν μέσῳ ἔρημα καὶ ἀνώνυμα.

21

Κατὰ τοῦτο μάλιστα τὸ στόμα ἐπ' εὐθὺς πλέοντι ἀνέμῳ ἀπαρκτηία ἰδίως⁷³ τὸ πέλαγος νῆας πρόκειται, ἦντινα οἱ μὲν Ἀχιλλέως νῆσον, οἱ δὲ Δρόμον Ἀχιλλέως, οἱ δὲ Λευκὴν ἐπὶ τῆς χροᾶς⁷⁴ ὀνομάζουσιν. ταύτην λέγεται Θέτις⁷⁵ ἀνεῖναι τῷ παιδί, καὶ ταύτην οἰχεῖν τὸν Ἀχιλλέα. καὶ νεώς

⁷² Müller: Ἡόνας.

⁷³ Müller: ὄς.

⁷⁴ Müller: χροιας.

⁷⁵ Müller: Θέτις.

სამასი სტადიონია. ტბის შესართავებიდან ეიონამდე—სამას ოთხმოცი. აქედან მდინარე ბორისთენემდე—ას ორმოცდაათი. ბორისთენის გასწვრივ ზემოთ რომ მისცურავ, შეგხვდება ელინური ქალაქი, სახელად ოლბია. ხოლო ბორისთენიდან პატარა, დაუსახლებელ და უსახელო კუნძულამდე სამოცი სტადიონია. აქედან ოდესოსამდე—ოთხმოცი. ოდესოსში არის სადგომი ხომალდთათვის. ოდესოსის იქით არის ისტრიელების ნავსადგური. აქამდე ორას ორმოცდაათი სტადიონია. აქედან არის ისთაკების ნავსადგური, იქამდე ორმოცდაათი სტადიონია. აქედან ისტროსის შესართავამდე, რომელსაც ფსილონი ეწოდება, ათას ორასი სტადიონია. შუაში მდებარე ადგილები უდაბურია და უსახელო

21

ამ შესართავის პირდაპირ, თუ შიგ ზღვაში შესცურავ აპარკტიის [ჩრდილოეთის] ქარის შემწვობით, შეგხვდება კუნძული. ამ კუნძულს ერთნი აქილევისისა ეწოდებენ, ხოლო მეორენი—აქილევისის ასპარეზს, მესამენი კი—ლეკეს [თეთრს] ფერის მიხედვით. ამბობენ, რომ იგი თეტრიდამ

ἔστιν ἐν αὐτῇ τῶν Ἀχιλλέως, καὶ
 ξόανον τῆς παλαιᾶς ἐργασίας. ἡ
 δὲ νῆσος ἀνθρώπων μὲν ἐρήμη
 ἔστιν, νέμεται δὲ αἰξίν οὐ πολ-
 λαῖς, καὶ τούτους ἀνατιθέναι λέ-
 γονται τῷ Ἀχιλλεῖ ἔσοι⁷⁶ προσι-
 σχοῦσι, καὶ⁷⁷ ἄλλα πολλὰ ἀνατι-
 ματα ἀνάκειται: ἐν τῇ νεῖ, φιά-
 λαι καὶ ὀστῆαι καὶ λίθοι τῶν
 πολυτελεστέρων⁷⁸, καὶ ἐπὶ γράμι-
 ματα, τὰ μὲν Ἰωμυκῶς, τὰ δὲ
 Ἑλλητικῶς πεποιημένα ἐν ἄλλῃ
 καὶ ἄλλῃ μέτρῳ, ἔπαινοι: τοῦ Ἀ-
 χιλλέως, ἔστιν δὲ ἂ καὶ τοῦ Πα-
 τρώκλου· καὶ γὰρ καὶ τὸν Πάτρο-
 κλον τιμῶν σὺν τῷ Ἀχιλλεῖ ἔσοι
 τῷ Ἀχιλλεῖ χαρίζεσθαι ἐθέλου-
 σιν. ἔρνητες δὲ πολλοὶ ἀνίσχονται
 ἐν τῇ νήσῳ, λάροι καὶ ἀΐθουαι
 καὶ κορώναι αἱ θάλασσαι τὸ
 πληθὺς οὐ σταθμητοί. οὗτοι οἱ
 ἔρνητες θεραπεύουσιν τοῦ Ἀχι-
 λέως τὸν νεῶν. ἔωθεν ὀήμεραι
 καταπέτονται ἐς τὴν θάλασσαν·
 ἔπειτα ἀπὸ τῆς θάλασσης βεβρη-
 γμένοι τὰ πτερὰ σπουδῇ αὐτῶν ἐσπέ-
 τονται ἐς τὸν νεῶν, καὶ βάλουσαι
 τὸν νεῶν. ἐπειδὴν δὲ κελῶς ἔχη,
 οἱ δὲ ἐκκαλύνουσι αὐτὸν τὸ ἔδα-
 φος τοῖς πτεροῖς.

ამოზიდა [ზღვიდან] თავისი ვაჟი –
 სათვის და რომ მასზე ცხოვრობს
 აქილეესი. კუნძულზე არის აქი-
 ლეესის ტაძარი და ქანდაკება,
 ძველი ნამუშევარი. კუნძულზე
 ადამიანები არ ცხოვრობენ, მხო-
 ლოდ მცირეოდენი თხა ბინად-
 რობს აქ. ამბობენ, რომ ყველა,
 ვინც ამ კუნძულს მოადგება,
 თხებს სწირავს მსხვერპლად აქი-
 ლეესს. ტაძარში სხვა მრავალი
 შეწირულდებაც არის: ფიალები,
 ბეჭდები, ძვირფასი ქვები და
 წარწერები ლათინურსა და ბერძ-
 ნულ ენებზე აქილეესის მესახებ
 სხვადანხვა სალექსო საზომით.
 არის, აგრეთვე, პატროკლეს სა-
 დიდებელი ლექსებიც, რადგან
 პატროკლესაც სცემენ თავიანთ
 აქილეესთან ერთად ისინი, რი-
 მელთაც სურთ აქილეესს ასია-
 მოვნონ. მრავალი ჩიტი ბუდობს
 კუნძულზე: თოლიები, ყვინთიები
 და ზღვის ყვავები. ეს ფრინვე-
 ლები ემსახურებიან აქილეესის
 ტაძარს. ყოველდღე დილით
 აღრე ზღვისკენ მიფრინავენ, შემ-
 დგ იქ ისველებენ ფრთებს, მო-
 ისწრაფიან ზღვიდან ტაძრისაკენ
 და წყალს ასხურებენ ტაძარს;
 როდესაც საკმაოდ დაასველებენ
 მას, ფრთებით გვიან ტაძრის
 ოატაქს.

⁷⁶ Müller: ἔσοι [ἀεί].

⁷⁷ Müller: καὶ [γὰρ καὶ].

⁷⁸ Müller: Πολυτελεστέρων-ის შემდეგ ჩამატებულია: Ταῦτα ξύμπαν-
 τα χαριστήρια τῷ Ἀχιλλεῖ ἀνάκειται, შემდეგ მოხდეს: ἐπιγράμματα.

22

Οὗ δὲ καὶ τὰς ἰστοροῦσιν τῶν
προσεσχηγῶτων τῆς νήας ἱερεῖα
τοὺς μὲν ἐξῆπληθηδες πλεόντας ἐς
αὐτήν ἐπὶ ταῖς ναυσὶν κομίζουσιν,
καὶ τούτων τὰ μὲν καταθῆσιν, τὰ
δὲ ἀφίεναι τῷ Ἀχιλλεῖ· τοὺς δὲ
τινας ὑπὸ χειμῶνος ἐξαναγκασθέν-
τας προσέχειν, καὶ τούτους παρ'
αὐτοῦ τοῦ θεοῦ αἰτεῖν ἱερεῖον,
χρωμένους περὶ⁷⁹ τῶν ἱερῶν, εἰ
λήθόν σφισιν καὶ ἄμεινον θῆσαι
ἔτι περ ἄν⁸⁰ αὐτοὶ τῆς γνῶμης
ἐπιπέξαιντο νεμόμενον, τιμὴν ἄμα
καταβάλλοντες τὴν ἀξίαν σφίσι
ἰσοῦσαν. εἰ δὲ ἀπαγορεύοι ὁ
χρημῶνς--εἶναι γὰρ χρημῶνς ἐν
τῷ νεφί--, προσβάλλουσιν τῆς τιμῆς· εἰ
δὲ ἔτι ἀπαγορεύοι, ἔτι προσβάλλου-
σιν. συγχαρήσαντος δὲ γιγνώ-
σκουσιν ὅτι ἀποχρῶναι ἢ τιμὴν ἔσται.
τὸ δὲ ἱερεῖον ἰστασθῆναι ἐπὶ τῷ θεῷ
αὐτόματον, μῆδὲ ἀποφασίγειν ἔτι.
καὶ τοῦτο δὴ πολλὸν ἀνακείσθαι τὸ
ἀργύριον τῷ ἦρω τὰς τιμὰς τῶν
ἱερῶν.

22

ხოლო ზოგი ამას მოგვითხ-
რობს: კუნძულზე ჩამოსულთაგან
ზოგიერთნი საგანგებოდ არიან
მოსული, ხომალდით მოჰყავთ
მათ სამსხვერპლო საქონელი,
ზოგს მსხვერპლად სწირავენ,
სხვებს კი [თავისუფლად] უშვე-
ბენ აქილეესის სახელის მოსაგო-
ნებლად. ზოგიერთი კი ნაპირს
მოადგება ქარიშხლის მიერ იძუ-
ლებული. ესენი თვით ღმერთს
თხოვენ სამსხვერპლო ცხოველს.
ეკითხებიან სამისნოს—ქარგია
თუ ცუდი ამა თუ იმ ცხოველის
მსხვერპლად მოტანა, იმ ცხო-
ველის, რომელსაც ისინი აირჩე-
ვენ საძოვარზე, და, ამასთანავე,
თავიანთი მოსაზრებით ცხოვე-
ლის ტოლ საფასურს დადებენ
ხოლმე [ტადარში]. თუ მისნის
პასუხი უარყოფითია (ტადარში
არის მისანი), ისინი უმატებენ
ფასს, თუ ამის შემდეგაც უარ-
ყოფითი პასუხი გამოვიდა, კიდევ
უმატებენ. როდესაც მისნის თან-
ხმობას მიიღებენ, ისინი მიხედუ-
ბიან, რომ საფასური საქმარი-
სია. სამსხვერპლო ცხოველი ამ
დროს თვითონ ჩერდება და არ
გარბის. ამრიგად, გმირს [აქი-
ლეესს] მრავალი ვერცხლი აქვს
შეწირული სამსხვერპლად ცხოვე-
ლის საფასურის სახით:

⁷⁹ Müller: ἐπὶ.

⁸⁰ Müller: ἄν აკლია.

Φαίνεσθαι δὲ ἐνύπνιον τὸν Ἀχιλλέα τοῖς μὲν προσχοῦσι τῆ νήσῳ, τοῖς δὲ καὶ πλέουσιν, ἐπειδὴν οὐ πόρρω αὐτῆς ἀπόσχωσιν, καὶ φράζειν ὅποι⁸¹ προσοχεῖν τῆς νήσου ἄμεινον καὶ ὅποι⁸² ἄρμισσασθαι. οἱ δὲ καὶ ἕναρ λέγουσιν φανῆναι σφισιν ἐπὶ τοῦ ἰστού η ἔπ' ἄρου τοῦ κέρως τὸν Ἀχιλλέα. καθάπερ τοὺς Διοσκόρους⁸³ τοσόνδε μόνον τῶν Διοσκόρων⁸⁴ μείον ἔχειν τὸν Ἀχιλλέα, ὅσον οἱ μὲν Διόσκοροι⁸⁵ τοῖς πανταχοῦ πλωζομένοις ἐναργεῖς φαίνονται καὶ φανέντες σωτήρες γίγνονται, ὃ δὲ τοῖς πελάζουσιν ἡδὴ τῆ νήσῳ. οἱ δὲ καὶ τὸν Πάτροκλον σφισιν ὀφθῆναι ἐνύπνιον λέγουσιν. τὰδε μὲν ἕπερ τῆς νήσου τῆς τοῦ Ἀχιλλέως ἀκοῆν ἀνέγραψα τῶν ἡ αὐτῶν προσχόντων ἡ ἄλλων πεπυσμένων· καὶ μοι δοκεῖ οὐκ ἄπιστα εἶναι. Ἀχιλλέα· γὰρ ἐγὼ πείθομαι εἶπερ τινὰ καὶ ἄλλον ἦρω εἶναι, τῆ τε εὐγενεῖα τεκμαίρομενος καὶ τῷ κάλλει καὶ τῆ ῥώμῃ τῆς ψυχῆς καὶ τῷ νέον μεταλλάξαι ἐξ ἀνθρώπων καὶ τῆ Ὀμήρου ἐπ' αὐτῷ ποιήσει καὶ τῷ ἔρωτικὸν γενέσθαι καὶ φιλέταιρον,

აქილევის სიზმარში ეცხადება ზოგს კუნძულზე მოსვლის შემდეგ, ხოლო ზოგს—ჯერ კიდევ ზღვაში ყოფნისას კუნძულთან მიახლოების დროს, და უჩვენებს მათ, თუ კუნძულზე სადაა უკეთესი მისადგომი ხომალდისათვის და სადაა საჭირო ლუზა ჩაადგონ. ზოგიერთები ამბობენ, რომ აქილევის მათ ცხადად მოველინა ანძახე ან ქანდარის კიდეზე, დიოსკურების მსგავსად. აქილევისი მხოლოდ იმით ჩამორჩება დიოსკურებს [ამბობენ ისინი], რომ უკანასკნელნი ყველგან ეცხადებიან ზღვაზე მოგზაურებს და, გამოეცხადებიან თუ არა, იხსნიან ხოლმე მათ, ხოლო აქილევისი მხოლოდ კუნძულზე მიახლოებულთ გამოეცხადება ხოლმე. ზოგიერთნი ამბობენ, რომ მათ სიზმარში პატროკლეც ეცხადებათ. ეს ამბები აქილევისის კუნძულის შესახებ მე ჩავიწერე ისე, როგორც მოვისმინე იმ პირთაგან, რომელნიც ან თვითონ მოადგნენ კუნძულს, ან სხვებისაგან მოისმინეს [ყველაფერი ეს]. სარწმუნოდ მიმაჩნია მონაცოლი. მე აქილევისს

⁸¹ Müller: ὅπου.

⁸² Müller: ὅπου.

⁸³ Müller: Διοσκούρους.

⁸⁴ Müller: Διοσκούρων.

⁸⁵ Müller: Διόσκοροι.

ὧς καὶ ἐπαποθάνειν ἐλέσθαι τοῖς
παισὶ·αἰοῖς.

სხვებზე უფრო მეტ გმირად
ვთვლი, ანგარიშს ვუწევ⁷ მის კე-
თილშობილურ წარმოშობას, სი-
ლამაზეს, სულიერ ძალას, ამ
ქვეყნის მიტოვებას ახალგაზრ-
დობის ეაშს, ჰომეროსის პოეზიის
მიერ მის შესხმას, სიყვარულსა
და ზეგობრობაში სიმტკიცეს და
ერთგულებას იქამდე, რომ მან
საყვარელი ადამიანის სიკვდი-
ლის შემდეგ არჩია თვით მომ-
კვდარიყო.

24

Ἄπὸ δὲ τοῦ Ψῖλον καλουμένου
στόματος τοῦ Ἰστροῦ ἕξ τὸ δεύ-
τερον στόμα στάδιοι ἐξήκοντα.
ἐνθὲνδε ἐπὶ τὸ Καλὸν καλούμε-
νον στόμα στάδιοι τεσσαράκοντα.
καὶ ἀπὸ τοῦ Καλοῦ ἐπὶ τὸ Νά-
ρακον ὠδὲ ὀνομαζόμενον στόμα
τέταρτον τοῦ Ἰστροῦ στάδια· ἐξή-
κοντα. ἐνθὲνδε ἐπὶ τὸ πέμπτον
εἴκοσι καὶ ἑκατὸν καὶ ἔνθεν ἐς
Ἰστροίαν πόλιν στάδιοι πεντακό-
σιοι. ἐνθὲνδε ἐς Τομέας⁶⁶ πόλιν
στάδιοι τριακόσιοι. ἀπὸ δὲ Τομέ-
ως⁶⁷ ἐς Κάλλατιν πόλιν ἄλλοι
τριακόσιοι ἕρμιος ναυσί·ν. ἐνθὲνδε
ἐς Καρῶν λιμένα ὀγδοήκοντα καὶ
ἑκατὸν. καὶ ἡ γῆ ἐν κύκλῳ τῶν
λιμένων Καρία κληίεται⁶⁸. ἀπὸ
δὲ Καρῶν λιμένος ἐς Τετρασιάδα⁶⁹

. 24

ისტროსის ეგრეთ წოდებულ
ფსილონის შესართავიდან მეორე
შესართავამდე სამოცი სტადიო-
ნია. აქედან ეგრეთ წოდებულ
კალონის შესართავამდე—ორმო-
ცი სტადიონი. კალონიდან ეგ-
რეთ წოდებულ ნარაკონამდე,
ისტროსის მეოთხე შესართავა-
მდე, სამოცი სტადიონია. აქედან
მეხუთე შესართავამდე—ას ოცი.
აქედან ქალაქ ისტრიამდე—ხუთ-
ასი. აქედან ქალაქ ტომევისამდე—
სამასი. ტომევისიდან ქალაქ კალა-
ტიდამდე—კიდევ სამასი. სადგო-
მია ხომალდთათვის. აქედან კა-
რიელთა ნავსადგურამდე ას ოთხ-
მოცი სტადიონია და ნავსადგუ-
რის გარშემო [არსებული] ქვეყანა
იწოდება კარიად. კარიელების

⁶⁶ Müller: Τομέας.

⁶⁷ Müller: Τομένων.

⁶⁸ Müller: κληίεται.

⁶⁹ Müller: Τετρισιάδα.

στάδιοι εἴκοσι καὶ ἑκατόν. ἐνθ' ἐνδε
 ἐς Βιζώνην χωρὸν ἔρημον στάδιοι
 ἑξήκοντα. ἀπὸ δὲ Βιζώνης ἐς
 Διονυσόπολιν στάδιοι ὀγδοήκοντα.
 ἐνθ' ἐνδε ἐς Ὀδησσὸν διακόσιοι
 ὄρυμος ναυσίν. ἐκ δὲ Ὀδησσοῦ ἐς
 τοῦ Αἴμου τὰς ὑπαρείας, αἶψ' ὀθ
 ἐς τὸν Πόντον κατ' ἕκουσιν, στά-
 διοι τριακόσιοι ἑξήκοντα. καὶ δεῦρο
 ὄρυμος νασίν. ἐκ δὲ τοῦ Αἴμου ἐς
 Μεσημβρίαν πόλιν ἐγενήκοντα
 ὄρυμος ναυσίν. καὶ ἐς Μεσημβρίας
 ἐς Ἀγχιάλον πόλιν στάδιοι ἑξήκο-
 μήκοντα, καὶ ἐξ Ἀγχιάλου ἐς
 Ἀπολλωνίαν ὀγδοήκοντα καὶ ἑκα-
 τόν. αὐταὶ πᾶσαι αἱ πόλεις Ἑλ-
 ληνίδες εἰσίν, φικισμένα ἐν τῇ
 Σκυθίᾳ, ἐν ἀριστερᾷ ἐπαλέοντι ἐς
 τὸν Πόντον. ἐκ δὲ Ἀπολλωνίας ἐς
 Χερρόνησον στάδιοι ἑξήκοντα ὄ-
 ρυμος ναυσίν. καὶ ἐκ Χερρόνησου
 ἐς Ἀύλαίου τεῖχος πεντήκοντα καὶ
 διακόσιοι. ἐνθ' ἐνδε ἐς Θυνιάδα
 ἀπὸ τῆν εἴκοσι καὶ ἑκατόν.

26

Ἀπὸ δὲ Θυνιάδος ἐς Σαλμύδη-
 σσοῦν στάδιοι διακόσιοι. τοῦτου
 τοῦ χωρίου μνήμην πεποιήται
 Ξενοφῶν ὁ πρεσβύτερος, καὶ μέ-
 χρι τοῦτου λέγει τὴν στρατιὰν
 ἐλθεῖν τῶν Ἑλλήνων, ἧς αὐτὸς
 ἡγήσατο, ὅτε τὰ τελευταῖα σὺν
 Σεύμῃ τῷ Θρακί ἐστράτευσεν.
 καὶ περὶ τῆς ἀλμυρότητος τοῦ

ნავსადგურიდან ტეტრასიადამდე
 ასოცი სტადიონია. აქედან უკაც-
 რიელ ადგილამდე, ბიძონემდე,
 სამოცი სტადიონია. ბიძონიდან
 დიონისოპოლისამდე—ოთხმოცი.
 აქედან ოდესოსამდე—ორასი. აქ
 ხომალდთა სადგომია. ოდესოსი-
 დან ჰაიმოსის მთის ძირამდე,
 რომელიც პონტომდე გრძელდე-
 ბა, სამას სამოცი სტადიონია.
 აქაცაა ხომალდთა სადგომი. ჰაი-
 მოსიდან ქალაქ მესემბრიაამდე,
 ოთხმოცდაათი სტადიონია. სად-
 გომია ხომალდთათვის. მესემ-
 ბრიიდან ქალაქ ანქიალემდე სა-
 მოცდაათი სტადიონია. ანქიალი-
 დან აპოლონიამდე—ას ოთხმო-
 ცი. ყველა ესენი ელინური ქა-
 ლაქებია, რომლებიც მდებარეო-
 ბენ სკვითიაში იმისათვის, ვინც
 პონტოში შესუტრავს, მარცხენა
 მხარეს. აპოლონიიდან ქერონე-
 სამდე სამოცი სტადიონია. სად-
 გომია ხომალდთათვის. ქერონე-
 სიდან ავლაიოსის კედლამდე—
 ორას ორმოცდაათი. აქედან თი-
 ნიადის ნაპირამდე—ას ოცი.

26

თინიადიდან სალმიდესამდე
 ორასი სტადიონია. ამ ადგილს
 იხსენიებენ ქსენოფონტი-უფროსი;
 ის ამბობს, რომ აქამდე მოდი-
 ოდა ელინების ჯარი მისი წინა-
 მძღოლობით, მაშინ, როდესაც
 ილაშქრა თრაკიელ სევთესთან
 ერთად. მან ბევრი დაწერა იმის
 შესახებ, რომ აქ არაა ნავსად-

χωρίου πολλά ἀνέγραψεν, ὅτι ἐν-
ταυθα ἐκπίπτει τὰ πλοῖα χειμῶνι
βιάζόμενα, καὶ οἱ Θράκες οἱ πρὸς-
χωροὶ ὅτι ὑπὲρ τῶν ναυαγίων ἐν
σφίσις διαμάχονται.

Ἄπο δὲ Σαλμυθησσοῦ ἐς Φρυ-
γίαν στάδιοι τριάκοντα καὶ τρια-
κόσιοι. ἐνθὲν δὲ ἐπὶ Κυανέας εἰκοσι
καὶ τριακόσιοι. αὐταὶ δὲ αἱ Κυανεαὶ
εἰσιν, ἀς λέγουσιν οἱ ποιηταὶ
πλαγκτὰς πάλλαι εἶναι, καὶ διὰ
τούτων πρῶτην περᾶσαι τὴν Ἄρ-
γῶ, ἥτις ἐς Κόλχους Ἰάσονα
ἦγαγεν. ἐκ δὲ κυανέων ἐπὶ τὸ
Ἱερὸν τοῦ Διὸς τοῦ Οὐρίου, ἔνα-
περ τὸ στόμα τοῦ Πόντου, στάδιοι
τεσσαράκοντα. ἐνθὲν δὲ ἐς λιμένα
Δάφνης τῆς Μαιομένης καλουμέ-
νης στάδιοι τεσσαράκοντα. ἀπὸ
δὲ Δάφνης ἐς Βυζάντιον ὀγδοή-
κοντα.

Ἰάδῃ μὲν καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ Βοσ-
πόρου τοῦ Κυμμερίου ἐπὶ Βόσπο-
ρον τὸν Θράκιον καὶ πάλιν Βυζάν-
τιον.

გური, რომ მრავალი ხომალდი
ილუპება აქ ქარიშხლისაგან და
რომ აქ მცხოვრებ თრაკიელებს
ხშირად უთანხმოება უტყდებათ
დამსხვრეული ხომალდების ნაწი-
ლების გაყოფის დროს.

სალმიდესიდან ფროვიამდე სა-
მას ოცდაათი სტადიონია. აქე-
დან კიანეს კუნძულამდე სამას
ოცი. ეს ის კიანეს კუნძულებია,
რომლებზედაც პოეტები ამბო-
ბენ, თითქოს ძველად ისინი მო-
ხეტიალენი იყვნენ და, თითქოს,
პირველად მათ შორის გაიარა
ხომალდმა არგომ, რომელმაც
იაზონი კოლხებთან მიიყვანა.
კიანედან ზევს ურიოსის ტაძრამ-
დე, სადაც პონტოს შესართავია,
ორმოცი სტადიონია. აქედან
ეგრეთწოდებულ შმაგი დაფნის
ნავსადგურამდე ორმოცი სტა-
დიონია. დაფნიდან ბიზანტიო-
ნამდე—ოთხმოცი.

აი, ეს აღვილებია კიმერიის
ბოსფორიდან თრაკიის ბოსფო-
რამდე და ქალაქ ბიზანტიო-
ნამდე.

კომენტარები

1. ტრაპეზუნტი ტრაპიზონი. Aristoteles, Mir. aud. 18: ტრაპეზუნტი კოლხეთისა. Ps. Scyl. Periplus, 85: პონტოს ტრაპეზუნტი მაკროკეფალთა ქვეყანაში. Xen. An. V, 8, 22: ტრაპეზუნტი ელინური ქალაქი ევქსინის პონტოზე, სინოპელთა ახალშენი კოლხეთის ქვეყანაში. Tab. Peut. — Trapezunte. Herod. Hist. VI, 127: ტრაპეზუნტი ქალაქია არკადიაში.

Paus. Descr. Gr. 8,1 არკადიაში თავდაპირველად ცხოვრობდნენ პელაზგები, ქვეყანას „პელაზგია“ ერქვა. 8,27 უძველეს მოსახლეობას (პელაზგ-არკადიელებს) ჰქონდათ ქალაქები, ამ ქალაქთა შორის იყო არკადიის ტრაპეზუნტი. ტრაპეზუნტელები ამოწყვიტეს არკადიელებმა, მათი ნაწილი კი გადაჩა და მიაშურა პონტოს ტრაპეზუნტს. პონტოს ტრაპეზუნტის მცხოვრებლებმა გამოქცეულები მიიღეს, რადგან ეს უკანასკნელი მათი მეტროპოლისიდან იყვნენ და მათ სახელს ატარებდნენ.

2. ამბოზს ქსენოფონტი] Xen. An. V, 8,22.

3. ფილესიოსი] ღმერთის სახელია. არიანესთან ჰქვია ჰერმესის შვილიშვილს, სხვა ავტორებთან აპოლონის ზედმეტი სახელია. Macr. Plin. NH 34, 8, 19, 75; Macrob. Sat. I, 17.

4. ქსენოფონტის მსგავსად] Xen. An. VI, 6, 22, 25.

5. ჰისოსი ნავსადგური სურმენე, მდინარე კარა-დერე. Ptol. Geogr. V, 7, 4 ჰისოსი კაპადოკიის ზღვაზეა, ფარნაკიასა და ტრაპიზონს შორის. Tab. Peut.-ზე აღნიშნულია ჰისოსი ტრაპეზ. შემდეგ (Hyssillime). ჰისოსს იხსენიებენ: Strab. Geogr. II, 5,24; XIV, 5,19; Plin. NH, V, 91; VI, 214; Cic. ad Att. II, 10; V, 20; Xen. An. I, 2, 24; IV, 1; Diod. Sic. Biblioth. hist. XIV, 21, 1; Proc. Goth. VIII, 2 Σοισσιόμυα.

V საუკუნიდან ამ ნავსადგურს ჰისოსს აღარ უწოდებენ, არამედ „სუსარმიას“ (პ. ინგოროყვა, გიორგი მერჩულე, 1954, გვ. 225).

ჰისოსი სპარსელების და ალექსანდრე მაკედონელის დროს ძლიერი და აყვავებული ქალაქი იყო (Xen. An. I, 2, 24; IV, 1;

Diod. Sic. XVII, 32, 4) შემდეგ კი ძლიერ დაკნინდა და სტრაბონის ხანისათვის პატარა დაბად იქცა. ალექსანდრე მაკედონელის 333 წლის გამარჯვების შემდეგ ამ ადგილმა სახელი გაითქვა, მას ნიკოპოლისი დაარქვეს — Steph. Byz. Ethnica, s. v. Dionys. Perieg. 11 Ruge, Panly—Wissowa, Real—Encycl. d. cl. Alt. Wiss.).

6. პომპროსი ამბობს] Od. x 469.

7. მოედინებოდა] Ath. Deipn. IV, p. 156 E.

8. ათენი] ფაზარი. ქალღმერთ ათენას ტაძარს აქ სტეფანე ბიზანტიონელიც იხსენიებს. Proc. Goth. IV, 2; Pers. II, 29; Ptol. Geogr. V, 6, 6. Tab. Peut.-ზე ათენი საღვურია აღიენსა და არქაბეს შორის (A—thenis). ტომაშეკი (RE s. v.) ამბობს, რომ ადგილი ათენი ახლაც არსებობს რიზეს მეზობლად და ის იხსენიება მოსე ხორენელის გეოგრაფიაშიცო.

9. ბორეა] ჩრდილოეთის ქარის სახელია.

10. აპარკტია] ესეც ჩრდილოეთის ერთგვარი ქარის სახელია.

11. აფსაროსი] სარფი. სახელი „აფსაროსი“ არიანეს მიხედვით მედეას ძმისაგან, აფსირტესაგან მომდინარეობს. აფსაროსი აღნიშნულია Tab. Peut.-ზე (Apsaro). ამ ადგილს იხსენიებს Proc. Goth. IV, 2, 14, 16; III, p. 320. პროკოპი კესარიელი ციხე-სიმაგრე აფსაროსს ლაზების ქვეყანაში ათავსებს, Plin. VI, 12, 13 — მაკრონიების ქვეყანაში ტრაპეზუნტიდან 150 სტადიონის დაშორებით. Ps. Scyl. 81: აფსაროსი მდინარეზეა კოლხეთში. St. Byz.: აფსაროსი, რომელსაც წინათ აფსირტი ერქვა. ანტიკური ავტორები: Ps. Scyl. 81; App. Mith. 101; Plin. VI, 13; Ptol. V, 6, 7 აფსაროსს უწოდებენ ქოროხის იმ ტოტს, რომელზედაც გონია მდებარეობს. K. Müller-ით ქოროხის დასავლეთი ტოტი მდ. აფსაროსია, აღმოსავლეთი კი — აკამფისი (FHG V, 174).

ლ. ე ლ ნ ი ც კ ი ს აზრით (Из исторической географии древней Колхиды. ВДИ. 1938. № 2/3, გვ. 308—311) ამ ადგილს ახლა გონია ჰქვია (ასევე, დ ი უ ბ უ ა დ ე მ ო ნ ჰ ე რ ე ე აფსაროსს ქოროხის სამხრეთით შვიდი კილომეტრის დაშორებით ათავსებს გონიასთან).

3. ი ნ გ ო რ ო ყ ვ ა აფსარს. ციხე-ქალაქს მდ. ქოროხის სამხრეთით. თვლის თანამედროვე სარფად ბათუმის რაიონში (გ. მერჩულე. გვ. 204).

აფსაროსი, როგორც სამხრეთ კოლხეთის, ანუ ქანეთის მთავარი პუნქტი მოხსენებულია ანდრია მოციქულის დასავლ. საქართველოში მოღვაწეობის აღმწერ ძეგლში (Schermann, Prophet. vitae, fab. p. 153 sq. 156. პ. ინგოროყვა, დას. შრ. გვ. 223). აფსაროსი რომის იმპერიის საზღვრების დამცველ სიმაგრეთა სისტემაში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პუნქტი იყო. არიანეს მიხედვით იქ რომის ჯარის ხუთი კოპორტი იდგა. არიანეს ამ ცნობას მხარს უჭერს CIL, X

№ 1202, რომლის მიხედვით იმპ. ტრაიანეს დროს აფსაროსში იდგა პონტოს აღმოსავლეთ სანაპიროს დამცველი რომაელთა რაზმი.

12. კოპორტი| ლეგიონის 0,1 ნაწილი, შედგება სამი მანაბული-საგან ან ექვსი ცენტურიისაგან.

13. აფსირტე| მედეას ძმა, რომელიც მედეამ აქუწა არგონავტების ლტოლვისას კოლხეთიდან. ოვიდიუს ნაზონი (*Tristia* III. 9) ქალ. ტომევისის (ახლანდ. კონსტანცას) სახელს აფსირტეს ჰოკეკლას უკავშირებს (ბერძნული სიტყვა „ტომეინ“ დაქრას ნიშნავს), ასევე აპოლოდორე ათენელი (*Biblioth.* I, 9, 24) და სტეფანე ბიზანტიონელი.

14. ტიანა| ქრისტუბოლი. *Const. Porph. De thematibus*, I, 2: მეორე კაპადოკიის ქალაქია. *Basil. Sophen. Ταξ. Ηατρ.*: მეორე კაპადოკიის ეპარქიის სამიტროპოლიტო ცენტრია. *Steph. Byz.*: თავდაპირველად იწოდებოდა „თიანა“, ბევრების შეცვლის შედეგად მივიღეთ „ტიანა“, როგორც გადმოგვცემს არიანე. 1598 წელს არიანეს სქოლიოების გამომცემელი *Jo. Guilielmus Stukius*-ი წერს, რომ ტიანა ტრაპეზუნტის ახლოს აღმოსავლეთითაა საძებნი და რომ არიანე იძლევა იმ მხარის სახელს, რომელშიც თიანა-ტიანა შედიოდაო, სახელდობრ, „თიანიკეს“ (ქანეთს. ნ. კ.). *Steph. Byz.*: „ტიენის“ — ქალაქი კოლხთა, მდ. ტიენიდიდან აქვს სახელი მიღებული. *Plin. NH*, VI, 8; *Strabo*, XII, 2,7; 2,9; *Ptol.* V, 6, 18: ქალაქი კაპადოკიაში, „ტიენის“ მხარეში.

15. ორესტე და პილადე| ორესტე ტროის ომში მონაწილე ბერძენთა ლაშქრის მთავარსარდლის, აგამემნონის ვაჟია. პილადე — ორესტეს განუყრელი მეგობარი.

16. მდ. ოფისი| ამ მდინარესთან ახლა არის ადგილი „ოფი“. არიანეს მიხედვით ეს მდინარე ჰყოფს კოლხების ადგილ-სამყოფელს „თიანიკისაგან“ (ქანეთისაგან). *Tab. Pent.*-ზე არის ეს პუნქტი აღნიშნული (*Opiunte*). *Paus. Descr. Gr.* VIII, 8, 4, 7: არკადიაშიცაა ამ სახელის მქონე მდინარე. ახლანდ. მდ. სულაკლი.

17. მდ. ფსიქროსი| კომენტატორთა მიხედვით ეს მდინარე დღევანდელ ვალტახი-სუს უდრის. *Ptol.* V, 9, 8: მდინარეა აზიის სარმატიაში. *Pape* (ლექსიკონი ბერძნულ საკუთარ სახელთა) კოლხების და ქანების საზღვრებზე ათავსებს ამ მდინარეს. *Anon. PPE* 38 (*GGM*, I, გვ. 411); *Arist. Hist. au.* 3, 12.

18. მდ. კალოსპოტამოსი| მდ. კალოსპოტამოს — დერე. *Anon.* 39 (*GGM*, I, გვ. 411).

19. მდ. რიდიოსი| მდ. როხის-სუ. *Ptol.* V, 9, 8: ნავსადგური რიდიოსი ათენსა და პიტეუნტს შორის. *Strabo*, VII, 5,7; *Ps. Scyl.* 84; *Tab. Pent.*: *Reila. C. Müller*-ი (*GGM*-I, p. 374, 2) რიზეს თვლის ქ. ბექირიადად ბექირთა ქვეყანაში. *Anon.* 39 (*GGM*, I, გვ. 411). *Proc. BP* II, 29: ქალაქია ლაზიკეში, ტრაპეზუნტიდან ორი დღის 5. ფლავიუს არიანე

სავალითაა დაშორებული. Proc. De aedif. III, 7: ტრაპეზუნტელთა საზღვრებს იქით სოფელი რიზეა; იუსტინიანემ იგი განაახლა და ზღუდე-სიმაგრე შემოავლო. Agath. V, 1: რიზე ქალაქია. Basil. Sophen. Notitia, III: რიზეს საეპისკოპოსო კათედრა შედის პოლემონის პონტოს ეპარქიაში. Notitia, IV: რიზეს სამიტროპოლიტო. Not. X: რიზეს საარქიეპისკოპოსო (იხ. ს. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ი, გეორგიკა IV, 2, გვ. 192, ტაბულა).

20. მდ. ასკუროსი] ასკოროსი—Anon. 39 (GGM. I, გვ. 411). Ptol. V, 13, 10. გეოგრაფმა კიპერტმა სწორად შეამჩნია, რომ სტადიონების ცნობილი რაოდენობა მდ. ასკუროსის სალოკალიზაციოდ მიღებული (30 სტადიონი კალოსიდან და 60 — ასკუროსიდან აღიენამდე) არაა სწორი (RE, Tomaschek).

21. მდ. აღიენის მდ. ყიბლედალ-დერე. Ps. Scyl. 83 ხმარობს სახელს „ოდიენოსის“. Tab. Pent.: Ardieneo. Anon. 39 ეთანხმება არიანეს მანძილებში.

22. მდ. ძაგატისი] Anon. 40 (GGM, I, გვ. 411). ВДП-ით ეს მდინარე დღევანდელი სუბა-დერეა.

23. მდ. პრიტანიდი] არიანეს მიხედვით ამ მდინარესთან იყო მაკრონთა და ჰენიოხთა მეფის, ანქიალეს რეზიდენცია. Ps. Scyl. 83: პორტანისი (დღევანდ. ფურტუნ-სუ. იხ. ВДП, 1948, № 1, გვ. 267). „თუ მდინარე პრიტანეს მდებარეობა ათენიდან დაშორებულობის მანძილის მიხედვით ვივარაუდეთ, მაშინ მაკრონების და ჰენიოხების მეფის, ანქიალეს სასახლე დაახლოებით ახლანდელი ვიწეს მახლობლად უნდა ვიგულისხმოთ. თუ ეს მცდარი არაა, მაშინ მდ. ოფითგან მოყოლებული კანების მიწა-წყალი ყოფილა. ხოლო ვიწეს ჩრდილო აღმოსავლეთით მაკრონების და ჰენიოხების თემი ყოფილა... ანონიმიდან ირკვევა, რომ მაკრონებისა და ჰენიოხების მიწა-წყალი მდინარე ოფისა და არქაბეს წყლის ხეობათა შორის ყოფილა მოქცეული და დასავლეთ საზღვრად ოფის ხეობა, ხოლო აღმ. საზღვრად არქაბეს ხეობა უნდა მივიჩნიოთ“ (ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, ქართული ერის ისტორიის შესავალი, I, 1950, გვ. 264—5).

24. ანქიალე] მაკრონთა და ჰენიოხთა მეფე. Dio Cass. Hist. Rom. LXVIII, 19.

25. მდ. პიქსიტე] Plin. VI. 12: პიქსიტე აფსაროსის დასავლეთითაა. Ps. Scyl. 82 — არიანე და სკილაქსი თანაბრად ათავსებენ ორ მდინარეს — პრიტანისსა და აფსაროსს. შორის — პიქსიტესა და არქაბისს (GGM I, 63).

26. მდ. არქაბისი] არხავე. Ps. Scyl. 82: მდ. არქაბისი, ბიძერე-ბის ქვეყანაში. Ptol. V, 6, 6: არკადისი. Tab. Pent.: აბგაბესი. (Abgabes). Anon. 42 (GGM I, გვ. 412): არქაბისიდან მდ. ოფისამდე წინათ ეკქვირიებად წოდებული ტომი ბინადრობდა, ახლა კი

შაქელონები და ჰენიოხები. Proc. Gotth. VIII, 2: არქაბე ქალაქი ევექსინის პონტოს ნაპირას. მდინარის თანამედროვე სახელი არხავეხ-სუ (BДI1, 1948, № 1, გვ. 268).

27. მდ. აკამფსისი მდ. ქოროხი. Plin. I, 12. კლავდი პტოლემე აფსაროსის შემდეგ სებასტოპოლისს ათავსებს. პროკოპი ამ მდინარეს უწოდებს ბოას (BG VIII, 2). ბოა, მისი აზრით, იწყება Ἰζαυιαჩის მთებიდან და მას შემდეგ, რაც გამოივლის მრავალ ქალას და შემოუვლის მთაგორიან ადგილებს. ლაზთა სოფლების მახლობლად ჩაივლის და ერთვის ევექსინის პონტოს. აქ მას უკვე ბოასი აღარ ეწოდება... მას, სხვათა შორის, ადგილობრივი მცხოვრებნი აკამფსისს უწოდებენ... Proc. BP II, 29: მდინარე ბოასი გამოდის საღდაც ქანეთის საზღვრების მახლობლად არმენიელთა ადგილებში... მის შემდეგ რაც ეს მდინარე მიადწევს იმ ადგილს, საღაც კავკასიისა და იბერიის საზღვრებია, აქ, რადგან მას ბევრი სხვა წყალიც ემატება. ის იზრდება ძალიან და ნაცვლად ბოასისა, ამიერიდან ფაზისად წოდებული განაგრძობს მდინარეობას ნაოსნობისათვის გამოსადეგი, კიდრე ევექსინად წოდებულ ზღვამდე (გეორგია. II. 71—72). აკამფსისის დასავლეთი ტოტი აფსაროსია. სვიდა: აკამფსისი ქალაქის სახელია. მდინარეცაა მახელონების ქვეყანაში. Const. Porph. De adm. imp. 46. 211: აკამფსისის მეციხოვნე რაზმი. XII ს-დან კი იმ ადგილას, საღაც ძველ წყაროებში აკამფსისის ციხეა მოთავსებული. იხსენიება გონია (ს. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ე ი ლ ი. ანტიკური მასალები ბათუმის ისტორიისათვის, ქუთაისის პედინსტ. შრ. X, 1950—51. გვ. 21). ტომაშეკის (RE) აზრით: სახელი „ქოროხი“ ადგილობრივ ენებზე ნიშნავს „მოუდრეკელს“. რადგან ეს მდინარე ზღვას ერთვის დიდი სიძლიერით, სისწრაფით.

28. მდ. ბათისი ყოროლის წყალი. Plin. VI, 12: Ps. Scyl. 81. ამ მდინარესთან მოთავსებულ ნავსადგურს Tab. Peut. აღნიშნავს სახელით Portus altus (უფრო ზუსტად Portualtus): ღრმა ნავსადგური. იტალიურ რუკებზე ჰქვია In Vaty ან Vati, გონიას ჩრდილოეთით.

მდინარე „ბათუს“ ქოროხის ჩრდილოეთით არის 12—13 კილომეტრის მანძილზე და ეს შეიძლება იყოს ყოროლის წყალი (არიანეს 75 სტადიონი = 12—13 კმ-ს). ეს უკანასკნელი მდინარე ქოროხის შესართავს აქ ნამდვილად ამდენითაა დაშორებული (ს. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ე ი ლ ი, ანტ. მას. ბათუმის ისტ., გვ. 19). Tab. Peut. არიანეს და პლინიუსს უკერს მხარს, მასზე ბათისი მოთავსებულია აფსაროსის ჩრდილოეთით და ისიდის სამხრეთით. ს. ყ ა უ ხ ჩ ი .

შვილი უშვებს შესაძლებლობას პორტის არსებობისაც მდ. ბათის-
თან, ამის საბუთად მას მოაქვს Tab. Peut.-ს Portus altus (დას-
შრ., გვ. 23).

29. მდ. აქინასე] მდ. კინტრიში. ტომაშეკი „ხინოს წყლად“
თვლის (RE). ელნიცკის, დიუბუა დე მონპერეს და მიულერის აზ-
რითაც კინტრიშია აქინასე. სვილა ამბობს, რომ „აკინასის“ ადგილის
სახელიაო. Tab. Peut. Portualtus-ს (ბათუმის) შემდეგ ათავსებს
apasidam-ს.

30. მდ. ისილი] ნატანები, Ps. Scyl. 81: ირისი. სვილა: ირისი.
Anon. 42; Plin. VI, 12; Tab. Peut. X, 5: apasidam არის აღნიშ-
ნული, რაც უნდა წავიკითხოთ ad Isidem, ე. ი. ისისი (Ruge, RE
IX, 2132).

31. მდ. მოგროსი] სუფსა. Plin. VI, 12 Tab. Peut. ნიგროსს.
(Nigro) უწოდებს.

32. მდ. ფაზისი] მდ. რიონი. Tab. Peut.: Phasin. ძველ მწე-
რალთა მიერ მრავალჯერ მოხსენებული მდ. ფაზისი მდ. რიონია. აქ
მკვლევართა შორის აზრთა სხვადასხვაობა არ არსებობს. მდ. რიო-
ნის მარცხენა ნაპირზე მდებარეობდა ქ. ფაზისი (დღევანდ. ფოთი).
ქალაქის მდებარეობის დაწვრილებითი აღწერა აქვს მოცემული
ნ. ლომოურს სტატიაში: Из исторической географии древнего
Колхиды, ВДИ, 1957, № 4, გვ. 96 და შ.

სტატიაში ნათქვამია, რომ ყველა სპეციალური ნაშრომის გან-
ხილვა გვარწმუნებს, რომ რიონის შესართავი ძველად ცოტათი
უფრო აღმოსავლეთით უნდა ვიგულისხმოთ. ამასთან დაკავშირე-
ბით ქ. ფაზისი დღევანდელ ფოთზე ცოტა უფრო აღმოსავლეთით
უნდა ვეძიოთ იქ. სადაც დარჩენილია „ნაჯიხური“, ციხის ნაშთი,
ყოფილი სიმაგრე (გვ. 99).

33. ტიტარესი] თესალიის მდინარე.

34. პენეოსი] თესალიის მდინარე.

35. ფასიანე ქალღმერთი] მატრიარქატის ხანიდან შემორჩენი-
ლი ღვთაება, მცირე აზიის ქალღმერთი, რეა-კიბელე — ღმერთთა
დედა. ათენის მეტრონში, ღმერთთა დედის ტაძარში, იყო ფიდი-
ასის მიერ შესრულებული ქანდაკება ამ ღვთაებისა. რეა-კიბელე აღ-
მოსავლური ღვთაებაა. საერთოდ. დაკავშირებულია კაბირებიქ
(მკედელთა კოლექტივის) კულტთან. ერთ-ერთი კაბირი პრომეთე
იყო (Paus. Descr. Gr. IX, 25. 6). კიბელეს შვიი ზღვის სანაპირო-
ზეც სცემდნენ თაყვანს. არიანეს ცნობა მიჯვითითება იმაზე, რომ
ქართველებს და მცირე აზიის ავტონომურ მოსახლეობას ერთი და
იგივე სალოცავი ჰქონდათ, რაც ამ ტომების ერთგვარ სიანლოვე-
ნათესაობაზე უნდა ლაპარაკობდეს.

35a. არგოსი] ცნობილი ხომალდი, რომლითაც იმოგზაურეს არ-
გონავტებმა.

36. მდ. ქარიენტი] მდ. ხობი — Tab. Peut. წერს კარიენტს.
(Cariente); Plin. VI, 14: ხარიენ; Ptol. V, 10,2: ხარიუსტოს; Ps.

Scyl. 81: არიოს. ტომაშეკის (RE) მიხედვით ქარიენტის ჩრდილოეთით მიმდინარეობს ხობი. Strabo, XI, 2, 18: ხარის. ს. ჯანაშიას ქარიენტი მდ. ცივად მიაჩნდა (ენიშკის მოამბე, ტ. I, 1937). ცივი პატარა მდინარეა, ქარიენტს კი სანაოსნოს უწყობებს არიანე. გარდა ამისა არიანეს სტადიონები არ ემთხვევა ცივამდე მანძილს. ლ. ელნიცკი მანძილების გამოანგარიშების შედეგად ასკვნის, რომ ქარიენტი ხობი უნდა იყოს (ВДИ, 1938, №2/3, გვ. 315).

36a მათ შორის ე. ი. ფაზისსა და ქარიენტს შორის.

37. ქობოსი ენგური. Plin. VI, 14: ქობოსი კავკასიონიდან სკანების. მიწა-წყალზე მიედინება მდ. ქარიენტსა და როას შორის. Strabo, XI, 2, 19: სვანეთის მდინარეებში ოქროა. Ps. Scyl. 81: ხორსო. Tab. Pent.—Chobus.

„რიონის ჩრდილოეთით დღევანდელ რუკებზე ორი მნიშვნელოვანი მდინარეა: ხობი და ენგური. ხობს უთანასწორობდნენ სახელს „ქობოსს“ ფონეტიკური სიანზლოვის გამო. იმის მიუხედავად, რომ პირველის მანძილი რიონიდან 17—18 კილომეტრს არ სცილდება. ქარიენტი მაშინ სადაც რიონსა და ხობს შორის უნდა გვედებნა, სადაც თანამედროვე რუკებზე არავითარი მდინარე არ არსებობს... ამ ადგილთა ჩრდილოეთით მყოფი მდინარეების მდებარეობის გათვალისწინების შემდეგ ცხადია, რომ ქარიენტი ხობი უნდა იყოს და ქობოსი—ენგური“ (Л. А. Фельштинский, ВДИ, 1938, № 2/3, გვ. 314—315). ფ. ბრუნს კი ქობოსი ხობად მიაჩნია, მაგრამ მანძილებში განსხვავება აფიქრებს (Черноморье, II, Отд. 1880, გვ. 249). ქობოსის შესახებ ასეთივე მოსაზრება აქვს გამოთქმული М. Иващенко-ს 1926 წ. სტატიაში: „К вопросу о местонахождении Диоскурии древних“. ნ. ლომოურს არიანეს მიერ რიონის შემდეგ ქობოსზე გაჩერება სამხედრო თუ სავაჭრო საქმეებთან დაკავშირებით გამართლებულად მიაჩნია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ამ მდინარეში ვიგულისხმებთ ენგურს. სტრატეგიული მნიშვნელობა რიონის შემდეგ დიდ მდინარე ენგურს უნდა ჰქონოდა, ხობი კი პატარა და ნაკლებმნიშვნელოვანი მდინარე იყო (ВДИ, 1957, № 4, გვ. 100—101).

38. სინგამე ერის წყალი — Plin. IV, 14: სივანია. Ptol. V, 9.2: ძივანეონ დასახლებული პუნქტია. Anon. 42, 6 (FHG, V, გვ. 176): ძივანისი. Tab. Pent. — Sicanabis. ქალაქი ზივანეონი იხსენიება ბასილ სოფენელის მიერ (IX ს.) შედგენილ ბიზანტიის იმპერიის საეკლესიო კათედრათა ეკთესისებში. აქ აღნიშნულია, რომ ქ. ზივანეონის ეპისკოპატი შედიოდა ლაზიკის მიტროპოლიაში (გეორგიკა, IV, 2, გვ. 192a).

XI საუკუნის ერთი ქართული ხელნაწერის სქოლიოში (საქ. სახ. მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდი A, ხელნ. № 97, გვ. 436) სწე-რია: გულაყუასა იტყვს ზილანეოსადო (იხ. გეორგიკა IV, 2, 415).

ეს დღევანდელი სოფელი გუდავია (ნ. ბერძენიშვილი: ენიმ-კის მოამბე, X, 299) ერის წყლის ნაპირზე მოთავსებული, სადაც, „ქართლის ცხოვრების“ მოწმობით მართლაც იყო საეპისკოპოსო კათედრა (ნ. ლომოური. ВДИ, 1947, № 4, გვ. 102).

39. მდ. ტარსურა მდინარე მოქვის წყალი. Anon, XLII, 6 (FHG. V, გვ. 176): „მოხეც“ ჰქვია ტარსურას. Plin. VI, 14: თერზოს Tab. Peut.: ტასსიროს (Tassiros). ВДИ-ის აზრით პტოლემეს რუკაზე მდ. ტარსურას ადგილას მოთავსებულია მდინარე კიანელისა (ВДИ, 1948, № 2, გვ. 250).

40. მდ. ჰიპოსის კოდორი. Strabo, XI, 3, 4. Plin. VI, 13: ჰიპოსი ფაზის უერთდება. მაგრამ არიანეს აღწერილობით ჰიპოსთან ზღვის ნაპირი დასავლეთით იხრება. ასეთი სანაპიროს ხაზი კი კოდორის შესართავთან გვხვდება. Ptol. V, 10, 2. Steph. Byz. — Atz: კოლხთა ქალაქი, ამენებულია აიეტის მიერ, ზღვას დაშორებულია სამასი სტადიონით. მას ჩამოუდის ორი მდინარე: ჰიპოსი და კვანელი. Proc. Goth. VIII, 14: ლაზიკის ერთ-ერთი ქალაქი, მოხერესი არქეოპოლისიდან ერთი დღის სავალია. აქ მრავალი სოფელია. კოლხეთის საუკეთესო მხარეა. ღვინოს ამზადებენ და მრავალი კარგი ნაყოფი იზრდება, რაც არაა არსად დანარჩენ ლაზიკეში.

ს. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ი ს და ს. ჯ ა ნ ა შ ი ა ს აზრით მოხერესი ახლანდელ ქვემო იმერეთს უნდა უდრიდეს, ცხენის წყალსა და რიონს შუა მდებარე ტერიტორიას უნდა შეიცავდეს. სამტრედიის რაიონში. რიონის მარცხენა მხარეს ახლაცაა ადგილი მუხური და მუხურის ციხე (ნ. ლომოური, ВДИ, 1957, № 4, გვ. 108). Proc. BP II, 29 ასახელებს ქ. მოხერესს. პტოლემეს მესლესი — მეხრესოსი ქალაქი უნდა იყოს. Proc. Goth. IV, 1, 6: ლაზეთის ლანდშაფტზე, მოხერესზე. მიმდინარეობს ჰიპოსი.

41. მდ. ასტელეფი მდ. პატარა კოდორი. Plin. VI, 14: Tab. Peut.: სტემპეკ (Stempere). ფ. ბრუნი (Черноморие II, 248, 1880 წ.) ასტელეფს ათანაბრებს მდ. სკურჩასთან. არიანეს სკურჩა არ ექნება დასახელებული, რადგან ის მეტად უმნიშვნელო მდინარეა და კოდორის გვერდით არაა სახსენებელი. აქ, უბრალოდ, კოდორის ერთ ტოტთან გვაქვს საქმე.

42. სებასტოპოლისი, დიოსკურიადა სოხუმი. Plin. VI, 15: დიოსკურიადა კოლხთა ქალაქი... 300 სხვადასხვა ენაზე მოლაპარაკე ტომია ამ ქალაქში... რომაელები აქ საქმეებს აწარმოებენ 130 თარჯიმნის საშუალებით. Proc. De aed. Just. III, 7: სებასტოპოლისი სიმაგრე და ბანაკია კედლითა და ციხით. Tab. Peut.: Sebastopolis. არიანეს მიხედვით (PPE, 11) სებასტოპოლისი სანიგების მიწაზე იმყოფება. სოხუმის სანაპიროზე აღმოჩნდა ლათინური წარწერის ფრაგმენტი, სადაც იხსენიება იმპერატორ ადრიანეს ლეგატი ფლავიუს არიანე (ამ წარწერის გამოცემების შესახებ იხ. თავი J: „ფლავიუს არიანე და მისი „პერიპლუსი“). Ptol. V, 9, 2: ქ. სებასტოპოლისი მდინარე ჰიპოსსა და კარტერონ ტეიხოსს შორისაა.

ანდრია მოციქულის დაბადების შესახებ თხზულებაში წერია: „მოციქული ანდრია და სიმონ კანანელი მოვიდნენ ქალაქ სებასტში“ (საქ. სან. მუზეუმის ხელნაწერთა ფონდი A—95: A—144). ერთ-ერთ ხელნაწერს მოსდევს სიტყვები, „რომელსაც ახლა ცხუმი ეწოდება“ (ფონდი A—395. გვ. 83; *История, Описание I*, 391: «который называется Охуми» (=Цхуми). ნ. ლომოური, *ВДИ*, 1957, № 4, გვ. 104, შენიშვნა 31).

არქეოლოგიური მასალით მტკიცდება, რომ დიოსკურია—სებასტოპოლისი—სოხუმი ერთსა და იმავე ადგილას ყოფილა. სებასტოპოლისამდე არიანემ თავისი ფეხით იარა: „ციხე-სიმაგრე დიოსკურია წარმოადგენს რომის სამფლობელოს უკიდურეს პუნქტს პონტოს შესასვლელიდან მარჯვენა მხარეს“ (თ. 17). დიოსკურიიდან დაწყებული სანაპიროს აღწერა კი არიანეს მოცემული აქვს სხვისი ნაამბობით, ან ძველი წყაროების მიხედვით.

43. როგორც ქსენოფონტი ამბობს *Xen. An. IV, 8, 22; V, 2, 1*.

44. კოლხები| ასირიულ წყაროებში (XII ს. ძვ. წ. ა.) შავი ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთ სანაპიროზე მოთავსებულ ქვეყანას ეწოდებოდა „გილხი“, „კილხი“. ურარტულ წყაროებში ეს ქვეყანა „კულხაა“ (*I. Мелкишивили, Паири—Урарту, Тб. 1954, გვ. 28*). ძველი წ. ა. VIII ს-ში „კულხა“ იყო სამხრ. აღმ. საქართველოს ტომების ძლიერი გაერთიანება. 744—41 წ. ურარტუს მეფემ, სარდურ II-მ ილაშქრა კულხაზე. კულხას მცხოვრებნი კარგი მეტალურგები ყოფილან. სარდურ II-მ აქ რკინის ბეჭედი გააკეთებინა. VIII ს-ში ძვ. წ. ა. კულხა ძლიერი იყო, მან დიაუხის გაერთიანების მრავალი რაიონი დაიპყრო (გვ. 412—13). VII ს-ში ბერძენ კოლონისტებს, შავი ზღვის აღმოსავლეთ და სამხრეთ-აღმოსავლეთ სანაპიროზე მოსული, აქ დახვდათ კოლხები (ძველი კულხები) და ქვეყანას „კოლხიდა“ დაერქვა. *Herod. II, 104*: მეოტის ტბიდან მდინარე ფაზისამდე და კოლხების სამფლობელოებამდე ოცდაათი დღის სავალია მსუბუქად ჩაცმული ქვეითისათვის. კოლხებიდან ახლოა მიდია, მათ შორის ცხოვრობენ მხოლოდ სასპერები. *Herod. IV, 34*: სპარსელები ცხოვრობენ სამხრეთის ზღვამდე, მეწამულად წოდებულამდე (სპარსეთის უბე). მათ ზემოთ, ჩრდილოეთით, მიდიელები, მიდიელების ზემოთ—სასპერებ, სასპერების ზემოთ—კოლხები ჩრდილოეთის ზღვამდე, რომელსაც უეროდება მდ. ფაზისი. კოლხები ჩრდილოეთით კავკასიონის ქედამდე ვერ აღწევენ. *III, 97*: აქემენიდების სპარსეთს ნებაყოფლობით ძღვენს უგზავნიდნენ ოთხ წელიწადში ერთხელ კოლხები და მათი მეზობლები კავკასიონის ქედამდე. *II, 104*: თერმოდონტისა და მდ. პართენიოსის სანაპირებში მცხოვრებ ასურებს წინადაცვეთის ჩვეულება კოლხებისაგან შეუთვისებიათ. კოლხები ეგვიპტელები უნდა იყვნენ. ჰეროდოტეს და მის წინა ხანებში კოლხები სამხრეთით მდ. თერმოდონტამდე იყვნენ გავრცელებულნი.

სვიდა ამბობს: „თერმოდონტი მდინარეა კოლხეთში“. ქსენოფონტის მიხედვით კი (*IV, 8, 22—24*) კოლხები ტრაპიზონთან ცხოვ-

რობდნენ, მაო აღმოსავლეთით მაკრონები იყვნენ. ქსენოფონტის ხანში თერმოდონტზე ხალიბნი ჩანან.

არგონაგტთა თქმულებაში და პინდარესა და ჰეროდოტეს დროს რიონის აუზშია ცოლხები იყვნენ. „რიონის მიწა-წყლის კოლხეთს ტერიტორიის დიდი სივრცისა და იქ სხვადასხვა ტომთა ბინადრობაზე უცხოობელი ცნობის არსებობის გამოც, უეჭველია ზოგადი, პოლიტიკური ჰეგემონიის წყალობით გაჩენილი მნიშვნელობა ჰქონდა. ტრაპიზონის სანახებს კოლხეთს, რა თქმა უნდა, შესაძლებელია მხოლოდ ვიწრო. ტომობრივი მნიშვნელობა ჰქონდა (ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორიის შესავალი, I, 1950, გვ. 11—12).

Ps. Scyl. 81—82: კოლხები მოსახლეობენ დიოსკურიიდან აფსაროსამდე. Strabo, X 11, 3, 17: კოლხები ტრაპიზონის აღმოსავლეთით არიან. Arr. PPE, 11: კოლხები ტრაპიზონის აღმოსავლეთით მდინარე ოფისამდე აღწევენ. Plol. V, 9, 1, 5—პტოლემესთან კოლხეთის მოსახლეობაში შემავალ ტომებში კოლხები არ მოიხსენებიან, ამიტომ პტოლემეს გეოგრაფიაში კოლხეთის სახელის არსებობა წარსულის გეოგრაფიულ-პოლიტიკური ვითარების ანარეკლად უნდა იქნეს მიჩნეული (ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორიის შესავალი, I, თბ. 1950, გვ. 13). კოლხეთი მთლიანი პოლ.-გეოგრაფიული ერთეულია, რომელიც კავკასიონის ქედითგან მოყოლებული ტრაპიზონამდე და ტრაპიზონის იქით შავი ზღვის მთელ სანაპიროზე გადაქიმული. II ს-ში, არიანეს დროს (პტოლემეს დროსაც) ასეთი დიდი და მთლიანი პოლ.-გეოგრაფიული ერთეული აღარ არსებობს. რიონის აუზის არეში კოლხების სახელის ხსენებაც კი აღარაა (იქვე).

Herod. I, 2; VII, 193, 197: კოლხეთი აია, გაია. Strabo, I, 45: ფაზისთან არის ქალაქი აია. ბერძნულ საკუთარ სახელთა ლექსიკონის შემდგენელი Pape წერს: *Alt-aitmythischer Name für des Land Kolchis*. როგორც ირკვევა, პაპეს ეს მოსაზრება სწორი უნდა იყოს: „აია“ კოლხეთის ქალაქის სახელი კი არაა, არამედ კოლხეთის უძველესი სახელია. ამას წერს ამოლონიოს როდოსელი II, 401: ქუთაისი, ქალაქი აიასი—და სხვა ავტორებიც.

St. Byz.: ფაზისი აიას ქალაქია კოლხების ქვეყანაში. Herod. II, 104—105; D. Per. Descr. hab. m. 689: კოლხები ეგვიპტელები არიან. Ap. Rhod. Arg. III, 212; Arr. An. 4, 15, 4: კოლხეთში მრავალი ტომი ცხოვრობს, არსებობს ამიტომ *Κόλχων ἔθνη ἂν ὄντα*.

ფს. სკილაქსის მიერ კოლხებსა და ტრაპიზონელთა შორის მოთავსებულ ტომებს: ბიძერებს, ეკქერიებს, ბექირებს, მაკროკეფალებს ამოლონიოს როდოსელი უწოდებს კოლხების ტომებს (*ἔθνηα Κόλχων*). Diod. Sic. 1, 28, 55: კოლხები მოსხები არიან. Hecat. fr. 185, 188 (SC, I, 1—3): კოლხი მესხია, კორაქსია, კოლაა. St. Byz.: კოლხიდის მახლობლად ქალდეელების ტომია. მესხები კოლხთა

ტომია. CIG, IV, 8239—Χδλχοϛ = Kδλχοϛ. ანდრია მოციქულის აღ-
ერაში სახელი „კოლხნი“ არ იხმარება (Schermann, Prophet. vitae
Fub. p. 153. Sq. 156). ებიფანე კონსტანტინეპოლელის თხზულებაში
(VIII ს. ახ. წ. ა.): „ანდრია მივიდა ტრაპეზუნტში ლაზიკის ქალაქში
(პ. ინგოროყვა, გიორგი მერჩულე, თბილისი 1954, გვ. 225). კოლხთა
ტონის ძლიერების დაცემის შემდეგ ქვეყანაში გაბატონდნენ ლაზები:
Proc. Goth. VIII, 1: ზოგიერთი ამბობს, რომ ტრაპეზუნტელთა მო-
სახლერენი არიან სანები, რომელთაც ახლა ქანები ეწოდებათ, ან
კოლხები, სხვანაირად ლაზებს რომ ეძახიან... კოლხები კი შეუძლებე-
ლია არ იყვნენ იგივე ლაზები, ვინაიდან ფასისის მდინარეზე მოსახ-
ლეობენ. ხოლო სახელი „კოლხები“, როგორც სხვა მრავალი ტომე-
ბისა, ამჟამად „ლაზთა“ სახელად შეიცვალა. Agath. De regno Just.
II, 18: ლაზებს რომ ძველად კოლხები ეწოდებოდათ და სწორედ
ისინი არიან, ამაში ეჭვი არ შეეპარება არავის, თუ კი ის გაეცნობა
ფაზისის, კავკასიისა და მათ გარშემო მდებარე ქვეყნების მოსახლე-
ობას.

Anon, 42, 7 (FHG, V, გვ. 177): დიოსკურიიდან ანუ სებასტო-
პოლისიდან მდ. აფსაროსამდე ძველად ცხოვრობდა ხალხი, რომე-
ლიც იწოდებოდა კოლხებად და რომელსაც ახლა შეერქვა ლაზები.
Theoph. Simoc. Hist. VI, 17: კოლხები, რომელთაც ჩვეულებრი-
ვი ენით ლაზებს ეძახიან.

45. დრილებს უწოდებს ქსენოფონტი Xen. An. V, 2, 1. არიან
დრილებს სანებად — ქანებად მიიჩნეეს.

46. სანები ქანები. Strabo, XII, 3, 18: ტრაპეზუნტისა და ფარ-
ნაკიის ზემოთ ცხოვრობენ ტიბარენები, ქალები და სანები, რო-
მელთაც უწინ უწოდებდნენ მაკრონებს. St. Byz.: მაკრონები, რო-
მელთაც ახლა სანები ეწოდებათ. Eust. Comm. s. v. D. Per. 765:
სანები მაკრონები არიან. Proc. Goth. 4, 1: Σάσιοι. Phot. Myriob.:
სანების ქვეყანა ქანიკედ (Τζαყიჩ-დ) იწოდება. Proc. BG VIII, 1;
De aed. III, 6.: სანები ქანები არიან, მთებში ცხოვრობდნენ, ყა-
ჩალურ ცხოვრებას ეწეოდნენ და უმეფონი იყვნენ (ἀστυνόμοι καὶ
ἀναρχοί).

სატომო სახელწოდება ქანი (Τζაყი) გვიანი ხანის ბერძნულ
წყაროებში უპირატესად ეკუთვნის ტრაპიზონის მხარეში (პონტოს
მთიანეთში) მოსახლე მთიელებს.

Plin. VI, 14 სამეგრელოში სანებს ასახელებს. იპოლიტე პორ-
ტელი ამბობს: სანები, რომელნიც სანიკებად იწოდებიან და ვრცელ-
დებიან პონტომდე, სადაც არის აბსარის გასავლელი და სებასტოპო-
ლისი და ჰისულიმენი და მდინარე ფასილი (SC, II, 446—7).

ს. ჯანაშია აზრით (თუბალ-თაბალი. ტიბარენი, იბერი:
„ენიმკის მოამბე“, 1937, 1, გვ. 191) იპოლიტე სანებში კოლხეთის
ძირითად მოსახლეობას გულისხმობს და მას „სანიკებსაც“ უწო-

დებს. ასევე ევსევი კესარიელიც: სანები სანიგებადაც იწოდებიან, რომელნიც პონტომდე ვრცელდებიან, სადაც არის შეერთება აფსაროსისა, სებასტოპოლისა და მდ. ფაზისისა, ვიდრე ტრაპეზუნტამდე (SC, I, 668). სან-ჰან ძირი გვხვდება გეოგრაფიული ობიექტების სახელწოდებებში (ს. ჭანაშია. დას. შრ., გვ. 197 და შემდ.).

Agath. V, 1: ჰანები ცხოვრობენ ექსინის პონტოს სამხრეთით ქალაქ ტრაპეზუნტის ქვემოთ; თუმცა ეს ჰანები ძველითგანვე რომაელებთან დაზავებულნი და მათი ქვეშევრდომნი იყვნენ, მაგრამ მაშინ მათი ერთი ნაწილი წინანდელ მშვიდობიან წესებს იცავდა და სრულიადაც არ ფიქრობდა ურჩობას, უმეტესი მათგანი კი შექმნილი მდგომარეობით სარგებლობდა და ყაჩაღობას მისდევდა, დათარეშობდა პონტოს გასწვრივ მდებარე სოფლებში.

ბერძენ მწერლებთან დადასტურებულია უმეტესად ჰანების სახელის ორგვარი დაწერა: Σάνοι და Τζάνοι. არიანე მესამე ვარიანტს იძლევა: Θανναιή (ჰანეთი). არიანეს სქოლიოების გამომცემელი Stukins-ი გვთავაზობს მეოთხე ვარიანტს—Τανναιή, Τυανναιή-ს.

47. მაკრონები ივ. ჯავახიშვილის აზრით მაკრონები იგივე მეგრელები არიან (ქართველი ერის ისტორია, 1913 წლის გამოცემა, გვ. 38; 1951 წლის გამოცემა, ტ. I, გვ. 406). Anon. 42, 8 (FHG, V, გვ. 177): მაკრონები-მაქელონები. მაკრონთა სახელი შავი ზღვის სამხრეთ სანაპიროზე I საუკუნის დამლევისათვის ჩვენს წელთაღრიცხვამდე, სტრაბონის დროს (XII, 3, 17) უკვე გამქრალი ყოფილა. სტრაბონს მხოლოდ ის-ღა აქვს ნათქვამი, რომ ტრაპიზონისა და ფარნაკიის ზემოთ ტიბარენნი, ხალდები, ჰანები ბინადრობენ, რომელთაც წინათ მაკრონები ეწოდებოდათ (ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, ქართველი ერის ისტორიის შესავალი. წ. I, 1950, გვ. 263). Herod., II, 104—7: მაკრონები სირიელების, კაპადოკიელების მოსაზღვრენი არიან. მათი მეზობლები არიან მოსხები, ტიბარენები, მოსინიკები, მარდები.

Xen. An. IV, 8, 8: კოლხები ტრაპიზონთან ცხოვრობენ, მაია აღმოსავლეთით მაკრონები არიან. კოლხეთის საზღვარი სამი დღის სავალზეა მაკრონთა ქვეყნიდან. Schol. Ap. Rhod. I, 1024: მაკრონები მაკროკეფალები არიან. Anon. 37 (GGM, I, გვ. 410): მაკრონები მაკროკეფალებია. ზოგი ავტორი მაკრონებს მაკროპოგონებს უწოდებს (Strabo, XI, 2, 1). Hecat. სტეფანე ბიზანტიონელთან: მაკრონებს სანები ეწოდებათ. Strabo, XII, 3, 18; Xen. An. IV, 8, 1—7; 8, 25; Ap. Rhod. II, 396, 1245; Schol. Ap. Rh. I, 1024; Orph. Arg. 747; Diod. Sic. XIV, 29.

Plin. VI, 11: მაკროკეფალები ცხოვრობენ ტიბარენების და მოსინიკების შენდევ, მაკრონები ბეჭირთა და ბიძირთა შემდეგ. Eust. D. Per. 765. Anon. XLII, 8 (FHG, V, გვ. 177): მაქელონები და ჰენიოხები. აპოლონიოს როდოსელით მაკრონები ცხოვრობდნენ პროპონტიდან შიდა დოლიონების მეზობლად, ამ მაკრონებს პოეტი მაკ-

რიელებს უწოდებს და პელაზგური წარმოშობის ტომად თვლის: *Μακρίτων Πελαγίων ἀρεα* (1,1023). სტეფანე ბიზანტიონელი და აპოლონიოს როდოსელის სქოლიასტი (1,1024) მაკრონებს ევბეიდან გადმოსახლებულად თვლიან, ევბეას კი მაკროის ეწოდებოდა (არგონავტიკა, ა. ურუშაძის თარგმანი, 1948, გვ. 223).

48. ჰენიოხები] დასავლეთ საქართველოში მოსახლე ერთ-ერთი უძველესი ტომი. *Heraclei Pont. De reb. publ. XVIII: FHG, II, 218*: ფაზისის გაყოლებით თავდაპირველად ცხოვრობდნენ ჰენიოხები, შემდეგ კი — მილეტელები. ჰენიოხები IX--VIII საუკუნეებში გავრცელებულნი ყოფილან შავი ზღვის აღმ. სანაპიროს ცენტრალურ და სამხრეთ რაიონებში. V—IV სს-ში მოსახლეობდნენ კავკასიონის ქედის უკიდურეს ჩრდილო კალთებთან მდებარე ზღვის სანაპირო ვიწრო ზოლში ბიჭვინთამდე სოჭისა და ადღერის რაიონებში (მ. ი ნ ა ძ ე, შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროზე მოსახლე ტომთა ისტორიასათვის, (ჰენიოხები), მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიასათვის, ნაკვ. 32. 1955, გვ. 16).

Plin. VI, 12: ჰენიოხები შავი ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთ სანაპიროზე არიან მდ. პიქსიტესთან (*In ora ante Trapezunta flumen Pyxites, ultra vero gens Sannorum Heniochorum*).

Plin. VI, 12: მთების უკან იბერიან, სანაპიროზე კი ჰენიოხები (მოსახლეობენ). *Plin VI, 14*: ზღვის ჩრდილო-აღმოსავლეთ სანაპიროზე არიან ჰენიოხები. სანიკების ტომი სებასტოპოლისთანაა, მათ შემდეგ მრავალსახელიან ჰენიოხთა ტომებია. *Strabo, XI, 2, 14* (არტიემიდორე ეფესელი): შავი ზღვის ჩრდილო-აღმოსავლეთ სანაპიროზე აქეელები იუენენ, შემდეგ ჭიქები (ძიკები), მერე ჰენიოხები, მათ სამხრეთით კი ბიჭვინთა იყო. *II, 5, 31; XI, 2, 1*. *Strabo, XI, 2, 12*: სინდიკსა და გორგიპიას შემდეგ ზღვასთან არის აქეელთა, ჭიქთა და ჰენიოხთა სანაპირო. ჰენიოხები მეკობრეები არიან, მათ აქვო ხავეები — კამარები (თალიანი ხავეები). ისინი ყაჩაღობენ. *XI 2, 13*: ჰენიოხებს თოხი ზასილევსი ჰყავთ. *Ovid. Naso, Ep. ex P. IV, 10, 25—30*: ჰენიოხები ყაჩაღები არიან [ჩრდილო-აღმ. სანაპიროზე მოსახლეობენ], თავს ესხმიან ქ. ტომოსს [დღევანდელ კონსტანტას შავი ზღვის დასავლეთ სანაპიროზე]. *Arr. PPE, 11*: ჰენიოხები სამხრეთ-აღმოსავლეთ სანაპიროზე არიან. [ისინი საგვარეულო წყობილებიდან გამოსულან. ყავთ უკვე ერთი მეფე მაკრონებთან ერთად].

ჰენიოხი ნიშნავს „მეეტლეს“. ჰენიოხებმა სახელი მიიღეს ლაკონელი მეეტლეებისაგან, რომლებიც დიოსკურებს ახლდნენ თან.

„ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი „შესაქმეთა წიგნის“ ენოხში ჰენიოხთა სახელწოდებას ხედავდა... ჰენიოხები ჭანურ ტომად მიაჩნდა. პ. ი ნ - გ ო რ ო უ ვ ა აიგივებს ჰენიოხებს, სანიგებსა და სანიხებს და მათ ლოკალიზაციას ახდენს ძირითადად დღევანდელი აფხაზეთის ზღვისპირა ზოლში სუხუმიდან ადღერამდე (სტრაბონი, გეოგრაფია, თ. ყაუხჩიშვილის თარგმანი, 1957, გვ. 265).

49. ძილრიტები] Strabo, XII. 2. 1; Ptol. 5, 10, 6: Ζαῖρις ქალაქია კოლხეთში.

Anon. PPE, 42, 1 (FHG, V, გვ. 175): მდინარე აფსაროსიდან მდ. არქაბისამდე წინათ ბიძერები ცხოვრობდნენ, ახლა — ძილრიტები. ივ. ჯავახიშვილის აზრით, რადგან მაკრონებისა და ჰენიოხების მიწა-წყალი მდინარე ოფისსა და არქაბეს წყლის ხეობათა შორის ყოფილა მოქცეული, ძილრიტების დასავლეთ საზღვრად არქაბეს ხეობა უნდა მივიჩნიოთ, ხოლო აღმოსავლეთ საზღვრად აფსაროსის ხეობა, რადგან აქედან ლაზები ცხოვრობდნენო (ქართველი ერის ისტორიის შესავალი, 1, 1950, გვ. 265).

50. ფარსმანი] ფარსმან II, მეფე იბერიისა (II ს. ახ. წ. ა.). Dio Cass. Hist. Rom. LXIX, 3 (SC, I, 622); Aelii Spart. Hadrianus, 17 (SC, II, 293).

51. ლაზები] პირველად ლაზებს იხსენიებს პლინიუსი VI, 4: 140000 ნაბიჯის მანძილზე ტრაპეზუნტიდან მდინარე აბსაროსია და იმავე სახელის მქონე ციხე შესართავთან. ამ ადგილებში მთების გადაღმა იბერიაა, ხოლო ნაპირის გასწვრივ მოსახლეობენ ჰენიოხები, ამპრევტები, ლაზები. მდინარეებია: აკამფსისი, ისისი, მოგროსი, ბათისი, კოლხთა ტომებია (აქ), ქალაქი მათიუმში, მდინარე ჰერაკლემში იმავე სახელწოდების კონცხითურთ და უსახელოვანესი პონტოს მდინარეთაგან — ბათისი.

მემონი (I—II სს.), De Heracl. fr. 54 (SC, I, 510): ლუკილუსის ალყის დროს სინოპზე სინოპელები გაიქცნენ პონტოს შინაგან ადგილებში. რომლებიც დასახლებულია სანიგებთა და ლაზებით.

მეხუთე საუკუნიდან ამ სახელწოდებამ შთანთქმა სხვა ტომების სახელები: Anon. 42.7 (FHG, I, გვ. 177): სებასტოპოლისიდან ან დიოსკურიადიდან მდინარე აფსაროსამდე წინათ ცხოვრობდა ხალხი, რომელიც იწოდებოდა კოლხებად და რომელსაც ახლა შეერქვა ლაზები.

ს. ჯანაშია წერს: „ლაზი X ს-იდან უდრის თანამედროვე მეგრულს. ლაზიკე შეიცავდა გურიას, ქვემო იმერეთს, რაჭა-ლეჩხუმს, სამეგრელოს, სვანეთსა და აფხაზეთს და რომელიც ჩამოყალიბდა IV ს-ის დამდეგს“ (თუბალ-თაბალი, ტიბარენი, იბერი, გვ. 204). ს. ჯანაშიას აზრით საკუთრივ მეგრელები და დღევანდელი ლაზები (ჰანები) მკვიდროდ იყვნენ დაკავშირებულნი სატომო სახელთა სფეროშიც (ლაზი — ზანი-სვანი). ჩრდილოეთით: სან-ზან-წან; სამხრეთით: სან-ჰან.

ნიკო მარი ფიქრობდა, რომ „ლაზ“ უკავშირდება „ლაზგს“. (ლეკი) და „პელაზგს“.

Ptol, V, 9, 5: კოლხეთის ზღვისპირა ნაწილში მოსახლეობენ ლაზები, ზეგანში კი — მანრალეები და ხალხები, რომლებიც ცხოვრობენ ეკრიტიკეს ქვეყანაში.

Steph. Byz.-ით ლაზები სკვითური ტომია.

იოანე ცეცე: კოლხები ინდოელი სკვიტები არიან, იწოდებიან აგრეთვე ლაზებად და ცხოვრობენ აბასგების მეზობლად (Commi. in. Cass. L. 174: SC, 1, 400); კოლხები ლაზური ტომია (SC. 1. 404).

Agath. De regno Just. III, 5: ძლიერსა და მამაც ტომს წარმოადგენენ ლაზები და სხვა ძლიერ ტომებსაც მბრძანებლობენ, ამჟამად კოლხთა ძველი სახელით და ზომაზე მეტად ქედმაღლობენ. შიქსადლებელია არც თუ ისე უსაფუძვლოდ. იმ ტომებს შორის. რომლებიც სხვა სახელმწიფოს ექვემდებარებიან, მე არ შეგულება აოც ერთი სხვა ესოდენ სახელგანთქმული და მორკმული, როგორც თავისი სიმდიდრის სიუხვით, ისე ქვეშევრდომთა სიმრავლით, როგორც მიწაწყლის სიჭარბით და მოსავლიანობით. ისე ხასიათის სილამაზითა და სიციქვით. Agath. II, 18: ლაზებს რომ ძველად კოლხები ეწოდებოდათ და სწორედ ისინი არიან. ამაში ეჭვი არ შეუპარებ. არაფერს. თუ კი ის გაეცნობა ფაზისის, კავკასიისა და მათ გარშემო მდებარე ქვეყნებს მოსახლეობას.

Proc. BP. I, 11: კოლხიდას ახლა ლაზიკე ეწოდება.

Proc. Goth. VIII. 1: კოლხები კი შეუძლებელია არ იყვნენ იგივე ლაზები, ვინაიდან ფაზისის მდინარეზე მოსახლეობენ. ხოლო სახელი „კოლხები“, როგორც სხვა მრავალი ტომებისა. ამჟამად „ლაზთა“ სახელად შეიცვალა. ლაზეთის ციხეები და ქალაქები პეტრა, არქეოპოლისი, ტელეფისი, მუხურისი, ტრაპეზუნტი; (ძველი ლაზიკე) ნიკოფსია, ულნეტი. ლაზეთის ეპარქია — სამიტროპოლიტო ცენტრი ლაზეთისა ფაზისია. უფრო გვიან ლაზეთის ეპარქიის სამიტროპოლიტო ცენტრი არის ტრაპეზუნტი (იხ. გეორგ. IV, 1. 131--146).

უბიფანე კონსტანტინეპოლელი, VIII საუკ. ავტორი წერს „ანდრია ცხოვრებაში“: „მოვიდა ანდრია მოციქული ლაზიკის ქალაქ ტრაპეზუნტში (გეორგია, IV, 1, გვ. 58).

„VIII ს-ის სომხურ უსახელო გეოგრაფიაში არის დასავლეთ საქართველოს აღწერილობა. ამ ძეგლის ჩვენების თანახმად დაა. საქართველოს ტერიტორიის ფარგლებში შედიოდა პროვინცია ჰანიკე, იგივე ხალდია და ქალაქები: ათინა, რიზე და ტრაპეზუნტი. VIII საუკ. მეორე ნახევარში ტრაპიზონის მხარე დას. საქართველოს შეერთებია, ტრაპიზონი ეკლესიური მხრითაც გაერთიანებულა დას. საქართველოსთან, ლაზიკის მიტროპოლიასთან (რომლის ცენტრს წარმოადგენდა ფაზისი — ფოთი), ამიტომაც ტრაპიზონი, ამ დროიდან მოკიდებული, ეკლესიური დანაწილების მიხედვით, ლაზიკედ იწოდება. მას შემდეგ, რაც მერვე საუკუნის მეორე ნახევარში ტრაპიზონის მხარე დას. საქართველოს შემადგენლობაში შევიდა, ტრაპიზონის მხარეს არა მხოლოდ როგორც საეკლესიო ოლქს მიეკუთვნა ლაზიკის სახელი, არამედ ტრაპიზონის მხარეზე საერთოდ გაერთეულა ეს ისტორიული ზოგადი სახელწოდება დასავლეთ საქართველოსი — ლაზიკე, ლაზია“ (პ. ინგოროყვა, გ. მერჩული, გვ. 213—214).

52. აფსილები აფშილები. Plin. VI, 14 დაახლოებით მდინარე ასტელეფთან ასახელებს აბსილებს, დიოსკურიასთან ახლოს. აფშილებს ავტორები ახ. წ. ა. პირველ საუკუნეებში ასახელებენ. V ს-ში ინსენიებს მათ Anon. 42, 10 (FHG, V, გვ. 178): აფსილები ლაზების ზემოთ ცხოვრობენ, მათ ზემოთ აბასკები არიან.

აბსილები ტომაშეკის განსაზღვრით (RE) კოდორის შესართავთან, კოლხთა ჩრდილოეთით მობინადრე აფხაზთა ტომი იყო. ბერძენთა უძველეს გეოგრაფებს ამიტომ აფსილები „კორაქსოს“ სახელითა ჰყავთ მოხსენებულო. მათ ქვეყანას აფსილია. აბსილია, ქართულად აფშილეთი ეწოდებოდა. თვით სახელი ტომაშეკს აფხაზურ „აბჰიბ“ -- „შუაგულისაგან“ ნაწარმოებად მიაჩნია. აფშილეთში მდებარეობდა დიოსკურიადის ოლქის სავაჭრო ადგილი.

Sl. Byz. აფსილებს სკვითურ ტომს უწოდებს.

თეოდოსი განგრელი (VII საუკ. გეორგია, IV, 1, გვ. 44): აფსილიისა და მისიმიანის მხარეებში მდებარეობს თუსტას ციხე (გვ. 50). აფსილიის საზღვარზე მდებარეობს თუსუმე და მოქვი.

Proc. Goth. VIII. 2: ქალაქ პეტრას პირისპირა, მეორე ნაპირას, ევროპის ნაწილში აფსილების ქვეყანაა. აფსილები ლაზების ქვეშევრდომნი არიან და ისინი ძველთაგანვე ქრისტიანები იყვნენ. VIII. 3: აფშილები აბაზგების მეზობლები არიან.

Agath. IV. 15: აფსილების ჩრდილოეთით მისიმიელნი ცხოვრობენ. Agath. III, 15: მისიმიანები კოლხთა მეფის ქვეშევრდომნი არიან მსგავსად აფსილებისა, ხოლო განსხვავებულ ენაზე ლაპარაკობენ და სხვა კანონებსაც მისდევენ, ისინი აფსილთა ტომზე უფრო ჩრდილოეთით ცხოვრობენ, ოდნავ აღმოსავლეთისაკენ.

ბ. ი ნ გ ო რ ო ყ ვ ა ს აზრით აფხაზეთის მხარეთა ტომს, რომელიც ატარებდა სახელწოდებას აბსილი ანუ აფსილი (იგივე აფშილი), ეპირა მდინარე კელასურის (ძველი კორახის) ხეობის ზემო ნაწილი და მისი მიმდგომი ზონა გუმისთის ხეობიდან ვიდრე კოდორის ხეობამდე. აბსილეთის მხარის საზღვრებია: 1) აღმოსავლეთით — წებელთა (Agath.: გეორგ. III, გვ. 160; IV, 1, 44). 2) დასავლეთით — საზღვრის ხაზი გადიოდა გუმისთის ხეობის დასავლეთით (Proc.: გეორგია, II, გვ. 127). 3) ჩრდილოეთით — კავკასიონის ქედი მარუხის უღელტეხილის სექტორში (Menandr. Prot.: გეორგია, III, გვ. 246—7). 4) სამხრეთით — შიდა ეგრისი და სუხუმის თემი (ბ. ი ნ გ ო რ ო ყ ვ ა, გეორგი მერჩულე, გვ. 126).

აფსილების სახელი აფსაროსთან უნდა იყოს დაკავშირებული. „ქართლის ცხოვრებაში“ ვკითხულობთ: „ლაშა გეორგი, რომელი ითარგმანების აფსართა ენითა ქუეყნის მანათობელად“ (ქართლ-მწერელი, ქართლის ცხოვრება, ნაწილი I, 1469 წლამდე, მ. ბროსეს გამოცემა, პეტერბურგი, 1849, გვ. 339).

53. აბასკები აფხაზები. არიანეს მიხედვით აბასკები ზღვის ნაპირზე არ მოსახლეობენ. სებასტოპოლისის სანივეების ქვეყანაშია.

აბასკები მოხსენებულა „ორფიკულ არგონავტიკაშიც“ 754. ტომაშეკის მიხედვით ძველ ავტორებთან აბასკები ენგურის

ჩრდილოეთით არიან და ბიქვინთამდე აღწევენ. იტალიურ რუკებზე ბიზანტიელი მწერლების აბასგია-ს „ავოგაზია“ ეწოდება.

Proc. Goth. VIII, 3: აბსილებისა და ნახევარმთვარა ნაპირის შემდეგ აბაზგები მოსახლეობენ, რომელთა საბინადრო ადგილები კავკასიონის მთებამდე გრძელდება. აბაზგები ძველითგანვე ლაზების ქვეშევრდომები იყვნენ. Proc. BP, (II, 29: კავკასიის მთებთან ცხოვრობენ აბასგები. ასევე Const. Porph. De adm. imp. 42.

შუა საუკუნეებში და უფრო ადრეც აფხაზეთის ჩრდილო საზღვარი იყო ნიკოფსია, სამხრეთისა კი სოტერიუპოლისი. ამას მხარს უჭერენ ქართული წყაროებიც: იოანე საბანის ძე, ლეონტი მროველი იხსენიებენ ნაფსაას — ნიკოფსიას ნავსადგურს: ასევე, ცხორება გიორგი მთაწმინდელისა (ათონის კრებული, 1901, გვ. 315).

ამასვე ამბობს Anon. 42, 17 (FHG, V, გვ. 180): ძველ ლაზიკებზე (ნიკოფსიამდე) წინათ ცხოვრობდნენ ჰენიოხები, კორაქსები, კოლიკები, მელანქლენები, მაქელონები, კოლხები და ლაზებიო.

54. სანიგები ქანები. Plin. VI. 14 არიანეს მსგავსად სანიგებს სებასტოპოლისის მიწაზე მცხოვრებლებად თვლის. Tab. Peut.: Sanigae. Memnon, De Heracl. (fr. 54 St., I, 510): პონტოს პინაგანა სანახები დასახლებულია სანიგებით და ლაზებით. Anon. 42, 16 (FHG, V, 180): სანიგები ცხოვრობენ მდ. აქეუნტიდან მდ. აბასკამდე. Ael. Herod. De comm. pros. 3 (SC I, 263): სანიგები სკვითური ტომი, აბასკების მეზობლად მცხოვრები. Hippol. Port. Liber gener. (SC II. 446—7): სანები, რომლებიც სანიკებად იწოდებიან და ვრცელდებიან პონტომდე, სადაც არის აბსარის გასასვლელი და სებასტოპოლისი და ჰისულიმენი და მდინარე ფასიდი. ეს ტომები ვრცელდებიან ტრაპეზუნტამდე.

Euseb. Caesar. Chron. p. 186 (SC I, 668): სანები რომლებიც აგრეთვე სანიგიებად იწოდებიან, რომელნიც პონტომდე ვრცელდებიან, სადაც არის შეერთება აფსაროსისა და სებასტოპოლისისა და კაუსოლომენი და მდინარე ფაზისი, ვიდრე ტრაპეზუნტამდე. სანიგებს იხსენიებენ ქართული წყაროებიც, მაგ., თამარ მეფის ისტორიკოსი (ქართლის ცხოვრება, ტ. II. თბ., 1959, გვ. 49, 15. — იხ. ს. ჯანაშია, თუბალ-თაბალი, გვ. 192).

55. მდ. თერმოდონტი მდ. თერმე-სუ. ამ მდინარის მიდამოები თავიდანვე ცნობილი იყო, როგორც ამპონთა (ამორძალთა, კოლხური ტომის მეომარ ქალთა) საცხოვრებელი ადგილი. მდ. თერმოდონტს იხსენიებენ მრავალი ავტორი, მათ შორის: Herod. II, 104—9, 27; Aesch. Prom. 725; Xen. An. V, 6, 9; VI, 2, 1; Ps-Scyl. 89 და სხვანი. Aesch. Prom. 415, 723: ამორძალები კოლხეთიდან არიან, მოსახლეობენ კავკასიონის სამხრეთით, კიმერიის ბოსფორთან და მეო-

ტიდის ტბასთან ახლოს. Eur. Heracles, 416; Hellanikos, Atthis, frg. 84; Nicol. Dam. Cath. hist. frg. 133; Amm. Marc. Res gestae, XXII, 8, 17; Statt. Achill. Prol. in Ar. II, 81; Prop. Eleg. III, 11, 14; Strabo, XI, 5, 2 იმეორებს Her. IV, 110-ს: მეოტიდესთან მოვიდნენ ამორძალები და აქ დასახლდნენ სკვითიაში დონის აღმოსავლეთით და მეოტიდის ჩრდილოეთით. Hom. II, II, 811: ამორძალი მირინეს საფლავია ტროაში. Hom. II, VI, 186: ლიკიაში ამორძალების საცხოვრებელი უძველესი ადგილია, ისინი გმირმა ბელეროფონტმა დაამარცხა. „მსგავსი მატრიაჩკალური ვითარება ჩვენ გადმოცემული გვაქვს ლელეგებისა და ტირსენების შესახებ, რომელთა უძველესი სამშობლო მცირე აზიის დასავლეთ სანაპიროზე უნდა ვეძიოთ“ (იხ. Graef-ის სტატია RE-ში).

ამაძონების ქალაქი, თუ დედოფალი თემისკირა იყო, St. Byz. თემისკირა — ქალაქი და ქვეყანა თერმოდონტის პირდაპირ. Proc. Goth. VIII, 2: ქალაქ ამისოსის მახლობლად არის თემისკურა და მდინარე თერმოდონტი, სადაც, როგორც ამბობენ, ამაზონთა ბანაკი იყო. Proc. Goth. VIII, 3: ამაძონები თემისკირისა და მდინარე თერმოდონტის გარშემო დაბანაკდნენ. Ap. Rhod. Arg. I, 9, 17: ლემნოსელი ამაძონები, მათი დედოფალი ჰიპსიპილე. Herod. II, 104: ასურები, რომელნიც ცხოვრობენ თერმოდონტზე და მდ. პართენიოსზე თავის მეზობელ მაკრონებთან ერთად, ამტკიცებენ, რომ წინადაცვეთის ჩვეულება კოლხებისაგან მიიღეს. ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი ამბობს: „წინათ კოლხებს თერმოდონტისა და მდინარე პართენიოსის სანახების მეზობლად თუ არა, მახლობლად მაინც უნდა ეცხოვრათ (ქართველი ერის ისტორიის შესავალი, I, 1950, გვ. 10).

თერმოდონტის მიდამოებში მცხოვრებად ასახელებენ ბერძენი და რომაელი ავტორები კოლხების გარდა ხალიბებს. Hecat. Miles. Terr. circ. fr. 195 (SC. I, 3): პონტოში მოხინარე ხალიბები თერმოდონტის ხეობაში ყოფილან დამკვიდრებულნი. ამას იმეორებს St. Byz.: ხალიბები — ტომი პონტოზე, მდინარე თერმოდონტზე. სვიდა: თერმოდონტი მდინარეა კოლხეთში.

56. კოტიორა და კიტორი] I არის ადგილი მდ. მელანთიოსის დასავლეთით, არიანეს მიხედვით პატარა სოფელია. სხვა ავტორები ქალაქად თვლიან. II—ნავსაყუდელი პაფლაგონიაში ეგიალსა და კრომნას შორის. Ptol.: Κυτέαρον; Dioid. Sic. XIV, 31; Strabo, XII, 3, 10; 3, 17: Κύτσαρος, Κύτσαρον, Κύτσαρα. Steph. Byz.: Σνιδ.: Κοτσαριταια და Κύτσαρα, Κοτύσαρα; Ps. Scyl. 90; Ap. Rh. II, 942. Xen. An. V, 5, 6, 7: კოტიორა ბერძნული ქალაქია. სინოპელთა ახალშენი, ტიბარენების საზღვრებში მოთავსებული. Plin. VI, 11: ქალაქი კოტიორა, ტიბარენები, მასინები.

Pape (ბერძნულ საკუთარ სახელთა ლექსიკონი) ამ სახელს უკავშირებს Herod. 7, 197: Κυτίσσαρος ἐξ Αἰγυπτῆς Κολχίδος.

Κυρσσωπα; ფრიქსეს ვაეის სახელია, ქ. კიტორეს დამაარსებლისა (Ap. Rhod. II, 1158; Schol. Ap. Rh. II, 1123; Apl. Bih'inth. I, 9, 1; Mel. Descr. orb. I, 19). თ. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ი ს აზრით სიტყვა Κύρσσωპა უნდა შეიცავდეს იმავე ძირს, რასაც Κύρσσω ვარიანტებით Κύρσσω, Κύρσ, Κύρη (სტრაბონი, გეოგრაფია, 1957, გვ. 20; „ქეროლოტეს ზოგიერთი ცნობის შესახებ“, მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის, ნაკვ. 32, 1955 წ. გვ. 7).

57. მოიხსენია ქსენოფონტმა Xen. An. V, 5, 6. 7.

58. კოტისი ტიბერიუს იულიუს კოტისი II. ბოსფორის მეფე იყო 123 წლიდან 131 წლამდე ახ. წ. ა.

59. პიტიუნტი ბიჭვინთა. არიანეს მიხედვით „სებასტოპოლისთან მთავრდება რომაელთა სამფლობელოები პონტოს მარჯვენა მხარეს მტურავთათვის“ (თავი 17). აქამდე (დიოსკურიადამდე) არიანე თავისი თვალით ნახულს და გაზომილს აღწერდა. ამის შემდეგ კი სხვების ნათქვამს და დაწერილს ეყრდნობა. პიტიუნტი არიანეს დროს ბოსფორის სამეფოში შედიოდა.

Plin. VI. 16: პიტიუნტი, უმდიდრესი ქალაქი. პენიონების მიერ დარბეულ იქნა. Strabo, XI, 2, 14: ძველი კოლხეთის ჩრდილოეთი პუნქტია სანაპიროზე. Ptol. V, 8, 10, 9, 1: „ქართველ ტიხოსი“ დიოსკორიას შემდეგაა მოთავსებული. ნ. ლ. მ. ო. უ. რ. ი. „ქართველ ტიხოსს“ აიგივებს ბიჭვინთასთან (ВДИ. 1957, № 4, გვ. 106). Proc. Goth. VIII. 4: რომაელებმა ზღვის პირას ორი სიმაგრე გააშენეს: სებასტოპოლისი და პიტიუნტი. პიტიუნტი საგინების (სანიგების) მიწა-წყლის ზღვისპირა ნაწილშია. Proc. BP II. 29: პიტიუნტი სიმაგრეა ლაზიკეში.

Const. Porph. De adm. imp. 42: აფხაზეთის ჩრდილო საზღვარია მდინარე და ქალაქი ნიკოფსია, ხოლო სამხრეთისა — სოტერიუპოლისი. სოტერიუპოლისი. კ. დ. ი. ტ. ე. რ. ი. ხ. ი. (1912 წელს) და ი. კ. უ. ლ. ა. კ. ო. ვ. ს. კ. ი. (1897 წელს) ბიჭვინთასთან აიგივებდნენ, აგრეთვე ლ. მ. ე. ლ. ი. კ. ს. ე. თ. ბ. ე. გ. ი. Hieroclis Synecdemus et notitiae Graecae episcopatum-ში მოცემული ფრაზის: Σατηρόπολις τῆς ἡς Πύθια საფუძველზე ასკენიდა, რომ სოტერიოპოლისი არის ბიჭვინთა (Древнейшая Пичуды у Понта Евксинского, Тб. 1916, გვ. 63). პ. ი. ნ. გ. ო. რ. ო. ყ. ვ. ე. ა. სოტერიოპოლისს ოფისთან აიგივებს (გ. მერჩულე გვ. 255).

პიტიუნტი იყო კარიაშიც, მიზიაში (Strabo. XIII, 1, 15).

60. ნიტიკე გაგრის რაიონში მოთავსებული პუნქტი. სხვა წყაროებიდან არაა ეს სახელი ცნობილი.

61. გირჩის მკამელები Herod. IV. 109; Strabo, XI, 2, 19.

62. მდ. აქეუნტი მდ. შახე. Anon. XLII, 15: მდ. აქეუნტს ახლა ბასისი ეწოდება. არიანეს მიხედვით ეს მდინარე საზღვრავს ჭიქმსა

6. ფლაკიუს არიანე

და სანიგებს. ტომაშეკი აქეუნტს მდ. შახედ თელის. კ. მიულერი — სოკა ფსტად.

63. ძილქები | ჯიქები. Ptol. V, 9, 8: ძინქები. Plin. VI, 19: ძიგები. Strabo, XI, 2,1; 2,12; 2,14: ძიგები. St. B.: ზიგიანოს. Dion. Per. 687: ძიგიები და სხვ.

Anon. XLII, 18. (FHG, V, 180): ძველი აქაიიდან ძველ ლაზიკემდე და მდინარე აქეუნტამდე წინათ ცხოვრობდნენ ტომები, რომელთაც ერქვათ ჰენიოხები, კორაქსები და კოლიკები. მელანქლენები. მაქელონები, კოლხები და ლაზები. ამჟამად კი ცხოვრობენ ჯიქები. აქ ჯიქები I საუკუნეში ყოფილან უკვე (გეორგიკა, IV, 2. გვ. 233). ჯიქები იმიერკავკასიის მკვიდრი ტომია.

Proc. Goth, IV, 4: ჯიქები ცხოვრობენ კავკასიის მთებში ჰუნების მახლობლად. Proc. Goth. VIII, 4: ევქსინის პონტოს ნაპირას ზიქები არიან დამკვიდრებულნი. ზიქებს ძველად რომაელთა იმპერატორი უყენებდა მეფეს, ამჟამად ეს ბარბაროსები არაფერში აღარ ემორჩილებიან რომაელებს. Const. Porph. De adm. imp. 42: ჯიქეთის სამხრეთი საზღვარი მდ. ნიკოფსისზეა. აქედან იწყება აბაზგიის ქვეყანა. მდ. ნიკოფსისიდან მოკიდებული ზღვის ნაპირი სოტერიუპოლისამდე უქირავს აბაზგიის ქვეყანას.

ბ. ი ნ გ ო რ ო ყ ვ ა ს აზრით აფხაზეთის ჯიქეთი ანუ ძველი ჩრდილო ჰენიოხეთი მოიცავდა ახლანდელი ტუაფსის რაიონს, დაწყებული მდ. შახედან ვიდრე ნიკოფსიამდე. ეს ტერიტორია ადრე ჰენიოხების მიწა-წყალი ყოფილა, შემდეგ ჯიქების ხელში გადასულა. ჯიქები შავი ზღვის სანაპიროზე მოსული ტომია. თავდაპირველად იმიერკავკასიის მკვიდრი ტომი ყოფილა. ანტიკური ხანის ავტორები I საუკუნემდე ჯიქებს აქ არ მოიხსენებენ, ჰენიოხების შემდეგ ისინი უშუალოდ ასახელებენ აქეელებს (მაგ. ჰეკატე მილეტილი, ჰელანიკე მიტილენელი, სკილაქს კარიანდელი, არტემიდორე ეფესელი). სტრაბონი ამ ადგილას პირველად იხსენიებს ჯიქებს (II, 5. 31; XI, 2,1). აქეელთა და ჰენიოხთა შორის ჩამოსახლებულან ჯიქები. ცენტრი აფხაზეთის ჯიქეთისა იყო ნიკოფსია, ძველი ლაზიკე. ქართულ წყაროებში ჯიქები შემდეგ მოსული ტომია შავი ზღვის სანაპიროზე (ბ. ი ნ გ ო რ ო ყ ვ ა, გეორგი მერჩულე; გვ. 125).

64. ძველი ლაზიკე | ქალაქი ნიკოფსია. მეხუთე საუკუნემდე ამ ქალაქს ძველი ლაზიკე ერქვა, მხოლოდ V საუკუნის ანონიმი გეოგრაფოსი იხსენიებს მას სახელით — „ნიკოფსისი“ — მდ. „ფსახაფსისი“ 42, 17 (FHG, V, 180).

Ptol. V, 8, 9: ლაზთა ქალაქი (ეტეობა ლაზთა სამკვიდრებელი ამ პუნქტამდე აღწევდა ჩრდილოეთით).

ბ. კუფტინს მოაქვს ნიკოფსიის ლოკალიზაციისათვის დიუბუადე მონპერეს და კ. მიულერის პიპოთეზა (რომელსაც მხარს უჭერენ ფ. ბრუნე და ტომაშეკი), რომ ნიკოფსია იყო ახლანდელ პატარა მდინარესთან — ნეგოფსუხუსთან. აქ შენახულია ნეოკომიხაილოვსკის ახლოს ტყით დაფარული ძველი ქალაქის ნაშთები მდ. ფსებზე,

წყალგამყოფი მოშორებული ფსეკუფისაგან, ე. ი. ძველ მდ. ფსახისისაგან (B. A. К у ч т и н, Материалы к археологии Кавказа, т. I, Тб., 1949, стр. 100—101).

Coust. Porph. De adm. imp. 42: ჭიქეთის საზღვრების შემდეგ, ესე იგი მდინარე ნიკოფსიდან მოკიდებული, ზღვის ნაპირი გიდრე სოტერიუპოლისამდე, 3000 მილის მანძილზე, უჭირავს აბაზგის ქვეყანას.

აფხაზეთის და შემდეგ გაერთიანებული საქართველოს ჩრდილო საზღვრად ნიკოფსიას იცნობენ ქართული წყაროებიც. ლეონტი მროველი (ანასეული ქ. ცხ. თბ. 1942. გვ. 26. 13—16).

ნიკოფსია, აფხაზეთში (სამეგრელოში) შემავალი ქალაქი, მოხსენებულია გიორგი მთაწმინდელის ცხოვრებაში (ათონის კრებული, თბ. 1909, გვ. 315). იოანე საბანისძეც იცნობს ამ პუნქტს (ქ. ქეკელიძე, აღმოსავლეთი ფეოდალური ძველი ლიტ., გვ. 69. 1—7. 1935 წ.) და მას უწოდებს ნაფსაას ნაფსადგურს (გეორგიკა. IV. 2, გვ. 231—3).

როდესაც დასავლეთ საქართველოს კათედრები კონსტანტინეპოლის პატრიარქატს ჩამოშორდნენ და მცხეთის საკათალიკოსოს დაუკავშირდნენ, ნიკოფსიის საარქიეპისკოპოსოც დასავლეთ საქართველოს სხვა კათედრებთან ერთად ამ უკანასკნელის იურისდიქციას დაექვემდებარა იმ დროს, როდესაც ჭიქეთის დანარჩენი ორი კათედრა (ქერსონისა და ბოსფორის) კვლავ კონსტანტინეპოლის პატრიარქის ხელქვეით დარჩა (პ. ი. ნ. გ. ო. რ. ო. ყ. ვ. ა. მნათობი, 1950. № 3, გვ. 120—122).

65. ძველი აქაია აქველთა სამკვიდრებელი ადგილი. ჰეკატე მილეტელი. პელანიკე მიტილენელი. სკილაქს კარიანდელი, პალეფატე აბიდოსელი, არტემიდორე ეფესელი ჰენიოხების შემდეგ ჩრდილოეთით უშუალოდ ათავსებენ აქველებს (ჭიქებს ჰენიოხთა და აქველთა შორის არ მოიხსენებენ).

Strabo. XI. 2. 12: სინდიკესა და გორგიპიას შემდეგ ზღვასთან არის აქველთა, ძიგთა და ჰენიოხთა სანაპირო. მეტწილად უნაფსადგურო და მთიანი და წარმოადგენს კავკასიონის ნაწილს. ესენი ცხოვრობენ ზღვაზე მეკობრეობით. აგრეთვე Ptol. V, 9, 25; Tab. Pent.; An. 42, 17 (FHG, V, გვ. 180): ძველი ლაზიკიდან ძველ აქაიამდე, სადაც ახლანდელი მდინარე ტოფსიდაა, 150 სტადიონია, 20 მილი.

შიფნერის მიხედვით სახელი აქველთა ტომისა აქაჰადანაა მიღებული. ეს მხარე შავი ზღვის ჩრდილო აღმოსავლეთ სანაპიროზეა. **αξιμα** აფხაზურ ენაზე ნიშნავს „სანაპიროს მცხოვრებს“ (R.E, Brugsch).

ოვიდიუს ნაზონი უჩივის ჰენიოხებთან ერთად აქველების თაუგშს ქალაქ ტომევის (კონსტანცას) მიდამოებში (Epist. ex Ponto, IV, 10, 27).

Ἄγνυσμος

Περὶ πλους Ἰόντου Εὐξείνου¹

ანონიმი (V ს. ახ. წ. ა.)¹

მოგზაურობა შავი ზღვის
გარშემო

XI, II, 1. Ἄπὸ οὖν Ἀρχάβεωσ ποταμοῦ ἕως Ὀφιοῦντος ποταμοῦ πρῶτην ἤκουσεν ἔθνος οἱ λεγόμενοι Ἐκχειριεῖς (γὺν δὲ οἰκοῦσι: Μαχέλωνες καὶ Ἠνίοχοι)· ἀπὸ δὲ Ἀφάρου ποταμοῦ ἕως Ἀρχάβεωσ ποταμοῦ πρῶτην ἤκουσεν οἱ λεγόμενοι Βύζηρες (γὺν δὲ οἰκοῦσι: Ζυθρεῖται).

2. Ἄπὸ δὲ Ἀφάρου ποταμοῦ εἰς Ἀκαμψιν ποταμὸν ναυσίπορον στάδια ἑξήκοντα, μίλια δὲ ὀκτώ. Ἀπὸ δὲ τοῦ Ἀκάμψιος ποταμοῦ εἰς Βαθῦν ποταμὸν στάδια ὀκτώ, μίλια ἑξήκοντα. Ἀπὸ δὲ τοῦ Βαθῦος ποταμοῦ εἰς Κίνασον ποταμὸν στάδια ἑξήκοντα, μίλια ἑξήκοντα. Ἀπὸ δὲ Κίνασου ποταμοῦ εἰς Ἴσιν ποταμὸν ναυσίπορον στάδια ἑξήκοντα, μίλια ἑξήκοντα. Ναυσίποροι δὲ εἰσὶν ὅ τε Ἀκαμψίς καὶ ὁ Ἴσις, καὶ ἀμύρας τὰς ἑξήκοντα ἰσχυρὰς ἐκπέμ-

1. მდინარე არქაბისიდან მდინარე ოფიუნტამდე წინათ ცხოვრობდა ტომი ეკქეირიებად წოდებული (ახლა ცხოვრობენ მაქელონები და ჰენიოხები). მდინარე აფსაროსიდან მდინარე არქაბისამდე წინათ ცხოვრობდნენ ეგრეთ წოდებული ბიძერები (ახლა კი ცხოვრობენ ძიდრიტები).

2. მდინარე აფსაროსიდან სანაოსნო მდინარე აკამფისამდე, თხუთმეტი სტადიონია, ორრ [რომაული] მილი. მდინარე აკამფისიდან მდინარე ბათისამდე სამოცდათხუთმეტი სტადიონია, ათი მილი. მდინარე ბათისიდან მდინარე კინასამდე ოთხმოცდაათი სტადიონია, თორმეტი მილი. მდინარე კინასიდან სანაოსნო მდინარე ისისამდე ოთხმოცდაათი სტადიონია, თორმეტი

¹ V საუკუნის ახ. წ. ა. ანონიმი ავტორის „პერიპლუსის“ ორი ნაწილი (პონტოს სამხრეთ, ჩრდილოეთ და დასავლეთ სანაპიროების აღწერა) რამდენჯერმე გამოცემული და K. Müller-ის წიგნის GGM, I, Parisis, 1882, 402—423 გვერდებზე მოთავსებული. ჩვენ გადმოწერილი და გადმოქართულებული გვაქვს „პერიპლუსის“ შუა ნაწილი—პონტოს აღმოსავლეთ სანაპიროს აღწერა. ეს ნაწილი გამოცემულია: K. Müller, FHG, vol. V, 1883, p. 174—184.

πουσιν. Ἄπὸ δὲ Ἰσίου ποταμοῦ εἰς Μόγγρον (ἦτοι Νύγγρον) λεγόμενον πόρος ναυσι σταδίων ε' μιλίων ἰβ'. [Ἐνθὲνδε εἰς Φάσις σταδίων ε' μιλίων ἰβ']¹.

3. Οὗτος δὲ ὁ Φάσις ποταμὸς ἔχει τὸ ῥεῦμα φερόμενον ἐκ τῆς Ἀρμενίας. οὐ πλησίον οἰκοῦσι μεταστάντες ἐξ Ἰβηρίας εἰς Ἀρμενίαν Ἰβηρες. Εἰσιόντων δὲ εἰς ποταμὸν ἀριστερὰ τοῦ Φάσιδος παρὰ κείται Μιλησίαν πόλιν Ἑλληνίς Φάσις λεγομένη, εἰς ἣν λέγεται καταβαίνειν ἔθνη ἐξήκοντα διαφοραῖς χρώμενα φωναῖς, ἐν οἷς τινὰς λέγουσιν ἀπὸ τῆς Ἰνδικῆς καὶ Βακτριανῆς συναφικνεῖσθαι βαρβάρους. Μεταξὺ δὲ τούτων βάρβαρός ἐστιν ἡ Κοραξική, ἥς τὰ ἔχόμενα ἡ Κωλικὴ καλουμένη, τὸ νῦν Μελαγχλαίων καὶ Κόλκων ἔθνος.

4. Ἐχει δὲ καὶ ἀνάπλους ὁ ποταμὸς σταδίων ρ', μιλίων δ'. Ἐν ᾧ ἔστι πόλις μεγάλη Αἶα λεγομένη, ὅθεν ἡ Μήδεια ἦν.

5. Πάνυ δὲ κουφότατον ἕδωρ ἔχων ὁ Φάσις ἐπιπλεῖ τῇ θαλάσσῃ,

მილი. აკამფსისი და ისისი სანაოსნო მდინარეებია, დილაობით მათზე ქრის ძლიერი ქარები. მდინარე ისისიდან ეგრეთ წოდებულ მოგროსამდე (ან ნიგროსამდე) ხომალდების მიერ გასავლელია ოთხმოცდაათი სტადიონი, თორმეტი მილი. [აქედან ფაზისამდე ოთხმოცდაათი სტადიონია, თორმეტი მილი].

3. ეს მდინარე ფაზისი არმენიიდან მომდინარეობს. მის ახლოს ცხოვრობენ იბერიიდან არმენიაში გადასახლებული იბერიელები. მდინარის შესასვლელთან, ფაზისის მარცხენა ნაპირზე, მოთავსებულია მილეტელეების მიერ დაარსებული ელინური ქალაქი ეგრეთ წოდებული ფაზისი, რომელშიაც, როგორც ამბობენ, თავს იყრის სამოცი სხვადასხვა ენაზე მოლაპარაკე ტომი. მათ რიცხვში, გადმოცემით, იმყოფებიან ინდოეთიდან და ბაქტრიიდან მოსული ბარბაროსები. მათ შორის ბარბაროსული ქვეყანაა კორაქსიკე, რომელსაც ეკვრის ეგრეთ წოდებული კოლიკე. ახლა მელანქლაინების და კოლხების ტომია [იქ].

4. ეს მდინარე სანაოსნოა ასი (180?) სტადიონის, ანუ ოთხი მილის (24?) მანძილზე. მასზე არის დიდი ქალაქი, ეგრეთ წოდებული აია, საიდანაც მედეა იყო.

5. ფაზისს აქვს მეტად მსუბუქი წყალი, ერთვის ზღვას და

και ου συμμίγνυται· και εστι μεν
κατα του επιρρεοντος γλυκυτατον
αυμησασθαι, ει δε εις βειος τις
καθηκε την κάλιον, ελμυρον.
Καίτοι ο πας Πόντος πολυ τι
γλυκυτερου του υδατος εστιν ηπερ
η ξεα θαλασσα· και τουτου το
αιτιον οι ποταμοι εισιν, ουτε πλη-
θος ουτε μεγεθος σταθμητοι οντες.
Τεκηριον δε της γλυκυστητος, ει
τεκηριων δει επι τοις αισθησει
φαινομενοις, οτι παντα τα βροχη-
ματα οι προσοικοντες επι την
θαλασσαν καταγουσι· και εν ταυ-
τη ποτιζουσι· τα δε ηδεως πινον-
τα [δραται], και λογος κατεχει
οτι και ωφελιμον αυτοις [τουτο
το ποτον] εστι του γλυκος μιλ-
λον. Η δε χροια του Φασιδος
εξηλλαγμενη, οια απο μολιβδου η
κασσιτερου βεβαμμενου του υδα-
τος· κατασταν δε καθαρωτατον
γινεται. Ου τοινυν νενομισται εισ-
κομισαι υδωρ εις τον Φασιν τους
εισπλεοντας· αλλ' επειδαν ηδη
εισβαίνωσιν εις τον ρουν, παραγ-
γέλλεται απαν εκχέαι το ενον
υδωρ εν ταίς ναυσίν· ει δε μη,
λογος κατεχει οτι ουκ εβλπουσι.
Το δε υδωρ του Φασιδος ου ση-
πεται, αλλα μένει αιραιωνές και
υπερ δεκατον ετος, πλην γε δε
[οτι] εις το γλυκυτερον μεταβάλ-
λει.

არ ერევა ზღვის წყალს. თუ ზე-
მოდან ამოიხაება წყალი. მეტად
მტკნარია, თუ ვინმე კურკელს
სიღრმეში ჩაუშვებს -- მარი-
ლიანი. თუმცა მთელი პონტოს
წყალი უფრო მტკნარია, ვიდრე
გარეშე ზღვისა [ხმელთაშუა
ზღვისა]. ამის მიზეზია მდინარე-
ები, რომელთა რაოდენობის და
სიდიდის განსაზღვრა არ შეიძ-
ლება. სიმტკნარის საბუთი (თუ-
კი საბუთი გრძნობათათვის ცხად
საგნებსაც ესაჯიროებათ) არის
ის, რომ მცხოვრებთ საქონელი
მიყავთ ზღვასთან და იქ ასმევენ
წყალს. საქონელი აშკარა სია-
მოვნებით სვამს ამ წყალს. ამ-
ბობენ, რომ ეს სასმელი საქონ-
ლისათვის მტკნარ წყალზე უფ-
რო სასარგებლოა. ფერი ფაზი-
სისა თავისებურია, გავს ტყვიით
და კალით შეღებილ წყალს. და-
ყენების შემდეგ კი ის მეტის-
მეტად იწმინდება. ამიტომ არაა
მიღებული, რომ ფაზისში ზღვი-
დან შემსვლელმა წყალი თან მო-
იტანოს. არამედ, როდესაც მოგ-
ზაურნი მდინარის კალაპოტში
შეეღვენ, გაიციემა ბრძანება ხო-
მალღზე არსებული მთელი წყა-
ლი გადაღვარონ. წინააღმდეგ
შემთხვევაში, გადმოცემის მი-
ხედვით, მოგზაურობა არ იქნება
ბედნიერი. ფაზისის წყალი არ
შმორდება, არამედ უცვლელი
რჩება ათ წელს, ის უფრო მე-
ტად ტკბება [ამ ხნის განმავლო-
ბაში].

6. Ἄπὸ δὲ τοῦ Φιάτιδος ποταμοῦ εἰς Χαρίεντα ποταμὸν ναυσιπороν στάδια ς', μίλια ιβ'. Ἄπὸ δὲ Χαρίεντος ποταμοῦ εἰς Χόβον ποταμὸν ναυσιπороν στάδια ς', μίλια ιβ'. Ἄπὸ δὲ Χόβον ποταμοῦ εἰς Σιγάμην (τὸν καὶ Ζίγανιν λεγόμενον) ποταμὸν στάδια στ', μίλια ιη'. Ἄπὸ δὲ Ζιγάνεως εἰς Ταρσοῦραν ποταμὸν (τὸν [νῦν] λεγόμενον Μοχίη) στάδια ρκ'. μίλια ις', Ἄπὸ δὲ Ταρσοῦρα ποταμοῦ εἰς Ἴππον ποταμὸν (τὸν νῦν λεγόμενον Λαγουμφαν), στάδια ρν', μίλια κ'. Ἄπὸ δὲ τοῦ Ἴππου ποταμοῦ εἰς Ἀστέλεφον ποταμὸν, ([τὸν] νῦν λεγόμενον Εὐριπον· εἰσαπλους πορθμίων) στάδια λ', μίλια δ'. Ἄπὸ δὲ Ἀστελέφου ποταμοῦ εἰς πόλιν Διοσκουρίδα λιμένα ἔχουσαν, τὴν νῦν λεγομένην Σεβαστούπολιν, στάδια ρλε', μίλια ιη'.

7. Ἄπὸ οὖν Διοσκουρίδος τῆς [καὶ] Σεβασταυπόλεως ἕως Ἀψάρου ποταμοῦ πρῶτην ἄκουιν ἔθνος οἱ λεγόμενοι Κόλχοι οἱ μετονομασθέντες Λαῶοι.

8. Ἐθνη δὲ παρῆμείψαμεν τάδε· Γραπεζουντίοις μὲν, καθάπερ καὶ Ξενοφῶν λέγει, Κόλχοι δμοροὶ καὶ οἱς λέγει τοὺς μαχμωτάτους

6. მდინარე ფაზისიდან მდინარე ქარიენტამდე ოთხმოცდაათი სტადიონია, თორმეტ მილი. მდინარე ქარიენტიდან სანაოსნო მდინარე ქობოსამდე ოთხმოცდაათი სტადიონია, თორმეტი მილი. მდინარე ქობოსიდან მდინარე სიგამემდე რომელსაც ძიგანისიცი ეწოდება), ორას ათი სტადიონია, ოცდარვა მილი. ძიგანისიდან მდინარე ტარსურამდე (ახლა რომ მოხე ეწოდება). ას ოცი სტადიონია, თექვსმეტი მილი. მდინარე ტარსურიდან მდინარე ჰიპოსამდე (ახლა რომ ლაგუმფსა ეწოდება) ას ორმოცდაათი სტადიონია, ოცი მილი. მდინარე ჰიპოსიდან მდინარე ასტელეფამდე (ახლა რომ ევრიპოსი ჰქვია და ხომალდთა მისადგომია) ოცდაათი სტადიონია, ოთხი მილი. მდინარე ასტელეფიდან ქალაქ დიოსკურიდამდე, რომელსაც ნავსადგური აქვს და რომელსაც ახლა სებასტოპოლისი ეწოდება. ას ოცდათხუთმეტი სტადიონია, თვრამეტი მილი.

7. დიოსკურიდიდან ანუ სებასტოპოლისიდან მდინარე აფსაროსამდე წინათ ცხოვრობდა ხალხი კოლხებად წოდებულნი. ახლა ლაზებად სახელმწიფევილი.

8. გავიარეთ შემდეგი ტომები: ტრაპეზუნტელების მეზობლად, როგორც ქსენეფონტიც ამბობს, ცხოვრობენ კოლხები. და ისინი,

·και ἐχθροτάτους εἶναι τοὺς Τραπεζουνοίους, οὗς ἐκεῖνος μὲν Δρίλλα; ὀνομάζει, ἐμοὶ δὲ δοκοῦσιν οἱ Σάωνοι οὗτοι εἶναι. Καὶ γὰρ μαχίμωτατοὶ εἰσὶν εἰς τοῦτο ἔτι και τοῖς Ἱραπεζουνοίους ἐχθρότατοι, και χωρία ὄχυρά οἰκοῦσι, και ἔθνος ἀνατίλευτον, πάλαι μὲν και φόρου ὑποτελὲς Ῥωμαίοις, ὑπὸ δὲ τοῦ ληστεύειν οὐκ ἀκριβοῦσι τὴν φορὰν. Κόβλων δὲ ἔχονται Μαχέλωνες και Ἱνίοχοι. Βασιλεὺς δ' αὐτῶν Ἀγχιάλος.

9. Τὸ δὲ Ἱνιόχων ἔθνος μίξιγγενές ἐστι. Τοῦτους δὲ λέγουσιν τινες κληθῆναι Ἱνιόχους ἀπὸ τῶν Πολυδένκους και Κάστορος ἡνιόχων Ἀμφιστάτου και Ἰέλχιος· ἐν γὰρ τῇ μετὰ Ἰάωνος ἀπικέσθαι στήλη δοκοῦσιν οὗτοι, περι δὲ τοῦτους τοὺς τόπους ᾠκησαν ἀπολειφθέντες, ἄς μυθεύεται. Ὑπὲρ Ἱνιόχους δὲ ἄνω κείται Κασπία καλουμένη θάλασσα βαρβάρων γένη ἱπποφάγα περι αὐτῆν ἔχουσιν οἰκούμενα· ἧς δὴ τὰ Μήδων ἐστὶν ὄριον πλησίον.

რომლებიც მას მიაჩნია მეტად კარგ მეომრებად და ტრაპეზუნტელების მოსისხლე მტრებად. ქსენოფონტი მათ ღრილებს უწოდებს, მე კი მგონია, რომ ისინი სანები არიან. ესენი ახლაც მეთისმეტად კარგი მეომრები არიან და ტრაპეზუნტელების დიდი მტრები. გამაგრებულ ადგილებში ცხოვრობენ. მეფეები არ ჰყავთ. წინათ ისინი რომაელების მოხარკენი იყვნენ, მაგრამ ახლა ყაჩაღურ ცხოვრებას ეწევიან და სრულიად არ იხდიან ხარკს. კოლხების ზემოთ მაქელონები და ჰენიოხები ცხოვრობენ. ამათი მეფე ანქიალეა.

9. ჰენიოხთა ტომი შერეულია. ზოგიერთნი ამბობენ, რომ ამათ ჰენიოხები ქვიათ ამფისტატესაგან და ტელქისაგან, კასტორისა და პოლიდეკის მეეტლეებისაგან. ზომ გადმოგვცემენ, რომ ისინი აქ მოვიდნენ იაზონთან ერთად ლაშქრობის დროს, ამ ადგილებში დასახლდნენ თავისიანებისაგან მიტოვების შემდეგ. ასე მოგვითხრობს მითი. ჰენიოხების ზემოთ ეკრეთ წოდებული კასპიის ზღვაა, მას გარშემო ჰყავს შემოხვეული ბარბაროსთა ტომები, რომელნიც ცხენის ხორციით იკვებებიან. მის ახლოს მიდიელთა საზღვრები.

10. Μαχελώνων δὲ καὶ Ἡνιόχων ἐχόμενοι Ζυδρεῖται· Φαρασ-
 μάγου οὗτοι ὑπήκοοι Ζυδρεϊτῶν
 ὁ' ἐχόμενοι Λαζοί, βασιλεὺς δὲ
 Λαζῶν Μαλάσσας, ὃς τὴν βασι-
 λείαν παρὰ σοῦ ἔχει· Λαζῶν δὲ
 ἔχονται Ἀψίλαι, βασιλεὺς δὲ Ἀ-
 ψιλῶν Ἰουλιανός· οὗτος ἐκ τοῦ
 πατρὸς τοῦ σοῦ τὴν βασιλείαν
 ἔχει· Ἀψίλαις δὲ ἄμφοροι Ἀβασ-
 γοί, καὶ Ἀβασγῶν βασιλεὺς Ῥί-
 μαγας (Ῥησμάγας Ἀγγ.)· καὶ οὗ-
 τος τὴν βασιλείαν παρὰ σοῦ ἔχει·
 Ἀβασγῶν δὲ ἐχόμενοι Σαννίγαι·
 ἐν ᾧ καὶ ἡ Σεβαστοῦπολις φη-
 σται· Σαννιγῶν βασιλεὺς Σπαδα-
 γας (Σπαδάγας Ἀγγ.) ἐκ σοῦ τὴν
 βασιλείαν ἔχει.

11. Καὶ μέχρι μὲν Ἀψάρου
 ὡς πρὸς ἕω (τό τε ἀνατολικὸν)
 ἐπλεόμεν ἐν ὁριῶ τοῦ Εὐξείνου.
 Ὁ δὲ Ἀψαρος πέρας ἐφάνη μοι
 εἶναι κατὰ μῆκος τοῦ Πόντου·
 ἐνθεν γὰρ ἤδη πρὸς ἄρκτον ὁ
 πλοῦς ἡμῖν ἐγένετο ἕστε ἐπὶ Χό-
 βον [ποταμὸν, καὶ ὑπὲρ τὸν Χό-
 βον] ἐπὶ τὸν Σιγάμην. Ἀπὸ δὲ
 Σιγάμου ἐκάμπτομεν εἰς τὴν λαίαν
 πλευρὰν τοῦ Πόντου ἕστε ἐπὶ τὸν
 Ἴππον ποταμὸν. Ἀπὸ δὲ τοῦ
 Ἴππου ποταμοῦ ὡς ἐπ' Ἀστελέ-
 φον καὶ Διοσκουριάδα καταφανῶς
 ἤδη ἐπ' ἀριστερὰ τοῦ Πόντου ἐπ-
 λέομεν, καὶ ὁ πλοῦς ἡμῖν πρὸς
 ἥλιον δυσόμενον ἐγένετο· ὡς δὲ
 ἀπεστρέφομεν ἀπὸ τοῦ Ἀστελέ-
 φου ἐπὶ Διοσκουριάδα κατεῖδομεν

10. მაქელონთა და ჰენიოხთა
 მეზობლად ძიღრიტები ცხოვ-
 რობენ. ფარსმანის ქვეშევრდომ-
 ნი არიან. ძიღრიტების გვერდით
 ლაზები არიან. ლაზთა მეფემ,
 მალასამ შენგან მიიღო მეფობა.
 ლაზების გვერდით აფსილები
 ცხოვრობენ. აფსილთა მეფე იუ-
 ლიანეა. ამას შენი მამისაგან
 აქვს ტახტი მიღებული. აფსი-
 ლების მეზობლები აბასგები
 არიან. აბასგთა მეფე რიმაგაა.
 ამასაც ტახტი შენგან აქვს მი-
 ღებული. აბასგების გვერდით
 სანიგები არიან, მათ მიწა-წყალ-
 ზეა სებასტოპოლისი. სანიგთა
 მეფემ სპადაგამ შენგან მიიღო
 მეფობა.

11. აფსაროსამდე აღმოსავ-
 ლეთით მივეცურავდით ევქსინის
 მარჯვენა მხარეს. აფსაროსი მე
 მეჩვენა პონტოს სიგრძის ბოლო.
 საზღვრად, რადგან უკვე აქედან
 ჩვენი მოგზაურობა ჩრდილოე-
 თით წარიმართა ქობოსამდე [და
 ქობოსის ზემოთ] სიგამემდე. სი-
 გამიდან ჩვენ შევებრუნდით პონ-
 ტოს მარცხენა მხარეს მდინარე
 ჰიპოსამდე. მდინარე ჰიპოსიდან
 ასტელეფამდე და დიოსკურიადამდე
 ჩვენ უკვე აშკარად პონ-
 ტოს მარცხენა მხარეს მივეცუ-
 რავდით და მივემართებოდით
 მზის დასავლისაკენ. როდესაც
 ჩვენ მოვებრუნდით ასტელეფი-
 დან დიოსკურიადისაკენ, დავი-
 ნახეთ კავკასიონის მთა, რომე-

τὸν Καύκασον τὸ ὄρος, τὸ ὄψος
 μάλιστα κατὰ τὰς Ἄλπεις τὰς
 Κελτικὰς'. Καὶ τοῦ Καυκάσου κο-
 ρυφῆ τις ἐδείκνυτο, Στρὸβίλος τῆ
 κορυφῆ ὄνομα, Ἰναπερ ὁ Πιρομηθεὺς
 κρεμασθῆναι ὑπὸ Ἠφαίστου κατὰ
 πρόσταξιν Διὸς μυθῆσεται.

12. Τὰδε μὲν οὖν τὰ ἀπὸ Βυ-
 ζαντίου πλεόντων ἐπὶ δεξιὰ ὡς
 ἐπὶ Διοσκουριάδῃ, ἐς ἧπερ στρα-
 τόπεδον τελευτᾷ Ῥωμαίων ἡ ἐπι-
 κράτεια [ἐν δεξιᾷ] εἰσπλεόντων
 εἰς τὸν Πόντον. Ἐγὼ δὲ ἐπεὶ
 ἐπυθόμην Κότυν τετελευτηκέναι,
 τὸν βασιλέα τοῦ Βοσπόρου τοῦ
 Κυμμερίου καλουμένου, ἐπιμελὲς
 ἐποιησάμην καὶ τὸν μέχρι τοῦ
 Βοσπόρου πλοῦν δηλώσαι σοι, ὡς
 εἴ τι βουλευσίοιο περὶ τοῦ Βοσπό-
 ρου, ἡπάρχοι σοι καὶ τόνδε τὸν
 πλοῦν μὴ ἀγνοοῦντι βουλευσασθαι.

13. Τὰ δὲ λοιπὰ οὕτω πληρῶν
 λέξω. Ὅρμισθεισιν οὖν ἐκ Διο-
 σκουριάδος, τῆς Σεβαστοπόλεως
 πρῶτος ἂν εἶη ἄρμος ἐν Πιτυοῦντι
 ἀπὸ οὖν Σεβαστουπόλεως, ἔνθα
 ἄρμος γαυσί, στάθιοι τν', μίλια
 μ', ἴ', ε'.

14. Μέχρι τούτου Ποντικῆ τῶν
 βαρβάρων ἐστὶ βασιλεία κατὰ τε
 Τιβαρανίην καὶ Σαννικήν καὶ
 Κολχίδα, τὰ δ' ἐχόμενα τῶν
 αὐτονόμων ἐστὶ βαρβάρων.

ლიც სიმ:ლით კელტურ აღ-
 პებს შეედრება. გამოჩნდა ერთ-
 ერთი მწვერვალი კავკასიონისა,
 მწვერვალის სახელი სტრობი-
 ლია, სადაც, მითის მიხედვით,
 ზევსის ბრძანებით ჩამოკიდე-
 ბულ იქნა პრომეთე ჰეფესტოს
 მიერ.

12. ბიზანტიონიდან მარჯვნივ
 მიმავალს დიოსკურიადამდე ასე-
 თი გზა ექნება: ციხე-სიმაგრე
 დიოსკურიადა რომის სამფლო-
 ბელოების საზღვარია (მარჯვენა
 მხარეს) პონტოს შესასვლელი-
 დან. როდესაც მე მივიღე ცნო-
 ბა ეგრეთ წოდებული კიმერიუ-
 ლი ბოსფორის მეფის კოტისის
 გარდაცვალების შესახებ, გან-
 ვიზრახე ამეწერა შენთვის ბოს-
 ფორამდე ზღვის გზა, რათა თუ
 რაიმეს მოისურვებ ბოსფორის
 მიმართ, საშუალება გქონდეს
 იმსჯელო ამ გზის კარგი ცოდნის
 საფუძველზე.

13. ვასრულებ ამას და ვამბობ.
 შემდეგს: დიოსკურიადა-სუბას-
 ტოპოლისიდან წამოსულს პირ-
 ველი სადგური ექნება პიტიუნ-
 ტში. სუბასტოპოლისიდან, სადაც
 სადგომია ხომალდთათვის, სამას
 ორმოცდაათი სტადიონია, ორ-
 მოცდაექვსი და 2/3 მილი.

14. აქამდე მოდის პონტოს
 ბარბაროსული სამეფო ტიბარა-
 ნიაში, სანიკეში და კოლხიდაში.
 მეზობელი მხარეები ავტონომი-
 ურ ბარბაროსებს ეკუთვნის.

16. Ἀπὸ δὲ Πιτυοῦντος εἰς Στεν-
νιτικὴν χώραν (καὶ ποτε Τρι-
γλίτην λεγομένην) στάδιοι ρν',
μίλια κ', ἐν ἣ πάλαι φῦαι ξῖνος
Σχυθικόν, οὐ μνήμητιν ποιεῖται ὁ
λογοποιὸς Ἡρόδοτος· καὶ λέγει
τούτους εἶναι τοὺς φθειροτρωκτέ-
οντας· καὶ γὰρ εἰς τοῦτο ἔτι ἡ
δόξα ἡ αὐτὴ ὑπὲρ αὐτῶν κατέχει.
Ἀπὸ δὲ Στεννιτικῆς εἰς Ἀβασ-
κον ποταμὸν στάδιοι ς', μίλια ιβ'.
Ἀπὸ δὲ Ἀβάσκου ποταμοῦ εἰς
Βρούχοντα ποταμὸν (τὸν νῦν λε-
γόμενον Μίζυγον) στάδιοι ρκ', μί-
λια ιε'. Ἀπὸ δὲ τοῦ Βρούχοντος
εἰς Νήσιον ποταμὸν, ἐν ᾧ καὶ Ἡρά-
κλειαν ἀκραν ἔχεις (τὴν λεγομέ-
νην Πυξίτην) στάδιοι ζ', μίλια η'.
Ἀπὸ δὲ Νήσιος ποταμοῦ εἰς Μα-
σαιτικὴν ποταμὸν στάδιοι ς', μί-
λια ιβ'. Ἀπὸ δὲ Μασαιτικοῦ ποτα-
μοῦ εἰς Ἀχαιοῦντα ποταμὸν (ἐν
ᾧ εἰσπλοῦς πορθμῆσις) στάδιοι ζ',
μίλια η'. Οὗτος ὁ ποταμὸς Ἀχαι-
οὺς (λέγεται Βάσις, καὶ) διορίζει
Ζυχοὺς καὶ Σάννιχας. Ζυχῶν δὲ
βασίλευς Σταχέμφλας· καὶ οὗτος
τὴν βσιλείαν περὰ τοῦ ἔχει.

16. Ἀπὸ οὖν Ἀχαιοῦντος ποτα-
μοῦ ἕως Ἀβάσκου ποταμοῦ Σάν-
νιχες οἰκοῦσιν.

17. Ἀπὸ δὲ Ἀχαιοῦντος ποτα-
μοῦ εἰς Ἡράκλειον ἀκρωτήριον

15. პიტუნტიდან სტენიტი-
კის მხარემდე (ძველად ტრიგ-
ლიტედ რომ იწოდებოდა) ას
ორმოცდაათი სტადიონია, ოცი
მილი. მასში წინათ სკვითური
ტომი მოსახლეობდა, რომელ-
საც იხსენიებს ისტორიკოსი ჰე-
როლოტე. ის ამბობს, რომ ეს
ტომი გირჩის მკამელია. მართ-
ლაც. ეს აზრი ხელაც არსებობს
ამ ტომის შესახებ. სტენიტიკი-
დან მდინარე აბასკამდე ოთხ-
მოცდაათი სტადიონია, თორმე-
ტი მილი. მდინარე აბასკო-
დან მდინარე ბრუქონტამდე
(ახლა მიძიგი რომ ჰქვია) ას ოცი
სტადიონია, თექვსმეტი მილი.
ბრუქონტიდან მდინარე ნესისა-
მდე, რომელშიაც ჰერაკლეს
კონცხიც გაქვს (პიქსიტედ წო-
ლებული), სამოცი სტადიონია,
რვა მილი. მდინარე ნესისიდან
მდინარე მასაიტიკემდე ოთხმოც-
დაათი სტადიონია, თორმეტი
მილი. მდინარე მასაიტიკიდან
აქეუნტამდე (სანაონო მდინა-
რემდე) სამოცი სტადიონია, რვა
მილი. ეს მდინარე აქეუნტი
(იწოდება ბასისად და) ძიქებსა
და სანიხებს შუა არის. ძიქების
მეფე სტაქემფლასია. მასაც
შენგან აქვს მეფობა მიღებული.

16. ამრიგად, მდინარე აქეუნ-
ტიდან მდინარე აბასკამდე სანი-
გები ცხოვრობენ.

17. მდინარე აქეუნტიდან ჰე-
რაკლეს კონცხამდე (ახლა

(τὸ νῦν λεγόμενον τὰ Ἴρισμα) σταδίοι ρν', μίλια κ'. (Ἀπὸ δὲ Ἡρακλείου ἀρωτηρίου ἐπ' ἄκραν ἐν ἡ καὶ νῦν λέγεται τὰ Βαγγε κάστρον σταδίοι ι', μίλιον α', γ'). Ἀπὸ δὲ [ταύτης τῆς ἄκρας] ἐπ' ἄκραν ἐν ἡ σπέη ἐστὶν ἀνέμου θρασίου καὶ βορρᾶ, (ἐν ἡ νῦν λέγεται Δαιά) σταδίοι π', μίλια ι', ι' σ'. Ἀπὸ δὲ Δαιᾶς εἰς τὴν λεγομένην Παλαιὰν Λαζυκὴν (ἐν ἡ ἰδρυται ἡ νῦν λεγομένη Νίκωφισ, τῆς πλησίον ποταμοῦ δ νῦν λεγόμενος Ὑάγαφισ) σταδίοι ρκ', μίλια ισ'. Ἀπὸ δὲ τῆς παλαιᾶς Λαζυκῆς εἰς τὴν Παλαιὰν Ἀχαΐαν (ἐν ἡ καὶ ποταμοῦ δ νῦν λεγόμενος Τόψιδας) σταδίοι ρν', μίλια κ'.

18. Ἀπὸ οὗν Παλαιᾶς Ἀχαΐας ἕως τῆς Παλαιᾶς Λαζυκῆς καὶ ἐπέκεινα ἕως Ἀχαιοῦντος ποταμοῦ πρώην φῶκον ἔμνη οἱ λεγόμενοι Ἑνίοχοι, Κοραῖοι καὶ Κωλυιοί, Μελάγχλαινοι, Μαχέλωνες, Κόλχοι καὶ Αλαῖοι, νῦν δὲ οἰκοῦσι Ζιχοί.

19. Ἀπο δὲ τῆς Παλαιᾶς Ἀχαΐας εἰς Πάγρας λιμένα (τὸν νῦν λεγόμενον Ἐπτάλου λιμένα) σταδίοι τν', μίλια μσ', ι', σ'.

20. Ἀπὸ οὗν Πάγρας λιμένος ἕως τῆς Παλαιᾶς Ἀχαΐας πρώην φῶκον οἱ λεγόμενοι Ἀχαιοί, νῦν δὲ οἰκοῦσι Ζιχοί.

უკაცრიელი ქვეთ) ას ომბოც-დაათი სტადიონია. ოცი მილი. (პერაკლეს კონცხიდან იმ კონცხამდე, რომელზედაც ახლაცაა სიმავრე, ბაგად წოდებული. ათი სტადიონია, 1, 1/3 მილი. ან კონცხიდან იმ კონცხამდე. რომელიც დატულია თრასკიისა და ბორიის ქარებისაგან (სადაც ახლა იმყოფება ე. წ. ლაია), ოსხმოცი სტადიონია. 10²/3 მილი. ლაიიდან ე. წ. ძველ ლაზიკემდე (სადაც მოთავსებულია ე. წ. ნიკოფისისი, რომლის ახლოს მდინარეა ახლა ფსახაფისისად წოდებული) ას ოცი სტადიონია. თექვსმეტი მილი. ძველი ლაზიკიდან ძველ აქაიამდე (სადაც არის ახლა ტოფისიდად წოდებული მდინარე) ას ორმოცდაათი სტადიონია, ოცი მილი.

18. ამრიგად, ძველი აქაიიდან ძველ ლაზიკემდე და შემდეგ მდინარე აქეუხტამდე წინათ ცხოვრობდნენ შემდეგი ტომები: პენიონები, კორაქსები. კოლიკები, მელანქლაინები. მაქელონები, კოლხები, ლაზები. ახლა ძიქები ცხოვრობენ.

19. ძველ აქაიიდან პაგრის ნავსადგურამდე (ახლა პეპტალის ნავსადგური ეწოდება), სამას ორმოცდაათი სტადიონია, 46²/3 მილი.

20. პაგრის ნავსადგურიდან ძველ აქაიამდე წინათ ე. წ. აქელები ცხოვრობდნენ, ახლა კი ძიქები ცხოვრობენ.

21. Ἀπὸ δὲ Ἑπτάλου λιμένος εἰς τὸν Ἱερὸν λιμένα (τὸν νῦν λεγόμενον Ἱερίου ἦτοι τὸ Νίκαξιν) στάδιοι ρπ', μίλια κδ'. Ἀπὸ δὲ Ἱεροῦ λιμένος ἦτοι Νίκαξιν εἰς Σινδικὴν (ἦτοι Σινδικὸν λιμένα, νῦν δὲ λεγόμενον Εὐδοουσίαν) στάδιοι: σρ', μίλια μ'.

22. Ἀπὸ οὖν Σινδικῶν λιμένος ἕως Πάγρας λιμένος πρῶτην ἠΰκουσιν ἕξιν οἱ λεγόμενοι Κερκέται ἦτοι: Τορίται, νῦν δὲ οὐκ οὖσιν Εὐδοουσίαν οἱ λεγόμενοι, τῆ Ἰοτθικῆ καὶ Ταυρικῆ χρώμενοι: γλώττη.

23. Ἀπὸ δὲ Σινδικῶν λιμένος ἐκδέχεται κώμη Κοροκονδάμη λεγομένη, ἐπὶ ἰσθμῶς ἦτοι στενοῦ τῆς λίμνης καὶ τῆς θαλάσσης κειμένη. Μεθ' ἣν ἡ Κοροκονδαμίτις ἐστὶ λίμνη ἢ νῦν λεγομένη Ὀπισσα, κλίπον εὐμεγέθη ποιουσα, σταδίων χλ', μιλίων πδ'. Εἰσπλευσάντι δὲ εἰς αὐτὴν τὴν λίμνην καὶ περιπλευσάντι εἰς Ἐρμῶνασσαν πόλιν: στάδια υμ', μίλια νη', ' , σ'.

24. Ἀπὸ οὖν Ἐρμῶνασσης ἕως τοῦ Σινδικῶν λιμένος παροικοῦσι Μαυρῶτες τινες Σίνδοι λεγόμενοι ἕθνος, ἐφ' οἷς λέγεται Σινδική.

21. ჰეპტალის ნავსადგურიდან ჰიეროს ნავსადგურამდე (ახლა ჰიერიოს ან ნიკაქსისი რომ ეწოდება) ას ოთხმოცი სტადიონია, ოცდაოთხი მილი. ნავსადგურ ჰიეროსიდან ან ნიკაქსიდან სინდიკემდე (ან სინდურ ნავსადგურამდე, ახლა ევდუსია რომ ჰქვია) ორას ოთხმოცდაათი სტადიონია, ორმოცე მილი.

22. ამრიგად, სინდურ ნავსადგურიდან პაგრამდე წინათ ცხოვრობდა ხალხი, რომელსაც კერკეტები ან ტორიტები ეწოდებოდა, ახლა კი ე. წ. ევდუსიანები ცხოვრობენ, რომელნიც გუთურ ან ტავრიდულ ენაზე ლაპარაკობენ.

23. სინდიკის ნავსადგურის შემდეგ არის სოფელი, რომელსაც ეწოდება კოროკონდამე. მოთავსებულია ყელზე ან ვიწრო ზოლზე ტბასა და ზღვას შორის. მის მეზობლად კოროკონდამიტის ტბაა, ახლა ოპისა ეწოდება, ქმნის მეტად დიდ უბეს ექვსას ოცდაათი სტადიონის. 84 მილის მანძილზე. თუ ტბაში შევა ვინმე და ნაპირის ირგვლივ დაიწყებს ცურვას, ქალაქ ჰერმონასამდე იქნება ოთხას ორმოცი სტადიონი, 582/3 მილი.

24. ჰერმონასიდან სინდიკის ნავსადგურამდე მეოტიდის გასწვრივ ცხოვრობენ ადამიანები, რომელთა ტომი სინდებად იწო-

Οὗτοι οἱ Σίνδοι βάρβαροι μὲν εἰσι, τοῖς δὲ ἦθεσι ἤμεροι. Ἀπὸ δὲ τῶν Σίνδων εἰσι Κερκέται οἱ λεγόμενοι Τορίται, δίκαιον καὶ ἐπιεικὲς ἔθνος καὶ ναυτικὸν μάλιστα. Ἀπὸ δὲ Κερκετῶν ἄπορον τούτων ἔχουσι γῆν Ἀχαιοί, οὓς δὴ λέγουσιν ὄντας Ἑλληνας γένει καλεῖσθαι Ἀχαιοὺς ἐκβάρβαρωμένους· τὸν Ὀρχομενίαν γὰρ φασὶν λαὸν ποτε τὸν Ἰαλμένου μηνύσεσθαι παντὶ τῷ στόλῳ ἐξ Ἰλίου πλέοντι ὑπὸ τῶν πνευμάτων τοῦ Ταναΐδος ἀνέμου ἄκοντας εἰς τὴν Ποντικὴν καὶ βάρβαρον χώραν κατελθεῖν· ὄθεν ἀπεξενωμένους εἶναι καὶ παρανόμους φασὶ καὶ τοῖς ἦθεσι μάλιστα Ἑλλησι ὁσσομεγεστάτους· πολλοὶ [δὲ] καὶ ἐναντίοι εἰσὶν (οἱ Ἀχαιοὶ) τοῖς Κερκέταις.

25. Ἀπὸ δὲ Ἑρμωνάστῃς ἐκπλεύσαντι τοῦ κόλπου ἐπὶ τὸ στόμα τῆς Μαιώτιδος λίμνης καὶ κώμην Ἀχιλλεῖον στάδιοι φεῖ, μίλια 77, 1, 1.

26. Ἐπ' εὐθείας δὲ πλέοντι ἀπὸ Εἰνδικῆς εἰς Βόσπορον τὸν Κιμμέριον καλούμενον καὶ πόντιον

λεῖβα, ქვეყანას აქედან ჰქვია სინდიკე. ეს სინდები ბარბაროსები არიან, მაგრამ ზნე-ჩვეულებით მშვიდობიანნი. სინდების შემდეგ კერკეტები, იგივე ტორიტები არიან, სამართლიანი და კეთილი ტომია, ნაოსნობაში მეტად გამოწრთვნილი. კერკეტების მეზობელი ქვეყანა აქეელებს უჭირავთ. რომელიც. როგორც ამბობენ, წარმოშობით ელინები არიან და გაბარბაროსებულნი. იწოდებიან აქეელებად. რადგან ამბობენ, არის გადმოცემა, ერთ დროს ორქომენელთა ლაშქარი, იალმენეს [მეთაურობით], მთელი ფლოტით რომ მოცურავდა ილიონიდან, ტანაისის ქარის წყალობით, უნებლიეთ მოხვდა პონტოს ბარბაროსულ ქვეყანაში. ამიტომაც, რომ, როგორც ამბობენ, ისინი ერთგულნი არიან ბარბაროსული ადათებისა, უსამართლონი არიან და ელინებისადმი მტრულად განწყობილნი. (აქეელები) მრავალნი არიან და კერკეტების მტრებად ითვლებიან.

25. ჰერმონასიდან, უბიდან რომ გამოხვალ, გაივლი ხუთას თხუთმეტ სტადიონს, 682/3 მილს, მეოტიდის ტბის შესართავამდე და აქილევსის სოფლამდე.

26. პირდაპირი გზით მცურავს სინდიკიდან ეგრეთ წოდებულ კიმერიულ ბოსფორამდე, ბოს-

Βοσπόρου Παντικάπειον σταδίοι
φλ', μίλια οβ'.

27. Ὅμοῦ ἀπὸ τοῦ Ἱεροῦ περι-
πλέοντι ἕως τοῦ στομίου τῆς Μαι-
ώτιδος λίμνης ἦτοι Ἀχιλλεῖου
κώμης σταδίοι „ἀΰπυζ", μίλια,
αχγγ', γ'.

28. Ἀπὸ δὲ τῆς Ἀχιλλεῖου κώ-
μης, ἥτις ἐστὶν ἐπὶ τοῦ τέλους
τῆς Ἀσίας καὶ τοῦ πόρου τοῦ
κατὰ τὸ στόμα τῆς Μαιώτιδος
λίμνης ἦτοι τοῦ Τανάω; κειμένη
ἐπὶ τὴν καταντικρὺς κειμένην κώ-
μην ἐπὶ τοῦ τέλους τῆς Ἐβρώ-
πης, [τὸ] λεγόμενον Πορθύμιον,
ἥτις καὶ αὐτὴ κεῖται ἐπὶ τοῦ πό-
ρου τοῦ κατὰ τὸ στόμα τῆς Μαι-
ώτιδος λίμνης, ἐστὶ ὁ δ᾽ ἄπλους
τοῦ στόματος σταδίων κ', μίλιων
β', γ' ε'.

29. Ὅστις Ἰάναϊς ποταμὸς λέ-
γεται ὀρίζειν ἀπὸ τῆς Ἀσίας τὴν
Ἐβρώπην. καὶ ὀρμάται μὲν ἀπὸ
λίμνης τῆς Μαιώτιδος, ἐκβάλλει
δὲ εἰς θάλασσαν τὴν τοῦ Ἰνδῆ-
νου πόντου· καὶ τοὶ Δισχύλος ἐν
Προμηθεῖ λυομένῳ τὸν Φᾶσιν πο-
ταμὸν ἕρον τῆς Ἐβρώπης καὶ τῆς
Ἀσίας ποιεῖ. Λέγουσι γοῦν αὐτῷ
οἱ Τιτᾶνες πρὸς τὸν Προμηθεῖα
ἔτι

ფორის ქალაქ პანტიკაპეამდე მო-
უხდება გავლა ხუთას ოცდაათი
სტადიონის, ანუ სამოცდათორ-
მეტი მილისა.

27. თუ ნაპირის გასწვრივ იმ-
გზავრებ ზევს ურიონის ტაძრი-
დან მეოტიდის ტბის შესართა-
ვამდე ან აქილეუსის სოფლამდე,
სულ იქნება თორმეტიათას ოთ-
ხას ოთხმოცდა შვიდი სტადიო-
ნი, 1653 1/3 მილი.

28. აქილეუსის სოფლიდან,
რომელიც აზიის უკიდურეს ად-
გილასაა მოთავსებული და მეო-
ტიდის ტბის შესართავის სრუ-
ტესთან ან ტანაისთან, იმ სოფ-
ლამდე, რომელიც საპირისპი-
როდ მდებარეობს ევროპის უკი-
დურეს ადგილას, პორთმიონი
ეწოდება და მოთავსებულია აგ-
რეთვე სრუტეზე მეოტიდის
ტბის შესართავთან, შესართა-
ვის სიგანე ოცი სტადიონი იქ-
ნება, ანუ 22 2/3 მილი.

29. ეს მდინარე ტანაისი, ამ-
ბობენ, აზიასა და ევროპას
ყოფს და მეოტიდის ტბიდან
გამომდინარეობს. ერთვის კი
ევქსინის პონტოს ზღვას. სხვა-
თა შორის ესქილე „განთავისუ-
ფლებულ პრომეთეში“ ფაზისს
თვლის ევროპისა და აზიის საზ-
ღვრად. მასთან ტიტანები ეუბ-
ნებიან პრომეთეს:

ῥηομεν
 τοὺς σοὺς ἀμίλους τοῦσδε,
 Προμηθεῦ,
 ὄεσμοῦ τε πάθους τὸδ'
 ἐποφόμενοι.

Ἐπειτα καταλέγουσιν ὄσσην χώραν
 ἐπηλήθον·

Πῆ μὲν δίδυμον χθονὸς
 Εὐρώπης
 μέγαν ἦδ' Ἀσίας τέρμονα
 φάσιν.

Τῆς δὲ λίμνης τῆς Μαιώτιδος πε-
 ρίπλους ἐν κύκλῳ λέγεται σταδίων
 ἄμφι τοὺς ,μ', μιλίων, ,ασ'.

„მოველით
 პრომეთევ, რათა ვიხილოთ შენი
 უბედურება და ტანჯვა ამ ბოროტ-
 თავან“.

შემდეგ ისინი ამბობენ თუ რა
 დიდი ქვეყანა გაიარეს:

„სადაც ორმავე საზღვარია ევროპის
 და აზიის მიწისა, დიდი ფაზისი“.

ამბობენ მეოტიდის ტბის ირგვ-
 ოლივ მანძილი ცხრაათასი სტადი-
 ონია, ათას ორასი მილი.

ФЛАВИЙ АРРИАН И ЕГО «ПЕРИПЛ»

Резюме

1. *Legatus Augusti pro praetore* Флавий Арриан объехал вверенную ему императором Адрианом провинцию от Трапезунта до Диоскуриады и оставил весьма ценные сведения относительно местоположения населенных пунктов, устьев рек и народностей, находившихся на восточном побережье Черного моря.

Расстояния между географическими пунктами восточного и южного побережий Евксинского Понта, выраженные Аррианом в стадиях, дают возможность точно нанести их на карту.

2. В «Перипле» указывается на использование римлянами некоторых мест юго-восточного и восточного побережий Черного моря, как опорных пунктов для своих военно-политических целей.

3. Арриан последовательно упоминает народности, населявшие юго-восточное и восточное побережья Понта. Выясняется, что во время Арриана прибрежные места от Трапезунта до Диоскуриады были населены чано-лазскими народностями.

4. Колхи намного раньше до Арриана перестали играть объединяющую роль. Арриан помещает колхов только между Трапезунтом и Офисом и даже не упоминает царя. На восточном побережье Понта колхи у Арриана не фигурируют.

5. Приобретение самостоятельности отдельными народностями в Западной Грузии во II в. н. э. свидетельствует о временном ослаблении центральной власти страны, что привело в дальнейшем к выдвиганию на первое место наиболее сильной народности—лазов, а в конце концов—к исчезновению имен других народностей под давлением растущего значения лазов

в стране, так же, как раньше имя колхов покрывало имена живших в Западной Грузии племен.

6. Эти отдельные этнические группы представляли собой государственные образования во главе с царем, утверждавшимся Римом. Об этом свидетельствуют археологические данные и сведения античных авторов о социальной дифференциации в стране, отделении ремесел от земледелия, развитой городской жизни и оживленной торговле со многими странами мира. С этой точки зрения исключение составляет лишь племя сашнов (чанов), сохранившее родовую строй. Особо следует подчеркнуть генихов, в социальном строе которых со времени Страбона и Плиния произошел большой сдвиг. По Страбону гениохи пребывали в родовом строе (Geogr. XI, 2, 13; XVII, 3, 24; XI, 2, 12). Также по Плинию (NH VI, 14). У Арриана они уже имеют государственное образование во главе с общим с макронами царем (PPE, 11).

7. Выдавая царские знаки грузинским царям, римляне требовали от них главным образом военную услугу—защиту северных провинций от нашествий аланов и гуннов. Эти отношения С. Джанашиа считает вассальной зависимостью (С. Джанашиа, Труды, II, 1952, стр. 317—318).

Обособленное место в этом отношении занимают зидриты, подчинившиеся не Риму, а царю Иберии, Фарману Второму (PPE, 11; Аноним, PPE, XLII, 10), что свидетельствует об усилении Иберии (в I, II вв. н. э.), когда она простирала всю власть до побережья Понта, соперничая даже с Римом в деле подчинения населения Западной Грузии.

В этом аспекте можно говорить и о зачатках объединительных тенденций в Иберии.

საკუთარ სახელთა საძიებელი

ა

აბაზგები ('Αβασγοί) 78. იხ. აბასკები, აბასგები

აბაზგია ('Αβασγία) დასავლეთ საქართველოს ერთი ნაწილი. ჯიქეთის სახსრეთი საზღვარი მდინარე ნიკოფისზეა, აქედან იწყება აბაზგიის ქვეყანა. მდ. ნიკოფისიდან მოკიდებული ზღვის ნაპირი სოტერიუპოლისამდე უჭირავს აბაზგიის ქვეყანას 82. იხ. აფხაზეთი

აბახგები ('Αβασγοί) ძველითგანვე ლაზების ქვეშევრდომნი იყვნენ 20. კოლხები ცხოვრობენ მათ მეზობლად 77. აფსილების ზემოთ ცხოვრობენ 78, 79, 90

აბახგია ('Αβασγία) იხ. აბაზგია. ბიზანტიელი მწერლების აბახგის იტალიურ რუკებზე „ავოგაზია“ ეწოდება 82

აბახკები ('Αβασκί) აფსილების ჩრდილო-დასავლეთით მცხოვრები ტომი. აფსილების ტომი დიოსკურიადის მიდამოებამდე აღწევს, დიოსკურიადა სანიკების ქვეყანაა. აბასკები ზღვას დაშორებულნი არიან და ქვეყნის სიღრმეში ცხოვრობენ 11, 14, 18, 21, 23, 43, 90. აბასკთა მეფე რესმაგა 43. მათი მეფე რიმაგა 90

აბახკი ('Αβασκί) მდინარეა პიტუნტისა და ნიტკის ჩრდილო-დასავლეთით. არიანეშ მანძილების მიხედვით იგი მდინარე ბზიფი უნდა

იყოს 52. სანიკები ცხოვროჲენ მდ. აქუუნტიდან მდ. აბასკამდე 79, 90
აბგაბები (Abgabes) ამ სახელს უწოდებს Tabula Peutingeriana ხდ. არქაბისის ადგილას მოთავსებულ მდინარეს 66

აბონის ტიხონი ('Αβόνισος τειχίον) პატარა ქალაქი პათლაგონიაში ძეფირიონის აღმოსავლეთით 48

აბსარის გახახვლელო (αccεχαιος Αβσαρι) სანები ვოკლდებიან პონტომდე, სადაც არის აბსარის გასასვლელი. სებასტოპოლისი, ჰისულიმენი და მდ. ფაზისი 73, 79

აბსარის ციხე (castellum Absari) მდინარე აბსართან არის იმავე სახელის ციხე 76

აბსილეა (Absilae) 77, 78. იხ. აფსილები

აბსილეთი ('Αψιλία) აფსილების საცხოვრებელი ადგილი. მისი სახლები 78

აბსილი 78. იხ. აფსილები

აბსილია 78. იხ. აფსილია, აბაილეაი
აგათია ხქოლახტიკოსი ('Αγαθία της Χηολαχτικος) VI ს-ის ბიზანტიელი მწერალი 13, 14, 19

ადიენი ('Αδειηνός) მდინარეა მდ. რიდიოსისა და ასკუროსის აღმოსავლეთით, ახლანდ. მდ. ყიბლედალდეზე 36, 64. მას „ოდიენოსსა“ და „არდინეოსსა“ უწოდებენ 66

ადლეო 75

ადრანუჯი ('Αδρανούντζιον, 'Αδρανούντζιον) 23. იხ. არტანუჯი

ადრიაზე ('Αδριατικός) რომის იმპერატორი (117 — 138 წწ.), ტრიაანეს ვაჟი. მან არიანეს, როგორც თავის მოხელეს, დაავალა შავი ზღვის სანაპირო ნაზის შემოწმება და აღმოსავლეთ სანაპიროზე და ბოსფორში რომის ინტერესების დაცვა 1—6, 19, 21, 29, 70

აიტი, აიეტე (Αἰτήτης) კოლხიდის მეფე, ცნობილი არგონავტების მითის მიხედვით 9, 70

ავლაიის კედელი (Αὐλαίου τεῖχος) პატარა ქალაქი შავი ზღვის დასავლეთ სანაპიროზე მესემბრიის (ნესემბრიის) და ანქიალის (ანხიოლოს) სამხრეთით 60

ავოგაზია იხ. აბასგია

აზია 4, 44, 47, 53, 54, 96, 97

აზიის ხარშატია (Σαρματία ἢ ἐν Ἀσίᾳ) 65. იხ. სარშატია

ათენელები ('Αθηναῖοι) საბერძნეთის ქალაქ ათენის მცხოვრებლები 49

ათენი ('Αθήναι) ქალაქი შავი ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთ სანაპიროზე. დღეს ამ ადგილს „ფაზარი“ ეწოდება 6, 21, 34, 65, 36, 66. ათენში არის ციხე-სიმაგრე 83. ათენი სადგურთა ადგიენსა და არქაბეს შორის 64. ჭ. ათინა დას. საქართველოს ტერიტორიის ფარგლებში შემოდის 77

ათენი ('Αθήναι) საბერძნეთის ქალაქი 1, 2, 39

აია (Αἶα) კოლხიდის უძველესი სახელი (გაია) 9. ქალაქი აია ფაზისთან. ქუთაისი ქალაქი აიასი 72. ფაზისზე არის ქალაქი აია, საიდანაც მედეა იყო 86

აკამფხახი ('Ακαμφάξι) მდინარე შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროზე აფსაროსის ახლოს ჩრდილო-აღმოსავლეთით. ახლანდ. კოროზი. აკამფსისი სანაოსნო მდინარეა 37. კორო-

ზის დას. ტოტი მდ. აფსაროსია, აღმოსავლეთი—აკამფსისი 64. მდ. ბოას ევქსინის პონტოსთან შეერთების ადგილას ბოასი აღარ ეწოდება, არამედ—აკამფსისი. აკამფსისის დას. ტოტი აფსაროსია 67. აკამფსისი აბსაროსის ახლოს 76, 85

აკამფხახის ციხე (τὸ κάστρον Ἀκαμφάξω) XII საუკუნიდან აკამფსისის ძველი ციხის ადგილას იხ. ენიება გონია 67

აკინახე ('Ακινάχη) მდინარე ლახეზი ქვეყანაში, ახლანდელი კინტარიში 24, 37, 68

ალანები ('Αλανοί) კავკასიისა, რომელიც თავს ესხმოდნენ შავი ზღვის აღმოსავლეთ და ჩრდილო-აღმოსავლეთ სანაპიროებს 3, 4, 19, 21

ალექსანდრე მაკედონელი ('Αλέξανδρος ὁ Μακεδών) 4, 63, 64

ალკინოე ('Αλκινόος) ფეაკების მეფე „ოდისეის“ მიხედვით 9

ამაზონები ('Αμαζόνες) 60. იხ. ამაძონები

ამახტრახი ('Αμαστράξι) ქალაქი პაფლაგონიაში მდ. პართენოსის აღმოსავლეთით, ახლანდ. იმასრა 25, 47

ამაძონები ('Αμαζόνες) ამორძალები. მეომარ ქალთაგან შემდგარი ტომი, რომელიც ცხოვრობდა ძირითადად მდ. თერმოდონტთან 49. ამორძალები კოლოური ტომია, კოლხეთიდან არიან, მოსავლეთებენ კავკასიონის სამხრეთით, კიმერიის ბოსფორთან და მეოტიდის ტბასთან 79. ამორძალი მირინეს საფლავი ტრავში. ისინი ცხოვრობენ ლიკიაში, ლემნოსზე. მათი ქალაქი-თემისკირა. დედოფალი—ჰიპსიპილე 80

ამიხელები ('Αμύχιοι) შავი ზღვის სამხრეთ სანაპიროზე მცხოვრებნი მდ. ჰალისის აღმოსავლეთით. მდ. ჰალისი ჰყოფს სინოპელთა და ამიხელთა სამფლობელოებს 49

ამისობა ('Αμισός) ქალაქი პონტოს სამხრეთ სანაპიროზე, ახლანდელი სამსუნი. ამისოსი ელინური ქალაქია, ათენელთა სანაპირო ახალშენი 49

ამორძალეზი ('Αμαρζόνες) 79. იხ. ამაძონები

ამპრევიტი ('Αμπρενται) პლინიუსის მიხედვით ტრამია სამხრეთ კოლხეთში ჰენიოზებსა და ლახებს შორის 76

ამფისტატი ('Αμφίστατος) დიოსკურიების ლაკონელი ნეეტლე (ჰენიოზი), ჰენიოზების მამამთავარი 89

ანდრია მოციქული ('Ανδρέας ἀπόστολος) მოციქული ანდრია მოვიდა ქალაქ სებასტში 71. ანდრია მოვიდა ტრაპეზუნტში, ლახიკის ქალაქში 73

ანკონი ('Αγκών) ნავსადგური პონტოს სამხრეთ სანაპიროზე, მოთავსებული იქ, სადაც მდ. ირისი (იემილ-ირმაკი) პონტოს ვრთვის 24, 49

ანონიზი ('Αγώνισμος) უცნობი ავტორი. აქ—შავი ზღვის „პერიპლუსის“ V ს-ის ავტორი, არიანეს მიმბაძველი 10, 22, 66, 82, 85

ანქიალი ('Αγχίαλος) მაკრონთა და ჰენიოზთა მეფე არიანეს დროს 15, 21, 36, 42, 66, 89

ანქიალი ('Αγχίαλος) ქალაქი შავი ზღვის დასავლეთ სანაპიროზე, ახლანდელი ანზიოლო (პომორიე) 60

აპარკტია ('Απαρκτηα) ჩრდილოეთის კარის სახელი 55, 64

აპოლიდორე ათენელი ('Απολλίδης) ბეორე საუენის ძე. წ. ა. ბერძენი გრამატიკოსი, ისტორიკოსი და მითოგრაფოსი. ავტორი მითოლოგიური სახელმძვანელოსი: Βιβλίοις ἑξήκω

აპოლონი ('Απόλλων) მხის, წინასწარმეტყველების და პოეზიის ღვთაება ბერძნებთან 63

აპოლონია ('Απολλωνία) 1. პატარა კუნძული ბიოვინიასთან, ახლანდელი კეთენი 24, 45

2. ქალაქი შავი ზღვის დასავლეთ სანაპიროზე, ახლანდ. სოზოპოლი 60

აპოლონიოს როდოსელი ('Απολλώνιος ὁ Ῥόδιος) ძე. წ. ა. III ს-ის ბერძენი მწერალი, „არგონავტიკის“ ავტორი 9, 72, 74

არგირია ('Αργύρια) დასახლებული ადგილი შავი ზღვის სამხრეთ სანაპიროზე, ახლანდელი ბადა 50

არგო ('Αργώ) სახელი ხომალდისა, რომლითაც იმოგზაურეს არგონავტებმა კოლხეთში 39, 61, 68

არგონავტები ('Αργοναυται) ბერძენი მებრძოლები, რომელთაც იმოგზაურეს კოლხიდაში იახონის მეთაურობით ოქროს საწმისისათვის 8, 9, 65, 68, 72

არგონელები ('Αργεῖοι) ბერძენები. სახელწოდება „ელინების“ დამკვიდრებადმდე საბერძენეთის მცხოვრებთ ეწოდებოდათ არგონელები, დანაელები, აქაველები 9

არეტიალე ('Αρητιάλης) კუნძულია კერასუნტის (არიანეს მიხედვით ფარნაკიის) აღმოსავლეთით 25, 50

არიანე (Φιλάσιος Ἀρειανός) II ს. ახ. წ. ა. მწერალი. იმპერატორ ადრიანეს მოხელე, ჩუენი ძველის ავტორი 1—26, 29, 64—73, 78—81

არიოს ('Ἄριος) მდ. ქაოინტის სახელი ფს.-სკილაქსის „პერიპლუსში“ 69

არისტობულე ('Αριστοβούλος) ალექსანდრე მაკედონელის ლაშქრობის მონაწილე და მის ღვაწლთა აღმწერი. არიანეს წყარო 4

არკადია ('Αρκαδία) პელოპონესის ცენტრალურ ნაპრეში, არკადიაში თავდაპირველად ცხოვრობდნენ პელაზგები. არკადიის ქალაქი ტრაპეზუნტი 63

- არკადიელები ('Αρχάδες) არკადიელე-
ბი გამოვეცალკევნენ რაზნებს, რომე-
ლთაც წინამძღოლობდნენ ქეირი-
ოსფოსი და ქსენოფონტი 47. არკა-
დიელებმა ამოწყვიტეს არკადიის
ქალაქ ტრაპეზუნტის მკვიდრნი 63
- არკადები ("Αρχαδεις) მდ. არკაბისის
სახელი კლავდი პტოლემეს "გეოგ-
რაფიაში" 66
- არმაზი ('Αρμαζι) "კოლხური თეთრი"
აღმოჩნდა არმაზში და სხვაგან 17,
22
- არმენია ('Αρμενία) ფახისი არმენი-
იდან ზომდინარეობს. შის ახლოს
ცხოვრობენ იბერიიდან არმენიაში
გადასახლებული იბერიელები 86
- არმენიელები ('Αρμενιοι) მდინარე ბო-
ასი გამოდის საღდაც ჭანეთის სახ-
ღვრების შახლობლად არმენიელთა
ადგილებში 67
- არტანე ('Αρτανης) მდინარე ბითინია-
ში რებასა და ფსილისს შორის. ახ-
ლანდელი აგვა 45
- არტანუჯი ('Αρθρασιον, 'Αρθρασι-
ον) იგივე ადრანუჯი, ახლანდე-
ლი ქალაქი ადაკალე თურქეთში
ართინის სამხრეთ-აღმოსავლეთით.
იბერიაში შედიოდა არტანუჯი და
მისი მიმდგომი მხარეები. ძიდრი-
ტები არტანუჯის ჩრდილოეთით
ბინადრობდნენ 23
- არტემიდორე ეფესიელი ('Αρτεμιδαριος
ε'Εφεσιος) სტრაბონის წყარო,
II—I ს-ის ბერძენი გეოგრაფოსი
75, 82
- არქაბე 64, 66, 67, 76 ნ. არქაბისი
- არქაბეს ხეობა 66, 76
- არქაბისი ("Αρχαβεις) მდინარეა აფსა-
როსის სამხრეთ-დასავლეთით ძიდ-
რიტების სამკვიდრებელში, ახლან-
დელი არხავე 25, 36, 85. არკადისი,
აბჯაბესი 66. მდინარე აფსაროსიდან
მდ. არქაბისამდე ძიდრიტები ცხოვ-
რობენ 75
- არქეობოლისი ('Αρχαίβολις) ლახე-
თის ქალაქი, ციხე-სიმაგრე VI ს-ში.
ლახიკის ერთ-ერთი ქალაქი, მონე-
რესი არქეობოლიაიდან ერთი დღის
სავალია=ნოქალაქეუს ცხაკიას რა-
იონში 70, 77
- არხავე, არხავეს-ხე 66, 67 იხ. მდ. არ-
ქაბისი
- ახორია ('Ασσυρία) 71
- ახორახი 25, 66. იხ. ასკურასი
- ახკურახი ("Ασκαρας) მდინარეა რი-
ზის აღმოსავლეთით. ახლანდ. ასკო-
როსი 25. 66
- ახტელეფი ('Αστέλεφος) მდინარე პა-
ტარა კოდორის სახელი. იგი მდ.
ჭიპოსის ზენოთაა 41. ჭიპოსიდან
დაწყებული ასტელეფამდე და დიო-
სკურიადამდე ჩანს კავკასიონის
მთა... მწვერვალი კავკასიონისა
სტრობილი 43, 90. ასტელეფს ათა-
ნაბრებენ სკურჩასთან 70. მდინარე
ასტელეფთან აბსილები არიან 78.
ასტელეფს ევრიპოსი ჰქვია 68.
- ახურები ('Ασურιοι) ასურები ცხოვ-
რობენ თერმოლონტზე და მდ. პარ-
თენიოსზე. მათ წინადაცვეთის ჩვე-
ულება კოლხებისაგან მიიღეს 71, 80
- ახურეთი ('Ασσυρια) ასურეთის მეფე
ტიგლათფილესერ I და სალმანა-
სარ III 16
- აფხარები ("Αψαροι) დაკავშირებულია
აფსილებთან 12, 78
- აფრიკა 2
- აფხარი 64. იხ. აფსაროსი
- აფხარის გახახვლელი 12. იხ. აბსარის
გასასვლელი
- აფხარახი ("Αψαροι) ქალაქი, ციხე-
სიმაგრე მდინარე ბათისის სამხრეთ
დასავლეთით. აქ რომის ჯარის ხუ-
თი კოჰორტი იდგა. აიგივებენ თანა-
მედროვე სარდთან. სახელწოდება
წარმოიშვა მედეას ძმის—აფსირატეს
სახელისაგან 6, 7. აფსილების სახე-
ლი აფსაროსთანაა დაკავშირებული

12. არიანე აფსაროსამდე (სამხრეთით) მცხოვრებ ქართულ ტომთა მეფეების დამოკიდებულების შესახებ რომთან არაფერს ამბობს 21, 35, 36. აფსაროსი პონტოს სიგრიძის უკიდურესი ახლვარი 43. აფსაროსი ბდინარეხეა კოლხეთში. მას უწოდებენ კოროხის დასავლეთ ტოტს; აქ გონია მდებარეობა. სამხრეთ კოლხეთის, ანუ კანეთის მთავარი პუნქტია 64, 65, 66, 67; 73, 75, 76, 78, 79, 85, 88, 90.
- აფხაროხის შეერთება** (congregatio Apsari) 12, 79
- აფხაროხის ხეობა** 76
- აფხილები** ('Αψίλῃ) პონტოს ჩრდ.-აღმოსავლეთ სანაპიროზე მცხოვრები ტომი ლაზების ხემოთ, მათ შემდეგ აბასკები და სანიკები არიან 11. ისინი ლაზების ქვეშევრდომნი არიან. მათი სახელი აფხაროსთანაა დაკავშირებული 12, 14. აფხილების სახელმწიფო წარმონაქანი 18, 20, 21, 43. აბსილები თითქმის დიოსკურიადამდე აღწევენ 78, 90
- აფხილი** 78. იხ. აფხილები
- აფხილია** ('Αψίλῃ) აფხილების ქვეყანა, მისი საზღვრები 78. იხ. აბსილია
- აფხირტი** ('Αψιρτις) აეტის ქალის, მედეას ძმის სახელი 7, 35, 64, 65
- აფროდიტი** ('Αφροδίτη) მდინარე არტანესთან არია აფროდიტეს ტაძარი 45
- აფშილები** 21, 78. იხ. აფხილები
- აფხაზები** იხ. აბასკები. აფხაზებმა ქრისტიანობა VI ს-ში მიიღეს 12. აბსილები კოლორის შესართავთან, კოლხთა ჩრდილოეთით ნობინაღრე აფხაზთა ტომი იყო 78
- აფხაზეთი** ჰენიოხები, სანიკები და სანიხები მოახსლებოდნენ დღევანდელი აფხაზეთის ზღვისპირა ხოლში სუხუმიდან ადღერამდე 75. ლაზიკე აფხაზეთსაც შეიცავდა 76. აფხაზე-

- თას მხარეთა ტომი აბსილი, აფხილი, აფშილი 78. აფხაზეთის ჩრდილო საზღვარი იყო ნიკოკუსია, სამხრეთისა კი—სოტერიუმოლისი 79, 81. აფხაზეთის ჯიქეთი ანუ ძველი ჩრდილო ჰენიოხეთი მოიცავდა ახლანდელი ტრაფის რაიონს 82. აფხაზეთის და შემდეგ გაერთიანებული საქართველოს ჩრდილო საზღვარი ნიკოფსია ქართული წყაროების მიხედვით 83. იხ. აბაზჯია, აბაჯგა
- აქაია** ('Αχαιῶ) ადგილი პონტოს ჩრდ.-აღმოსავლეთ სანაპიროზე. აქველები სამკვიდრებელი ადგილია 83. იხ. ძველი აქაია
- აქაიელები** ('Αχαιοί) საბერძნეთის ტერიტორიაზე შემოაღლი პირველი ბერძენი ტომი. ასე ეწოდებოდა პონტოსთან ელინებს 9
- აქიელები** ('Αχαιῶσι) შავი ზღვის ჩრდილო-აღმოსავლეთ სანაპიროზე მცხოვრები ტომი ჯიქების ხემოთ 75. აქეელთა და ჰენიოხთა შორის ჩამოსახლებულან ჯიქები 82. აქეელთა სანაპირო 83. აქეელების საცხოვრებელი ადგილი 93. აქეელები კერკეტების მტრები 95
- აქეელთა ხანაპირო** ('Αχαιῶν παρχαιῶ) შავი ზღვის ჩრდილო-აღმოსავლეთი ნაწილი, სადაც აქეელები ცხოვრობდნენ 83
- აქემენიდეები** ('Αχαιμενίδαι) აქემენიდების სპარსეთს ნებაყოფლობით ძღვენა მუზაენიდენ კოლხები ჳდა მათი მუზობლები კავკასიონის ქეღამდე 71
- აქეუნტი** ('Αχαιῶν) მდინარეა შავი ზღვის ჩრდილო-აღმ. სანაპიროზე, ახლანდ. მდ. შახე. ეს მდინარე მყოფს ძილქებსა და სანიგებს 52, 79. ძველი აქაიიდან მდ. აქეუნტამდე ცხოვრობენ V ს-ში ახ. წ. ა. ძიქები 81, 93. აქეუნტიდან აბასკამდე სანიგებია 92.

აქილეესი ('Αχιλλεύς) კუნძულ ლევკაზ აქილეესის აჩრდილის მეზღუაურთა წინაშე გამოცხადება 23, 56, 58

აქილეესის კუნძული ('Αχιλλεύς νῆσος) კუნძული შავი ზღვის დასავლეთ სანაპიროსთან, ისტროსის შესართავის — უსილონას პირდაპირ, კუნძული ფიდონისი, ახლანდელი ილან-ადა, მას ლევკას უწოდებდნენ 55

აქილეესის ხოფელი ('Αχιλλείον ἄστυ) სოფელი მეოტიდის ტბის შესართავთან 95. იგი ტანაისთანაა 96

ბ

ბაგა (Βαγῆ) კონცხი მდ. აქეუნტისა და ჰერაკლეს კონცხი ჩრდილო-დასავლეთით. ანონიმის დროს სიმაგრაუ ბაგად წოდებული 93

ბათისი (Βαθύνε) მდინარეა ლახების ქვეყანაში აფსაროსის ჩრდილოეთით, ახლანდელი ყოროლის წყალი 24, 37. სხვა ავტორთა ცნობით მდინარეზე პორტიც უნდა ყოფილიყო 67. ბათისი, პონტოს უახლოვანესი მდინარე 76, 85

ბათუმის (Portus altus) თანამედროვე სარფი ბათუმის რაიონში 64. Portus altus 67, 68

ბალამანი 25. იხ. პოლემონიონი

ბახილ ხოფენელი (Βαχίλιον ἄστυ) მეცხრე საუკუნის ავტორი, შემდგენი საეპისკოპოსოთა ნოტიციისა 69

ბახისი (Βάχινε) მდინარე აქეუნტის სხვა სახელი ანონიმთან 81, 92

ბაქტრია (Βακτριᾶ, Βακτριανή) ფაზისში თავს იყოფს სამოცა სხვადასხვა ენაზე მოლაპარაკე ტომი, მათ რიცხვშია ინდოეთიდან და ბაქტრიიდან მოსული ბარბაროსები 86

ბელეროფონტი (Βελλεροφών) ლიკიის ამორძალები ბელეროფონტმა დაამარცხა 79

ბერისი (Βέρσις) მდინარეა თერმოფონტის აღმოსავლეთით 49

ბერძენიშვილი 6, 70

ბერძენები 4, 11, 78

ბეჭირები (Βεჭίροι) მოსახლეობდნენ შავი ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთ სანაპიროზე ტრაპეზუნტის მიდამოებში, რიხეთან 65, 72. მახორონები ცხოვრობენ ბეჭირთა შემდეგ 74

ბეჭირადა (Βεჭίροις) ბეჭირთა საცხოვრებელი ადგილი ტრაპეზუნტის მიდამოებში. რიხე არის ქ. ბეჭირადა ბეჭირთა ქვეყანაში 65

ბიზანტია 69

ბიზანტიელები ბიზანტიელთა მიერ დანიშნული წათე 13

ბიზანტიონი (Βιζάντιον) ქალაქი ბასფორის სრუტესთან, კოსტანტინოპოლი, სტამბული 5, 25, 26, 44, 61, 91

ბითონია (Βιθυνία) ქვეყანა პროპონტიდანი. მას რომაელთა ბატონობის ხანში ჰაფლაგონიის ნაწილიც მიემატა. მისი ქ. ნიკომედია 1, 24, 44

ბითონიელები (Βιθυνιοί) თრაკიული ტომი 44, 47

ბილეოსი (Βιλλεΐον) მდინარე ბითონიაში მდ. პარტენიოსის დასავლეთით, ახლანდ. ენჯე-ირმაკი 47

ბიძერები (Βιζύρροι) ვდ. არქაბისი ბიძერების ქვეყანაში 66. ბიძერები კოლხური ტომი 72. მახორონები ცხოვრობენ ბიძერთა შემდეგ 74. მდინარე აფსაროაიდან მდ. აოქაბისამდე წინათ ბიძერები ცხოვრობდნენ 75, 85

ბიძონე (Βιζόννη) გაუდაბულებული ადგილი პონტოს დასავლეთ სანაპიროზე კარიელთა ნაესადგურის სამხრეთით და დიონისოპოლისის (ბალჩიკის) ჩრდილოეთით 25, 60

ბიჭვინთა 75, 79. კარტვრონ ტენიოსი⁴ გაიგივებულია ბიჭვინთასთან 81 იხ. პიტეუნტი

- ბოახი** (Βόαχ) მდინარის სახელი. რომელიც აღნიშნავდა ხან კოროხს, ხან რიონს, ხან კი ყვირილას 67
- ბოანი** (Βοάνυ) ნავსაყუდელი პონტოს სამხრეთ სანაპიროზე მდ. მელანთიოსასა და მდ. ფიგამენტს შოლის, კოტიორას დასავლეთით 50
- ბორგისი** (Βόργυς) მდინარე შავი ზღვის ჩრდილო-აღმ. სანაპიროზე სანაგების ქვეყანაში მდ. აბასკოსის შემდეგ 52
- ბორეა** (Βόρξς) ჩრდილოეთის ქარის სახელია 33, 34, 64, 93
- ბორგა** ბ. 2
- ბორისთე** (Βορυσθή) მდ. დნეპრის 55.
- ბოსფორი** (Βόσπορος Κυμαίριος) 26, 53, 91, 95
- ბოსფორის სამეფო** (Βοσπόρος βασιλεία) ბოსფორის მეფე რომიეტრადე 2. არიანე რომის ინტერესებს ეცავეა ბოსფორში 3. პიტიუნტი ბოსფორის სამეფოში შედიოდა 81. ჯიქეთის ორი კათედრა—ქერსონისა და ბოსფორის 83. კიმერიული ბოსფორის მეფე კოტისი II 81, 91. კიმერიული ბოსფორის ქალაქი პანტიკაპეა 95, 96
- ბროხე** მ. 78
- ბრუნე** ფ. 69, 70
- ბრუქონტი** (Βρούχων) მდინარეა. ანონიმის დროს მიძიგი ეწოდებოდა, ახლანდ. მდ. მზიმთა 92

B

- გაგრა** 81
- გაია** (Γαία) 9. იხ. აია
- გალია** (Gallia) 2
- გარეშე ზღვა** (ἡ ἕξτα φάλασσα) ხმელთაშუა ზღვა 87
- გერზე** 25. იხ. კარუსა
- გილხი** ასირიულ წყაროებში შავი ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთ სანაპიროზე მოთავსებულ ქვეყანას „გილხი“

- „გილხი“ ეწოდებოდა 71. იხ. „ეჟლხა“ და „კოლხიდა“
- გიორგი** მოაწმინდელი 79, 83
- გირეხუნტი** 25. იხ. კერასუნტი
- გონია** აღსაროსი არის კოროხის სამხრეთით შვიდი კილომეტრის დაშორებით გონიასთან 64. აკანთისის ციხის ადგილას იხსენიება გონია 67
- გორგამია** (Γοργαμία) სინდების სატახტო ქალაქი შავი ზღვის ჩრდილო-აღმ. სანაპიროზე. აიგივეებენ ანაპასთან 75, 83
- გულაფა** 70. იხ. ზიგანეონი
- გულაფუა** 69. იხ. ზიგანეონი
- გუმისთის ხეობა** აბსილეთის დასავლეთი საზღვარი 78
- გურია** 76

C

- დახველეთ საქართველო** 5, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 19, 20, 22, 23, 64, 75, 77, 83
- დაფნე** (Δάφνη) ნავსადგური შავი ზღვის დასავლეთ სანაპიროზე ბიზანტიონის ჩრდილო-დასავლეთით 25. მას შმაგი ეწოდება 61
- დანაელები** (Δαναοί) ბერძენთა ტომის სახელწოდება ჰომეროსთან. ასე ეწოდებოდათ ბერძენებს სახელწოდების—„ელინების“ გაჩენამდე, ასევე არგონელები, აქაველები 9.
- დიმეტრი** (Διμήτριος) ქალმერთის სახელი 2
- დიპუხა** ისტორიული საქართველოს სამხრეთ-დასავლეთ ნაწილში ძველი წ. ა. II ათასწლეულის დასასრულს ჩამოყალიბებული ტომთა კავშირი 71
- დიონ კახიუხი** (Δίων ἔ Καχυσος ὁ Κοκκίσιος) ბერძენი ისტორიკოსი, ცხოვრობდა 155—235 წწ-ში 22
- დიონისპოლისი** (Διονυσόπολις) ქალაქი შავი ზღვის დასავლეთ სანაპიროზე ოდესოსის (სტალინის) ჩრდილოეთით 60

დიოსკურები (*Διοσκουροι*) კასტორი და პოლუქსი. ხევისა და ვეფხის, სინათლის პელაგურის ღვთაებები, არგონავტების თანამგზავრნი, სამოთრაკიის კაბირები, მებღვაურების გზის მაჩვენებლები 58, 75

დიოსკურიადა (*Διοσκουριად*) მას სებასტოპოლისი ჰქვია. იგი უკიდურესი პუნქტია რომის სამფლობელოსი პონტოს შესასვლელიდან მარჯვენა მხარეს. კოლხები მოსახლეობენ დიოსკურიიდან აფსაროსამდე აქ ლახები ცხოვრობენ. იგი სანიკების მიწაზეა და სხვ. 1, 8, 10, 26, 42, 43, 51, 70, 71, 72, 73, 76, 77, 78, 81, 88, 90, 91

დიტრიხი კ. 81

დიუბუა დე მონპერე 64, 68, 82

დოლიონები (*Δολιχονες*) თრაკიული ტომი 75

დონი 79. იხ. ტანაისი

დრილეზი (*Δριλλεζ*) ტრაპეზუნტელეზის მოსახლერე, კოლხების შემდეგ ოფისიდან მოყოლებული მაკრონეზამდე (დაახლოებით რიხემდე) მცხოვრები ტომი. ქსენოფონტის დრილეზს არიანე და ანონიმი სანებს (კანებს) უწოდებენ 42, 73, 89

ფ

ფგარის კოლხიდისა და ლაზიკის ქართული სახელი 18, 20, 21, 22, 78

ფგვიპტელები (*Αιγυπτιοι*) კოლხები ეგვიპტელები არიან 71, 72

ფგიალი (*Αιγυλι*) ადგილი პაფლაგონიაში კიტორის აღმოსავლეთით, ახლანდელი ჯიდე 47

ფგინტი (*Αιγυνητι*) ადგილი პაფლაგონიაში აბონის ტიხოსისა და კინოლისის შორის 24, 48

ფგბეა (*Εββει*) ეგეოსის ზღვის კუნძული. მაკრონები ეგვიდიდან არიან გადმოსახლებულნი. ეგბეას მაკრისი ეწოდებოდა 74, 75

ფგდუხია (*Εβδουξια*) სინდიკეს ვედუსია ჰქვია 94

ფგდუხიანები (*Εβδουξιοι*) ცხოვრობენ სინდიკიდან პაგრამდე (პონტოს ჩრდილო სანაპირო). ენა მათი არის გეთური ან ტავრიდული 94

ფგპატორე (*Επαταρα*) კოტის II-ის სიკედლის შემდეგ ეგპატორის პრეტენზიები ბოსფორის ტახტის მიმართ 2

ფგრიპადე (*Εβριπει*) ევრიპიდეს მიხედვით ელადის მცხოვრებთ წინათ პელაგები ეწოდებოდათ 9

ფგრიპოსი (*Εβριπειος*) მდინარე ასტელეუს ევრიპოსი ჰქვია 88

ფგროა (*Εβρωα*) 53, 78, 96, 97

ფგვივი კიხარელო (*Εβριვი*) ბ III—IV სს-ის ბერძენი ისტორიოგრაფი 73

ფგვინე (*Εβρινη*) ადგილი პაფლაგონიაში ამისოსის დასავლეთით 49

ფგვხინი (*Εβριχ*) შავი ზღვა 43, 90

ფგვხინის პონტო (*Εβριχ*) ევქსინის ზღვა, შავი ზღვა 29, 32, 44, 53, 63, 67, 74, 82, 96

ფგიონი (*Εβριον*) ადგილი შავი ზღვის

ჩრდილო სანაპიროზე ბორისთენის დასავლეთით 25, 55

ფგრიტიკეს კვიპანა (*Εβριტი*) ჩ ქარა) მხარე კოლხეთში ფახისის ჩრდილოეთით პტოლემეიოსის, პომპონიუს მელასა და პლინიუსის მიხედვით 76

ფგკეირიები (*Εβრი*) სკვითური ტომი კაპადოკიაში. არქაბისიდან ოფისამდე ეკვირიები ბინადრობდნენ 66, 72, 85

ფგლადა (*Εβლა*) საბერძნეთი 9

ფგლეონი (*Εβლეონ*) ადგილი ბითონიაში მდ. ლიკოსის დასავლეთით 46

გლიანე (Αίλιανός ἢ Τεταχιστός) I—II სს-ის ახ. წ. ა. ბერძენი მწერალი 4

ელინები (Ἑλληνας) ბერძენები 9, 60, 95
ელნიკაი ლ. 64, 68, 69
ენგური 8, 69. 78

ენოხი ენოხი იგივე ჰენოხია 75
ეპიფანე კონსტანტინეპოლელი (Ἐπιφάνης ἢ Κωνσταντινουπόλιτης) VIII ს-ის ახ. წ. ა. ბერძენი მწერალი; ავტორი „ანდროას ცხოვრებისა“ 73, 77

ეპიქტეტე (Ἐπίκτητος) I—II სს-ის ბერძენი ფილოსოფოსი, არიანეს მასწავლებელი 1, 2, 3, 4

ერატოსთენე (Ἐρατοσθένης) ალექსანდრიელი მეცნიერი, გეოგრაფოსი, ცხოვრობდა 275—194 წწ-ში ძვ. წ. ა. 4

ერეგლი 25. იხ. ჰერაკლია
ეროთინი (Ἐροτινός) ადგილი ბითონიაა და პაფლაგონიას შორის მდ. პართენიონისა და ამასტრისის აღმოსავლეთით 47

ერის წყალი 69, 70. იხ. სინგამე
ესქოლთ (Ἐσχολός) ცნობილი ბერძენი ტრაგიკოსი (525—456 წწ.) 53, 96

3

ვალტახი-სუ 65
ვიწე 69

ჴ

ზევაი (Ζεὺς) 44, 91

ზევის უროხი (Ζεὺς ἢ Οὐρανός) ხელშეწყობი ქარის გამოჴხავნი ზეესი 44. 61, 96

ზეჴრე 25 იხ. ძვევირონი

ზიგანენი (Ζιγανένος, Ζιγανίς, Ζηγανένος, Ζιγανίσις, Τζიგანένος, Τζიგანის) ქალაქ ზიგანენის ეპისკოპატი შედიოდა ლაზიკის მიტ-

როპოლიაში. ახლანდელ სოფელ გუდავას ადგილას იყო იგი მოთავსებული 69, 70. იხ. მდ. სინგამე

ზიგანოს (Ζιγανός) ძილქების, ჯიქების სახელის ვარიანტი სტეფანე ბიზანტიონელთან 81

ზიქები (Ζιχοί) 82. ჯიქები. იხ. ძილქები

ზიღანეოს 69 იხ. ზიგანენი

თ

თამარ მეფე 79

თემისკირა (Θεμισκυρα) ქალაქი და დაბლობი პონტოს სანაპიროზე მდ. თერმოდონტის შესართავთან. ამადონთა დედოფალი 80

თეოდოსი (Θεοδοσιός) ბიზანტიის კეისარი 4 ს. ახ. წ. ა. 21

თეოდოსი განგრელი (Θεοδοσιός ἢ Γάγγυρος) VII ს-ის ბიზანტიელი მწერალი 78

თეოდოსია (Θεοδοσία) გაუდაბურებული ქალაქი შავი ზღვის ჩრდილო სანაპიროზე, ახლანდ. თეოდოსია 54
თერზოს (Thersos) მდ. ტარსურას სხვა სახელი 70

თერმე-სუ 25, 79. იხ. თერმოდონტი
თერმოდონტი (Θερμαδών) მდინარე შავი ზღვის საპირეთ სანაპიროზე, ახლანდ. თერმე-სუ. თერმოდონტთან ამადონები ცხოვრობდნენ 10, 25, 49, 71, 72, 79, 80

თერმოდონტის ხეობა ხალიბები თერმოდონტის ხეობაში ბინადრობენ 80

თეტოდა (Θέτις) ზღვის ქალღმერთი, აქილევის დედა 55

თეხალია (Θεσσαλία) ქვეყანა ჩრდილო საბერძნეთში 68

თიანა 11, 65. იხ. თიანეკე

თიანეკი (Θιανική, Τΰθηνική, Σαθηνική, Τισθηνική, Τισθηνική) კანეთი. მდინარე ოფისი ჰყოფს კოლ-

- ხების და თიანიკის მიწას 10, 11, 23, 36, 65
- თიმენი (Θύμην) ნავსადგური პაფლაგონიაში კიტოროსის აღმოსავლეთით 47
- თინიადეს ნაპირი (Θυνιάδες ἀκρωτήριον) ადგილი შავი ზღვის დასავლეთ სანაპიროზე, ახლანდ. ინიადა 60
- თიანა (Θιάννα) ქალაქი კაპადოკიაში 7, 35, 45. ზეორე კაპადოკიის ეპარქიის სამიტროპოლიტო ცენტრი 65
- თიანტი (Θιάντι) ტაურების მფეფ, თრესტესა და პილადეს მხლებლებს დაედგნა და კაპადოკიის ქ. ტიანაში გარდაიქცეა 35
- თიარხისი (Θιάρχησι) მდინარეა მდინარე თერმოდონტის აღმოსავლეთით 50
- თრაკიის ბოსფორი (Βόσφορος ὁ Θρακικός) ახლანდ. ბოსფორის სრუტე 5, 44, 61. იხ. ბოსფორი
- თრახესული ქარი, თრახეა (Θραχέσιος) 53, 93
- თუკიდიდე (Θουκυδίδης) ბერძენთა ისტორიკოსი, ცხოვრობდა 460—400 წწ-ში 3
- თურქეთი 24
- თუხუმე (Θουχούμη) ციხე ლაზეთში აფსილიონის მხარის საზღვარზე აბაზგებისა და ალანების მახლობლად სოფ. მოქვის ზემოთ 78
- ი
- იაზონი (Ίάσων) არგონავტთა მეთაური 39, 61, 89
- იაზონის კონცხი (Ίασόνιο ἀκρωτήριον) კონცხი სამხრეთ სანაპიროზე კოტიორას დასავლეთით, ახლანდ. იაზონი, კირემითი 25, 50
- იალმენე (Ίαλμηνός) ერთი არგონავტთაგანი 95
- იბერია (Ἰβηρία) I—II საუკუნეებში იბერია ძლიერდება. იქვემდებარებს ძიდრიტებს 19, 22, 23, 67, 75 76, 86
- იეროხი 25. იხ. ჰიეროხი
- ილიონი (Ἰλιον) ქალაქ ტროას სელოტ. სახელი 95
- იმახრა 25. იხ. ამასტარისი
- იმორკაქკახია 81, 82
- ინაძე 8. 19, 75
- ინგოროყვა პ. 7, 11. 63, 64, 73, 75, 78, 81, 82, 83
- ინდოეთი (Ἰνδία, ἡ Ἰνδία) ἡ γῆ) ინდოეთი 86
- ინჯე-ბურუნე 25. იხ. კონცხი ლეპტე
- იოანე ლიდე (Ἰωάννης ὁ Λύδης) VI ს-ის ბიზანტიელი მწერალი 19
- იოანე ხაზანხე 79, 83
- იოანე ცეცხ (Ἰωάννης Τρετάρης) XII ს-ის ახ. წ. ა. ბერძენი პოეტი და გრამატიკოსი 76
- იპოლიტე პორტელი (Hippolytus Porticus) III ს-ის ახ. წ. ა. ბერძენი მწერალი 12, 73
- იროვა 25. იხ. რუბა
- ირხისი (Ἰριχί) მდინარე შავი ზღვის სამხრეთ სანაპიროზე მდ. თერმოდონტის დასავლეთით და ქ. ამისოსის (სამსუნის) აღმოსავლეთით, ახლანდ. იეშილ-ირმაკი. შავ ზღვას ერთეის ნავსადგურ ანკონთან 68
- ისიაკები (Ἰσιακοί) 55
- ისიაკების ნავსადგური (Ἰσιακὸν λιμῆν) ნავსადგური შავი ზღვის ჩრდილო სანაპიროზე ოდესოსის (ოდესას) სამხრეთ-დასავლეთით 25, 55
- ისიდი (Ἰσίδω) 67. იხ. ისისი
- ისიხი (Ἰσικί) მდინარე ლაზეთში სუფსის სამხრეთით, ახლანდ. მდ. ნატანები 24, 37, 49, 68, 76, 85
- ისტრია (Ἰστρία) ქალაქი შავი ზღვის დასავლეთ სანაპიროზე მდ. ისტროსის (დუნაის) სამხრეთით 25, 59

ახტრიელების ნავსადგური ('Ιστρα-
νῶν λιμῆν) ნავსადგური შავი
ზღვის დასავლეთ სანაპიროზე ოდე-
სის სამხრეთით 25, 55

ახტროხი ('Ιστρουξ) მდ. დუნაი 55, 59

აჟლიანე ('Ιουλιανός) აფსილთა მეფე
იულიანე 43, 90

აჟხინიანე ('Ιουστινιανός) ბიზანტიის
იმპერატორი VI ს.ში 65

კ

კაბირები (Κάβειροι) პელაგურის
ლეთაებები, მკვდელთა უძველესი
კოლექტივის წევრები 68

კაბირი (Κάβειρος) მკვდელთა უძვე-
ლესი კოლექტივის, კაბირების წევ-
რი. პრომეთე კაბირი იყო 68

კავკასია (Καυκάσος) 67, 73, 77, 80

კავკასიის ალანები ('Αλανοί) 21

კავკასიონი, კავკასიონის მთები, კავკა-
სიონის ქვა (Καυκάσιος, Καυκα-
σία ὄρη) 21, 23, 43, 69, 71, 72,
75, 78, 79, 82, 83, 90

კავკასიონის მწვერვალი (Καυκάσιος
κορυφή) კავკასიონის მწვერვალი
სტრატონილი ჩანს მდ. ჰიპოსიდან
დიოსკურიადამდე 43, 91

კალატადო (Καλατὰς) ქალაქი შავი
ზღვის დასავლეთ სანაპიროზე ქ. ტო-
მევის (კონსტანცას) სამხრეთით 59

კალუტო (Κάλυττος) სავაქრო ნავსადგური
ბითონიანში მდინარე ლიკოსის და-
სავლეთით 24, 46

კალონი (Κάλλων) მდინარე ისტრო-
სის შესამე შესართავის სახელი 59

კალონი (Καλὸς) ნავსადგური ტავრი-
დის ქერონესის ჩრდილოეთით 25,
36, 54

კალონი (Καλὸς) მდინარე ტრაპეზუნ-
ტისა და ოფისის აღმოსავლეთით,
ახლანდ. კალაპოტამოს-დერე 25, 65

კალაპოტამოს-დერე 65. იხ. კალონი
კალპე (Κάλπη) ნავსადგური ბითონი-
ანიაში მდ ფსილოსის აღმოსავლეთ-
ით 24, 45

კაპადოკია (Καπαδοκία) მხარე მცირე
აზიაში, რომელსაც ჩრდილოეთით
შავი ზღვა საზღვრავდა, სამხრე-
თით—ტავროსის მთები, დასავლეთ-
ით—მდ. ჰალისი, აღმოსავლეთით—
არმენია 2, 4, 11, 19, 35, 65

კაპადოკიელები (Καπαδοκίαι) 74

კაპადოკიის ზღვა (Καπαδοκίαις ἕλ-
λασος) შავი ზღვის ის ნაწილი,
რომელიც კაპადოკიას ესაზღვრე-
ბოდა 63

კაპანაძე დ. 17

კარაზიხი (Κάραμπίς) ნავსაყუდელი
პაფლაგონიაში ძეფირიონის დასავ-
ლეთით 25, 47

კარა-დერე 63. იხ. მდ. ჰისოსი

კარდუხი ქართული სატომო სახელი 11
კარია (Καρία) ქვეყანა მცირე აზიის
სამხრეთ ნაწილში 59, 81

კარიელები (Κάριοι) 59

კარიელთა ნავსადგური (Καριῶν λιμῆν)
ნავსადგური შავი ზღვის დასავლეთ
სანაპიროზე ქ. ტომევის - სამხრე-
თით 59

კარიენტი (Cariente) 68. იხ. კარიენტი
კარკინტიდი (Καρκιντίς) ნავსადგუ-
რი ტავრიდის ქერონესის ჩრდილოეთ-
ით 25, 54

კარტერონ ტეიხოსი (Κάρτερον τεῖχος)
სიმაგრე კოლხიდის ჩრდილო საზ-
ღვართან. ზოგი ბიკვინთან აიგი-
ვებს მას 70, 81

კარუხა (Κάρουσα) ხომალდების, სად-
გომი ადგილი პაფლაგონიაში სინო-
პის აღმოსავლეთით, ახლანდ. გერ-
ზე 25, 48

კახიის ზღვა (Κασπίαις ἕλμασος)
ჭენიოხების ხეობით კასპიის ზღვა 89

კახიის კარი (Κάσπιαί πύλαι) ანუ
ღარიალი 19

კახტორი (Κάτωρα) დიოსკური, ილაშქრა იახონთან ერთად კოლხიდაში 89
კაუსოლიმენი (Causolimmin) იგივე ჰისოსი, ჰისულიმენი 12, 79

კაძეკა (Καζέκκα) სოფელი პანტიკაპეის დასავლეთით, თეოდოსიის აღმოსავლეთით 25, 54

კახი ერთ-ერთი ქართული სატომო სახელწოდება 11

კიკელიძე კ. 83

კელახური მდინარე 78

კელტური ალაქები (Κελταίαι "Αλακείαι) 43, 91

კერახუნტი (Κερασιον) ნავსადგური შავი ზღვის სამხრეთ სანაპიროზე ძეფირიონის დასავლეთით და მდ. ფარმატენის აღმოსავლეთით, ახლანდ. გირესუნი 25, 50

კერემბე 25. იხ. კარამბისი

კერკიტები (Κερκίται) შავი ზღვის ჩრდილო სანაპიროზე მცხოვრები ხალხი. სინდიკიდან პაგრამდე ცხოვრობდნენ ისინი. იგივე ტოარიტები არიან 94, 95

კიანეს კუნძულები (Κιάνεαι) კუნძულები შავი ზღვის სამხრეთ-დასავლეთ სანაპიროსთან სალმიდესის სამხრეთით, დაფნის ჩრდილოეთით 25, 61

კიანეზი (Κιάνεζοι) კოლხთა ქალაქ აიას ჩამოუდის ორი მდინარე: ჰიოსი და კიანეოსი 70

კილიკიელთა კუნძული (Κιλίκια νήσος) მდებარეობდა შავი ზღვის სამხრეთ სანაპიროსთან იახონის კონცხის აღმოსავლეთით, ბოონის დასავლეთით 50

კილიხი 71. იხ. კოლხები

კიშირაიული ბოზფორი 51, 53, 61, 79, 91, 95. იხ. ბოსფორი

კინახი (Κίναχος) 85. იხ. აკინახე

კინოგლუ 25. იხ. კინოლისი

კინოლისი (Κίναλις) სავაქრო ნავსადგური პაფლაგონიაში სტეფანოსის დასავლეთით, ახლანდ. კინოგლუ 25, 48

კინტრიში მდინარე 68. იხ. აკინახე

კიპერტი პ. 66

კიტორი (Κίτωρος) ნავსაყუდელი პაფლაგონიაში ვეგალსა და კრომნას შორის 47, 80

კლუხორის გადახახველი 21

კოდორი 11, 23, 70, 77. იხ. ჰიოსი

კოდორის ხეობა 78

კოლა (Κάλαι) შავი ზღვის აღმ. სანაპიროზე დიოსკურიადის სამხრეთ-აღმოსავლეთით მოსახლე ტომის სახელწოდება. ეს სახელი დაკავშირებულია "კოლხთან" ჰეკატე მილეტელის მოწმობით 72

კოლაკე (Καλακή) კოლეების საცხოვრებელი ადგილი შავი ზღვის აღმოსავლეთ და ჩრდ.-აღმ. სანაპიროზე ფახისის ზემოთ. სტეფანე ბიზანტიონელით კავკასიონის ქვედა ფერდებს ეწოდება კოლეების მთები, მათ ქვეყანას—კოლიკე. ბარბაროსულ ქვეყანას, კორაქსიკეს ეყვრის კოლიკე 86

კოლიკები (Καλικοί) კოლიკეში (იხ.) მოსახლე ტომი, ცხოვრობენ სხვა ტომებთან ერთად დაახლოებით ძველი აქაიიდან ძველ ლახიკემდე და მდ. აქეუსტამდე 79, 82, 93

კოლხები (Κόλχοι) კოლხიდაში მცხოვრები ძირითადი ტომი. ერთ დროს ამ ტომის სახელი ფარავდა დას. საქ-ში მცხოვრებ ბევრ სხვა ტომის სახელს. ტომი გაურცლებული იყო შავი ზღვის სამხრეთ სანაპიროს დიდ მონაკვეთზე და აღმ. სანაპიროზე. არიანეს მიხედვით კი კოლხები ცხოვრობენ მხოლოდ ტრაპეზუნტის აღმოსავლეთით მდ. ოფისამდე 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 17, 21, 36, 42, 61, 65, 70, 71, 72, 73,

- .74, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 86, 88, 89, 93
- კოლხეთი 17, 22, 23, 24, 63, 64, 70, 71, 72, 74, 76, 77, 80. იხ. კოლხიდა
- კოლხი (Κόλχις) ქართული სატომო სახელწოდება 11, 72
- კოლხიდა (Κόλχιδ) დასავლეთ საქართველოს სანეფოს სახელი ანტიკურ წყაროებში 8, 9, 71, 72, 77, 91
- კონოპიონი (Κωνόπιον) ტბაა მდ. ჰალისისა და ნავსტათოსის აღმოსავლეთით შავი ზღვის სამხრეთ სანაპიროზე 49
- კონსტანტინე პორფიროგენეტი (Κωνσταντίνος Πορφυρογενήτης) ბიზანტიის კეისარი (912—959) 23
- კონსტანტინოპოლი (Κωνσταντινούπολις) ძველი ქალაქი ბოსფორის სრუტესთან. ეს სახელი მას დაერქვა 330 წ. ახ. წ. ა. იმპ. კონსტანტინეს საპატრიკეო მოდ. ძველად მას ბიზანტიონი ეწოდებოდა, ახლანდ. სტამბული 21, 83
- კონსტანტა ქალაქ ტომევის ახლანდ. სახელი 65, 75, 83
- კორაღა (Κόραγλα) ადგილი შავი ზღვის სამხრეთ სანაპიროზე კორდილისა და ჰიერონის დასავლეთით 50
- კორაქები (Κοραξοί) კოლხური ტომი კოლხების და ჰენოვების მებრძოდ მცხოვრები. კორაქები ბინადრობდნენ ანონიმის მიხედვით სხვა ტომებთან ერთად დაახლოებით ძველი აქაიიდან ძველ ლაზიკემდე და შემდეგ მდინარე აქუნტამდე 79, 81, 93
- კორაქი ქართული (კოლხური) სატომო სახელწოდება 72
- კორაქი (Κοραξοί) აფშილები „კორაქისა“ სახელით არიან ძველებთან მოხსენებულნი 77
- კორაქიკე (Κοραξική) კორაქების საცხოვრებელი ადგილი შავი ზღვის აღმოსავლეთ და ჩრდილო-აღმოსავლეთ სანაპიროებზე. აფსილეთის მეორე სახელწოდება ძველებთან დასაშუალო საუკუნეების წყაროებში კორაქეთია. ანონიმი ამბობს: „(ფაზისის ზემოთ) კორაქიკე. რომელსაც ეკერის ე. წ. კოლიკე“ 86
- კორაზი (Κόραξ) მდინარე კოლხეთში. ახლანდელი მდინარე კელასური 78
- კორდილე (Κορδύλη) ხომალდთა სადგომი ადგილი შავი ზღვის სამხრეთ-სანაპიროზე ჰერმონასის და ტრაპეზუნტის დასავლეთით 51
- კორე (Κόρη) ქალმშობელი პერსეფონე. დემეტრეს ქალი 2
- კოროკონდაში (Κοροκοινδαμή) სოფელი ნავსადგურ სინდიკის შემდეგ. შავი ზღვის ჩრდილო სანაპიროზე 94
- კოროკონდამიტის ტბა (Κοροκοινδαμίτις λίμνη) ამ ტბას ახლა თანა ეწოდება (ანონიმი). იგი არის ნავსადგურ სინდიკის შემდეგ. ზემოთ 94
- კოტიორა (Κοτώρα) პატარა სოფელი შავი ზღვის სამხრეთ სანაპიროზე. მდინარე მელანთიოსის (მელან-ირმალის) დასავლეთით 50, 80
- კოტის II ტიბერიუს იულიუს კოტის II, ბოსფორის მეფე (123—131 წწ.) 2, 51, 80, 91
- კრეზი (Κροΐας) ლიდიის მითიური მეფე (V ს. ძვ. წ. ა.) 49
- კრენიდე (Κρηγιόδε) ადგილი ბითონიაში ტიონის დასავლეთით 24, 46
- კრომნა (Κρομνα) ნავსაყუდელი პაფლაგონიასა და ბითონიას შორის 47
- კვანეზი 70. იხ. კიანეზი
- კულაკოვსკი ი. 81
- კულხა, კოლხა სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ტომთა მეორე დიდი გაერთიანება დიაუზის შემდეგ, ჩამოყალიბდა II ათასწლეულის დასასრულს 9, 71

კულხები კოლხების ძველი სახელწოდება 71

კუფტინი ბ. 82

ლ

ლაგუმფხა (Λαγυσμαχ) მდინარე ჰიპოსის სახელი ანონიმთან 88

ლაზები (Λαζοί) ტომი რომელიც ბინადრობდა არიანეს დროს შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროზე აფსაროსიდან, დაახლოებით, მდინარე კოდორამდე. ამ სახელმა შთანთქა IV—V სს-იდან ახ. წ. ა. დასავლეთ საქართველოში არსებული სხვა ტომთა სახელები. კოლხთა სახელი ლაზთა სახელად შეიცვალა 10, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 19, 20, 21, 43, 64, 67, 73, 76, 77, 78, 79, 81, 82, 88, 90, 93

ლაზეთი 14, 18, 70, 77. იხ. ლაზიკე

ლაზი 76. ქართული სატომო სახელწოდება. იხ. ლაზები

ლაზია 77. იხ. ლაზიკე

ლაზიკე (Λαζική) დასავლეთ საქართველოს სამეფოს სახელი IV—V სს-იდან ახ. წ. ა. 11, 14, 20, 65, 69, 70, 73, 76, 77, 81

ლაია (Λαία) ადგილი შავი ზღვის ჩრდილო-აღმოსავლეთ სანაპიროზე. ძველ ლაზიკემდე ზემოთ ლაიდან 120 სტადიონია 93

ლაშაბი ტაფრიდია (Λαμπάδ τής Ταφριδης) ნავსადგური ტაფრიდაში ქ. თეოდოსიის დასავლეთით 25, 54

ლაშა გიორგი 78

ლევან (Λεσκή) კუნძული შავი ზღვის დასავლეთ სანაპიროსთან, აქილევსის კუნძულის სახელით ცნობილი. შემდეგ კ. ფიდონისი, ახლანდ. კ. ილან-ადა 23, 55

ლელეგები (Λέλεγες) წინაბერძნული მოსახლეობის ერთ-ერთი ტომი, რომელიც

მელიც პელაზგებთან ერთ ეთნიკურ ჯგუფში თავსდება 79

ლემნოხელები (Λήμνιοι) ეგეოსის ზღვის კუნძულის, ლემნოსის მცხოვრებლები 80

ლენტი მროველი 22, 79, 82

ლესტი (Λεστί) კონცი პაფლაგონიაში სინოპის დასავლეთით, ახლანდ. ინჯუ-ბურუნე 25, 48

ლენხუმი 76

ლიკია (Λικία) ნახევარკუნძული მცირე აზიის სამხრეთ სანაპიროზე კარიასა და პანფილიას შორის 79

ლიკოსი (Λύκος) მდინარე ბითონიაში ჭერაკლიის (ერეგლის) დასავლეთით 46

ლილეონი (Λιλέων) სავაკრო ადგილი ბითონიაში მდინარე ჰიპოსის აღმოსავლეთით 46

ლიმოური ნ. 68, 69, 70, 71, 81

ლუკულუსი (Λούκιος Λυκίος, Lucius Licinius Lucullus) ძვ. წ. ა. I საუკუნის რომაელი სახელმწიფო მოღვაწე და სარდალი (დაიბ. 106 წ. ძვ. წ. ა.) 76

მ

მაკედონელები (Μακεδόνες) მაკედონიის მცხოვრებლები 4

მაკრიელები (Μακρίδες) პროპონტიკაში დოლიონების მეზობლად მცხოვრები პელაზგური წარმოშობის ტომი 74

მაკრისი (Μάκρως) კუნძულ ვებეის უძველესი სახელი 75

მაკროკვალები (Μακροκάλιοι) 63, 72, 74. იხ. მაკრონები

მაკრონები (Μάκρονες) კოლხური ტომი შავი ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთ სანაპიროზე. არიანეს მიხედვით მაკრონები მოსახლეობენ დაახლოებით რიზისა და ათენის მი-

- დამოებში 11, 15, 16, 21, 22, 42, 64, 66, 72, 73, 74, 75, 80
- მაკროპოგონები (Μακροπώγωνες) 74.
- იხ. მაკრონები
- მალახა (Μαλακασα) ლახების მეფის სახელი 21, 43, 90
- მანრალეები 76. მეგრულები
- მარდები (Μάρδοι) პირკანიისა და სპარსეთის მეზობლად მცხოვრები მოყაჩალე ტომი 74
- მარი 6. 76
- მარკიანე ჰერაკლეელი (Μαρκιανός ὁ Ἡρακλειώτης) IV ს. ახ. წ. ა. გეოგრაფოსი ბიფინიის ჰერაკლეადან 5
- მარუხის უღელტეხილი 78
- მარციუს ცელერი (Marcus Celer) მრავალ ლეგიონთა ცენტურიონი მარციუს ცელერი ტრაიანემ დააჯილდოვა პართელებთან ომის დროს. სადარაჯო რაზმების სარდალი აფსარასში 7
- მასახიტიკი (Μασαχίτικη) ადგილი შავი ზღვის ჩრდილო-აღმოსავლეთ სანაპიროზე მდინარე აქეუნტის (მახეს) სამხრეთით 52, 92.
- მასინები (Massyni) ტომი ტიბარენების გვერდით, მონსენგული პლინიუსთან: ქალაქი კოტიორა, ტიბარენები, მასინები 80
- მატიუმი (Matium) ქალაქი კოლხეთში მდინარე რაონის ახლანდ. პტოლემეს Μαδίνε 76
- მაქელონები (Μαχέλονοι) კოლხეთში მცხოვრები ტომი. უკავშირდებიან მაკრონებს 67, 79, 81, 89, 90, 93
- მახელონები 67, 74, 85. იხ. მაქელონები, მაკრონები
- მაზორონები 74. იხ. მაქელონები, მაკრონები
- მეგახთინე (Μεγαθύνες) IV—V სს. ძვ. წ. ა. ისტორიკოსი 4
- მეგრულები 11, 74
- მეგრელი 71
- მედია (Μήδεια) კოლხეთის მეფის, აეტის ქალი 7, 9, 35, 64, 65, 86
- მელანთიოხი (Μελανθιοχ) მდინარე შავი ზღვის სამხრეთ-სანაპიროზე კოტიორის აღმოსავლეთით, ახლანდ. მელან-ირმალი 50, 80
- მელანქლენები (Μελανχλανοι) ძველად მეოტიდის ტბასთან მცხოვრები ტომი. ანონიმით—ძველი აქაიიდან ძველ ლახიკემდე და მდინარე აქეუნტამდე რომელიღაც პუნქტში მცხოვრები ტომი 79, 81, 86, 93
- მელიქიფილი 8. 9, 16, 17, 18, 22
- მელიქეთ-ბეგი 81
- მემნანი (Μέμναυ) I—II სს. ახ. წ. ა. ბერძენი მწერალი 76
- მენანდრი პროტიკტორი (Μένανδρος Πρωτικταρ) ბიზანტიელი ისტორიკოსი VI საუკუნისა 13
- მენიპე პერგამონელი (Μένιππος ὁ Περγαμυός) ავგუსტეს დროის გეოგრაფოსი, აეტორი წიგნის: Περίπλους τῆς ἑντὸς θαλάσσης 5
- მეოტიდის ტბა (Μεώτις ἢ λίμνη) აზოვის ზღვა. მეოტიდის მხარე. გარემო 53, 54, 71, 79, 94, 95, 96, 97
- მენემზორა (Μενεμζορ) ქალაქი შავი ზღვის დასავლეთ სანაპიროზე ქ. ოდესოსის (სტალინი) სამხრეთით, ახლანდ. ნესებირი 60
- მეხხი ქართული სატომო სახელწოდება 11, 72
- მეტრონი (Μητρον) 1. ადგილი ბიფინიაში ჰერაკლის (ერეგლის) აღმოსავლეთით 46. 2. ღმერთთა დედის, რეა-კიბელეს ტაძარი ქ. ათენის მოედანზე საბერძნეთში 39, 68
- მეხლები (Μεχλεστές) პტოლემე ასახელებს მეხლებს, ქალაქს ჩრდილო კოლხეთში. ამ სახელს უკავშირებენ ტომს მახლიებს, მაქელონებს, მაკ-

- რონებს. მებლესი, მებრესოსი არის პროკოპი კესარიელის მოხერესი, ლახიკის რაიონი, ქვემო იმერეთი, ცნენისწყალისა და რიონის ტერიტორია (მუხურის ციხე, მუხურისი) 70
- მებრესოხი** (Μεχρασοχ) 70. იხ. მებლესი
- მეწამული ზღვა** (Ἰερσάρχ μαλάσσα) სპარსელები ცხოვრობენ სამხრეთის ზღვაზე, მეწამულად წოდებულამდე (სპარსეთის უბე) 71
- მიდია** (Μηδία) კოლხეთიდან ახლდა მიდია 71
- მიდიელები** (Μηδοί) მიდიელების ზემოთ სასპერები ცხოვრობენ 71. კასპიის ზღვის ახლოს მიდიელთა სახლებია 89
- მიზია** (Μυσία) მხარე მცირე აზიის ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილში 81
- მითრიდატე ეგპატორი** (Μιθριδάτης Ἐπατάρας) მითრიდატე ევროპეტის ძე, პონტოს მეფე, ცხოვრობდა 132—63 წწ-ში.
- ჭენიოხებზე გადაიარა მითრიდატე ეგპატორმა, რადგან ეს მხარე იოლად სავალი იყო 16
- მილეტლები** (Μιλήσιοι) ქ. მილეტის მცხოვრებლები. მათ მრავალი ახალშენი დააარსეს პონტოზე. ფახისი მილეტელების ახალშენი 47, 54, 75, 86
- მილეტი** (Μιλήτος) მცირე აზიის ქალაქი 42, 48
- მირინე** (Μυρική) ამორძალ მირინეს საფლავია ტრაპიზში 79
- მისიმიანის** (Μισσημιανοί, Μισσημιανοί) მისიმიანის, აფსილების მებლობად არსებული მხარის მცხოვრებლები. მისიმიანები სვანური ტომია კოდორის ხეობაში ჩამოსახლებული 14, 20, 78
- მისიმიანის მხარე** (Μισσημιανή, Μισσημιανή) კუთხე დასავლეთ საქარ-
- თველოში სვანეთის საზღვარზე. აფსილების მებლობად არსებული მხარე. აფსილიოსა და მისიმიანის მხარეებში მდებარეობს ფესტას ციხე 78
- მიულერო** კ. 68, 81
- მიძიგი** (Μιζυγίος) მდ. ბრუქონტის მეორე სახელი 92. იხ. ბრუქონტი
- მოგროხი** (Μαγροχ) მდინარეა ლახების ქვეყანაში ფახისის სამხრეთით, ახლანდ. სუფსა 24, 37, 68, 76, 86
- მოხე ხორენელი** 64
- მოხნიკები** (Μοχνοίκοι) ტომი, რომელიც იზენიება ხალიბებთან ერთად ბინადრობს პონტოს მთიანეთში. უკავშირებენ სახელს „ქანს“ მასანიკი-მო || მა—სსჟნ || სსან. მაკრონების სეზობლები არიან მოსხები, ტინარენები, მოსინიკები, მარდები 74
- მოხხები** (Μοχχοί) მოსხები კოლხთა ტომია 72. მაკრონების მებლობები არიან მოსხები 74
- მოქვი** (Μοχვი) სოფელი მოქვი აფსილიის მხარის საზღვარზე, აბაჯგებისა და ალანთა ტომის მახლობლად 78
- მოქვის წყალი** მდ. ტარსურას ახლანდელი სახელი 70
- მოხე** (Μοχή) მდინარე ტარსურას სხვა სახელი 70, 88
- მოხერესი** (Μοχέρησις) 70, 77. იხ. მებლესი
- მუხურახი, მუხური** (Μουχούρις) 70, 77. იხ. მებლესი
- მუხურახ ციხე** 70. იხ. მებლესი
- მუშქები** ქართველი ტომი, მერმინდელი მესხების ერთი ნაწილი 16
- მცირე აზია** 68, 80
- მცხეთა** 83

ნავსტათოხი (Ναύσταχοί) ნავსადგური პაფლაგონიაში მდ. ჰალისის შესართავის ახლოს 49

ნარაკონი (*Náρακον*) მდინარე ისტრა-
სის მებუთე შესართავის სახელი 59
ნატანები 68

ნაფხაჰ ნავხადგური 79, 83. იხ. ნიკოფ-
სია

ნაჯიხური ყოფილი ციხე. 500 მეტრი-
თაა მდ. რიონიდან დაშორებული
მარცხენა ნაპირს და 6 კმ-ით აღმო-
საველეთით ფოთის პორტიდან. აქ
იყო ძველი თახისის ციხე 68

ნეარხოსი (*Néαρχοϛ*) IV ს. ძვ. წ. ა. ის-
ტორიკოსი 4

ნეგოფუხუ ახლანდელი პატარა მდი-
ნარე 82. იხ. ნიკოფსია

ნეხიხი (*Nήσι*) მდინარე შავი ზღვის
ჩრდილო-აღმოსავლეთ სანაპიროზე
სოქის მახლობლად 52, 92

ნეგროსი (*Nήγροϛ*) მდ. მოგროსის მეო-
რე სახელი 68, 86

ნეკაქიხი (*Nέκαξι*) ჰიეროს ნავსად-
გურის (ჩრდილო სანაპიროზე) სხვა
სახელი 94

ნეკომედია (*Nέκομηδία*) ბითინიის ქა-
ლაქი, არიანეს სამშობლო 1, 2

ნეკოპოლიხი (*Nέκοπολιϛ*) ჰისოსს ნიკო-
პოლისი დაარქვეს 64

ნეკოფსია (*Nέκοψία*) ძველი ლაზიკე.
ქალაქი ძველ ლაზიკეში, მდინარეც.
ადრე და შუა საუკუნეებში აფხაზე-
თის ჩრდილო საზღვარი იყო მდი-
ნარე და ქალაქი ნიკოფსია, სამხრე-
თისა კი—სოტერიუპოლისი. ჯიქე-
თი სამხრეთი საზღვარი მდ. ნიკოფ-
სისხეა, აქ იწყება აბაზგიის ქვეყანა
11, 77; 79, 81, 82, 83, 93

ნეკოფსიხი (*Nέκοψιϛ*) 82, 93. იხ. ნი-
კოფსია

ნიმფონი (*Nύμφαιον*) ადგილი ბითვი-
ნიაში ჰერაკლისა (ერეგლის) აღმო-
საველეთით და მდ. ოქსინის დასა-
ველეთით 17, 46

ნიტაქი (*Nίται*) დასახლებული ადგი-
ლი შავი ზღვის ჩრდილო-აღმოსა-
ვე-

ლეთ სანაპიროზე პიტუნტის ჩრდი-
ლოეთით 52, 81

ნოვომიხაილოვსკი 82

ნორიკი (*Nορική*) რომის პროვინცია
დუნაის ნაპირას 2

ნუმიდია (*Numidia*) აფრიკის ნაწილი 2

ო

ოდეხოსი (*Ὀδησσός*) 1. ოდესა 55. 2.
ნავსადგური შავი ზღვის დასავლეთ
სანაპიროზე, ახლანდელი სტალი-
ნი 60

ოდეინოსი (*Ὀδεΐνος*) ქალაქი შავი
ზღვის სანაპიროზე ეკატერიების
ქვეყანაში 66. იხ. ადიენი

ოვიდიუს ნაზონი (*Publius Ovidius
Naso*) აეგუპტეს ხანის რომაელი
პოეტი, გადასახლებულ იქნა ქ. ტო-
მევისში 9, 65, 83

ოინოე (*Οἰνών*) ადგილი შავი ზღვის
სამხრეთ სანაპიროზე მდ. თერმო-
დონტის აღმოსავლეთით, ახლანდე-
ლი უნიე 25, 50

ოლბია (*Ὀλβία*) ბორისთენის გასწვრივ
ზემოთ მტურავს შეხედება ვლინუ-
რი ქალაქი სახელად ოლბია 55

ოპიხა (*Ὀπίαια*) ტბა სინდვიკის ზე-
მოთ სოფელ კოროკონდაცის შემ-
დეგ 94

ორებტი (*Ὀρέβτι*) ტროის ომის დროს
ბერძენთა მთავარსარდლის, აგამემ-
ნონის ვაჟი 65

ორფიკული არგონავტიკა (*Ἀργοναυ-
τική Ὀρφικά*) ფსევდო-ორფეის
„არგონავტიკა“ IV ს-ში ახ. წ.
ა. 78

ორქომენელები (*Ὀρχομένειοι*) ბეოტიის
ქ. ორქომენის მცხოვრებლები 95

ოფი 25, 65, 66. იხ. ოფისი

ოფიხი (*Ὀφίαι*) მდინარეა შავი ზღვის
სამხრეთ-აღმოსავლეთ სანაპიროზე
ჰისოს ნავსადგურის აღმოსავლეთით.

ოფისი ჰყოფს კოლხების მიწას კანების მიწისაგან. ამ მდინარესთან ახლა არის ადგილი „ოფი“ 10, 25, 35, 65, 66, 72, 76, 81

ოფის ხეობა 66. იხ. ოფისი

ოფიუნტი (Ὀφιοῦντι) 85. იხ. ოფისი

ოქსინა (Ὀξινά) მდინარე პაფლაგონიაში ჰერაკლეს (ერეკლის) აღმოსავლეთით 46

3

მაგრა (Μάγρα) ნავსადგური შავი ზღვის ჩრდილო-აღმოსავლეთ სანაპიროზე ძველი აქაიის ჩრდილოეთით 53, 93, 94

მაღუფატი ამიდოხელი (Μαλαΐφαιτος ὁ Ἀβυθηνός) IV—III სს-ის ბერძენი მწერალი 83

მანტიკაბა (Μαντικαβία) ბოსფორის სამეფოს მთავარი ქალაქი ტავრიდის ქერსონესში, ახლანდელი ქერხი, 25, 53, 54, 95, 96

მართენიოხი (Μαρθηνίους) მდინარეა ბითინიასა და პათლაგონიას შორის, ახლანდელი კოჯა-ირმაკი. მართენიოსიდან იწყება პათლაგონია 47. კოლხები მდ. თერმოლონტისა და პართენიოსის მახლობლად ცხოვრობდნენ 71, 80

მატროკლე (Ματροκλή) აქილევსის მეგობარი 23, 56, 58

მაფლაგონია (Μαφλαγονία) ქვეყანა მცირე აზიაში შავი ზღვის სანაპიროზე. მას ესახლურება აღმოსავლეთით პონტოს სამეფო (მდ. პალისი ჰყოფდა მათ), ხოლო დასავლეთით ბითინია. მდ. პართენიოსიდან იწყებოდა მაფლაგონია 24, 47

მელაზგია (Μελαζγία) წინაბერძნული მოსახლეობის უმთავრესი სახელწოდება 9, 63, 71

მელაზგია (Μελαζγία) საბერძნეთს უძველეს ხანში მელაზგია ეწოდებოდა 9, 63

მენეოხი (Μηνεῖος) მდინარე თესალიაში 38, 68

მეტრა (Μέτρα) ზღვისპირა ქალაქი კოლიდაში, ლახიკში დღევანდელ ცინისძირთან 11, 77, 78

მილაღე (Μιλᾶχθ) აგანემონის ვაჟის, ორესტეს მეგობარი 65

მინდარე (Μίνδαρος) ბერძენი ლირიკოსი (V ს. ძვ. წ. ა.) 72

მიტოუნტი (Μιτυαιή) ბიკენთა 52, 65. პიტოუნტი ბოსფორის სამეფოში შედის. სოტერიოპოლისს ბიკენთასთან აიგივებენ 81, 91, 92

მიქსიტე (Μικσιτή) მდინარეა შავი ზღვის სანხრეთ-აღმოსავლეთ სანაპიროზე მდ. პრიტანიდსა და არკაბისს შორის 36, 66, 75, 92

მლინიუსი (Caius Plinius Secundus Maior) რომელი მწერალი (23—79 წწ) 15, 16, 17, 76

პოლეზონიონი (Πολεμόνιον) ქალაქი შავი ზღვის სამხრეთ სანაპიროზე იაზონის კონციის დასავლეთით, ახლანდელი ბალანანი 25, 53

პოლეზონის პონტო (Πόντος Πολεμόνιος, Πολεμοσυαχθ) მდ. ირისიოდან ფარნაკიამდე სხარე მიიღო სამმართველოდ ანტონინუსისაგან პოლეზონმა, ნითრიდატეს შვილის-შვილმა. აქედანაა სახელი. რიხეს საეპისკოპოსო კაჯდრა შედის პოლეზონის პონტოს ეპარქიაში 66

პოლიდევე (Πολιδεΰ) დიოკურა არგონავტების თანამგზავრი 89

პანონია (Πανονία) რომის პროვინცია დუნაის ნხარეში 2

პონტო (Πόντος) შავი ზღვა 8, 9, 12, 34, 43, 44, 49, 60, 63, 65, 71, 73, 74, 76, 79, 80, 81, 85, 87, 90, 91, 95

პონტოს მთიანეთი 73

პონტოს ხაშფო (Πόντος) ელინისტური სამეფო მუირე ახიაში (IV ს. ძვ. წ. ა.—I ს. ახ. წ. ა), რომელსაც ექირა შავი ზღვის სანხრეთ-აღმოსავლეთი და სანხრეთი სანაპირო ტერიტორია, რომელიც ქართველი ტომებისა იყო. პონტოს სამეფო ტიბარენიაში, სანიკეში და კოლხიდაში 91

პორდანახი (Πορδανία) მდინარე შავი ზღვის სანხრეთ-აღმოს. სანაპიროზე 66. იხ. პრიტანიდი

პორთმიოხი (Πορθμιος) სოფელი შავი ზღვის ჩრდილო სანაპიროსთან, აქილევხის სოფლის ახლოს, მეოტოდის ტბის შესართავამდე 96

პოხედეონი (Ποσειδών) ადგილი ბითინიაში ჰერაკლის (ერეგლის) აღმოსავლეთით 46

პოტამოხი (Ποταμός) ადგილი პაფლაგონიაში ლუპტე კონცხის (ინჯუბურუნის) დასავლეთით 48

პრიტანი 66. იხ. პრიტანიდი

პრიტანიდა (Πριτανία) მდინარე შავი ზღვის სამხრეთ-აღმოს. სანაპიროზე ათენის (ფახარის) აღმოსავლეთით 14, 36, 66

პროკოპი კეხარიელი (Προκόπιος ὁ Κασσάριος) VI ს-ის ბიზანტიელი მწერალი 11. 67

პრომეთე (Προμηθεύς) წინაბერძნული მოსახლეობის ღვთაება, რომელიც ზევსს ეწინააღმდეგებოდა, დაკავშირებული იყო მკედლობასთან, ამიტომ მას კაბირად თვლიდნენ 44, 53, 68, 91, 96, 97

პროპონტიდა (Προποντία) მარმარილოს ზღვა, მისი მხარე 44, 74

პტოლემეოხი (Πτολεμαίος Χένιος) ალექსანდრიელი გეცნიერი, დაახლოებით ნერონის დროინდელი 4

პტოლემე კლავდი (Πτολεμαίος ὁ Κλαύδιος) II ს. ახ. წ. ა. ცნობილი გეოგრაფოსი 67, 70, 72

ჟ

ჟამთააღმწერელი XIV ს-ის ქართველი ისტორიკოსი 12, 78

რ

რაქა 76

რეა-კიბელი (Ῥέα-Κιβέλη) მცირე ახიის ხალხების მატრიარქალური ღვთაება. ანალოგიურ ღვთაებას სცემდნენ თაყვანს ქართველები ქ. ფახისში 7, 39, 68

რება (Ῥέβα) მდინარე ბითინიაში ბოსფორის სრუტის აღმოსავლეთით, ახლანდელი ირვიკა 25, 44

რიზე 25, 64, 65, 66, 77. იხ. რიძიოსი რიმაგა (Ῥίμαγα) აბასგთა ნეფე არიანეს დროს 90

რიონი 7, 68, 69, 70. იხ. ფახისი

რიონის აუზი 72

რიძიოხი (Ῥίσιος) მდინარე შავი ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთ სანაპიროზე მდ. ასკუროსის დასავლეთით 25, 36, 65

რიე (Ῥίη) მდინარე ბითინიაში მდ. სანგაროსის (საკარიის) დასავლეთით 24, 45, 69

რიმიეტალკი (Ῥομιητάλη) ადრია-ნემ ბოსფორში რიმიეტალკე გაამეფა 2

რიმიეტლები (Ῥομιηταί) 6, 8, 14, 15, 20, 21, 22, 42, 51, 70, 74, 80, 81, 82, 89

რიმი (Ῥίμη) 1, 2, 3, 13, 18, 19, 20, 21, 22, 49, 71, 91

რიმის მმპერია 19, 64

რიხის-ხუ 65. იხ. რიძიოსი

ს

საბერძნეთი 9

საგინებო (Σαγίνα) 81. იხ. სანიგებო სავიციკი გ. 2

საკარია 24. იხ. სანგაროსი
ხალმანასარ III ასურეთის მეფე (860—
825)

ხალმიდეხი (Σαλμισθησός) ნავსადგუ-
რი შავი ზღვის დასავლეთ სანაპი-
როზე თინიადის სამხრეთით, ახლანდ.
სერვერი 60

ხამგრელო 73, 16, 83

ხამტრედია 70

ხამხრეთის ზღვა 71. იხ. მეწამული ზღვა
ხანაძე ა. 27

ხანგაროხი (Σαγγάριος) მდინარე ბი-
თინიაში, ახლანდ. საკარია 24, 46

ხანდარაკე (Σανδαρακή) ნავსაყუდელი
ბითინიაში მდ. ოქსინის შემდეგ
24, 46

ხანები (Σάνοι, Τζάνοι) ჭანები. ტო-
მი, რომელიც მთიანეთში ცხოვრობ-
და ტრაპეზუნტის აღმოსავლეთით
მდ. ოფისიდან 11, 12, 15, 23, 42,
73, 74, 79, 89

ხანიგები (Σανίται, Σανίται) შავი
ზღვის ჩრდილო-აღმოსავლეთ სანა-
პიროზე მცხოვრები ტომი. იგივე
ჭანები. მათ მიწაზე იმყოფებოდა
დიოსკურია. ჩრდილოეთით ისინი
აღწევდნენ მდ. შახემდე 11, 12, 14,
21, 21, 43, 52, 70, 73, 75, 76,
79, 81, 90, 92

ხანიგები 79. იხ. სანიგები

ხანიკე (Σανίται) 91. იხ. თიანიკე

ხანიკები 12, 18, 73, 75, 79. იხ. სანი-
გები

ხანიხები 75, 79, 92. იხ. სანიგები

ხარდურო II ურარტუს მეფე (760—
730) 71

ხარმატია (Σαρματία) პტოლემეოსით
ესაა ჭეყანა ვისლადან ვოლგამდე
ტანაისით (დონით) გაყოფილი
ევროპის სარმატიად და აზიის სარ-
მატიად. ფსიქროსი მდინარეა აზიის
სარმატიაში 65

ხახხერები (Σάχαιροι) ქართველი ტო-
მი, რომელიც ჰეროდოტეს მიხედ-
ვით ცხოვრობდა მიდიასა და კოლ-
ხიდას შოონის მთებში, რომელნიც
ჰყოფდნენ კოროხის, ეფრატის,
არაქსის წყლებს. და ამ წყალთა ზემო
მდინარების ბეობებშიც. სასპერებში
შედიოდნენ ფასიანელები, ტაოხები
და ჰესპერიდები 71

ხაქართველო 1, 17, 20, 69, 71, 80, 82

ხეხახტე (Σεξάστου) იგივე სებასტოპო-
ლისი 71

ხეხახტოპოლიხი (Σεξαστοπολις) დიო-
სკურიადა, ახლანდ. სოხუნი 5, 8,
10, 12, 41, 42, 43, 51, 70, 71, 73,
75, 76, 79, 81, 88, 90, 91

ხევეთი თრაკიელი (Σεβήθης ὁ Θραξ)
ამასთან ერთად ილაშქრა კუნთ-
ფონტმა 60

ხენები (Σοάνες, Σοσάνοι) სვანები
თვითთავადნი იყენენ 13. საუკუ-
თისონი არიან ძალისა და სიმა-
მაცის მხრივ 14. თეოდოსის დრო-
იდან ლახებს ექვემდებარებოდნენ
21. კობოსი კავკასიონიდან სვანების
მიწა-წყალზე მიედინება 69

ხენეთი ლახიკე შეიცავდა სვანეთსაც 76
ხეიდა (Σοσιδάς) X ს-ის ბერძენი ლექ-
სიკოგრაფი 67, 68, 71, 89

ხეიამე (Σιγάμη) მდინარეა მდ. კობო-
სის ზემოთ, ახლანდ. ერისწყალი
88, 90 იხ. სინგამე

ხეიანაი (Siganla) 69. იხ. სინგამე

ხიზოლონი (Σιμψιλοσ) ნავსადგური
ტავრიდში თეოდოსიის დასავლუ-
თით 25, 54

ხიზონი კანანელი (Σιμψύς ὁ Καναανί-
ος) მოციქული სიზონი (მათე. 10,
4; მარკოზი 3, 18) 71

ხინგამე (Σιγγάμη) მდინარე შავი
ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროზე,
ახლანდ. ერისწყალი 41, 43, 69

- ხინდები** (Σινδοί) მეოტიდთა ტომი, რომელთა ქვეყანას სინდიკე ეწოდება 94, 95
- ხინდიკე** (Σινδοική) ნავსადგური შავი ზღვის ჩრდილო სანაპიროზე ძველი აქაიისა და პაგროს ჩრდილოეთით, კიმფაიული ბოსფორის სამხრეთით 53, 75, 83, 94, 95
- ხინოზე** (Σινωπη) ქალაქი შავი ზღვის სამხრეთ ნაპირას პაფლაგონიის ნახევარკუნძულზე. მილეტელების ახალშენი. 25, 48, 76
- ხინოზლები** (Σινωπαιζ) ქ. სინოპის მცხოვრებლები 29, 49, 50, 63, 76, 80
- ხინქები** 81. იხ. ძილქები
- ხიროელები** (Σιροί) სირიის მცხოვრებლები 74
- ხეპტაქები** (Σεπτακται) აზიის მეფეთა კარზე მაღალი თანამდებობის პირები, ისინი, რომელნიც განაგებდნენ სეპტუქებს, ცალკეულ პროვინციებს (II ს. ძვ. წ. ა.) 13
- ხეპტაქიები** (Σεπτακταί) აზიის მეფეთა მიერ დაყოფილი ცალკეული საგამგებლო პროვინციები, ტომის პოლიტიკური, ორგანიზაციები (II ს. ძვ. წ. ა.). სეპტუქიებად დაყოფა მოასწავებს ცენტრალური ხელისუფლების დაქუცმაცებას 10, 13
- ხეითები** (Σεΐται) საერთო სახელი სხვადასხვა ტომებისა, რომელნიც ასახლავდნენ საბჭოთა კავშირის ტერიტორიის ენიშვნელოვან ნაწილს. პიტინტიდან ნიტრიკემდე ცხოვრობდა სვეითთა ტომი, რომელთაც ჰეროდოტე გიჩიის მკამფლებს უწოდება 52. კოლხები ინდოელი სვეითები არიან 76
- ხეითეთი** 9. იხ. სვეითთა
- ხეითთა** (Σεΐται) სვეითური ტომებით დასახლებული ქვეყანა, რომელიც დიდ ტერიტორიას მოიცავდა კავკასიის და შავი ზღვის ჩრდილოეთით. ქალაქები სვეითთაში 60. მეოტიდესთან მოვიდნენ ამორძალები და აქ დასახლდნენ სვეითთაში ტანისის აღმოსავლეთით და მეოტიდის ჩრდილოეთით 80
- ხეითოტავრების ნავსადგური** (Σεΐται-τάβρακ λιμήν) ნივსადგური ტავრიდაში თეოდოსიის დასავლეთით 25, 54
- ხეილაქს კარიანდელი** (Σεΐλαξ ὁ Καραβάνης) ძველი წ. ა. V ს-ის ავტორი, წარმოშობით კარიელი. „პერიპლუსი“ ეკუთვნის ფსევდო-სკილაქსს (IV ს. ძვ. წ. ა.) 66, 82, 83
- ხეირონი** (Σεΐρων) ჩრდილოეთის ქარის სახელი პონტოში თრასკიაა, ელადაში—სეირონი 33
- ხეუმია** 21
- ხეურჩა** 70. იხ. ასტელეფი
- ხომები** 11
- ხოტერიოპოლისი** (Σοτηριοπολις) ქალაქი აბაზგიაში. აფხაზეთის სამხრეთი საზღვარი იყო სოტერიოპოლისი 79. სოტერიოპოლისი ბიკვიინთაა 81. 82
- ხომუმი** 3, 11, 23, 70, 71, 75
- ხომუმის თემი** 78
- ხომე ფხტა** 81
- ხომე** 75
- ხადაგა** (Σαδάγα, Σαδμάγα) სანციების მეფე 43, 90
- ხპარხეთი** (Ιεραία, Ιεραία η γάρα) 22, 71
- ხპარხეთის უბე** (Ιεραία ἡ ἀβία) 71
- ხპარხელები** (Ιεραίαι) 49, 63, 71
- ხტაქემფაკი** (Σταχέμφαξ) ძილქების (ჯიქების) მეფე 52
- ხტაქემფლახი** (Σταχέμφαξ) ძილქების (ჯიქების) მეფე 90
- ხტემპეპ** (Stempep) ასე ეწოდება Tabula Peutingeriana-ზე მდ. ასტელეფს 70

- ატენიტიკე (Στατυτίκι) პიტინტის
 შემდეგ შემთ სტენიტის! მხარეა,
 წინათ ტრიგლიტედ იწოდებოდა 92
- სტენოტატონი (Στενοτάτων) პონტო
 სრულტე სტენოტატონის საშუალებ-
 ბით პროპონტიდას უერთდება 44
- სტეფანე ბიზანტიონელი (Στεφανός ὁ
 Βυζαντινός) VI ს-ის ბიზანტიელი
 მწერალი 64, 65, 74
- სტეფანოსი (Στεφανός) ნაუსაყუდელი
 პაფლაგონიაში კინოლისის (კინოგ-
 ლუს) აღმოსავლეთით 48
- სტრაბონი (Στραβών) ძველი და ახალი
 წელთაღრიცხვების მიჯნაზე მცხოვ-
 რები ბერძენი ისტორიკოსი 9, 10,
 11, 13, 14, 15, 16, 17, 64, 74, 75,
 80, 82
- სტრობილი (Στροβίλος) კეკასიონის
 მწვერვალი, რომელიც ზღვიდან მო-
 ჩანს მდ. პიპოაიდან და ასტელეფი-
 დან დაწყებული დიოსკურიამდე
 23, 44, 91
- სულაკლი 65. იხილე მდ. ოფისი
- სურმენე ნავსადგური 6. 63. იხ. ჰისოსი
- სუხარშია (Σουχαρμία) ნავსადგური 6,
 63. იხ. ჰისოსი
- სუხურმენა (Σουχούρμηνα) ნავსადგური
 6. იხ. ჰისოსი
- სუფსა მდინარე 68. იხ. მოგროსი
- სუხა-ღერე 66. იხ. მდ. ძაგატისი

ბ

- ბაბალები ქართველური ტომი, მერმინ-
 დელი ტიბარენების ერთი ნაწი-
 ლი 16
- ბაგრები (Βαγροι) სკვითური ტომი,
 რომელიც ტავრიდაში, დღევანდელი
 ყირიმის ტერიტორიაზე ცხოვრობ-
 და 54
- ბაგრიდა (Βαγρίδα, Βαγριანი, ἢ Βαγ-
 ριαν Χόρα) დღევანდელი ყირიმი
 25, 54

- ბაშირაკე (Βασιρακί) ადგილი ტავრი-
 დია ქერანესის ხეშთ 25, 54
- ბანაიხი (Βάναιος) მდ. დონი. ტანაისი
 ჰეოლს ვეროპას ახიისაგან 53, 95, 96
- ბაიხი ქართული სატომო სახელწოდებ-
 ბა 11
- ბარსურა (Βαρσούρα) მდინარე შავი
 ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროზე სინ-
 განესა და ჰიპოსს შორის, ახლანდე-
 ლი მოქის წყალი 41, 70. „მოხეც“
 ჰქვია ტარსურას 88
- ბასხიროსი (Tassirus) 70. იხ. ტარსურა
- ბაციტუსი (Cornelius Tacitus) I ს. ახ.
 წ. ა. რომელი ისტორიკოსი 22
- ბელეფისი (Βελέφισ) ქალაქი ცხენის-
 წყლის შესართავთან. ლახეთის
 ცნობილი ქალაქი, ციხე-სიმაგრე 77
- ბელქსი (Βέλξος) ლაკონელი მეტელე
 (კენიონი) 89
- ბეტრახიადი (Βετραχιάς) ნავსადგური
 შავი ზღვის დასავლეთ სანაპიროზე,
 კარიელთა ნავსადგურის სამხრეთით
 25, 60
- ტიანა (Τύανα) ქალაქი კაპადოკიაში,
 ტიანა ანუ ქრისტუპოლი. ტიანა-
 თიანა თიანიკეში (კანეთში) მდებარე-
 და 11, 35, 65.
- ტიბარენები (Τιβάρητες, Τιβάρητες)
 ქართველი ტომი, რომელიც ცხოვ-
 რობდა შავი ზღვის ნაპიროს ტრა-
 პეზენტისა და ფარნაკიის ხეშთ,
 ჰალდებთან და სანებთან მეზობლო-
 ბაში 73, 74, 80
- ტიბარენია (Τιβάρητις, Τιβάρητις)
 ტიბარენებით დასახლებული მხარე.
 აქვეა ქალაქი ტრაპეზენტი. პიტინ-
 ტანდე მდინის პონტოა ბარბაო-
 სული სამეფო ტიბარენიაში, სანი-
 კში და კოლხიდაში 91
- ტიგლათფილესერ I ასურეთის მეფე
 (1115—1077 წწ.) 16
- ტიენიადი (Τιηνιάς) მდინარე კოლხეთში;
 ქალაქი კოლხეთში 65

ტინდარიდო (Τινδαριδς) ადგილი ბით-
ვინიაში ზღ. ოქსინის დასავლეთით,
ჭერაკლების (გრეგლის) აღმოსავლეთ-
ით 24, 46

ტიონი (Τιον) ქალაქი ბითვინიაში, მი-
ლეტელთა ახალშენი მდ. ბილეოსის
(ინჯე-ირმაკის) დასავლეთით 47

ტირებოლუ 25. იხ. ტრაპოლსი.

ტირხენებო (Τιρραχιοι, Τιρρηιοι)
ეტრუსკების ბერძნული სახელი.
ტირსენები იგვევ პელაზგები არი-
ან 80

ტიტანებო (Τιτανες) ურანოსის და გე-
ას შვილები, ზღისზე უფრო ძველი
ლეთაებები 53, 96

ტიტარები (Τιταρῆσις) თესალიის
მდინარე 38, 68

ტიმაშეკო 64, 67, 68, 69, 77, 78, 82

ტიმეგზი (Τιμεγς) ქალაქი შავი ზღვის
დასავლეთ სანაპიროზე, ახლანდელი
კონსტანცა 59, 65, 75, 83

ტიროტები კერკიტენის სხვა სახელი
94, 95

ტიფხიდა (Τιψιδεα) ძველ აქაიასთან
არის მდ. ტოფსიდა 83, 93

ტირაიანე (Caesar Nerva Traianus Au-
gustus) რომის იმპერატორი, ცხოვ-
რობდა 53—117 წწ. 4, 29, 65

ტირაპეზუნტელებო (Τιραπεζοντιοι)
ქ. ტრაპეზუნტის მცხოვრებლები 31,
42, 73, 88, 89

ტირაპეზუნტო (Τιραπεζονς) ტრაპიზონი.
ქალაქი კოლხების ქვეყანაში. ქალა-
ქია არკადიაში 10, 11, 21, 29, 35,
44, 51, 63, 64, 65, 72, 73, 74, 77, 79

ტირაპიზონი 1, 5, 6, 10, 21, 63, 71, 72,
73, 74, 77

ტირგლიტი (Τιργλιτη) სტენტიკის
მხარის (პიტუნტის ზემოთ) უფრო
ძველი სახელი 92

ტირაპოლიზი (Τιραπολις) ადგილი შავი
ზღვის სამხრეთ სანაპიროზე ძველი-

რიონის (ხეფრის) აღმოსავლეთით,
ახლანდ. ტირებოლუ 25, 50

ტიროა (Τιροια, Τιραჯ) მხარე მცირე
აზიის ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილში,
მიზიაში. იმ მხარის ქ. ტროა 9, 79
ტუაფხე 82

უ

ულნუტო (Ουλνυτη) ესაა რომაულ-
არმენიაში ისტორიკოსთა და გეო-
გრაფოსთა მიერ აღნიშნული „ოლ-
ნუტი“. ლახეთის ქალაქი 77

უნიე 25. იხ. ონიოე

უარატუ სახელმწიფო, რომელიც ჩამო-
ყალიბდა IX ს-ში ძვ. წ. ა. ვანის
ტბის ირგვლივ 71

ურუშაძე ა. 9

ფ

ფადიხანე (Φαδισαγη) ციხე-სიმაგრე
შავი ზღვის სამხრეთ სანაპიროზე,
პოლემონიონის (ბალამანის) დასავ-
ლეთით 25, 50

ფაზარი 6, 64. იხ. პონტოს ათენი

ფაზიზი (Φασις) I. ქ. ფოთი. 7, 8, 10,
17, 40, 68, 72, 73, 77, 86. II. მდ.
რიონი 7, 12, 37, 38, 53, 54, 67,
68, 69, 70, 71, 73, 75, 79, 86, 87,
96, 97

ფარმატანი (Φαρματηνς) მდინარე
შავი ზღვის სამხრეთ სანაპიროზე
მდ. მელანთიოსის აღმოსავლეთით,
ახლანდ. ფაზარ-სუიუ 50

ფარნავაზი (Φαρναξιδς) მეფე იბერი-
ისა, იბერიის სამეფო დინასტიის
ფუძემდებელი ძვ. წ. ა. III ს-ის და-
საწყისში 22

ფარნაკია (Φαρνακια) ქალაქი შავი
ზღვის სამხრეთ სანაპიროზე ძველი-
რიონის დასავლეთით, კოტიორის
აღმოსავლეთით, ძველად კერასუნ-
ტი ეწოდებოდა, ახლანდ. გირესუნი
50, 63, 73, 74

ფარსმანი (*Φαρσαμάγης*) ფარსან II მეფე იბერიისა II ს. ახ. წ. ა. იმპერატორი ადრიანე ფარსმანს წყალობდა 22, 42, 76, 90

ფახიანე (*Ψαχιάνης*) ქანდაკება ქალღმერთისა ქ. ფახისში. არიანე მას უკავშირებს მცირე ახის მატრიარქალურ ღვთაებას. ღმერთთა დედას, რეა-კიბელეს 39, 69

ფახიდელები 7

ფახიდე მდინარე 73, 79. იხ. ფახისი

ფატხა 25. იხ. ფადისანე

ფეაკები (*Φεάκεις*) მითოლოგიური ტომი, კუნძულ სქერიის მცხოვრებლები „ოდისეის“ მიხედვით 9

ფიგაზუნტი (*Φιγαζούντις*) მდინარე შავი ზღვის სამხრეთ სანაპიროზე ონიონის (უნისის) აღმოსავლეთით, ახლანდ. მეღეთი 50

ფიდაახი (*Φιδαιάχις*) ცნობილი ათენელი მოქანდაკე VI ს-ში ძვ. წ. ა. 39, 68

ფილესიოხი (*Φιλήσιος*) ღმერთი, ჭერმესის შვილისშვილი 30, 63

ფილოკალა (*Φιλοκάλεια*) ადგილი შავი ზღვის სამხრეთ სანაპიროზე არგირისა და კორალის შორის 51

ფოთი 68, 77

ფრიგია (*Φρυγία*) ქვეყანა მცირე აზიაში ბითინიის სამხრეთით და მიზინსა და ლიდისის აღმოსავლეთით 61

ფრიქე (*Φρυξία*) ათამანტის ვაჟი, რომელიც მოვიდა ოქროს ვერძით აიასში მეფე აეტთან 80

ფსახაფხია 83. იხ. ფსახაფსისი

ფსახაფხიხი (*Ψαχάψιχις*) ნიკოფსისი ძველ ლაზიკეშია მოთავსებული, მასთან ახლანდ. არის მდინარე ფსახაფსისი 82, 93

ფხებე მდინარე 82

ფხეკუფხიხი ეს ძველი მდინარე ფსახაფსისია 82

ფხილა (*Ψύλλα*) საეპროს ადგილი ბითინიაში ტიონის დასავლეთით 24, 46

ფხილიხი (*Ψύλλιχις*) მდინარე ბითინიაში არტანის აღმოსავლეთით, კუნძულ აპოლონის დასავლეთით 24, 45

ფხილონი (*Ψύλλων*) მდინარე ისტროსის

პირველი შესართავის სახელი 55, 59

ფხიქროხი (*Ψύχρος*) მდინარეა შავი ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთ სანაპიროზე მდ. ოფისსა და კალოსს შორის 36, 65

ფურტუნ-ხუ 66. იხ. მდ. პრიტანიდი

ფუხტახ ცხე (*Ψυχταχ*) ქალაქი, ციხესიმაგრე ფუსტა მისიმიელთა მზარეში 78

ძ

ქალღები (*Χάλβιοι*) პოლემონის პონტოს ქალღიაში (*Χαλβία*) მცხოვრები ტომი. პოლემონის პონტოს ამ თემის დედაქალაქი იყო ტრაპეზუნტი 73

ქალღევლნი (*Χαλβείαι*) ტომი კოლხიდის მახლობლად, უკავშირდებიან „ხალიბებს“, „ალიბებს“ და განთქმულნი არიან ლითონის დამუშავებით 72

ქართველები 13

ქართლი 22

ქარინტი (*Χαρίεις*) მდინარე შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროზე ფახისის ჩრდილოეთით, ახლანდელი ხობი 40, 68, 69, 88

ქეიროსოფხი (*Χειροσφοχ*) ბერძენი ლაშქრის სარდალი ქსენოფონტთან ერთად 47

ქელე (*Χηλαί*) ადგილი ბითინიაში მდ. სანგარიოსის (საკარიის) დასავლეთით 24, 45, 46

ქერონესი, ქერხონი (*Χερρώνησος, Χερρώνησος*) 1. ქერონესი ტავრიდისა-

17, 54, 83. 2. ადგილი შავი ზღვის დას. სანაპიროზე აპოლონიის (სოპოპოლის) სამხრეთით 60

ქერჩი 2

ქვემო იმერეთი 70, 76

ქობოხი (Χωβόχ) მდინარე შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროზე ქარი-ენტსა და სინგამეს შორის, ახლანდ. ენგური 8, 24, 41, 43, 69, 88, 90

ქრისტუპოლი (Χριστούπολις) 65. იხ. ტიანა

ქხენოფონტი (Ξενόφοντυ) ბერძენი ისტორიკოსი (430—354 წწ) 3, 4, 10, 29, 31, 42, 45, 47, 48, 50, 60, 63, 71, 72, 73, 80, 88, 89

ქუთაისი 67, 72

ქუჯი დას. საქართველოს ხელისუფალი III ს-ის ძვ. წ. ა. ეხმარებოდა იბერიის მეფე ფარნავაზს პონტოს სამეფოს წინააღმდეგ ბრძოლაში 22

შ

უახხიშვილი თ. 11, 16, 80

უახხიშვილი ხ. 22, 66, 67, 70

უიბლედად-დერე მდინარე 66. იხ. მუ. ადიენი

უირიში 17

უოროლის წყალი 67. იხ. მდ. ბათისი

შ

შავი ზღვა 1, 2, 5, 6, 9, 12, 23, 29, 68, 71, 72, 74, 75, 82, 83, 85

შავიზღვისპირეთი 17

შავი კონცხი (ή Μήλινα αἰχμή) კონცხი ბითონიაში მდ. რების აღმოსავლეთით, ახლანდ. კ. შილე 45

შახე მდინარე 12, 81, 82. იხ. მდ. აქენტი

შვარცი 2

შიფნერი 83

შუა აზია 17

ჩ

ჩრდილო კავკასია 20

ც

ცივი მდინარე 69

ციხე გოჯი არქეოპოლისის ადგილობრივი სახელი. III ს. ძვ. წ. ა. ციხე გოჯი იყო კოლხთა უმაღლესი ადმინისტრაციის სატახტო ქალაქი 22

ცხუმში 71. იხ. სოხუმი

ძ

ძაგატხი (Ζαγάτχ) მდინარე შავი ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთ სანაპიროზე ათენის (ფაზარის) დასავლეთით 36, 66

ძაგორა (Ζάγωρα) ქალაქი პაფლაგონიაში კარუსის (გერხის) აღმოსავლეთით 48

ძეფირონი (Ζεφύριον) 1. კონცხი შავი ზღვის სამხრეთ სანაპიროზე ფარნაკიის (კერასუნტის) აღმოსავლეთით, ახლანდელი ნეფრე 25, 50. 2. ნავსადგური პაფლაგონიაში კარამბისის (კერემბის) აღმოსავლეთით 48

ძველი აქაია (Παλαιά Ἀχαια) მზარე შავი ზღვის ჩრდილო-აღმოსავლეთ სანაპიროზე ძველი ლახიკის ჩრდილო-დასავლეთით. აქ აქველები ცხოვრობდნენ 53, 93

ძველი ლაზიკი (Παλαιά Λαζική) მზარე შავი ზღვის ჩრდილო-აღმოსავლეთ სანაპიროზე. ქალაქი მისი ნიკოფსია. აქ ჯიქები ცხოვრობდნენ 53, 79, 81, 82, 83, 93

ძიგანეთი (Ζιγάνησ) 69. იხ. ზიგანეთი

ძიგანისი (Ζιγάσις) 88. იხ. ზიგანეთი

ძიგები (Ζιγοί) 75, 81, 83. იხ. ძილქები

ძიგებები (Ζιγοί) 81. იხ. ძილქები

ძიღრიტები (Ζυβριτῆς) კოლხური ტომი შავი ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთით

ლეთ სანაპიროზე, რომელიც ცხოვრობდა დაახლოებით პრიტანიდიდან აფსაროსამდე. ძივრიტები ფარსმანის ქვეშევრდომნი იყვნენ 11, 15, 22, 23, 42, 76, 85, 90

ძილქები (*Ζιλχίν*) ჯიქები, იმიერკავკასიიდან მოსული ტომი შავი ზღვის ჩრდილო-აღმოსავლეთ სანაპიროზე. ცხოვრობდა მდ. შახიდან ჩრდილოეთით. ძილქებს ზემოთ აქველები იყვნენ 52. ძველი აქაიიდან მდ. აქვეენტამდე ცხოვრობს ეს ტომი 81 ძიქები (*Ζιχχοί*) 81. იხ. ძილქები ძიქები (*Ζιχίν*) 92, 93. იხ. ძილქები

ფ

ფათე 13, 19
ფებელთა 78
ფერეთელი გ. 22

ჰ

ჰანები 11, 15, 23, 65, 66, 73, 74, 76, 79. იხ. სანები
ჰანეთი 10, 11, 23. 64. 65, 67, 74. იხ. თიანოკი
ჰანი ქართული სატომო სახელწოდება 11, 73
ჰანიე 73. 77. იხ. თიანოკი
ჰორობი 13, 64, 67. მდ. აკამფისისი

ხ

ხალდები 74. იხ. ქალდები
ხალდია 77. იხ. ქალდია
ხალიბები (*Χάλιπβ*) ქართველი ტომი, რომელიც განთქმული იყო რკინისა და ვერცხლის საბადოებით, ჰომეროსის აღიბები და ჰალიძონები. სტრაბონით ქალდები, რომელნიც ცხოვრობდნენ ტრაპეზუნტისა და ფარსაკიის ზემოთ 72, 80
ხარიენ (*Χαρην*) 68. იხ. ქარიენტი
ხაროუხტოს (*Χαρροισთ*) 68. იხ. ქარიენტი

ხარის (*Χάρη*) 69. იხ. ქარიენტი
ხინოს წყალი 68
ხმელთაშუა ზღვა 87
ხობი მდინარე 68, 69
ხორხო 69. იხ. მდ. ქობოსი

ჯ

ჯავახიშვილი ივ. 11, 19, 66, 72, 74, 75, 80
ჯანაშია ხ. 14, 18, 20, 21, 69, 73, 76, 79
ჯიქები 21, 75, 81, 82, 83. იხ. ძილქები
ჯიქეთი აფხაზეთის ჯიქეთის ცენტრი იყო ნიკოფსია. ეს მხარე მოიცავდა ახლანდელი ტრაფსის რაიონს დაუყებული მდ. შახიდან, ვიდრე ნიკოფსიამდე 82. ჯიქეთის ორი კათედრა—ეერსონისა და ბოსფორის 83

კ

კაიმოსის მთა (*Καίμος*) მთა შავი ზღვის დასავლეთ სანაპიროზე ოდესისის (სტალინის) სამხრეთით 60
კალიხი (*Καλιχ*) მდინარე მცირე აზიაში, რომელიც შავ ზღვას ერთვის სინოპისა და ამისოსს შორის, ახლანდ. ყიზილ-ირმაკი 48, 49
კარმენ (*Καρμέν*) ნავსადგური პაფლაგონიაში სინოპის დასავლეთით 48
კეკატე მილეთელი (*Κεκαταιος ὁ Μιλησιος*) ძვ. წ. ა. VI ს-ის ბერძენი ლოგოგრაფოსი 9, 82, 83
კელანიკი შიტოლენელი (*Κελανικος ὁ Μιτυληναιος*) ძვ. წ. ა. V საუკუნის ბერძენი ისტორიკოსი 82, 83
კენიოხები (*Κηνιοχοι*) კოლხური ტომი, რომელიც ცხოვრობდა დას. საქსვადასხვა მხარეებში. გადმოცემით სახელი მიღებული აქვთ ლაკონელი მეეტლებისაგან, რომელნიც დიოსკურებს ახლდნენ თან. არიანეს მიხედვით ჰენიოხები სამხრეთით ცხოვ-

- რობენ შავი ზღვის სამხრეთ-აღმოსავლეთ სანაპიროსთან 11, 15, 16, 21, 22, 66, 67, 74, 75, 76, 81, 83, 85, 89, 90, 93
- ჰენოხეთი 82
- ჰენოხი მეეტლე 75
- ჰეტალის ნავსადგური ("Ἐπταλις λιμνη") პაგრის ნავსადგურის სხვა სახელი 93, 94
- ჰერაკლეა ("Ἡράκλεια") ნავსადგური ბითინიაში მდ. ლიკოსის აღმოსავლეთით, ახლანდ. ერეგლი 25, 46
- ჰერაკლეიონი ("Ἡράκλειον") ხოზალდების სადგომი ადგილი ანკონის აღმოსავლეთით, მდ. თერმოდონტის დასავლეთით 24, 49
- ჰერაკლეს კონცხი ("Ἡράκλεια ἄκρα, Ἡράκλειος ἀκρατήριος") 1. კონცხი მდ. აქუენტის სამხრეთით 52, 92 2. კონცხი მდ. აქუენტის ჩრდილოეთით 93
- ჰერაკლეუმი (Heraclium) მდ. ჰერაკლეუმი ამავე სახელწოდების კონცხითურთ 76
- ჰერმეზი ("Ἑρμῆς") ზევსისა და მიასვაჟი, ვაქრობის ღმერთი, ღმერთების შიკრიკი და მაუწყებელი, მრავალ აღმოჩენათა ღმერთი 6, 30, 63
- ჰერმონახა ("Ἑρμῶνασσα") ნავსაყუდელი ტრაპიზონის დასავლეთით 51, 94, 95
- ჰეროდოტე ("Ἡρόδοτος") ძვ. წ. ა. V ს-ის ბერძენი ისტორიკოსი 3, 10, 49, 52, 71, 72, 80, 92
- ჰერშერი რ. 44
- ჰეფესტო ("Ἥφαιστος") ზევსისა და ჰერასვაჟი, მკედლობის ღმერთი 44, 91
- ჰიერონი ("Ἱέρων") ზევსის ტაძარი ბიზანტიონის აღმოსავლეთით, მდ. რების დასავლეთით 44
- ჰიერონის მთა (Ἱέρων ὄρος) სამხრეთ სანაპიროზე კორალის აღმოსავლეთით და ტრაპეზუნტის დასავლეთით 25, 51

- ჰიერონის, ჰიეროს ნავსადგური ("Ἱέρων λιμνη") მოთავსებულია პაგრიდან ჩრდილოეთით და სინდიკის სამხრეთით 53, 94
- ჰიპოხი ("Ἱππιδος") მდინარე ბითინიაში ლილეონის დასავლეთით 41, 43, 46,
- ჰიპოხი ("Ἱππιδος") მდინარე შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროზე, ახლანდ. კოდორი 41, 70, 88, 90
- ჰიპსიმილე ("Ἱψιμίλη") ლემნოსის ამორძალეების დედოფალი ამ კუნძულზე არგონავტების მოსვლის დროს 80
- ჰისოხი ("Ἱσθος") 1. ნავსადგური შავი ზღვის სამხრეთ-აღმოს. სანაპიროზე ტრაპეზუნტის აღმოსავლეთით, ახლანდ. სურმენე 6, 12, 21, 31, 63 2. მდ. კარა-დერე 35, 63
- ჰისულიმენი (Hyssilimin) 73, 79. იხ. ნავსადგური ჰისოსი
- ჰომეროხი ("Ὅμηρος") "ილიადის" და "ოდისეის" ავტორი 31, 37, 59, 64
- ჰუნები 19, 21, 82

A

- Адриан 98
Азовское море 26
Аланы 99
Аноним 99
Ариан Флавий 98, 99

Г

- Гениохн 99
Грузия 17
Гунны 99

Д

- Джанашна С. 99
Диоскурия 69, 98

Е

- Евксинский Понт 98
Ельницкий Л. А. 69

Ж

Жордания 71

З

Западная Грузия 98, 99
Зидриты 99

И

Иберия 99
Иващенко М. 69

К

Кавказ 17
Киперт Генрих 26
Колхи 98
Колхида 7, 17, 64, 68. 82
Куфтин Б. А. 82

Л

Лазы 98
Ломоури Н. 8

М

Макроны 99
Меликишвили Г. 9, 71

Н

Наири—Урарту 9, 71

О

Одесса 3
Ортелий 26
Офис 98
Охуми 71

П

Пицунда 81
Плиний 99
Понт 99
Понт Евксинский 81
Причерноморье 26

Р

Реклю 26
Рим 99
Римляне 98, 99
Россия 3

С

Савицкий Г. И. 2
Санны 99
Сербия 26
Страбон 99

Т

Трапезунт 98
Турция 26

Ф

Фарсман Второй 99

Ц

Цхуми 71

Ч

Чаны 99
Черногория 26
Черное Море 26, 98
Черноморье 69, 70
Читая Г. С. 17

Я

Яцунский В. 26

А

Abgabes 66
Achilles Statius 79
Aelius Herodianus 79
Aelius Spartianus 76
Aeschylus 79
Agathias 15, 20, 65, 73, 74, 76, 77, 78
Ammianus Marcellinus 79
Anonymus 8, 65, 66, 68, 70, 73, 74,
75, 76, 77, 79, 81, 83

Apasibam 68
 Apollodorus 80
 Apollonius Rhodius 72, 74, 80
 Appianus 64
 Apsaro 64
 Ardinoo 66
 Argonautica Orphica 74
 Aristoteles 63, 65
 Armónie 26
 Arrianus Flavius 2, 4, 29, 72
 Asie—Mineure 26
 Athenacus 64
 Athenis 64
 Augustus 2, 98

B

Basilius Sophenes 65, 66
 Borghesi B. 2
 Bruc K. 26
 Brugsch 83
 Buache Phil. 26

C

Cariente 68
 Castor 26
 Caucase 26
 Chobus 69
 Christ W. 2, 4
 Cicero 13
 Constantinus Porphyrogenetes .65,
 67, 78, 81, 82

D

Dio Cassius 22, 66, 76
 Dionysius Periegetes 11, 64, 72, 73,
 74, 81
 Diodorus Siculus 6, 63, 64, 72, 74, 80
 Dulcet H. 2

E

Eberhard Alfredus 5
 Euripides 79
 Eusebius Caesareus 12, 79
 Eustathius 11, 12, 73, 74

G

Graef 80

H

Hecataeus Milesius 72, 74, 85
 Hellanicus Mytilenacus 79
 Heniochi 16, 75
 Heraclides Ponticus 75
 Herodotus 63, 71, 72, 79, 80, 81
 Herscher Rud. 5, 29
 Hoffmann J. Fr. Gail 5
 Homerus 79
 Hyssillime 63

I

Iustinianus 70

K

Kolchis 72

L

Guillaume de Liste 26

M

Macrobius 63
 Mela Pomponius 80
 Memnon 79
 Menander Protiktor 78
 Mesopotamie 26
 Miller Conrad 26
 Müller K. 4, 27, 29—49, 53—58, 64,
 65, 85

N

Nicolaus Damascenus 79
 Nigre 68

O

Opiunte 65
 Ovidius Publius Naso 75

P

Palatinus 4. 5. 29
 Pape 65. 72, 80
 Pauly—Wissowa 2; 26. 64
 Pausanias 63, 65, 68
 Perthes Lucius 26
 Phasin 68
 Photius 2
 Plinius 8, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69
 70, 73, 74, 75, 77, 80, 81,
 Pontus Euxinus 4, 5
 Periplus Ponti Euxini 26
 Portus altus, Portualtus 67
 Procopius Caesareus 6, 20, 63, 64, 65,
 67, 70, 72, 73, 77, 78, 80, 81, 82
 Propertius 79
 Pseudo-Seylax 63, 64, 65, 66, 67, 68,
 69, 72, 79, 80, 81
 Ptolemaeus Claudius 63, 64, 65, 66,
 68, 69, 70, 73, 76, 80, 81, 82, 83
 Pyxites 75

R

Reila 65
 Renier L. 3
 Roos A. G. 5, 29, 30, 31, 32, 33, 36,
 40, 41—45, 48, 49, 51
 Ruge 64, 68

S

Sanigae 79
 Sanni 75

Schermann 64, 72
 Schwartz 2
 Sicnabis 69
 Stempep 10
 Stephanus Byzantius 6, 11, 64, 65,
 70, 72, 73, 76, 78, 80
 Strabo 16, 63, 65, 69, 70, 72, 73, 74
 75, 79, 80, 81, 83
 Stukins Io. Gulielmus 5, 11, 65
 Suidas 80
 Syric 26

T

Tabula Peutingeriana 26, 63, 64, 65,
 66, 67, 68, 69, 70, 79, 83
 Tacitus 22
 Tassiros 70
 Theophylactus Simocatta 73
 Tomaschek 66
 Trapezunte 63, 75

V

Vati, la Vaty 67

X

Xenophon 2, 6, 63, 71, 74, 79, 80
 Κύτια, Κυτία, Κύτα, Κύτη 80
 Κυτίσσωρος 80
 Μεδία 76
 Πύβια 81
 Νόλγος 72

შ ი ნ ა ა რ ს ი

შესავალი	1
1. ფლავიუს არიანე და მისი „პერიპლუსი“	1
2. რომაელების მიერ სამხედრო-პოლიტიკური თუ სხვა მიზნებისათვის გამოყენებული პუნქტები შავი ზღვის სანაპიროებზე	6
3. კოლხთა საკითხი	8
4. დასავლეთ საქართველოს სანაპირო მხარეში მობინადრე ეთნიკურ ჯგუფთა ვინაობა	11
5. არიანესდროინდელი სახელმწიფოებრივი წარმონაქმნები შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროზე	12
6. დასავლეთ საქართველოს სამეფოები და რომი ახ. წ. ა. II საუკუნეში	19
7. რუკისათვის	23
არიანე—მოგზაურობა შავი ზღვის გარშემო	29
კომენტარები	63
ანონიმი—მოგზაურობა შავი ზღვის გარშემო	85
Флявий Арриан и его «Перипл» (Резюме)	98
ხაკუთარ სახელთა საძიებელი	100

საქართველოს შესახებ არსებული უცხოური წყაროების კომისიის
გამოცემანი

წიგნი I: თ. ყაუხჩიშვილი, ჰეროდოტე. თბ. 1960.

წიგნი II: ნ. კეჭალაძე, არიანე. თბ. 1961.

წიგნი III: ვლ. ფუთურიძე, სპარსული ისტორიული სა-
ბუთები. თბ. 1961.

წიგნი IV: ა. გამყრელიძე და ს. ყაუხჩიშვილი, გე-
ორგია, ტომი პირველი (იბეჭდება).

დაიბეჭდა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის
სარედ.-საგამომც. საბჭოს დადგენილებით

გამომცემლობის რედაქტორი ც. შალაშვილი
ტექნოლოგიური ა. თოდუა
კორექტორი ე. ჯობავა

გადაეცა წარმოებას 30.6.1960; ანაწილის ზომა 6×10 ;
ხელმოწერილია დასაბუქდად 7.2.1961; ქალაქის ზომა $60 \times 92\frac{1}{16}$;
ქალაქის ფურცელი 4,13; საბეჭდი ფურცელი 8,26; სააგროო
ფურცელი 8,07; სააღრიცხვო-საგამომცემლო ფურცელი 8,19;
შეკვეთა 1017; უე 02720; ტირაჟი 1000
ფასი 69 კაპ.

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობის სტამბა
თბილისი, გ. ტაბიძის ქ. № 3/5